

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО АСПІРАНТІВ І СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ФАКУЛЬТЕТУ

УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ПРОСТОРИ: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

*Збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентів та аспірантів
(м. Луцьк, 22 травня 2024 р.)*

Луцьк – 2024

УДК 321-044.247(477)

*Рекомендовано вченою радою
факультету історії, політології та національної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки
протокол №5 від 28.05.2024 р.*

Організаційний комітет конференції:

- Ярослав Ярош**, д-р політ. наук, проф., декан факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки – голова оргкомітету
Наталія Кінд-Войтюк, канд. іст. наук, доц. кафедри історії України – відповідальний секретар
Володимир Баран, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри історії України та археології
Світлана Гаврилюк, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності
Людмила Стрільчук, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри всесвітньої історії
Василь Бусленко, д-р політ. наук, доц., завідувач кафедри політології, управління та державної безпеки
Тарас Літковець, в. о. завідувача кафедри державної безпеки
Галина Малєончук, канд. іст. наук, доц., заступник декана з навчальної роботи
Олег Разиграєв, д-р іст. наук, доц., заступник декана з наукової роботи та міжнародної співпраці
Данило Кононець, студ. 4 курсу, голова НТАіС ф-ту
Адріана Джурик, студ. 3 курсу, заступник голови НТАіС ф-ту

Україна у світовому просторі: минуле і сучасність: зб. мат. III Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Луцьк, 22 травня 2024 р.); упорядник Н. В. Кінд-Войтюк. Луцьк, 2024. 313 с. [Електронне видання].

У збірнику вміщено матеріали доповідей учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів, в яких розглянуто актуальні питання історії України та всесвітньої історії, міжнародних відносин, політичних інституцій та процесів, державної безпеки та інформаційно-аналітичної діяльності, охорони культурної спадщини в Україні та світі у минулому та на сучасному етапі.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Відповідальності за достовірність фактів та іншої інформації, поданої у текстах, а також за дотримання правил академічної доброчесності несуть автори та їх наукові керівники.

© Н. В. Кінд-Войтюк (упорядкування), 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	8
Розділ 1. Україна та процеси євроатлантичної інтеграції.....	10
СТРАТЕГІЧНІ КРОКИ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ: ІНІЦІАТИВИ ТА ПРІОРИТЕТИ Надольська Тетяна.....	10
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І ГРОМАДСЬКОСТІ В РАМКАХ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА Петрик Мирослава.....	13
Розділ 2. Соціально-економічне реформування: світовий та український досвіди.....	16
«ТОТАЛЬНА МОБІЛІЗАЦІЯ» ДЕРЖАВ ОСІ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ТЕРИТОРІЇ УРСР ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЧИННИКА Кобзар Іван.....	16
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ Плугатор Катерина.....	19
ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ Бобренко Ольга.....	22
РОЛЬ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В КУЛЬТУРНОМУ ТУРИЗМІ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ Богданова Анастасія.....	25
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕФОРМУВАННЯ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІДИ Буток Марія.....	28
СЕЛЯНСЬКА РЕФОРМА 1861 РОКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЇЇ В УКРАЇНІ Вітрук Тетяна.....	30
ВАЛУЄВСЬКИЙ ЦИРКУЛЯР ТА ЕМСЬКИЙ УКАЗ ЯК ВИЯВ РЕПРЕСИВНОЇ ПОЛІТИКИ САМОДЕРЖАВСТВА ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ Грацлі Ілона.....	33
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК НАДДНІПРЯНЩИНИ В ХІХ СТОЛІТТІ: ПРОМИСЛОВІСТЬ, СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО, ТОРГІВЛЯ Сасовська Вікторія.....	35
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СТАНДАРТИЗАЦІЇ У СФЕРІ КЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ Харчук Світлана.....	37
Розділ 3. Динаміка культурного життя: Україна і світ.....	40
DYNAMICS OF CULTURAL LIFE: UKRAINE AND THE WORLD Tomyshynets Yuliia.....	40
УЯВЛЕННЯ ПРО РОЛЬ ЖІНОК У СУСПІЛЬСТВІ: АНАЛІЗ ВІСНИКА «КАТОЛИЦЬКА АКЦІЯ» ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ ЦЕРКОВНОЇ ПРОВІНЦІЇ 1934-1938 РР. Вайс Кароліна.....	44
КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ 1932-1938 РОКІВ Смірнов Тарас.....	47
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНА СПЕЦИФІКА КУЛЬТУРОГЕНЕЗУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЦІННІСНОЇ ПАРАДИГМИ Адамчук Юлія.....	48
РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ ПОЛЬЩІ ХІV-ХV СТОЛІТЬ Бабич Тетяна.....	52

ТВОРЧИСТЬ Т. ШЕВЧЕНКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗГОРТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ Боярчук Софія.....	55
ЗАБУТА ІДЕНТИЧНІСТЬ – ІРЕН ЯРОСЕВИЧ Буснюк Ангеліна.....	57
ФЕНОМЕН ТЕАТРУ КОРИФЕЙВ В КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ Ганіч Карина.....	61
ГАЛИНА ДИДИК – ПІДПІЛЬНИЦЯ, ЯКУ ОМИНАЮТЬ КУЛІ Зінчук Анастасія.....	63
КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ВИХОВАННЯ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ: ІДЕОЛОГІЧНА СУТЬ Кондратюк Віктор.....	66
ВКЛАД АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО В РОЗВИТОК СХОДОЗНАВСТВА Кратюк Юлія.....	68
«РУСЬКА ТРІЙЦЯ» - БУДИТЕЛІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В ГАЛИЧИНІ Лаба Вікторія.....	71
ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ: УКРАЇНА І СВІТ Лис Софія.....	74
ОСВІТЯНКА, ЛІТЕРАТОР, ГРОМАДСЬКА ДІЯЧКА, ДИСИДЕНТКА Мельник Мирослава.....	77
СТАНОВИЩЕ УНІЙНОЇ ЦЕРКВИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ Мельничук Артем.....	80
КУЛЬТУРНИЙ ІМІДЖ КРАЇНИ ЧЕРЕЗ МУЗЕЙНІ КОЛЕКЦІЇ Миронюк Владислава.....	82
ІВАН МАЗЕПА (1639-1709) - ГЕТЬМАН УКРАЇНИ, ВІЙСЬКОВИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ, МЕЦЕНАТ Михальчук Назар.....	85
ЗАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРУ ТА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ Міщук Мар'яна.....	87
ПРОСВІТНИЦЬКА І МЕЦЕНАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КОСТЯНТИНА ІВАНОВИЧА ОСТРОЗЬКОГО Монастирна Вікторія.....	90
ЦІКАВІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОСТАТЬ МИКОЛИ ГУЛАКА Новарчук Анна.....	92
ВНЕСОК ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО В УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ Палійчук Іванна.....	96
РЕЛІГІЙНО-ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА НОВОПРИЄДНАНИХ ЗЕМЛЯХ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ХVІІІ-ХІХ СТ. Похила Ольга, Долінчук Богдан.....	98
ВОЛИНСЬКА ШЛЯХТА І УНІЯ: ПІДТРИМКА ТА СПРОТИВ Романович Сергій.....	102
І. КОТЛЯРЕВСЬКИЙ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ І КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХVІІІ - ПОЧАТКУ ХІХ СТ. Романюк Тетяна.....	104
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. Стасюк Марина.....	108
ЯКУБ ГОФФМАН: ТВОРИТИ Й ЗБЕРЕГТИ ІСТОРІЮ Талімончук Юлія.....	110
«КРИМІНАЛЬНІ ЗЛОЧИНИ» І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧЕНОГО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ ЄВГЕНА ШАБЛІОВСЬКОГО Федік Мирослава.....	112
БАЛАНС МІЖ ПРИСТРАСТЮ ТА КАР'ЄРОЮ: РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКО Хилюк Валерія.....	114

ОСТРОЗЬКА СЛОВ'ЯНО-ГРЕКО-ЛАТИНСЬКА АКАДЕМІЯ (1576–1636): ІДЕЯ ТА СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ Хомич Віталій.....	118
ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО Шарга Вікторія.....	121
ВПЛИВ ІТАЛІЙСЬКОГО БАРОКО НА УКРАЇНСЬКУ АРХІТЕКТУРУ XV – XVII ст. Яцюк Соломія.....	123
Розділ 4. Афро-азійський чинник у світовому історичному процесі та світі.....	126
ТОКТАМИШ ТА ТИМУР. ПРОТИСТОЯННЯ ДВОХ УЛАМКІВ МОНГОЛЬСЬКОЇ ІМПЕРІЇ Кукса Артем.....	126
РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКА ВІЙНА 1768-1774 РОКІВ ТА ПІДГОТОВКА ДО АНЕКСІЇ КРИМСЬКОГО ХАНСТВА Куденчук Дмитро.....	129
РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ В 60-80-Х РР. XVIII СТОЛІТТЯ ТА АНЕКСІЯ КРИМСЬКОГО ХАНСТВА Мельник Інна.....	132
ВПЛИВ «ЗАКОНІВ МАНУ» ТА «АРТХАШАСТРИ» НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ РОДИНИ АЗІЇ Поліщук Анастасія.....	134
СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА КОРЕЇ ЗА ЧАСІВ РАНЬОЇ ДИНАСТІЇ ЧОСОН Смічик Тарас....	138
Розділ 5. Політичні інститути та процеси в Україні та світі.....	141
ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПОЛІТИЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ГОЛОСУ ТА МАРГІНАЛІЗАЦІЇ Бондаренко Степан.....	141
POLITICAL CONFLICTS AS AN EXPRESSION OF CONFRONTATION OF INTERESTS Antonina Hryshchuk.....	143
САНКЦІЇ США ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ Квятковська Валерія.....	145
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ З ВИРШЕННЯ СПОРІВ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ Яковлева Анна.....	147
ДЕПОРТАЦІЙНА ОПЕРАЦІЯ «ЗАХІД» Біда Михайло.....	150
ВИДИ ЗЛОЧИНІВ У ЛИТОВСЬКИХ СТАТУТАХ Джурик Адріана.....	152
АНДРІЙ МЕЛЬНИК – ПОЛКОВНИК АРМІЇ УНР, ГОЛОВА ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ Злотко Марта.....	156
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ Куліш Дарина.....	158
ПЕРШІ ПРОЯВИ РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО ЛАДУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ Лисик Дарина.....	160
ВІЙСЬКОВА ЮСТИЦІЯ В АВСТРІЙСЬКІЙ АРМІЇ В РОКИ НЕОАБСОЛЮТИЗМУ Марчук Андрій.....	163
ШЛЯХ ВІД НАСТОЯТЕЛЯ ДО КОМАНДИРА ВІЙСЬКОВОГО ПІДРОЗДІЛУ Михалик Андрій.....	165
РОЛЬ ЛЕВКА ЛУК'ЯНЕНКА У СТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ (УГГ) Назарчук Сніжана.....	169

ВПЛИВ ПРЕЗИДЕНТСТВА НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ Огрєбчук Павло.....	172
ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ГЕТЬМАНА ЮРІЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО Приймак Володимир.....	174
РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ГУРТКІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ 80-90-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ Рибачук Богдан.....	179
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ГЕОПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ У 1914– 1945 РР. Романюк Ірина.....	182
ЗАКОНОДАВЧА ТА ВИКОНАВЧА ВЛАДИ США (ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ США 1787 РОКУ) Романюк Тетяна.....	184
ДІЯЛЬНІСТЬ «ПОЛІСЬКОЇ СІЧІ» НА ЧОЛІ БУЛЬБИ-БОРОВЦЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ НАШОГО ЧАСУ Семенович Олеся	187
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО Сич Світлана.....	189
МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ РІВНОГО У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД Скоблюк Ілля.....	193
ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ В ЛАВАХ ОУН/УПА Сьох Христина.....	196
НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ Хвіщук Олександр.....	198
НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА ЯК СИМВОЛ БОРОТЬБИ ЗА ЖІНОЧІ ПРАВА Фірас Ірина.....	201
ВІЙСЬКОВІ ДІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У 1914-1916 РР. Цумик Назар.....	204
Розділ 6. Проблеми державної безпеки, інформаційно- аналітичної діяльності в умовах глобалізації та війни.....	207
ОЦІНКА НАДІЙНОСТІ ТА ДОСТОВІРНОСТІ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ДАНИХ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ (OSINT) В ІНФОРМАЦІЙНОМУ АНАЛІЗІ ТА ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ Кобус Олена.....	207
РОЛЬ ЗОБРАЖЕНЬ У ЗМІ: ЯК СУСПІЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ ДЕЗЕРТИРСТВО ВПЛИВАЄ НА КОМПЛЕКТУВАННЯ АРМІЇ Гученко Катерина.....	208
ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЧЕРЕЗ ВТОРГНЕННЯ МОСКОВІЇ Коваль Дарина....	212
ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ Ковальова Аліна.....	214
ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОКУМЕНТООБІГУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ Бих Оксана.....	217
ВЕБСАЙТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕКЛАМУВАННЯ КОМПАНІЇ Бондар Антоніна.....	221
РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ШІ Вірун Юлія.....	223
РУБРИКА «НОВИНИ» ОФІЦІЙНОГО ІНТЕРНЕТ-ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ЗМІСТ ВИСВІТЛЕННЯ Глущук Аліна..	228
СТАНДАРТИЗАЦІЯ У ГАЛУЗІ АРХІВНОЇ СПРАВИ Гроголь Варвара.....	230

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ Давидюк Анастасія.....	233
ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРНАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ Дудко Тетяна.....	236
ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ Жардан Богдана.....	239
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ Зінчук Микола.....	241
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОШУКУ, АНАЛІЗУ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ Калішук Ірина.....	244
ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ Кільяченко Олена.....	248
ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ У СИСТЕМАХ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ Корнієнко Ангеліна.....	251
ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОДИН НАЙВАЖЛИВІШИХ РЕСУРСІВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА Корнійчук Андрій.....	254
ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ АРХІВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ Литвин Анастасія.....	257
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ОНЛАЙН-СЕРВІСИ ЯК ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ РЕФЕРЕНТА Лукашик Марія.....	259
ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ Цуман Діана.....	263
ВПЛИВ ІНТЕРНЕТУ НА ГЛОБАЛІЗОВАНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР Шинкаренко Юрій.....	265
Розділ 7. Охорона культурної спадщини та досвід реституції культурних цінностей: світові традиції та вітчизняні реалії.....	269
ДО ІСТОРІЇ ЖИДИЧИНСЬКИХ ПІДЗЕМЕЛЬ Богачов Юрій.....	269
СОПЛА З ЖИДИЧИНА Борщ Олеся.....	271
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКСКУРСІЙНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ УЧНІВ Вознюк Вікторія.....	272
РОЛЬ ВІТЧИЗНЯНИХ МУЗЕЇВ У РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ Козакова Ірина.....	276
ХОТЕШІВСЬКА СВЯТИНЯ Куява Тетяна.....	279
РІЗНОВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЦТВА РУСЬКИХ ПЕРСНІВ Новарчук Анна.....	281
НЕКРОПОЛІ ЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА РЕСУРС КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ Павлусь Андрій.....	284
РЕСТИТУЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ Пилипчук Ангеліна.....	288
Розділ 8. Сучасні тенденції в методиці навчання суспільних дисциплін.....	291
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН Василенко Діана.....	291

КАНООН ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ЗЗСО Денисюк Наталія.....	294
МАЙНДМЕПІНГ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ Кратюк Юлія.....	297
ПОНЯТТЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ Кульба Володимир.....	299
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ДОШКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ: «ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР. В УКРАЇНІ» Леончук Вероніка.....	303
ВИХОВНІ ІДЕАЛИ МАРКА ФАБІЯ КВІНТИЛІАНА Семенюк Лілія.....	306
ОСНОВНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ «ЛОКАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ» Пушка Денис.....	309
ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ Шадура Олександра.....	311

ПЕРЕДМОВА

Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та аспірантів «Україна у світовому геополітичному та культурному просторі» стала важливою подією в науковому житті факультету історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Завдяки таким конференціям науковий простір України збагачується новими ідеями. Для нашої країни вкрай важливі наукові проекти, які піднімають рівень обізнаності суспільства. Сьогодні в Україні необхідно створювати та підтримувати сприятливу атмосферу для розвитку науки, особливо серед студентів та аспірантів, які є творцями майбутнього нашої держави, її інтелектуальним потенціалом, основою економічного і культурного життя.

Особливу вдячність хочу висловити організаторам, адже проведення всеукраїнської конференції вимагало від них чималих зусиль. Висловлюю надію, що така конференція стане традиційною в науковому житті факультету. Наукове товариство аспірантів і студентів факультету робитиме важливу справу для розвитку наукового потенціалу молоді.

Участь у науково-практичній конференції дозволяє презентувати свій доробок широкому загалу студентської та аспірантської спільноти. Бажаю кожному із вас віри в себе!

Девізом нашого університету є вислів «Якісна освіта – пріоритет». У цих словах відображене наше прагнення не тільки передавати наукові здобутки, а й постійно удосконалюватися у підготовці конкурентоспроможних фахівців, справжньої інтелектуальної еліти України.

З повагою декан факультету
історії, політології та
національної безпеки

докт. політ. наук, доц. Ярослав Ярош

РОЗДІЛ 1. УКРАЇНА ТА ПРОЦЕСИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

СТРАТЕГІЧНІ КРОКИ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ: ІНІЦІАТИВИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Надольська Тетяна, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Дмитренко А. А.

Постановка проблеми. За останні два роки в Україні було здійснено ряд важливих кроків на шляху до Єдиного цифрового ринку ЄС. Аналізуючи вплив цифрової трансформації в Україні досягнуто ряду успіхів, зокрема, найбільш показовими є сфери електронного врядування, регулювання електронних комунікацій, електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації, електронної системи охорони здоров'я [1].

Проте наявні передумови, в тому числі створені з боку європейської сторони, в свою чергу, вимагають посиленої уваги до очікувань європейських партнерів щодо вдосконалення політик та конкретних дій для подальшого цифрового розвитку України. В загальному контексті в Україні бракує офіційно затверджених стратегічних документів, які б більш чітко визначали вектори політики та наміри національних органів влади на подальшу перспективу цифрового розвитку країни в розрізі окремих секторів цифрового ринку. Більш інтенсивні дії мають здійснюватися у сферах кібербезпеки, електронної торгівлі та розвитку ІТ-екосистеми.

У зв'язку з цим, питання впровадження європейських моделей розвитку цифрового сектору в Україні набуває особливої важливості. У цій статті розглянуто найбільш актуальні кроки, які мають бути здійснені ключовими урядовими інституціями в рамках кожного напрямку цифрової трансформації в найближчій перспективі.

Мета дослідження полягає в аналізі та ідентифікації стратегічних кроків, необхідних для успішного впровадження європейських моделей розвитку цифрового сектору в Україні. Дослідження спрямоване на визначення ініціатив та пріоритетів, які слід врахувати при формулюванні політики та стратегій розвитку цифрового сектору.

Результати дослідження. Серед найбільш важливих факторів, що створюють позитивні перспективи для цифрової євроінтеграції виділено законотворчі передумови, а саме: створення та активну діяльність Комітету цифрової трансформації Верховної ради України; серед

інституційних передумов виділено: створення та активну діяльність Міністерства цифрової трансформації України, призначення заступників міністрів з питань цифрового розвитку у всіх міністерствах України. Серед проведеного аналізу зовнішньополітичних передумов, увагу приділено діяльності програми підтримки з боку ЄС «EU4Digital: підтримка цифрової економіки та суспільства у Східному партнерстві», а також розробці Стратегії («дорожньої карти») інтеграції України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу у тісній співпраці з представниками відповідних структурних підрозділів Європейської комісії [1].

Серед результатів аналізу поточної ситуації в Україні в сфері телекомунікаційних послуг та цифрової інфраструктури, встановлено, що надважливо доопрацювати та ввести в дію Закон України «Про електронні комунікації» у найближчій перспективі, а також створити спеціальну робочу групу (із залученням широкого спектру стейкхолдерів) та затвердити чіткий план дій для вироблення і оновлення підзаконних актів на виконання Закону України «Про електронні комунікації».

Варто також вжити таких заходів:

- розробити національні стандарти у сфері користування радіочастотним ресурсом, гармонізовані зі стандартами Європейського інституту телекомунікаційних стандартів ETSI;
- прискорити процес офіційного затвердження проекту Стратегії (дорожньої карти) інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС;
- прискорити процес прийняття стратегії Національної стратегії розвитку широкосмугового доступу до Інтернету;
- 100 % публічних послуг мають бути доступні громадянам та бізнесу онлайн [4].

Серед сфери електронних довірчих послуг, кібербезпеки та електронного врядування, важливо оновити Концепцію розвитку електронного урядування в Україні на період після 2025 року.

Ключовим є також забезпечення оприлюднення відкритої інформації всіма державними установами та запровадження єдиного оформлення та правила надання інформації на офіційних веб-порталах та веб-сайтах державних підприємств та установ.

Розробка програми модернізації ІТ-інфраструктури органів державної влади та забезпечення її фінансування з бюджетів всіх релевантних рівнів – один з ключових кроків забезпечення впровадження європейських моделей розвитку цифрового сектору в Україні, варто також розробити покроковий план дій з оптимізації роботи Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України з метою посилення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури.

Рекомендується затвердити перелік послуг, критичних для належного функціонування економіки та суспільства в рамках NIS Directive (EU 2016/1148), також розробити національну програму фінансової підтримки кібербезпеки в Україні та забезпечити відповідальні органи влади ресурсами для її виконання.

Оновлення існуючої Стратегії кібербезпеки України з урахуванням нових викликів та тенденцій та періоду планування до 2025 року, а також розробка плану дій щодо виконання оновленої стратегії може значно прискорити розвиток цифрового сектору в Україні [2].

Звичайно, слід наголосити на важливості створення сприятливих умов для ініціювання початку підготовки спільного робочого плану співпраці між ЄС та Україною щодо взаємного визнання електронних довірчих послуг та наближення національного законодавства до європейських стандартів з перспективою укладення угоди про співпрацю.

Усі вищезазначені аспекти вказують на важливість впровадження європейських моделей розвитку цифрового сектору в Україні.

Висновки. Здійснення стратегічних кроків для впровадження європейських моделей розвитку цифрового сектору в Україні є необхідним для забезпечення сталого росту та конкурентоспроможності країни в глобальному цифровому середовищі. Важливими напрямками таких стратегічних кроків є удосконалення законодавства, створення сприятливого регуляторного середовища, розвиток інфраструктури та підтримка інновацій.

Україна уже досягнула значних досягнень в сфері цифрового розвитку, проте вимагається посилення уваги до сфер кібербезпеки, електронної торгівлі та розвитку ІТ-екосистеми, це є критичним для забезпечення ефективного впровадження європейських моделей розвитку [3]. Отже, якщо узагальнити вищевказане, то дане дослідження було проведене з метою виділення стратегічних кроків для впровадження європейських моделей розвитку цифрового сектору в Україні.

ДЖЕРЕЛА

1. Ляшенко В. І., Вишневський О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. Київ, 2018. 252 с.
2. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України: Офіційний вебсайт. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/proekti-npa-mozhna-bude-pogodzhuvativ-elektronniy-formi> (дата звернення 08.05.2024).
3. An official website of the European Union. eIDAS Regulation (Regulation (EU) N°910/2014). URL : <https://ec.europa.eu/futurium/en/content/eidasregulation-regulation-eu-ndeg9102014> (дата звернення 08.05.2024).
4. Diia Company. ІТ-компанія Міністерства цифрової трансформації. URL: <https://company.diia.gov.ua/> (дата звернення 08.05.2024).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І ГРОМАДСЬКОСТІ В РАМКАХ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

*Петрик Мирослава, магістрантка першого року навчання
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Науковий керівник: д.філос.н., проф. Борейко Ю.Г.

Досвід країн Євросоюзу у сфері взаємодії громадського сектора з органами державної влади має вагоме значення для українського суспільства, яке орієнтується на європейські стандарти функціонування громадських організацій, забезпечення й захисту прав і свобод громадян. У цьому контексті суттєва роль належить соціальному партнерству влади і громадськості на місцевому рівні, що передбачає, зокрема, впровадженню практик, спрямованих на ефективне урядування, забезпечення умов для реалізації громадських ініціатив, функціонування громадських рухів, асоціацій, об'єднань як форм вираження суспільних інтересів.

Мета дослідження – аналіз специфіки взаємодії влади і громадського сектора в рамках соціального партнерства у країнах Євросоюзу.

На сучасному етапі розвиток громадського сектора у європейських країнах характеризується кількома тенденціями. Так, держави Центральної і Південно-Східної Європи, що належать до Європейського Союзу характеризуються посиленням демократичного вектора розвитку соціальних інституцій. У цих країнах підвищується рівень обізнаності громадян, зміцнюється суспільний потенціал, удосконалюється правовий клімат для розвитку громадського сектору, напрацьовуються конструктивні форми взаємодії державни та інститутів громадянського суспільства. Розвиток цих процесів досягається за допомогою різних інструментів – консультацій, діалогу, співпраці громадянського суспільства і влади, формування культури політичної участі.

Відносини держави й громадського сектору характеризує тенденція до трансформації грантової підтримки в систему контрактів, що зменшує фінансову залежність громадянського суспільства від державних інститутів. Існує практика підписання державою контрактів з організаціями місцевого рівня, яким надається пріоритетна бюджетна підтримка, зокрема, з метою реалізації проєктів у сфері розвитку інфраструктури. Зростає роль використання новітніх фінансових інструментів, зокрема краудфандингу, за допомогою якого залучаються значні кошти [6].

Сучасним механізмом самоорганізації громадян є також краудсорсинг, який уперше використано в Ісландії, де політична криза 2012 р. спричинила конституційні зміни. Урядом було враховано, що більшість громадян є користувачами Facebook, у зв'язку з чим ліквідовано усталену систему громадського обговорення, що включала листування,

телефонні опитування. Завдяки внесенню пропозицій до проекту конституції через Facebook, Twitter, YouTube, Flickr, на референдумі проєкт підтримали 2/3 громадян [3]. Отже, краудсорсинг дає змогу максимально залучити потенціал громадського сектору до розв'язання певних проблем.

Труднощі у функціонуванні громадянського суспільства у європейських країнах зумовлюють нестійкість і нестабільність громадських організацій. Водночас у Болгарії спостерігається позитивна динаміка участі громадян у політичних процесах, у Словаччині – у функціонуванні судової системи, в Албанії – у доступі до інформації та обговоренні законодавчих ініціатив, у Чехії й Естонії – у взаємодії громадського сектору з владою. Стосунки держави з громадським сектором Чехії й Естонії покращуються завдяки ефективній правовій базі та інфраструктурі. Іншими словами, низка європейських країн характеризується позитивною динамікою розвитку та впливу громадських організацій, розширенням громадянських свобод, підвищенням громадянської активності, прозорості та відкритості політичного процесу.

Процеси становлення громадянського суспільства та його взаємодії з владними структурами у країнах Вишеградської четвірки свідчить, що зростання громадянських ініціатив відбувалося вже протягом першого десятиріччя після здобуття цими країнами незалежності. Водночас у громадських організаціях країн Вишеградської четвірки спостерігається зниження довіри до громадян, низький рівень поінформованості щодо суспільних процесів, громадська пасивність, незадовільний фінансовий стан, труднощі діалогу неурядових структур з державними інституціями, проблеми з членською базою, недостатня справедливість правил використання державного фінансування громадських організацій [5, с. 39].

Зростання кількості громадських об'єднань у країнах Східної Європи ілюструє позитивну динаміку формування практик громадянського суспільства. Зокрема, у Польщі нараховується майже 83 тис. асоціацій і фондів, тоді як у Словаччині їх зареєстровано понад 34 тис., в Угорщині – понад 66 тис., Болгарії – понад 12 тис. На думку експертів, близько третини організацій у Польщі, хоча й є зареєстрованими, проте не функціонують [4]. Подібна закономірність спостерігається у країнах Балтії, зокрема в Латвії, де кількість неприбуткових організацій у 2014 р. складала майже 18,5 тисяч. В Естонії число цих організацій склало близько 31 тисячі, причому у 2012 р. 3 тисячі з них видалено з реєстру через відсутність річних звітів про діяльність [1].

Свідченням високого потенціалу громадянського суспільства у європейських країнах є волонтерський рух як показник громадської залученості. Так, у Нідерландах, зростання кількості волонтерів значною мірою зумовлена фінансовою підтримкою держави. Дослідження волонтерського руху в Австрії засвідчує участь близько третини громадян

у добровільних роботах, організованих різноманітними організаціями. Активними учасниками волонтерського руху виступають також громадяни Данії, Фінляндії, Люксембургу, Словенії, Естонії [7].

Використання високої ефективності та результативності самоорганізації громадського сектора за допомогою соціальних мереж у Фінляндії ілюструє громадянська ініціатива «Санітарний день», яка в наданні другого життя речам, що вийшли з ужитку. З цією метою за підтримки місцевої влади упродовж дня організовується розпродаж чи обмін цими речами. Ініціатива у Facebook набула значної підтримки серед жителів та з боку місцевої влади, свідченням чого є значна кількість учасників акції[2].

Отже, у країнах Європейського Союзу створена дієздатна структура, яка має на меті підтримку розвитку громадянського сектора і продуктивної співпраці органів державної влади з громадянськістю у рамках соціального партнерства. У східноєвропейських країнах тривають процеси розробки ефективних практик взаємодії означених соціальних інститутів, покращення умов для їх ефективних взаємовідносин, розробки та впровадження передових фінансових інструментів і засобів.

ДЖЕРЕЛА

1. Crowdfunding: A Possible Complementary Funding Model for European Public Service Broadcasting CSOSI: Increased Participation in CSOs Leads to Greater Government Interest. URL: <https://heakodanik.ee/en/news/csosi-increased-participation-in-csos-leads-to-greater-government-interest/>(дата звернення 08.05.2024).
2. Horelli L. When Self-Organization and Urban Governance Intersect: Two Cases from Helsinki. Helsinki: Aalto University, 2012. 18 p.
3. Kerr D. Icelanders «like» their crowdsourced constitution. URL: <http://www.cnet.com/news/icelanders-like-their-crowdsourced-constitution/>.(дата звернення 08.05.2024).
4. Kravchenko Z., Kings L., Jezierska K. Editors Resourceful Civil Society. Navigating the Changing Landscapes of Civil Society Organizations. URL: https://www.researchgate.net/publication/361154472_From_Local_to_Digital_and_Back_E-Resourcefulness_Among_Urban_Movements_in_Poland (дата звернення 08.05.2024).
5. Krasnowolski A. Społeczeństwo obywatelskie i jego instytucje. Kancelaria Senatu. Warszawa, 2014. 31 p.
6. The future evolution of civil society in the European Union by 2030. URL: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/the_future_evolution_of_civil_society_in_the_eu_by_2030.pdf.
7. Volunteering in Estonia 2013. Praxis. URL: https://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Valitsemine_ja_kodanike%C3%BCchiskond/SIMdem/Information_graphs.pdf (дата звернення 08.05.2024)

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕФОРМУВАННЯ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІДИ

«ТОТАЛЬНА МОБІЛІЗАЦІЯ» ДЕРЖАВ ОСІ, ЇЇ ВАЖЛИВІСТЬ ТЕРИТОРІЇ УРСР ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЧИННИКА

Кобзар Іван Віталійович, студент 6 курсу

Київський столичний університет імені Б. Грінченка

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор Щербак В. О.

Постановка проблеми. На початок 1943 року Третій Рейх перебував на роздоріжжі, між можливим тріумфом та повним крахом. Можливо сказати, що цей рік був вирішальним для Німеччини та Гітлера зокрема. Ситуація на фронті складалась в край неоптимістично для збройних сил «Великого Рейху». 6-та армія Фрідріха Паулюса перебувала в оточенні у Сталінграді й була вже в кроці від поразки.

У кінці січня Червона армія провела операцію «Іскра». Ленінградський та Волховський фронти, після двотижневих боїв, змогли спільними зусиллями в співпраці з Балтійським та Ладозьким флотами, звільнивши Шліссельбург і все південне узбережжя Ладозького озера, відновити сухопутний зв'язок Ленінграду з країною, завдяки чому за сімнадцять днів було зведено так звану «Дорогу перемоги».

Прорив блокади став переломним моментом у битві за Ленінград. Було остаточно знято навіть теоретичну можливість штурму Ленінграда німецькими військами — ініціатива на Північно-Західному напрямку остаточно перейшла до радянських військ.

Зважаючи на крихке становище 6-ї армії, проблеми Африканського корпусу Роммеля та загальну ситуацію на фронті, Адольф Гітлер та рейхсміністр озброєння та боєприпасів (з 1943 року – рейхсміністр озброєння й військового виробництва) Альберт Шпеер розробляють план тотальної мобілізації населення та економіки держав Осі й територій окупованих держав, яке було оголошено, як «тотальна війна».

Виклад основного матеріалу. Задачі тотальної мобілізації були сформовані у секретній директиві Гітлера 13 січня 1943 року і конкретизовані Шпеером на великій нараді 5 – 6 лютого у Познані для представників ВПК, Вермахту й вищим членам НСДАП. 18 лютого рейхсміністра народної освіти та пропаганди Геббельс перед багатотисячною аудиторією у Берлінському палаці спорту у своїй 109-хвилинній промові, яка транслиувалася національним радіо у прямому ефірі закликав німецький народ до «тотальної війни» й до переможного кінця з лозунгом: «Тотальна війна – сама коротка війна!»

За планом все доросле населення стає військовозобов'язаним – чоловіки та жінки повинні були стати чи до лав збройних сил, чи до

верстатів оборонних підприємств. Заходи з тотальної мобілізації мали на меті замінити людей, яких можна було використовувати у збройних силах та військовому виробництві - іншими, зайнятими у невійськових галузях господарства. Фюрер цим заходам надавав «вирішальне значення для війни». У військову промисловість було мобілізовано 2 млн осіб. Тотальна мобілізація, або «Ера Шпеєра», стала цілою системою надзвичайних заходів, покликаних забезпечити фронт необхідними матеріальними засобами та заповнити втрати в живій силі. В одному лише Берліні закрилося 5 тис. торгових та 4 тис. ремісничих закладі. Вдруге з початку війни були скорочені норми продовольчого постачання населення. Виробництво бойової техніки, озброєння та боєприпасів знову збільшилося; стали випускатися важкі танки «Тигр» та «Пантера», самохідно-артилерійська установка «Фердинанд», літаки «Фокке-Вульф-190-А» та «Хеншель-129», які повинні були стати головною ударною силою майбутніх операцій Вермахту. Торішнього серпня 1943 р. почався випуск досить ефективного протитанкового засобу - Фауст-патронів. Через рік їх було вироблено вже 400 тис. У літакобудуванні перевага була надана виробництву винищувачів на противагу бомбардувальникам, а для військово-морського флоту, замість великих надводних кораблів у більшості своїй будувалися підводні човни [1, с. 22-23].

Слід зазначити, що за два з половиною роки, після проведення реформ Шпеєром починаючи з 1942 року й через тотальну мобілізацію й незважаючи на наростаючу інтенсивність бомбардувань союзної англо-американської авіації (особливо в період: кінець 1943 - 1944 рр.) військове виробництво в Німеччині досягло рекордного рівня: від середньорічного індексу 98% за 1941 р. до 322% у липні 1944 р. При цьому чисельність робочих зросла на 28%. Вдалося наполовину скоротити витрати живої праці на одиницю продукції. Таким чином, лише за рахунок ефективної організації військового виробництва було досягнуто: «подвоєння продукції на тому ж обладнанні та за незмінних трудових витрат».

Заклик до збройних сил нових контингентів чоловічого населення Німеччини став можливим також внаслідок масового використання у господарстві Рейху праці іноземних робітників і військовополонених. З окупованих територій СРСР та інших країн Європи насильно вивезли на підприємства Німеччини додатково сотні тисяч людей. Навесні 1943 року в економіці країни (у межах 1939 року) було зайнято 30 мільйонів, з яких 267,5 тисячі німців і 6 мільйонів 259,9 тисячі іноземних робітників і військовополонених.

Тільки з жовтня 1942 року до травня 1943-го до німецької економіки було включено 1 мільйон 138 тисяч іноземних робітників. Особливо широко підневільна праця іноземних робітників та військовополонених застосовувалась у машинобудуванні, а також у сільському господарстві. Також, найгострішою проблемою військової економіки

Третього рейху протягом усієї війни, та особливо на її заключному етапі, було продовольство та сільськогосподарська сировина. Найбільший інтерес у зв'язку з цим керівництва НСДАП представляли поставки з Франції, Данії та Норвегії, а також з окупованих територій Польщі та СРСР.

Отже, спираючись на економічні потреби та можливі проблеми з сировиною, через втрату територій, особливо це стосувалося територій УРСР, ОКВ (Верховне командування Вермахту) на чолі з Гітлером планувало втримати території України. «З політичних та військово-економічних міркувань Гітлер наполягав на утриманні спочатку Донбасу, а потім Дніпровської дуги» [3, с. 515-518].

Слова генерала-фельдмаршала Манштейна підтверджують прагнення Адольфа Гітлера втримати Україну, через її економічну важливість, незважаючи на те, що Манштейн, за своїми словами, попереджав ОКВ про оперативну похибку цього рішення та про складності, які можуть чекати, після провалу операції «Цитадель». В своїх мемуарах Іван Конев, тоді командуючий Степовим фронтом, також вказував про плани Гітлера не допустити втрати України, а саме втрати Правобережної України. Крім того, Конев теж підкреслив економічну значущість територій УРСР для Рейху: «Гітлер розумів, що крах позицій по Дніпру позбавляє Німеччину українського хліба, залізної руди Криворіжжя, марганцю та кольорових металів Запоріжжя і Нікополя. Словом, втрата України означала для німців й їх союзників втрату важливої сировинної бази» [2, с. 97]

Висновок. Зважаючи на слова командирів з обох сторін та статистичні данні, можна зробити висновок, що для підтримання рівня нових набираючих обертів військової промисловості, розпочатого «тотальною мобілізацією» й реформами Шпеєра, що дозволило, окрім отримання підпитки Вермахту новим мобілізаційним ресурсом, підняти рівень випуску військової техніки, зокрема випуск нового середнього танку Пантера (за радянською класифікацією – важкий танк), якраз розпочатого у січні 1943 року, Гітлер вважав ключовим у цьому питанні втримання територій України, а також збагачення продовольчими ресурсами, які були у дефіциті з їх терен.

ДЖЕРЕЛА

1. Анікеев А.А. Тотальна мобілізація в Німеччині в роки Другої світової війни. війни. Гуманітарні та юридичні дослідження. 2017. №2 с. 21-25. <file:///C:/Users/user/Downloads/totalnaya-mobilizatsiya-v-natsistskoy-germanii-v-gody-vtoroy-mirovoy-voyny.pdf> (дата звернення 08.05.2024).
2. Конев И. С. Записки командующего фронтом. М., 1991. 600 с.
3. Manstein E. v. Verlorene Siege. Monch Bernard & Graefe Verlag GmbH & Co. KG, 2000. 668

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

*Плугатор Катерина, студентка 2 курсу
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Науковий керівник: ас., к. ю. н. Савіцька В. В.

На тлі триваючої російської агресії проти України постає нагальна потреба соціально-економічного реформування з метою належного забезпечення потреб ветеранів війни та успішної їх реінтеграції у мирне суспільство. Досвід провідних країн світу свідчить про важливість комплексного підходу до вирішення цієї багатоаспектної проблеми, зокрема шляхом тісної співпраці між урядом, громадськими організаціями та самими ветеранами. Зважаючи на очікувану велику кількість ветеранів після завершення російсько-української війни, Україні критично необхідно ретельно планувати та виконувати програми адаптації та соціалізації цієї категорії громадян, запозичаючи кращі світові практики соціально-економічного реформування у цій сфері. Такий підхід допоможе мінімізувати проблеми реінтеграції та забезпечити гідний рівень життя як самих ветеранів, так і їхніх сімей.

Чинне законодавство України передбачає право військовослужбовців на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів, безоплатне забезпечення ліками, стоматологічну медичну допомогу, санаторно-курортне лікування, оздоровлення дітей військовослужбовців в порядку та у спосіб, визначених чинним законодавством України. Проте, далеко не всі гарантії ветеранів мають затверджені порядки їхньої реалізації. Наприклад, відсутній порядок позачергового обслуговування амбулаторно-поліклінічними закладами, а також позачергової госпіталізації. Щодо права на щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів, то Постановою Кабміну від 05.08.1994 №532 затверджено перелік категорій населення, які проходять обов'язкові медичні огляди. До таких осіб відносяться ветерани війни та особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, проте періодичність проходження такого обстеження та особливі умови для таких осіб не передбачені.

Освітні пільги закріплені на рівні Закону "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", а порядок надання їх деталізується Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 №975 "Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти". Державна цільова підтримка надається як повна або часткова оплата навчання, переведення на бюджет, соціальні стипендії та безоплатне проживання в

гуртожитках тощо. Гарантії поширюються на державні та комунальні заклади для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти. Основними проблемами в контексті реалізації освітніх пільг є забюрократизованість системи, нестача коштів, непоінформованість ветеранів про права та способи реалізації їх, а також кількість пільговиків, яка з кожним роком зростає. Пропонується запровадження заміни механізму оплати освітніх послуг. Замість механізму вступу на місця державного замовлення можна встановити компенсацію вартості навчання. Для осіб, що мають різні статуси, пропонується різний відсоток компенсації: учасників бойових дій та їхніх дітей — 75% компенсації вартості навчання за договором; осіб з інвалідністю внаслідок війни — 100 % компенсації вартості навчання за договором. У січні 2024 року Уряд погодив проєкт Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам". При цьому пільги для вступників із вразливих категорій зберуться. Так, учасники бойових дій, зокрема ті з них, які проходять військову службу залишають за собою право на зарахування на бюджет за результатами участі в конкурсі за квотою; право на отримання державного гранту на навчання у розмірі, який визначає Кабмін за своїм порядком; гарантоване право на пільговий довгостроковий кредит.

Частина трудових гарантій для ветеранів передбачена ЗУ "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". Для учасників війни проти України: виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи, використання чергової відпустки в зручний для них час; одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік. Ветерани також мають право на одноразове отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці. На підставі ваучера здійснюються перепідготовка за робітничою професією, підготовка за спеціальністю для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра або магістра, здобутих за іншою спеціальністю тощо. Більше 60% ветеранів називають заробітну плату основним джерелом своїх доходів, водночас власний добробут загалом вище оцінюють чоловіки, які не мають ветеранського статусу. Самі ветерани зазначають, що небажання надавати робоче місце людині з пільговим статусом пов'язане з додатковим навантаженням на роботодавців, наприклад, гарантіями збереження місця роботи та заробітної плати у випадку підписання нового контракту або призову на збори резервістів тощо [4]. А відповідно до Закону України від 30 березня 2021 року №1357-ІХ "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку", на роботодавців покладається додатковий

тягар забезпечення соціальних гарантій для працівників-резервістів, призваних без оголошення мобілізації.

Відповідно до Закону “Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту”, надається право на матеріальну допомогу, яка виплачується в залежності від характеру та ступеня втрати працездатності, а також на виплату компенсацій та інших видів допомоги. Ветерани російсько-української війни мають право на одноразову матеріальну допомогу у розмірі 30 мінімальних заробітних плат, а також на щомісячну матеріальну допомогу у розмірі не менше 50 відсотків від прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність внаслідок поранення чи захворювання, отриманих у зоні бойових дій. Відповідно до Закону “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань”, компенсація за втрату працездатності виплачується у розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати відповідного року.. Наприклад, у Німеччині ветерани мають право на призначення на посади у державному апараті та отримують доплати до заробітної плати протягом 10 років після звільнення. Такі програми допомагають полегшити процес соціальної адаптації колишніх військових.

На жаль, в Україні система соціального захисту військових не є достатньо ефективною та сучасною. Незважаючи на наявність великої кількості нормативно-правових актів, більшість із них мають декларативний характер і не враховують реальні потреби військовослужбовців та ветеранів. Одним із шляхів покращення ситуації може стати розробка і впровадження довгострокових програм забезпечення житлом, здобуття освіти, працевлаштування та інших пільг для військових з урахуванням кращих світових практик.

ДЖЕРЕЛА

1. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. Дослідження Національного фонду на підтримку демократії (NED) Січень, 2022. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf> (дата звернення 08.05.2024).
2. Veterans Reintegration Survey Results on Veterans’ Current Employment Conditions. Veteran Reintegration Program. Липень, 2021. URL: <https://www.irex.org/sites/default/files/2020/Veterans%20Current%20Employment%20Conditions.pdf> (дата звернення 08.05.2024).
3. Неefективне управління і корупція у системі житлового забезпечення Міністерства оборони України. Дослідження Незалежної антикорупційної комісії з питань оборони. Жовтень, 2018. URL: https://nako.org.ua/storage/pdf/2021-08-10--02:44:44NAKO_Housing_UA_web.pdf
4. Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей. Дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ). Січень, 2020. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf (дата звернення 08.05.2024).

ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ

Бобренко Ольга, студентка 3 курсу Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Науковий керівник: к.е.н., доц. Шкурат М. Є.

Актуальність проблеми. В умовах сучасного динамічного розвитку світового ринку надзвичайно важливим є забезпечення стабільного економічного зростання. На даний момент існуюча економічна система України не відповідає вимогам сучасного світового ринку. Такі умови тягнуть за собою низький рівень життя населення. Велика частина населення України живе на межі бідності, що веде до соціальної напруженості та еміграції. До того ж невід'ємним є факт корупції на території країни, є серйозною проблемою, яка стримує економічне зростання, інвестиції та розвиток демократичних інституцій. Україна прагне до членства в Європейському Союзі, що потребує відповідності її економічної системи європейським стандартам. До того ж війна з росією завдала значної шкоди українській економіці та потребує масштабних відновлювальних робіт. Саме тому економіка України потребує реформ та різких змін, враховуючи великий досвід в проведенні реформ.

Мета: Інформувати про поточний стан економічних реформ в Україні, їхні досягнення та виклики, а також підкреслити їхню актуальність та важливість для майбутнього країни.

У сучасних умовах економіка України стає все більш частиною глобальних фінансових процесів через процес глобалізації. В цьому контексті досягнення ефективної економіки вимагає впровадження стратегії, що враховує необхідність узгодження цілей перетворень, реалізації заходів антикризового регулювання, структурно-технологічної перебудови, інтеграції в світову економіку та створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності на міжнародних фінансових ринках.

Економічні реформи впроваджуються, коли поточна економічна система не працює ефективно, іноді через кризові ситуації, коли потреби суспільства не виправдовуються. У таких випадках країни вживають заходів для досягнення стабільності та стимулювання економічного зростання шляхом розвитку ринкових механізмів.

Сучасна економіка України потребує перехідних процесів від командної до ринкової системи. Проте, створення ринкових відносин - лише перший крок, оскільки головною метою є забезпечення стабільності та зростання за допомогою розвитку ринкових механізмів. Це вимагає розробки довгострокової державної програми, яка повинна бути плідним співпрацею економістів, вчених різних галузей науки та урядових органів. Розглянемо Таблицю 1.

Таблиця 1. Мета та результати реформ в Україні 2019-2022 рік

Назва	Мета	Результат
Реформа податкової та митної служби	Зменшення податкового тягара на бізнес та громадян, що в свою чергу може вплинути на зростання економіки, збільшення інвестицій та створення нових робочих місць; запровадження спільних пунктів пропуску та спільної бази даних із країнами ЄС, диджиталізацію всіх процесів та впровадження електронної черги; зміни в кадровій політиці [2].	Комплексна реформа податкових органів та митниці, що відбувалася протягом 2021-2022 років, не вдалася і натрапила на серйозні труднощі через високу кадрову нестабільність у цих відомствах. Незважаючи на законодавчі передумови та збалансований план Кабінету Міністрів, інституційна реформа митниці так і не була реалізована, і хоча було проведено кадрові ротації керівників регіональних митниць, реформу все ще важко вважати успішною. Ситуація з реформою податкової служби є трошки кращою, зокрема у боротьбі з ухиленням від сплати податків.
Судова реформа	Привести судочинство України до європейських стандартів та забезпечити захист прав, свобод та законних інтересів громадян шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права [3].	Прийняли два закони. Перший з них (№3711д) передбачає створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів, де незалежні міжнародні експерти матимуть вирішальний вплив. Другий (№5068) спрямований на перезавантаження Вищої ради правосуддя з важливою участю міжнародних експертів і встановлення нових правил для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. В 2019 році було створено Вищий Антикорупційний суд та оновлено Верховний суд України, що свідчить про спроби забезпечити незалежність судів.
Спрощена система оподаткування	Підвищення ліміту доходу; ряд інших технічних змін та удосконалень, спрямованих на поліпшення роботи цієї системи та забезпечення більшої прозорості та ефективності в оподаткуванні малих підприємств. Такі зміни спрямовані на стимулювання розвитку малих бізнесів та сприяння їхньому зростанню.	Платники єдиного податку отримали очікуване збільшення граничних обсягів доходу, а також з 1 серпня 2021 року були введені програмні реєстратори розрахункових операцій. Штрафи за порушення правил були зменшені, і внаслідок воєнного стану звільнено від сплати єдиного податку та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування платників єдиного податку 1 та 2 груп. З 01.01.2022 року платники єдиного податку 2-4 груп стали обов'язково фіскалізувати свої розрахунки, що ускладнило процес оподаткування. Проте під час воєнного стану вимогу фіскалізації призупинено, але не скасовано.
Земельна реформа	Забезпечення реалізації конституційних прав громадян на вільне розпорядження своєю власністю; формування спроможних територіальних громад шляхом передачі в їх розпорядження сільськогосподарських земель державної власності як основного засобу виробництва та економічного розвитку територій; прозоре та ефективне управління земельними ресурсами [1].	У ніч з 30 на 31 березня 2020 року Верховна Рада прийняла один із найбільш обговорюваних та контroversійних земельних законів, який підтримали 259 народних депутатів. Також було прийнято Закон "Про національну інфраструктуру геопросторових даних", що відповідає стандартам Європейського Союзу і передбачає створення єдиного "вікна доступу" до геопросторових даних. Останнім важливим кроком стала передача земель у комунальну власність територіальних громад та надання доступу до інформації про межі земельних ділянок у Держгеокадастрі.

Як бачимо з таблиці проведені реформи мали свої результати, як хороші, так і негативні. Для того щоб краще зрозуміти дію реформ варто звернути увагу на економічні показники України 2019-2022 років. Переглянувши статистичні дані можна зробити такі висновки:

1) у 2021 році спостерігається збільшення ВВП на 3,2%, а у 2023 році на 5,2%, тобто спостерігається постійне зростання ВВП після суттєвого просідання в 2022 році;

2) збільшення ВВП у доларовому еквіваленті на кінець 2021 року до 200 млрд. дол. порівняно з 153,9 млрд. дол у 2019 році, проте у 2023 році спостерігалось скорочення;

3) у 2019 році ВВП на одну людину у доларовому еквіваленті становив 3662 долари, у 2021 ця цифра сягнула 4836 доларів, що є найвищим показником за всю історію України, але в 2022 році в зв'язку з війною фіксувався на рівні 3900 доларів [4];

4) середня заробітна плата 2022 року також сягнула свого історичного максимуму закріпившись на рівні 506 доларів, але в 2023 році ця сума знизилась до 450 доларів. Для порівняння в 2019 році ця цифра складала всього 332 долари[5];

5) міжнародні резерви України за досліджуваний період зросли на понад 5 млрд. доларів.

Така динаміка говорить про те, що реформи є дуже важливим економічним фактором для України і вже проведені мали значний успіх, тому не варто зупинятись на тому що є на даному етапі.

ДЖЕРЕЛА

1. Економічний розвиток. Земельна реформа. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL:<https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/zemelna-reforma> (дата звернення 08.05.2024)
2. Податкова політика. Реформа ДФС. Міністерство фінансів України. URL:<https://mof.gov.ua/uk/reform-of-the-sfs-customs> (дата звернення 08.05.2024)
3. Судова реформа в Україні: європейський вектор (3 Міжнародний судово-правовий форум). Вісник Верховного Суду України. 2015. № 5. С. 4-13.
4. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2024. Мінфін. URL:<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення 08.05.2024)
5. Економіка. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3835548-v-ukraini-torik-seredna-zarobitna-plata- stanovila-17-442-griven-derzstat.html> (дата звернення 08.05.2024)

РОЛЬ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В КУЛЬТУРНОМУ ТУРИЗМІ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Богданова Анастасія, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: д.і.н., проф. Гаврилюк Світлана Віталіївна

Креативні індустрії виступають важливим двигуном інноваційної стратегії у розвитку культурного туризму, оскільки вони сприяють створенню унікальних, автентичних досвідів, які приваблюють туристів з усього світу. Використання креативних підходів, таких як цифрове мистецтво, урбаністичні інсталяції та культурні фестивалі, дозволяє містам і регіонам відроджувати забуті або недооцінені культурні ландшафти, що не тільки збільшує відвідуваність за допомогою нових туристичних маршрутів, але й стимулює місцеву економіку через залучення інвестицій в культурну інфраструктуру.

Подальше розширення креативних індустрій у сфері культурного туризму також передбачає інтеграцію сучасних технологій. Повномасштабна військова агресія активізувала питання захисту культурної спадщини, відповідно і переосмислення державної політики щодо промоції знищених культурних об'єктів, зокрема через креативні індустрії в культурному туризмі.

Н. Чорна зазначає, що туристична галузь об'єднує понад 50 інших галузей, є відображенням соціально-економічного розвитку. Креативний сектор є показником інноваційності та потенціалу галузі. Він базується на взаємодії творчих ідей, інтелектуальної власності, знань та технологій. Поняття креативних та культурних індустрій часто ототожнюють, проте їх вживають і поруч як «ККІ».

Базові види економічної діяльності, які належать до креативних індустрій, визначені розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій». До них належать 34 види економічної діяльності, серед яких – візуальне мистецтво, сценічне мистецтво, література, видавнича діяльність та друковані засоби масової інформації, аудіальне мистецтво, аудіовізуальне, дизайн, мода, нові медіа та інформаційно-комунікаційні технології, архітектура та урбаністика, реклама, маркетинг, зв'язки з громадськістю та інші креативні послуги, бібліотеки, архіви та музеї, народні художні промисли тощо [5].

Креативні та культурні індустрії (ККІ) грають ключову роль у сучасній економіці, використовуючи творчий потенціал для створення нововведень і культурних продуктів. Під час війни акцент змінився, але ККІ починають відновлюватися, сприяючи збереженню культурно-мистецької спадщини та використовуючи технічні новації для створення та популяризації культурних цінностей. Вони є важливим інструментом для

збереження і розширення української культурної спадщини, охоплюючи різноманітні сектори від дизайну до культурного туризму.

Євграфова А. та Прокопенко Н. наводять основні характеристики креативних індустрій, визначаючи їх як сферу, що використовує творчий потенціал для створення нововведень з культурним значенням. Ці індустрії залежать від інтелектуальної власності, часто відображають культурні ідентичності, сприяють зайнятості та прибутку, економічному розвитку, а також соціальному згуртуванню і міжкультурному діалогу [4].

Туристично-рекреаційний потенціал не використовується у повній мірі через завдану шкоду історико-культурним пам'яткам та природно-заповідному фонду країни. Проте, І. Мустеця зазначає, що одночасно відбувається формування так званого постконфліктного туризму на основі створення нових об'єктів культурного надбання.

Міністерство культури та інформаційної політики спільно з невеликими культурними інституціями координує евакуацію музейних експонатів і надає гуманітарну допомогу працівникам музеїв у невеликих містах і селищах Півдня та Сходу. Український інститут національної пам'яті документує руйнування культурних об'єктів і публікує зібрану інформацію в соціальних мережах.

Багато міжнародних організацій, у тому числі Європейська асоціація фестивалів та Вільнюський міжнародний кінофестиваль, припинили співпрацю з росією, а низка закордонних закладів активно допомагають збереженню української культурної спадщини та моніторингу руйнувань об'єктів. ЮНЕСКО запустило платформу для фіксації руйнувань культурної спадщини в Україні за допомогою супутникових знімків.

Л. Корчевська розглядає перспективи розвитку туризму в Україні після війни через кілька напрямків: використання пізнавального туризму для усвідомлення військових злочинів, меморіалізація символічних місць, формування програм збереження локальних подій під час війни. Вона підкреслює необхідність позитивного іміджу України, переосмислення негативних подій, та активізації регіонального туризму через державно-приватне партнерство [6, с. 26].

Креативні індустрії відіграють важливу роль під час війни в Україні, перетворюючись на засіб консолідації та патріотичного виховання. Представники креативних індустрій активно звертаються до міжнародної спільноти з проханням підтримати Україну та культурний сектор. Петиція «Вимога культурних санкцій щодо російської федерації» вимагає скасування проєктів, спонсорованих росією, та відмови від співпраці з російськими культурними центрами та представниками у світових культурних подіях [1].

На думку працівників креативних індустрій першочерговими заходами, що сприяли б відновленню креативного сектору, визнаються: надання грантів та проведення проєктів, розробка державної стратегії,

просування українського креативного продукту за кордоном, надання грантів та ваучерів на розвиток бізнесу, компенсація затрат, підтримка кроссекторальних кластерів, спеціальні податкові режими, освітні програми, доступні кредити та інфраструктурні проекти. Респонденти висловили думки про важливість підтримки культури, реструктуризацію управлінських ланок, неперервний професійний розвиток працівників, творчу колаборацію, популяризацію культурного продукту, удосконалення фінансової системи та збільшення кількості міжнародних культурних програм [3].

Засновниця Travel HUB І. Дворська визначає ключове питання для української туристичної галузі в післявоєнний період: які методи антикризового управління можна використовувати для її відновлення. Вона вказує на необхідність створення нових сенсів, історичної спадщини та туристично привабливих об'єктів. Важливим є отримання дотацій з державного бюджету, відновлення туристичної інфраструктури, підтримка туристичного бізнесу, креативних індустрій та проведення рекламних кампаній. Однак вона попереджає про небезпеку фіксації туристичного іміджу України в одній сфері, наприклад у мілітарному туризмі [2].

Креативні індустрії відіграють ключову роль у розвитку культурного туризму, оскільки вони сприяють відродженню місцевих культур, збереженню традицій і стимулюванню інновацій у представленні культурної спадщини. Шляхом перетворення культурних активів на унікальні туристичні продукти, креативні індустрії привертають відвідувачів з усього світу, що сприяє економічному зростанню, створенню робочих місць і підвищує міжнародний імідж країни як привабливого культурного центру, що особливо актуально у повоєнній відбудові України.

ДЖЕРЕЛА

1. Вимога культурних санкцій щодо Російської Федерації / Petition: Impose cultural sanctions on the Russian Federation. 27.02.2022. *Державне агентство України з питань мистецтва та мистецької освіти*. URL: <https://arts.gov.ua/urge-to-impose-cultural-sanctions/> (дата звернення: 21.04.2024).
2. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? *Блоги про бізнес, політику, юридичну систему. LIGA.net* URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> (дата звернення: 21.04.2024).
3. Державна підтримка важлива для сфери культури та креативних індустрій – результати опитування від УКФ. *Український культурний фонд*. URL: <https://ucf.in.ua/news/17102023> (дата звернення: 21.04.2024).
4. Євграфова А. О., Прокопенко Н. М. Культурні індустрії в українському дискурсі: пошуки синергії смислів. *Образ*. 2018. Вип. 3 (29). С. 6–17.
5. Чорна Н. Креативні індустрії та їх роль у розвитку культурно-пізнавального туризму. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48.
6. Шевченко Н. Переосмислення ролі культурної спадщини в післявоєнній туристично-рекреаційній діяльності. *Культура і сучасність*. Вип. 1 2023. С. 23–28. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1203381> (дата звернення: 21.04.2024).

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕФОРМУВАННЯ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІДИ.

Буток Марія, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Надольська В. В.

Соціально-економічні реформи - це зміни в політичній, економічній та соціальній системах країни з метою підвищення рівня життя громадян та забезпечення сталого розвитку. Реформи охоплюють законодавство, інституційні структури, монетарну політику, приватизацію державних підприємств, реформування освіти та охорони здоров'я тощо.

Реструктуризація інституційних структур також передбачає оптимізацію роботи державних установ, підвищення їхньої ефективності та зниження рівня корупції. Цього можна досягти шляхом запровадження чітких процедур діалогу з громадянами, забезпечення прозорості їхньої діяльності, підвищення відкритості через використання сучасних технологічних рішень та [1].розширення доступу громадськості до адміністративних процесів [1].

Зміни у фіскальній політиці зазвичай передбачають перерозподіл бюджетних коштів, покращення збирання податків, інновації в управлінні державним боргом та реформування пенсійної системи і системи соціального забезпечення. Ці заходи мають сприяти створенню стабільної та прозорої економічної системи, здатної стимулювати інвестиції та зростання.

Аналіз світового досвіду показує, що для успішного проведення реформ необхідна сильна політична воля, ефективні інституції, здатні впроваджувати та підтримувати реформи, а також підтримка громадськості. Такі країни, як Польща, Естонія та Республіка Корея, досягли значних успіхів у проведенні економічних реформ завдяки комплексному підходу та ефективному використанню міжнародної підтримки.

Польща є живим прикладом успішного переходу від планової економіки до ринкової. Ключовими для цього процесу були реформи початку 1990-х років, зокрема шокова терапія під керівництвом Лешека Бальцеровича. Ці реформи включали масову лібералізацію цін, різке скорочення державних витрат і швидку приватизацію державних підприємств. Незважаючи на короткострокові труднощі, такий підхід сприяв швидкому економічному ідновленню та інтеграції в європейські та світові ринки [2].

Економічне диво Південної Кореї, яке почалося в 1960-х роках, стало результатом державних реформ та інвестицій в освіту і технології. Кореїська модель розвитку передбачала активну роль держави у

формуванні промислової політики та підтримку великих корпорацій (конгломератів). Підтримка високотехнологічних галузей, таких як електроніка та автомобілебудування, забезпечила Кореї лідерство на світовому ринку [3].

Україна здійснила низку реформ, включаючи децентралізацію влади, реформу охорони здоров'я та освіти, а також реформи, спрямовані на підвищення прозорості та боротьбу з корупцією.

Однак, незважаючи на певні успіхи, багато реформ залишилися незавершеними або неефективними через брак належного фінансування, політичної волі та інституційної спроможності.

Децентралізація, розпочата у 2014 році, є однією з найважливіших реформ в Україні і спрямована на передачу повноважень та ресурсів від центрального уряду до органів місцевого самоврядування. Реформа спрямована на підвищення ефективності місцевого самоврядування та залучення громадян до регіонального управління.

Децентралізація призвела до підвищення фінансової незалежності місцевих органів влади та сприяла покращенню інфраструктури та соціальних послуг на місцях [4].

Реформа системи охорони здоров'я, розпочата у 2016 році, мала на меті покращити доступ до медичної допомоги та її якість. Реформи включали запровадження системи страхування "гроші йдуть за пацієнтом", зміцнення системи первинної медичної допомоги та включення приватних лікарень до системи державних гарантій. Ці заходи допомогли оптимізувати бюджетні витрати та покращити обслуговування пацієнтів.

ДЖЕРЕЛА

1. Європейська правда. (2021). "Україна та її децентралізація: Успіхи та виклики." Вебсайт: <https://www.eurointegration.com.ua/>(дата звернення: 21.04.2024).
2. Освітній портал України. (2019). "Нова українська школа: ключові аспекти реформи." Вебсайт: <https://osvita.ua/>(дата звернення: 21.04.2024).
3. Європейська комісія. (2021). "Підтримка ЄС реформам в Україні." Вебсайт: <https://ec.europa.eu/>(дата звернення: 21.04.2024).
4. Урядовий портал України. (2021). "Приватизація державних підприємств: стратегії та результати." Вебсайт: <https://www.kmu.gov.ua/>(дата звернення: 21.04.2024).

СЕЛЯНСЬКА РЕФОРМА 1861 РОКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЇЇ В УКРАЇНІ

Вітрук Тетяна, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц.. Кінд-Войтюк Н. В.

Поразка у Кримській війні змусила Росію скасувати кріпосне право у 1861 році. Це було не лише гуманітарним актом, а й інструментом модернізації країни. Звільнення селян створило вільний ринок праці, необхідний для розвитку капіталістичної промисловості та переозброєння армії [4, с. 15-16].

В.В. Ігнатенко вважає, що скасування кріпосного права стало рушійною силою модернізації Російської імперії, стимулюючи суспільно-політичну активність [1 с. 28].

Л.Ю. Беренштейн підкреслює, що реформа 1861 року мала значний вплив на соціальні аспекти аграрних відносин в Україні. Її результатом стали: творення умов для розвитку товарного селянського господарства; впровадження нових технологій у сільськогосподарське виробництво; активізація освітньої діяльності в Україні [1, с. 28].

Селяни, найчисельніша та найпригніченіша верства населення Російської імперії, безсумнівно, найбільше прагнули скасування кріпацтва. Очікували вони звільнення без жодних обмежень та умов. Проте, коли уряд оприлюднив пакет документів про реформу, більшість селян відчула не радість, а розчарування. Ця реакція була цілком прогнозованою. Не випадково уряд спочатку планував оприлюднити реформу під час Великого посту, коли церква закликала до смирення. Згідно з реформою, селяни звільнялися, але не отримували у власність землю, на якій працювали. Їм доводилося викуповувати її у поміщиків за високою ціною, що ставило селян у нову залежність. Ці платежі лягли важким тягарем на селян, позбавляючи їх можливості покращити своє життя. Окрім викупних платежів, селяни змушені були виконувати й інші повинності на користь поміщиків, такі як панщина, оброк тощо [4, с. 12].

О. Крижановська досліджуючи динаміку селянського землеволодіння в Україні після скасування кріпосного права у 1861 році зауважила важливі аспекти. Розподіл землі був нерівномірним. На Правобережжі селянські наділи зростали, тоді як в інших українських губерніях вони скорочувалися в середньому на 28%; Значна частина селян залишилася без землі або отримала мізерні наділи. 344 тис. селян отримали наділи до 1,5 десятин на ревізку душу, а 1,6 млн осіб - від 1,5 до 3 десятин, що було значно менше офіційно визнаної норми 5 десятин.

Градація наділів існувала по всій Україні. На Лівобережжі та Правобережжі вони поділялися на піші та тяглові, а також четвертні (дарчі). Четвертні наділи були дуже мізерними, сягаючи 0,1–0,5 десятин на

ревізьку душу й 0,25–0,5 - на наявну душу. Навіть на Півдні України, де земельний голод був менш гострим, більшість селян залишалися малоземельними. 22,3% селянських дворів, що мали на ревізьку душу менше 5 десятин землі, володіли лише 6,9% надільної землі, тоді як двори з наділом понад 10 десятин володіли 59% надільної землі.

Мізерні наділи не забезпечували самостійного ведення господарства. Лише 20% поміщицьких селян на Правобережжі отримали за викуп тяглові наділи, 2/3 дворів мали піші наділи, які не дозволяли проіснувати без сторонніх заробітків чи земельної оренди. Майже 14% селян не мали польової землі і обходилися лише городами. Таким чином, українське селянство у своїй масі залишалося малоземельним. Із поміщицьких селян, які становили понад половину селянства України, польові наділи на викуп одержали 2320 тис. душ (9%). Мізерні дарчі наділи (розміром до 1 десятини) одержали 88 тис. ревізьких душ [2, с. 363-364].

За користування наділом селяни відбували панщину, платили оброк або перебували на змішаній повинності. Сума оброку в губерніях Степової України та в частині повітів Чернігівської і Харківської губерній становила 9 рублів за вищий чи указний наділ. На Лівобережжі та Правобережжі розмір оброку за кожен десятина польового наділу встановлювався від 1,4 до 2,8 рубля, а за садибну — 5,1 рубля з десятини на рік. Крім того, селянин мусив щороку відробити на користь поміщика за кожен отриману десятина від 12 до 29 днів панщини, з них 3/5 днів — улітку [5, с. 56].

Уряд намагався послабити лещата малоземелля, які затисли основну масу селянських господарств. 1882 р. було створено Селянський земельний банк, покликаний надавати селянам кредити для придбання землі. Однак цей захід виявився недостатньо ефективним [2, с. 363-364].

Подані факти свідчать про те, покращання добробуту селян в Україні після реформи 1861 року не відбулося. Обмеження у сфері землеволодіння фактично призвели до ще більшої матеріальної скрути, ніж за часів кріпосництва. Одночасно, серед селян все більш поширюється міграція за заробітками або в промисли.

Проте внаслідок реформи значна кількість селян розпочали займатися комерційною діяльністю. Значний прогрес спостерігався у промисловому тваринництві, садівництві, городництві та інших галузях аграрного комплексу. Наприклад, у Київській губернії селяни активно займалися торгівлею фруктами у селах та містах, використовуючи різні одиниці вимірювання - від мішків (із двома мірами) до відер (за вагою та кількістю). Ціни значно коливалися залежно від врожаю та обсягу постачання фруктів [3, с. 101].

Велика реформа сприяла розвитку фабрично-заводського виробництва, особливо харчової промисловості. Якщо впродовж 1862–1863 рр. в Україні діяло 1485 винокурень, то протягом 1899–1900 рр. — 421, і якщо раніше кожне з горілчаних підприємств у середньому

виробляло 5 тис. відер спирту, то на рубежі століть цей показник сягнув 44 тис. Основними районами виробництва спирту в Україні стали Київська, Харківська та Подільська губернії [3, с. 101-102].

Зростання промислового виробництва, значний розвиток зовнішньої та внутрішньої торгівлі сприяли поступовому покращанню добробуту широких мас населення. Це підтверджується демографічними даними за цей період. Наприклад, якщо протягом 1811–1863 років чисельність населення Правобережної України зросла в 1,53 рази, то за період 1863–1914 років вона збільшилась в 2,38 рази. Темпи природного зростання населення по десятиліттях свідчать про значний розвиток людського потенціалу в губерніях Правобережжя [3, с. 101-102].

Отже, реформа 1861 року не виправдала сподівань селянства. Вона не лише не звільнила їх від усіх форм залежності, а й погіршила їхнє становище в багатьох аспектах. Звісно, деякі селяни змогли покращити своє становище завдяки торгівлі, проте це не значна кількість. Як наслідок це призвело до зростання селянського невдоволення, яке згодом вилилося у численні бунти та революційні виступи.

ДЖЕРЕЛА

1. Бундак О. А. Селянська реформа 1861 р. на сторінках «Українського селянина». *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2011. Вип. 18. С. 25–32.
2. Крижанівська О.О. Селянське землекористування у пореформений період. *Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / НАН України, Інститут історії України; за ред. В.А. Смолія.* К.: Наук. Думка. 2006. Т.1. С. 363–367.
3. Молчанов, В. Б. Вплив селянської реформи 1861 р. на добробут населення України. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2011. Вип. 18. С. 95–104.
4. Реєнт О. П. Велика реформа 1861 р.: погляд із XXI століття. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2011. Вип. 18. С. 7–24.
5. Теплицький В. П. Реформа 1861 року і аграрні відносини на Україні (60–90-ті роки XIX ст.) К.: Видавництво АН УРСР, 1959. 308 с.

ВАЛУЄВСЬКИЙ ЦИРКУЛЯР ТА ЕМСЬКИЙ УКАЗ ЯК ВИЯВ РЕПРЕСИВНОЇ ПОЛІТИКИ САМОДЕРЖАВСТВА ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ

Грацилі Ілона, студентка 2 курсу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н.В.

У сучасному українському житті знову постало питання про “насильницьку українізацію”, виникають цікаві твердження щодо статусу російської мови і, звичайно, говорять про безрозсудність влади в мовній політиці країни. Як сьогодні, так і наприкінці ХІХ століття, питання утвердження української мови як національної залишається важливим чинником, що впливає на суспільно-політичне життя України.

Загальновідомо, що цензура завжди відігравала важливу роль у відносинах між владою, пресою та суспільством. Особливістю цензури російської влади було її “псевдо прагнення” боротися за достовірність інформації, виваженість авторських оцінок та суджень, неупереджене висвітлення подій та фактів [3, с. 415].

Суттєва активізація українського руху припадає на 1860-ті роки і пов’язана вона з скасуванням кріпацтва у Російській імперії та появою громад, діяльність котрих здійснювалася шляхом організації видавничої діяльності. Першим з кроків, які викликали занепокоєння, була на початку 60-х років ХІХ ст. підготовка до видання Біблії українською мовою. Особливу увагу заслуговує утворення щомісячного Південноруського літературно-наукового вісника „Основа”. Редактором журналу став Василь Білозерський, а в списку співробітників, найбільше уваги привертали імена колишніх учасників Кирило-Мефодіївського товариства М. Костомарова, Т. Шевченка, П. Куліша. Крім цього, міністру внутрішніх справ О.П. Валуєва надходили доповідні записки вищого імперського чиновництва: військового міністра Д. Мілютіна, шефа жандармів В. Долгорукого, київського генерал-губернатора М. Аненкова про розмах українофільського руху та можливі перспективи еволюції його вимог: від дозволів на видання літератури на «малоросійському наріччі» – до можливих у майбутньому вимог автономії для Малоросії [2, с. 85-93].

Петро Валуєв одразу надіслав листи Олександрю ІІ, але відповіді не отримав. Тому він приймає рішення 18 липня 1863 р. видати таємний указ, іменованій Валуєвський циркуляр, який забороняв цензурі допускати до видання «книги малоросійською мовою», орієнтовані на пересічного українського читача, як освітнього, так і духовного змісту. Дозволялося до друку лише оригінальні літературні твори [3, с. 91]. Це викликало відповідну реакцію охоронних органів влади Російської імперії. 27 серпня 1875 р. Начальник ІІІ відділення генерал-ад’ютант О.Потапов проінформував відповідні державні установи про резолюцію імператора

Олександра II, щодо обмеження діяльності українофілів. Для цього було сформовано Надзвичайну комісію у складі названих чиновників вищого рангу «для присеченія украинофильской деятельности». Проект рішення комісії, іменованій Емський указ, підготовлений М. Юзефовичем, затверджено 24 квітня 1876 р. Він складався з 11 пунктів. Ці пункти практично повторили Валуєвський циркуляр [4, с. 381].

Пунктом третім заборона щодо української мови поширювалася і на сценічні вистави, тексти до нот і публічні виступи «как имеющие в настоящее время характер украинофильских манифестаций». Пункти 6, 7 і 8 пропонували не допускати викладання малоросійською мовою в школах, також пропонувалось «очистить библиотеки всех низших и средних учебных заведений» від «малоросійських» книг, а пунктом 9 рекомендувалося направляти на службу в Київський, Харківський та Одеський навчальні округи викладачів, котрі закінчили курс у великоросійських губерніях, а випускників цих губерній, у свою чергу, – в округи поза межами українських губерній [1, с. 20].

Висновки. Репресивна політика російського уряду щодо українського слова, розпочалася з Валуєвського циркуляру (1863 р.), відзначена встановленням жорстких цензурних норм, які практично повністю позбавили будь-якої видавничої можливості та торговельної реалізації україномовні видання. Російський уряд своїми циркулярами протягом другої половини ХІХ ст. намагався обмежити український народ в популяризації національної ідеї. Незважаючи на те, що така асиміляційна політика російського самодержавства негативно впливала на формування української свідомості, вона посприяла подальшій активізації українського національно-визвольного руху, посилювала його антисамодержавну спрямованість, забезпечивши його подальшу політизацію.

ДЖЕРЕЛА

1. Васькович Г. Емський указ і боротьба за українську школу. Мюнхен, 1976. С. 20.
2. Емський указ. Загратована мова. *Дзеркало тижня*. 2019. 18–24 трав. С. 15.
3. Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847-1914). Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. Г. Боряк; упоряд. Г. Боряк, В. Баран, Л. Гісцова, Л. Демченко, О. Музичук, П. Найденко, В. Шандра; НАН України, Ін-т історії України; Укрдержархів, ЦДІАК України. К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. LXII; 810 с.
4. Реєнт О.П. Український національний рух у Російській імперії та політика державної влади з "українського питання" в модерну добу. *Проблеми історії України ХІХ - початку ХХ ст.* Випуск ХХ. К., 2012. С. 6-37.
5. Савченко Ф. Заборона українства 1876 р. Харків — Київ, 1930. С.415
6. «Українське питання в Російській імперії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) Колективна монографія в трьох частинах. Ч. 1 Відп. ред. В.Г. Сарбей. К., 1999. 208 с.

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК НАДДНІПРЯНЩИНИ В ХІХ СТОЛІТТІ

Сасовська Вікторія, студентка 2 курсу
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: к.і.н, доцент Кінд-Войтюк Н. В.

Актуальність теми. Економічне становище України в ХІХ столітті в складі Російської імперії було зумовлене процесом «промислового перевороту», що відбувався не лише на цій території, а й поширився в Європу, США та країни Азії. Таким чином, необхідність аналізу становлення економіки України слід розглядати як складову міжнародного революційного економічного процесу, який мав свій початок в першій половині ХІХ століття.

Мета дослідження полягає у аналізі економічних процесів України в ХІХ столітті у сфері промисловості як ремісничої галузі, сільського господарства та торгівлі у питанні встановленні торгових зв'язків та організації торговельних відносин, а також розвитку цих галузей на українських теренах в межах Російської імперії.

Дослідженням цього питання займалися І. О. Гуржій, О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб, О. В. Малюта, О. М. Донік, М. В. Литвин, О. П. Реєнт, В. А. Смолій, В. С. Степанков та ін.

Розвиток економіки на українських землях в першій половині ХІХ століття знаменувався переходом від ручної праці до використання машинного устаткування, що в історії отримало назву «промисловий переворот», або «промислова революція», «індустріальна революція». Українські історики визначають поняття «промисловий переворот» як «перехід від переважно аграрної економіки до індустріального виробництва, який розглядається в рамках техніко-економічних вимірів історичного процесу» [5, 29].

Проте, варто зазначити, що до початку цього процесу основою економіки було поміщицьке господарство, яке характеризувалось використанням праці кріпаків. Згідно зі статистикою, перше місце згідно кількості дворянського землеволодіння належить Поділля (понад 80%), вже на другому місці знаходиться Київське воєводство(приблизно 76%), далі – Полтавське і Чернігівське воєводства (кожне понад 70%) [4, 545].

Основною галуззю сільського господарства було землеробство, а саме вирощування зернових культур таких, як пшениця, просо тощо, за ним йшло садівництво. На Лівобережній Україні, поруч із хліборобством, було поширене вирощування на продаж тютюну і конопель. Правобережна Україна була районом озимої пшениці і цукрових буряків, де, відповідно, спостерігався активний розвиток цукрової промисловості, а Південна Україна ставала найважливішим районом виробництва товарної пшениці та розведення тонкорунного вівчарства [2, 34].

Разом з тим по світу, в тому числі на території України розпочинається еволюційний перехід від ручної праці до мануфактури. Варто зауважити, що більшість казенних підприємств, які на той час функціонували, почали втрачати своє значення, а інші, зокрема Шосткінський порохований завод та «Арсенал» в Києві, зайняли домінуючі місця [4, 555]. Про послаблення ролі кріпосницьких мануфактур свідчило те, що в період з 1832 по 1861 рік кількість промислових підприємств збільшилась майже в 4 рази і була вона товарного характеру.

Серед галузей промисловості можна виокремити найголовніші. Такими в Україні були горілчана, суконна, шкіряна, тютюнова, вугільна, цегельна, селітроварна, машинобудівна тощо, вже з 1830-х рр. на провідне місце виходить цукрова промисловість [2, 22]. На Галичині поширюється також видобуток різних видів солі.

Щодо торгівлі, то в межах українських територій поширеними були дві форми проведення торгових операцій – чумацька та ярмаркова. Перша була започаткована ще в XVII ст., але з приєднанням Наддніпрянщини до Російської імперії поширилась на інші регіони. Чумаки возили переважно кримську сіль, згодом – цукор, кам'яні, дерев'яні вироби, сировину тощо. Поява ярмаркового виду торгівлі була цією ж індустріально революцією в першій половині XIX століття. В Україні активними були 10 із 13 загальноімперських торгових оборотів.

Висновки. Економічний розвиток України в межах Російської імперії в XIX столітті характеризувався процесом переходу від ручної праці до використання машинного устаткування, яке, спричинило вдосконалення сільського господарства, переведення його на товарне виробництво, що також відобразилося і на промисловості, яка як реміснича галузь посідає достатньо важливе місце в економіці тодішньої України. Крім того, активізується торгівля і це сприяє появі загальноімперських ринків збуту товарів, а також встановленню торгових зв'язків Наддніпрянщини як з іншими регіонами імперії, так і сусідніми державами.

ДЖЕРЕЛА

1. Донік О. М. Купецьке промислове підприємництво в Україні (XIX - початок XX ст.). *Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Випуск №11*. Київ. 2006.
2. Гуржій І. О. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX ст. Київ, 1964.
3. Економічна історія України : Історико-економічне дослідження : в 2 т. / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін. ; відп. ред. В. А. Смолій ; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.] ; *НАН України, Ін-т історії України*. Київ : Ніка-Центр, 2011. Т. 1. 696 с.
4. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Київ: *Наукова думка*, 2012. Т. 9: Прил.-С. 944 с.
5. Малюта О. В. Український ринок в економічних системах Російської та Австро-Угорської імперій другої половини XIX — початку XX ст. (на прикладі цукрової та нафтової промисловості) *Сторінки історії : збірник наукових праць. 2013. Вип. 35. С. 80–92.*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СТАНДАРТИЗАЦІЇ У СФЕРІ КЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ

Харчук Світлана, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Качковська Л. Р.

Посилення міжнародної співпраці, створення транснаціональних корпорацій, розвиток технологій у сфері зв'язку та комунікації спричинили потребу в стандартизації керування документообігом. У зв'язку з цим спочатку виникали національні комітети, які розробляли та впроваджували стандарти у своїх країнах, а згодом і міжнародні організації, які об'єднували досвід різних держав та уніфікували його в єдину систему[5].

Перші розробки керування документацією на національному рівні з'явилися в США у 1880-х роках. На початку ХХ ст. цю проблематику вже досліджувала значна кількість науковців. Результатом їхньої роботи стало ухвалення у 1950 році Закону про керування федеральними документами. Він передбачав обов'язковість розроблення та впровадження чіткої програми реалізації управління документацією. Згодом і в інших країнах активізувався процес упорядкування сфери управління документацією. Особливо це прослідковувалося в країнах з високим рівнем розвитку економіки, таких як Австралія, Велика Британія, Швеція тощо.

Перший національний стандарт у сфері керування документацією був виданий у 1996 році в Австралії. AS 4390 містив правила роботи, які сприяли врегулюванню процесу управління документацією в державних установах та організаціях незалежно від форми власності, визначенню продуктивності та результативності систем і програм керування документацією як для паперового, так і для електронного діловодства [2].

У 1998 р. Національний архів Австралії опублікував Стандарт метаданих системи пошуку урядових ресурсів в Інтернеті. У ньому регламентується опис усіх урядових ресурсів на основі технологій Всесвітньої павутини, як доступних в мережі Інтернет, так і відсутніх. Він передбачає опис за 19 ознаками, в тому числі 6 обов'язковими: Автор, Видавець, Заголовок, Дата, Тема/Функція, Ідентифікатор/Наявність. SAI, Австралійський національний орган стандартизації, у грудні 2002 року розширив сферу використання цього стандарту, опублікувавши його як Австралійський стандарт AS 5044, аудиторія якого більше не обмежувалася державним сектором. А 3 травня 2010 року SAI оприлюднила стандарт AS 5044-2010 «Стандарт метаданих AGLS» на заміну попередньому. Тут враховуються зміни, запроваджені Ініціативою метаданих Дублінського ядра (DCMI) у січні 2008 року, для підтримки автоматизованих процесів ідентифікації та інтерпретації значень, що вживаються в національній мові (відомих як «семантичний висновок»). Цей стандарт передбачає набір властивостей метаданих та об'єднаних

користувацьких настанов для покращення видимості, керованості та сумісності онлайнної інформації та послуг [3].

Більшість фахівців у сфері стандартизації процесу управління документацією визнають Австралію взірцем у вирішенні проблем у цій сфері. Доказом цього є використання національного стандарту Австралії AS 4390 як основи для міжнародного – ISO 15489, уже на базі якого було розроблено ряд національних аналогів у різних країнах світу [4].

Стандарт ISO 15489 є основним у сфері управління документацією. Його перекладено 150 мовами та впроваджено у понад 50 країн. У стандарті розкрито сутність методики керування документацією, що призначена для використання фахівцями як у сфері управління документацією, так і в інших, наприклад розробки новітніх інформаційних програм з метою забезпечити відповідність цих програм та систем вимогам управління документацією. ISO 15489 складається з 2 частин: «Загальні положення» та «Методичні рекомендації». У першій викладено загальні принципи керування документацією, основні правила та стандарти роботи з документацією в установах, повноваження та відповідальність працівників в організації обороту документів в установах, ділових технологій і процедур. Також у першій частині зазначені основні засади розробки та впровадження системи документації, описано процеси керування документами та важливість постійного контролю за відповідністю цих процесів правилам, що існують в установі. У другій частині – «Методичні рекомендації» – описано методики, за допомогою яких можна реалізувати ті принципи керування документами, які були зазначені у першій частині [4].

Попри те, що саме австралійський стандар був першоджерелом для ISO 15489, Австралія скасувала його та задля уніфікації з документообігом світової спільноти у березні 2002 року ухвалила новий національний стандарт AS ISO 15489, переважна більшість положень якого збігалася з міжнародним. Він має аналогічну структуру – Загальні принципи та Методичні рекомендації, а у передмові до стандарту наведено деякі австралійські аналоги до міжнародних термінів з метою уникнення їх різночитань та труднощів із перекладом. Варто зазначити, що SAI, попри досягнутий успіх, не припинив роботи з удосконалення процесу стандартизації управління документацією і, зокрема, створив технічний комітет відповідності AS ISO 15489, перед яким стояло завдання розробити документи, що регулюють його використання, наприклад, стандарт, у якому описано методи та принципи моніторингу дотримання організаціями положень вищезгаданого стандарту [5].

У Латвії на базі положень міжнародного стандарту ISO 15489:2001 були створені Правила Кабінету Міністрів «Управління документацією». Вони регулюють процес керування документацією, але при цьому передбачають те, що установи можуть самі обирати системи

документування та визначати умови їх сумісності з метою забезпечення ефективного та зручного обміну документами та інформацією між різними установами. До документу був доданий спеціальний словник, а найголовніші поняття зазначені у самому тексті Правил [6].

У Великій Британії питаннями стандартизації займається British Standard Institution (BSI), який ще у 2001 році опублікував національний стандарт BSI ISO 15489. Його структура практично ідентична міжнародному стандарту, єдиною відмінністю є наявність у Методичних рекомендаціях додатків, зокрема зразків положень, правил управління документацією в організаціях. Згодом BSI розробив низку посібників, які регулюють питання пов'язані з впровадженням стандарту [1].

В Італії стандарт ISO не викликав довіри через юридичні та адміністративні розбіжності та лінгвістичні труднощі в розумінні понять і термінів. Окрім того, міжнародний стандарт ISO 15489 не відповідав італійським культурним традиціям та особливостям керування документацією. Тому Інститут зі стандартизації Італії зобов'язався перекласти стандарт і технічний звіт щоб полегшити їх розповсюдження та перетворити стандарт ISO на конкретний інструмент для проектування, впровадження та оцінки системи управління документами. Цей процес завершився у 2005 році, проте опублікованим стандарт UNI ISO 15489-1 був у 2006, а UNI ISO 15489-2 – у 2007 році. UNI ISO 15489 визнали корисним інструментом для методології проектування та впровадження документних систем. Перевагою стандарту є те, що він стосується конкретних кількісних характеристик і тому може застосовуватися організаціями будь-якого розміру, як невеликими підприємствами, так і Міністерствами [6].

ДЖЕРЕЛА

1. Nealy, Susan. ISO 15489 Records management - its development and significance. *Records Management Journal*. 2001. № 3. P. 133-142.
2. Антоненко І. Є. Керування документацією за кордоном: історія, законодавство, теоретичні основи та технології : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.10. Київ, 2005. 20 с.
3. Антоненко І. Є. Стандартизація процесів управління документацією: досвід Австралії. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 25–26 трав. 2004 р. Київ, 2004. С. 60–62.*
4. Бездрабко В. ДСТУ 4423:2005 «Інформація та документація. Керування документаційними процесами»: *impressia et reflexia. Спеціальні історичні дисципліни*. 2009. №16. С. 111–125.
5. Калінічева Г. І., Романовський Р. В. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні. *Архіви України*. 2015. № 4. С. 44–63.
6. Нічик Т. Міжнародні стандарти у сфері управління документацією. Київ, 2010. 33с

РОЗДІЛ 3.
ДИНАМІКА КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ: УКРАЇНА І СВІТ

DYNAMICS OF CULTURAL LIFE: UKRAINE AND THE WORLD

Tomyshynets Yuliia Stanislavivna, 2nd year student

State University of Trade and Economics

Supervisor: Yuliia Oleksandrivna Yuvkovetska PhD, Associate Professor

Introduction

Culture is a dynamic phenomenon that is constantly changing and developing. It is an integral part of human life, reflecting the values, traditions, beliefs and knowledge of a society. The dynamics of cultural life can be traced both locally and globally. In this report, we will look at the dynamics of cultural life in Ukraine and the world, analysing the main trends and factors that influence it [1].

The dynamics of cultural life in Ukraine

Ukrainian culture has a rich and distinctive history that goes back to the times of Kyivan Rus. Over the centuries, it has been influenced by different civilisations and peoples, resulting in its unique character.

In the twentieth century, Ukrainian culture experienced periods of prosperity and decline. The Soviet occupation led to censorship and repression of Ukrainian artists and intellectuals. However, even during these difficult times, Ukrainian culture continued to develop thanks to the underground movement and dissidents.

With the proclamation of Ukraine's independence in 1991, Ukrainian culture was given a new lease of life. The Ukrainian language, literature, music, art and cinema were revived. Ukrainian artists have gained international recognition, and Ukrainian culture has become an important part of the European and global cultural space.

However, the dynamics of cultural life in Ukraine are not without challenges. Russia's aggression against Ukraine in 2014 resulted in the destruction of cultural monuments, loss of life and the forced displacement of many Ukrainian artists [1].

Dynamics of cultural life in the world

The world is also experiencing dynamic changes in the field of culture. Globalisation has led to increased interconnections between cultures around the world. While this facilitates the exchange of ideas, values and creativity, it can also lead to a loss of cultural identity.

New technologies play an important role in the dynamics of global culture. The Internet and social media have opened up new opportunities for the dissemination of cultural information and creativity. This enables artists from all over the world to share their work with a wider audience, and promotes cultural dialogue and cooperation [3].

However, new technologies also create new challenges. The spread of disinformation and hate speech, as well as cyberbullying and other online threats, are serious issues that need to be addressed.

Factors influencing the dynamics of cultural life

The dynamics of cultural life are influenced by various factors, such as:

- Socio-economic factors: living standards, education, access to culture;
- Political factors: state policy on culture, freedom of speech;
- Technological factors: development of new technologies, access to the Internet;
- Globalisation: strengthening of interconnections between cultures of the world;
- Migration: movement of people from one culture to another [2].

Recommendations

Support for Ukrainian culture:

- Funding of cultural programmes and projects;
- Establishment of new cultural centres and institutions;

Protection of the cultural heritage of Ukraine:

- Restoration and preservation of cultural monuments;
- Development of public education programmes on cultural heritage;

Promotion of cultural exchange:

- International cultural programmes and festivals;
- Support for translations of Ukrainian literature and cinema;
- Student and artist exchange programmes;

Use of new technologies for cultural development:

- Creation of online archives and museums;
- Use of digital technologies for education and promotion of Ukrainian culture;
- Development of virtual and augmented reality for cultural events;

Combating negative influences on culture:

- Countering disinformation and propaganda;

- Developing critical thinking and media literacy;
- Creating a safe and inclusive cultural space [2].

Additional Resources:

- Consider conducting a small survey among your peers about their cultural preferences. The results of the survey can be used to illustrate the dynamics of the cultural life of the younger generation.
- Familiarise yourself with the activities of Ukrainian cultural institutions such as the Ukrainian Institute of National Memory or the Ukrainian Book Institute. Information about their work can be found on the official websites of these organisations.
- Watch films by Ukrainian directors or listen to music by Ukrainian artists you didn't know before. This will help you discover new facets of Ukrainian culture[3].

Uniqueness of Ukrainian culture:

- Combination of Eastern and Western influences (Byzantium, Europe);
- Folklore heritage (songs, dances, arts and crafts);
- Literary heritage (works by Shevchenko, Franko, Lesya Ukrainka, contemporary literature);
- Cinematographic achievements (Dovzhenko, Parajanov, films-winners of international festivals);
- Development of contemporary art trends (contemporary art, street art, Ukrainian electronic scene) [2].

Ukraine's influence on world culture:

- Ukrainian artists and writers working abroad and gaining recognition (Danylko, Zhadan, Ervand Kostik);
  - Popularity of Ukrainian cuisine (borsch, varenyky, salo) in the world;
  - Involvement of Ukrainian designers in global fashion shows (Bevza, FROLOV);;
  - Influence of Ukrainian folk music on contemporary world music (trance, folk-rock) [3].

Digitalisation of culture:

- Development of online platforms for access to cultural content (museums, films, books);
- Use of digital technologies to preserve cultural heritage (3D reconstruction of monuments);
- Emergence of new art forms (virtual reality, NFT);

•Challenges: digital security, access to technology for all segments of the population [2].

Personalisation of culture:

- Growing demand for niche content and local cultural products;
- Development of craft arts and handmade products;
- Interactive forms of cultural leisure (quests, masterclasses).

Multiculturalism and inclusiveness:

- Raising awareness of the importance of cultural diversity;
- Promoting intercultural dialogue and cooperation;
- Ensuring access to cultural life for people with disabilities and representatives of different ethnic groups [2].

Development scenarios:

- Preservation of identity and active integration into the global cultural process;;
- Commercialisation of culture and loss of authenticity
- Decline of culture due to war and economic turmoil.

Ensuring a positive scenario:

- State support for culture;
- Patronage and charity;
- Civil society activity;
- The role of education and upbringing;
- International cooperation [3].

Conclusion: Culture is the soul of a nation. It unites people, gives them meaning and helps them understand the world around them. Ensuring the dynamic development of Ukrainian culture, preserving its identity and active participation in the global cultural process are important tasks today. By following these recommendations, Ukraine can strengthen its cultural identity, promote mutual understanding between peoples and make a significant contribution to the development of world culture.

REFERENCES

1. Major stages in the development of Ukrainian culture [Електронний ресурс].Режим доступу до ресурсу: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=5491>
2. Cultural revival [Електронний ресурс].Режим доступу до ресурсу: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-11/2020-11-16-cultural-policy-and-social-transformation-in-Ukraine-pesenti-ukr.pdf>
3. History of Ukrainian Culture [Електронний ресурс].- Режим доступу до ресурсу: <https://filosof.nmu.org.ua/ua/Textbooks/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%88.p>

УЯВЛЕННЯ ПРО РОЛЬ ЖІНОК У СУСПІЛЬСТВІ: АНАЛІЗ ВІСНИКА «КАТОЛИЦЬКА АКЦІЯ» ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ ЦЕРКОВНОЇ ПРОВІНЦІЇ 1934-1938 РР.

Вайс Кароліна, аспірантка IV року навчання

Ужгородський національний університет

Науковий керівник: д.і.н., професор Вовканич І. І.

Протягом всієї історії Європи Церква як інститут відіграла центральну роль у формуванні суспільних норм і вірувань, впливаючи на формування ролі чоловіка та жінки в суспільстві. Від початку свого існування Римо-католицька Церква підтримувала концепцію патріархату, стверджуючи, що чоловіки відіграють ключову роль у формуванні та управлінні суспільством [2, с. 106]. Ролі чоловіка та жінки базуються на їх природі, Церква приписує жінкам займатися материнством та родиною.

Позиція «Католицької Акції» УГКЦ відповідала догматичній єдності з Римом, тому очікувати що в головних положеннях їх позиції будуть різнитися не доводиться. Проте, невелика різниця, яка не йде всупереч канонам, все-таки є.

Головною метою «Католицької акції» було поширення принципів католицької віри та моралі, оновлення християнського духу та боротьба із ворогами Христа [4, с. 8].

Здебільшого на перший план у віснику виходять критика емансипаційного руху, нинішнього «загиблого лібералізму» [8, с. 9] та висвітлювання традиційних жіночих ролей. Здебільшого простежується страх виникнення «нової християнської моралі», що буде суперечити християнській етиці. Емансипація – це «змушувальна» жінки, рух проти родини, подружжя, який прикривається ідеєю звільнення жінок [10, с. 2]. Ця позиція не суперечила поглядам Папи Пія XI, який назвав емансипацію жінок «порочним злочином», як «хибне звільнення та неприродну рівність з чоловіком», що є «загибеллю жінок» [6, с. 38].

Найбільшій критиці піддавалося твердження про ототожнення підпорядкування жінки чоловікові з рабством. Ще Папа Пій XI в енцикліці *Casti connubi* наголошує, що служіння одного з подружжя іншому не суперечить людській гідності. Ця думка продовжує розвиватися і на сторінках «Католицької Акції». Оскільки подружжя ґрунтується на любові, а в тій любові повинен бути порядок, то жінка повинна підкорятися чоловіку, бо така покора була встановлена Богом. «Муж є головою жінки, як Христос головою Церкви» [10, с. 4], а жінка – серцем родини [12, с. 79].

Жінки обмежуються сферою природи, чоловіки – розумом. Оскільки вважалося, що розум повинен контролювати природу, жінка вважалася зобов'язаною підкорятися чоловікові [5, с. 174]. Тому намагання жінки домагатися зміни тексту подружньої присяги для жінки, а саме виникнення

згадки про подружній послух, бо се «упокоях жінку ХХ ст». – критикувалися як ті, які можуть загрожувати не просто релігійному життю, але існуванню нації [9, с. 4].

На цьому тлі стає зрозумілим твердження про «посередній вплив» жінок на суспільне життя. Цей вплив відображається в місії жінки – поширенні церковної моралі в суспільстві, вихованні в християнському дусі своїх дітей. Як наголошує автор, в цей спосіб жінка має вплив в будь-які часи, «навіть замкнена в добре бережених мурах домашнього вогнища» [11, с. 13].

Образ жінки в контексті вісника «Католицької Акції» УГКЦ подано з точки зору її зобов'язань та місії. Жінку розглядають через призму «відповідних соціальних ролей, таких як роль матері, дружини, черниці». Реалізація традиційних жіночих ролей висвітлюється через родину. Головна роль жінки – це роль матері та дружини, тому метою «КА» є християнське відродження родини та суспільства [12, с. 79]. Між тим емансипація прагне знищити материнське достоїнство, а разом і всю родину, «бо муж через ті емансипації тратить жінку, діти матір, а дім і ціла родина чуйного сторожа» [10, с. 6].

Боротьба за припинення емансипаційного руху базується на аргументах, що нове суспільство відірвало жінку від родини та її головного завдання, «кинувши у вир суспільного життя» [11, с. 13]. Вона повинна займатися діяльністю, яка допомагає виконувати її покликання, а домашня робота мусить бути для жінки на другорядному плані [10, с. 7].

За кількістю присвячених жіночій проблематиці статей можна зробити висновок, що церква намагалася якомога більше жінок залучити до католицького жіночого руху. Мета «КА» – рятунок жінки жінкою [11, с. 13]. Домінуючою була думка, що збільшення жіночих організацій, які формуються під антикатолицьким впливом, можуть стати великою небезпекою для релігійного життя та цілої нації [10, с. 2]. Публікації про критику «Союзу України» мають на меті висвітлити помилковість тверджень модерних жіночих організацій, та шкоду, яку вони приносять жінкам та суспільству. На противагу «поганському» жіночому руху потрібно протиставити католицький жіночий рух. Головне у розкритті жіночого питання – це проблема подружжя, а всі інші проблеми, які обіймає жіночий рух, є другорядними [10, с. 4].

Вочевидь, ведучи мову про першочерговість жіночого питання, мається на увазі вирішення кризи духа й матерії [8, с. 9]. У цих статтях часто коротко коментуються відсутність існування причин для подальшого розвитку фемінізму. Редактор часопису д-р Маркіян Дзерович у своїй статті «Перед Жіночим Конгресом» стверджує, що жінка має такі самі політичні, суспільні та інші права, як і чоловік. Попри його нерозуміння причин подальшого розвитку феміністичного руху та консервативність

поглядів, він підкреслює, що в новому суспільстві нема ніяких тенденцій оспорювати ті права [7, с. 7].

Варто зазначити, що культ Діви Марії, який відіграє важливу роль у формування жіночності в римо-католицькій церкві, не набув такого розповсюдження в греко-католиків. Тому чесноти жінки та ідеал божественного материнства, які подаються через культ Матері Божої, у віснику подаються через призму зобов'язань та місії жінки.

У «Католицькій Акції» УГКЦ взагалі не обговорювалися проблеми жіночої праці та не розкривалася детальніше тема підпорядкування в сім'ї. Наприклад, вони не згадують той факт, що незважаючи на консервативну позицію стосовно ролі жінки в суспільстві, Папа Пій XI підкреслює, що дружина може взяти на себе його роль у керівництві сім'єю, якщо чоловік не виконує свої обов'язки. Аналіз окремих статей дозволяє зробити висновок, що «Католицька Акція» слідувала догмам Папи Пія XI, прагнули залучити мирян у життя церкви та сприяли християнській соціальній діяльності [3, с. 515].

У віснику «КА» протягом 1934–1938 року було опубліковано близько 15 статей, які розкривали погляди на роль жінки в суспільстві з погляду греко-католицької церкви. Проте нема жодної статті, яка б була присвячена ролі чоловіка чи батька в суспільстві. Вочевидь жіноча проблематика була актуальною у зв'язку з підвищенням активності феміністичних організацій. В свою чергу, рівність чоловіків та жінок з церковної точки зору застосовувалася лише на рівні благодаті та спасіння та не розповсюджувалася на соціальний чи побутовий порядок [1, с. 67].

ДЖЕРЕЛА

1. Achremowicz H., Kamińska-Sztark K. Pomiędzy nauczaniem Kościoła katolickiego a feminizmem – potencjał edukacyjny herstorii na przykładzie świętej Tekli. URL: <https://doi.org/10.21697/fp.2019.2.05> (дата звернення: 30.04.2024).
2. Debita M. Rola kobiety w życiu społecznym, kościelnym i rodzinnym w świetle nauczania papieskiego. URL: [oai:repozytorium.uni.wroc.pl:79181](http://oai.repozytorium.uni.wroc.pl:79181) (дата звернення: 30.04.2024).
3. Camp Richard L. From Passive Subordination to Complementary Partnership: The Papal Conception of a Woman's Place in Church and Society since 1878. *The Catholic Historical Review*. URL: <http://www.jstor.org/stable/25023342> (дата звернення: 30.04.2024).
4. Jarowiecki J. *Katolickie czasopisma dla młodzieży – tradycja i współczesność (1918–2000)*. Gospodarka, Rynek, Edukacja. 2014. Tom 15. Nr. 4. S. 5–16.
5. Klejdysz N. Bunt kobiet: w poszukiwaniu źródeł świadomości równościowej (od XVII do lat 60. XX wieku). *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*. URL: <https://doi.org/10.14746/ssp.2018.2.11> (дата звернення: 30.04.2024).
6. Słowik M. Prawa kobiet nie konsekrowanych w Kościele katolickim od XX wieku – ich geneza i znaczenie z perspektywy pedagogiki społecznej URL: <https://doi.org/10.21852/sem.2020.1.03> (дата звернення: 30.04.2024).
7. Дзерович. М. Перед Жіночим Конгресом. 1934. Ч.1 (01). С. 6–8
8. Дзерович. М. Після українського жіночого конгресу. 1935. Ч.1(02). с. 9–12.
9. Єпископ Іван. Завдання нашої Католицької Акції. 1934. Ч.1 (01) С. 2–6.
10. Єпископ Іван. Львівський жіночий рух. 1935. Ч.2 (03). С.1–8.
11. Тишинська Е. Участь жіноцтва в Католицькій Акції. 1936. Ч. 2(07). С. 13- 15.
12. Тишинська Е. Що жіноцтво завдячує християнству. 1938. Ч. 3-4 (16-17). С. 76–80.

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ 1932-1938 РОКІВ

Смірнов Тарас, аспірант 3 курсу

Ужгородський національний університет

Науковий керівник: д.і.н., доц. Радченко Н.М.

Період 1932-1938 років характеризувався значними політичними змінами, економічною нестабільністю та соціальними трансформаціями, які впливали на всі аспекти життя Підкарпатської Русі, включаючи культуру. Важливим тригером цього була ситуація всередині Чехословаччини з поступовим переходом влади від Т.Г.Масарика та напруження у Європі спровоковані зростанням ролі НСДАП у Німеччині, що в майбутньому переросло в претензій щодо Судетського регіону на заході ЧС (скорочення від Чехословаччини). Важливу роль у документуванні та відображенні цих змін відіграла газетна періодика, яка слугувала основним джерелом інформації для місцевого населення. Зокрема, періодика активно висвітлювала проблеми національної ідентичності, розвиток мистецтва, літератури, музики та інших культурних форм [7, с. 46-89].

Розпочати варто з того, що після Першої світової війни Підкарпатська Русь отримала статус автономії у складі ЧС, але регіон зіткнувся з багатьма викликами. Економічні труднощі, слабкий розвиток інфраструктури та освіти перейшли у "спадок" після багатьох століть панування Австрійської, а потім Австро-Угорської імперії в цьому регіоні. Тому не дивно, що такі чинники мали негативний вплив на культурне життя регіону, що можна прослідкувати у рівні неписьменного населення, яке було найвищим у межах всієї монархії Габсбургів [3, с. 70-119]. Ситуація кардинально змінилась після приходу на ці території чехословацького уряду з його очевидною демократичністю у співставленні з періодом до Першої світової війни. Так, на території Підкарпатської Русі була свобода преси та зібрань, що дало поштовх до створення цілого калейдоскопу політичних партій та періодичних газет або журналів, які видавалися такими мовами як: угорська, чеська, русинська, румунська, українська, російська та на їдиші [2, с. 13-25].

Описуючи роль газетної періодики того часу, варто вказати, що вони не лише висвітлювали актуальні події, а й активно формували громадську думку, сприяючи розумінню національної ідентичності та політичної ситуації регіону. Наприклад, "Українське Слово" мала виразну національно-демократичну спрямованість, охоплюючи широке коло тем, від політичних новин до літературних оглядів та авторських колонок. Основною цільовою аудиторією цієї газети була не тільки інтелігенція, що прагнула зберегти національні традиції та підтримувати українську

культуру, але й молодь. Найкраще популярність цієї газети ілюструє той факт, що розпочинаючи у 1932 році як двотижневик, на кінець 1938 року газета виходила двічі на тиждень [6, с. 408-411].

Як вже зазначалось, то тематика газет включала не лише політичні та соціальні питання, але й культурні новини, такі як огляди театральних вистав, мистецьких виставок та літературних творів [1, с.14-16]. Наприклад, у газеті “Українське слово” великий акцент належав публікації творів відомих українських письменників як свого часу (наприклад, твори та колонки В. Гренджі-Донського), так авторів з “Великої України”: Тараса Шевченка, Лесі Українки та Івана Франка [4, с. 287-320]. Вони сприяли формуванню національної ідентичності, висвітлюючи питання національної автономії та прагнення до політичної незалежності [5, с. 30-75].

Підсумовуючи, можна відзначити, що у газетній періодиці Підкарпатської Русі 1930-х років можна спостерігати тенденції культурного розвитку регіону, що виявлялися в численних публікаціях. Варто вказати, що цей соціокультурний поступ у майбутньому стане рушієм, що сприяв створенню Карпатської України. Причиною цьому було те, як газети висвітлювали питання національної ідентичності, популяризацію народних традицій, мистецькі досягнення та обговорення політичних подій, що вплинули на культурний розвиток. У статтях того періоду можна знайти детальні описи життя та побуту населення, їхнього ставлення до поточних подій та культурних явищ. Це дозволяє відтворити загальний культурний ландшафт і зрозуміти, які саме теми хвилювали суспільство в різні періоди. Таким чином, газетна періодика є важливим джерелом для дослідження культурного розвитку Підкарпатської Русі, відображаючи зміни в суспільних настроях та віддзеркалюючи вплив політичних подій на культурне життя регіону.

ДЖЕРЕЛА

1. Баглай Й. Роль театрального мистецтва у піднесенні національної свідомості українців Закарпаття в 20–30-х роках. *Українські Карпати*: Матеріали міжнародної конференції. Ужгород, 1993. С. 13–17.
2. Бідзіля Ю. Преса Закарпаття ХІХ – ХХ століть. Ужгород : МП «Ліра», 2001. 80 с.
3. Гомоннай В., Росул В., Талапканич М. Школа та освіта Закарпаття. Ужгород, 1997. 248 с.
4. Гренджа-Донський В. Українська культура на Закарпатті початку нового століття і за першої Чехословаччини. Вашингтон: Т. Х. Публіцистика, 1989. 518 с.
5. Добош І. Історія української журналістики Закарпаття 20 – 30-х років ХХ ст. Івано-Франківськ, 1995. 128 с.
6. Ліхтей І. Періодична преса Закарпаття 20 – 30-х рр. Нариси історії Закарпаття : Т. II (1918 – 1945) / ред.: І. Гранчак, Е. Балагурі. Ужгород, 1995. С. 402–413.
7. Магочі П.-Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948). Ужгород : Поличка «Карпат. краю», 1994. 296 с.

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНА СПЕЦИФІКА КУЛЬТУРОГЕНЕЗУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЦІННІСНОЇ ПАРАДИГМИ

Адамчук Юлія, студентка 4 курсу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Надольська В. В.

Винесена у назву дослідження проблема пов'язана з самотністю функціонування української культури, яку, у межах цієї роботи, ми розглядаємо як репрезентант постнекласичної картини світу. Остання узвичаєно пов'язана з постмодерністською критикою науки з одного боку й формуванням принципово нового типу раціональності (позитивістської, аналітичної, філософської і наукової) – з іншого. В межах останнього культурний процес можна розглядати як зміну притаманних для класичної, некласичної й постнекласичної парадигм ціннісної культури [6].

Прикметно, що термін «культурогенез» [4] здебільшого позиціонують в контексті певної динаміки культурних форм, її зовнішніх, внутрішніх процесів без чітких конотацій, тобто як діалектичний конфлікт або класичну апофазу [1]. Тут, по суті, мовиться про аксіологічні дискурси самої культури, належні до неї та її концептуальних полів й стрижневих концептів (широке розуміння), а також трансформаційні зміни структури ціннісно-сміслового ядра останньої щодо соціокультурного розвитку (вузьке розуміння).

Вищезазначене закономірно продукує зміст представленої наукової роботи, яка має за мету не огляд і аналіз низки уявлень про культурну полісистему чи розробку власного бачення її дефініцій в контексті аксіосфери, а спробу попереднього осмислення культурного ядра у кореляції з видозмінами соціокультурного середовища. Такий підхід пов'язаний з тим, що у всіх культурних явищах так чи так ми знайдемо ціннісний компонент, який, своєю чергою, зазнає флуктуативних [5] змін. Мовиться про темпоральні, гносеологічні тощо впливи, які, зрештою, спричиняють апофатичність кінцевого результату, який є, таким чином, принципово невизначеним: відкритою системою, здатною до постійних змін [7].

Відтак, параметризація ціннісної парадигми у такому світлі є диференційованою. Останнє пов'язане з тим, що вищезазначені впливи, як і, власне, культурні цінності структурно незмінні, проте їх репрезентації в межах тієї чи тієї культурофілософської концепції, підходу тощо зазнають змін. Такі зміни не зачіпають базового рівня цінності, проте рекомбінують її в такій конфігурації, аби вона набула актуальності в новому світлі розуміння певної концепції, підходу тощо.

Характерно, що відносно вищезазначеної епохи постнекласичної парадигми культури основні тренди епохи постмодерну («смерть

суб'єкта», його трансформація в сингулярність, деконструкція «онто-тео-телео-фало-логоцентризму» і визнання неможливості всякої істини і визначеності) можна позиціонувати як репрезентант глибокої кризи культури, у якій подолання метафізики спричинило появу смислового вакууму [8].

Можливість виходу з останньої ми вбачаємо у «поверненні» постнекласичній культурі фактично видаленої з неї людини. Остання, своєю чергою, не зводиться до тексту й формально-логічних, математичних або інших мов (показовим є інтеграція математичної парадигми до гуманітарних досліджень). Таким чином, людина має не щезати у останніх, а позиціонуватися як здатна, до «душевної чуттєвості», самотрансценденції, тобто виходу за свої (фактично, мовиться про динаміку спектра від деструктивних до конструктивних установок) та межі Іншого (йдеться про Іншу людину, або смисл, які доцільно питома позиціонувати як вищі буттєві смисли й культурні цінності) [6].

В такому контексті культура є багатокомпонентним конструктом [3], створеним людиною як спосіб її функціонування у онтологічній реальності. Таким чином, вона є реальністю, у якій існує людина, а такий конструкт створений нею для реалізації власного потенціалу. Натомість поняття глобалізації щодо культури актуалізовано для пояснення трансформацій людського буття [2].

При цьому, природно, що культурогенез, винесений у назву цієї роботи, має глобалізаційну природу, оскільки базується на таких трансформаціях. Відтак, глобалізація культури спрямована на створення особливого простору, середовища тощо (культурного, інформаційного, економічного) і є частиною культурогенезу (зокрема, українського).

Зазначимо, що український культурогенез є складним, змінним, експансивним за природою (у позитивному значенні – як система, що постійно розвивається) процесом. При цьому вищезазначена глобалізаційна специфіка культурогенезу сучасної України позначена інтеграцією європейських цінностей. Остання, своєю чергою, спричиняє трансформацію культурного середовища: мовиться, першою чергою, про зміни способу сприйняття і взаємодії з онтологічною реальністю. Так, однією з причин російсько-української війни можна назвати саме багату історію та культуру нашої країни, стрижневим складником якої у всі часи був процес глобалізації [8].

Тут мовиться не про безпосереднє «усереднення», своєрідний бездумний «шеринг» (від слова share – поширювати) інших ціннісних парадигм й культурних артефактів, лакун тощо, а про процес адаптування. У останньому націєтворчі детермінанти відіграють релевантну роль: так, йдеться про адаптивну реінтерпретацію цінностей, завдяки якій вони стають органічним надбанням української культурної полісистеми. Натомість дослідження цього самобутнього процесу репрезентативне щодо

динаміки флуктуацій культурних форм, змін, спектра варіювання й модифікування смислів інших у межах питомої культуросистеми [6].

Вищезазначена глобалізаційна специфіка українського культурогенезу закономірно продукує кореляцію трансформаційних змін будь-якого культурного рівня. Це пов'язано з тим, що культура є, за своєю природою, соціальним кодом, геномом суспільного відтворення й розвитку. Таким чином, тут мовиться не лише про сукупність норм, зразків, правил і заборон, проте, першою чергою, про ціннісний горизонт (ціннісну парадигму), який засвідчує істинність культурних форм. Характерно, що остання (перша) є суб'єктом культурної полісистеми (друга) і осередком продукування смислів, які, власне, і складають другу [7].

Отже, глобалізаційна специфіка українського культурогенезу є складним багатшаровим явищем, оскільки: з одного боку, потенційно впливає на всі аспекти життя людини, привносячи цілі грона інших смислів, інтегруючи нові цінності з питомими й збагачуючи культурне різномаяття, з іншого – цей процес може спричинити гомогенізацію української культурної полісистеми, продукуючи втрату її самотутності тощо.

При цьому сучасна українська культура вирізняється багатовимірністю актуалізованих цінностей, позначених інтегрованою природою (питомі, адаптовані різною мірою смисли інших тощо). Однак базовими лишаються глибока повага до традицій, родинних зв'язків, інших народів, гостинність, братерство та патріотизм, увиразнені індивідуалізмом, креативністю й схильністю до інновацій і космополітизму.

ДЖЕРЕЛА

1. Апофатизм. *Словник іншомовних слів*. URL: <https://goo.su/niT5> (дата звернення: 29.04.24).
2. Глобалізація. *Горox: онлайн-бібліотека*: вебсайт. URL: <https://goo.su/DoUo> (дата звернення: 29.04.24).
3. Конструкт. *Горox : онлайн-бібліотека*. URL: <https://goo.su/CduqJSA> (дата звернення: 29.04.24).
4. Культурогенез. *Горox : онлайн-бібліотека*: вебсайт. URL: <https://goo.su/LuBmXuI> (дата звернення: 29.04.24).
5. Флуктуація. *Горox : онлайн-бібліотека*: вебсайт. URL: <https://goo.su/H3Gi8L> (дата звернення: 29.04.24).
6. Debo D. The Double-Edged Sword: Culture and Identity in a Globalized World. *ResearchGate* : website. URL: <https://goo.su/KtKC> (date of application: 29.04.24).
7. Homer S. T., Lim W. M. Theory development in a globalized world : Bridging “doing as the romans do” with “understanding why the romans do it”. *Global Business and Organizational Excellence*. 2024. Volume 43, Issue 3. P. 127–138. <https://doi.org/10.1002/joe.22234> Wiley : online library : website. URL: <https://goo.su/nAZ7j> (date of application: 29.04.24).
8. Siregar I., Hsu F. The Interplay of Cultural Dynamics within the Globalization Paradigm. *Kultura : Jurnal Ilmu Hukum, Sosial, dan Humaniora*. 2024. Volume 2, Issue 4. P. 1–14.

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ ПОЛЬЩІ XIV-XV СТОЛІТЬ

Бабич Тетяна, студентка 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: д.п.н., проф. Бортнікова А.В.

Важливою основою розвитку польської культури та освіти стало піднесення всіх галузей господарства в країні. Зростання заможності суспільства, особливо привілейованих станів, розширило культурні потреби та можливості їх задоволення.

Культурному розвитку сприяло також ускладнення суспільно-політичних відносин, які вимагали людей, здатних їх вирішити. У даний період із Заходу проникали ідеї гуманізму [2, с. 100]. Великий вплив на розвиток польської культури цього періоду мало італійське Відродження, започатковане поляками, які навчалися в Болоньї, Римі, Падуї. Також з Нідерландів та Німеччини на Польщу поширювався вплив Реформації [5, с. 114].

Польща в згаданий період стала однією з найосвіченіших країн Європи. XV століття характеризується розквітом наукової та освітньої діяльності Краківського університету (відкрили в 1364 р., реально почав діяти з 1400 р.). Упродовж XV століття в університеті, крім поляків, навчалися німці, чехи, литовці, угорці тощо. Без присутності професорів Краківського університету не обходився жоден із соборів, приватних конфліктів, міжнародних конгресів [1, с. 103–104].

За ініціативи короля Владислава II Ягайла та дружини Ядвіги був створений фонд для допомоги академії, яка з часом дістала назву Ягеллонського університету. Навчальна програма закладу на перше місце ставила вивчення математики та астрономії. Студенти вивчали також географію, теологію, філософію, право, граматику, риторику, поезику, історію тощо. Зародилася польська правова школа, здійснено спробу розробити правила польської літературної мови (Якуб Паркуш – перший трактат з орфографії). «Історія Польщі» написана Яном Длугошем – значний здобуток польської середньовічної історіографії [5, с. 114–115].

Навчальний заклад відкрився в складі чотирьох факультетів: філософського, правничого, медичного та теологічного. Залежно від здібностей студентів філософського факультету вони отримували такі наукові ступені: нижчий – бакалавра, вищий – магістра [2, с. 101–102]. На факультеті теології діяли 8–9 кафедр; правничий факультет у XV ст. налічував 7, найменший – медичний мав 1 або 2.

У складі професорів університету переважали особи шляхетського походження, які в XV ст. склали четверту частину загальної кількості професури, решту – вихідці з міщан і селян. Активна, прогресуюча

університетська спільнота суттєво посприяла зміцненню схоластичної культури в Польщі [4, с. 168–170].

Шкільна освіта у XIV–XV століттях за характером і структурою не відрізнялася від доби роздрібленості. Новизною було лише викладання елементів філософії і канонічного права в кафедральних школах. У XV ст. при деяких монастирях існували також елементарні школи для дівчат. Важливішими за програмою навчання і рівнем викладання залишалися кафедральні і колегіатські школи, їх завдання – готувати кадри нижчого духовенства [2, с. 101].

Вагомим внеском в розвиток культури стало запровадження в 1473 р. книгодрукування. Першою друкованою книгою на теренах Польщі став Календар на 1474 р., виданий у Кракові. Там також виникло кириличне друкарство [2, с. 100]. В XIV ст. до Польщі із Західної Європи почали ввозити папір, що сприяло поширенню писемності латинською мовою – духовної та світської [3, с. 70–71].

Утім, в тому ж столітті виникають пам'ятки польською мовою (Свентокшиські проповіді, Флоріанський псалтир тощо). А в XV ст. розвиток польської мови значно зростає. Насамперед у судочинстві та адміністрації (переклад Вісліцького і Пьотрковського статутів Казимира III). Стали з'являтися художні твори польською мовою (перш за все це стосувалося церковної поезії, з часом з'явилися спеціальні пісенні збірники – канціонали) тощо [2, с. 100–101].

Бурхливий розквіт переживала література, найвизначнішими представниками якої були – Ян Кохановський і Миколай Рей. Поширення набула бібліотечна справа. Велику бібліотеку мав король Сигізмунд II Август, збирачем і знавцем літератури був архієпископ Львівський Гжегож. У Познані, Кракові, Гданську, Торуні, Ракові у школах і гімназіях створюються перші бібліотеки [5, с. 115].

В архітектурі домінувала готика. Її розквіт припадає на XIV ст. До найважливіших споруд цього століття належать кафедральні собори в Кракові (Вавель), Познані, Гнезно, Вроцлаві, колегіальні собори у Вісліці, Сандомирський колегіальний собор, костели св. Діви Марії в Кракові, Діви Марії в Гданську та Старгороді на Помор'ї тощо. У XIV–XV століття розширилась світська архітектура.

За правління Казимира III розбудовувалися міста, споруджувалися міські укріплення, резиденції короля, церковних сановників, можновладців, замки, міські ратуші, житлові будинки. Замки в Бендзині, Крушвіці, Ліповці, Болеславці; ратуші – в Кракові, Гданську тощо. До визначних пам'яток XV ст. відноситься вроцлавська ратуша. З міщанських кам'яниць виділяють, зокрема, будинки Яна Длугоша. Визначною пам'яткою є споруда Краківського університету [2, с. 104].

XIV–XV століття супроводжувалися спробами розбудови «готичного міста» (за раціональним планом максимального використання міського

простору) [4, с. 180]. У центрах міст виникли кам'яні крамниці та спеціальні торговельні суконні ряди – суконниці [3, с. 71].

У якості будівельного матеріалу стали використовувати цеглу, особливо на півночі Польщі, де бракувало каменю [4, с. 179]. Розвинулася готична скульптура — кам'яна і дерев'яна. Щодо кам'яної, то в ній провідне місце належало мармуровим портретам королів Казимира III, Владислава II Ягайла, Казимира IV Ягеллончика на саркофагах, в яких ці королі поховані. До дерев'яної скульптури XIV ст. належать зображення Мадонни, статуя Казимира III та інші [2, с. 104].

Розквіт скульптури виразно пов'язаний з ім'ям видатного майстра Віта Ствоша, який у 1477–1489 рр. створив світовий шедевр — дерев'яний різьблений вівтар у Кракові в Маріацькому костьолі. Відродженням пронизані живописні полотна «Різдво Марії» та «Благовіщення» з вівтаря Скорботної Богоматері у Краківському соборі тощо [5, с. 115–116].

Отже, в XIV–XV ст. польська культура та освіта активно розвивалися. Культура відрізнялася самобутністю і своїми досягненнями наближалася до європейської цивілізації.

ДЖЕРЕЛА

1. Гришук Ю. Становлення та розвиток освіти в Польщі початку IX – кінця XVI століття. *Освітологічний дискурс*. 2016 р. № 3 (15). С. 97–107.
2. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Ів. Франка, 2002. 752 с.
3. Історія південних і західних слов'ян : підруч. для студентів іст. ф-тів / ред.: І. М. Гранчак, А. Ф. Кізченка, В. П. Чорній. Київ : Вид. об-ня «Вища шк.», 1987. 446 с.
4. Клочовський Є. Історія Польщі до кінця XV століття / ред.: А. Гіль, В. Александрович; пер. з пол. Н. Яковенко. Люблін: Т-во Інституту Центр.-Сх. Європи, 2005. 237 с.
5. Яровий В. І. та ін. ; ред.: С. В. Головка, О. Н. Вітрученко. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.): курс лекцій: навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2001. 628 с

ТВОРЧИСТЬ Т. ШЕВЧЕНКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗГОРТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ

Боярчук Софія, студент 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н.В.

У ХІХ столітті в складі української нації значно зросла роль інтелігенції, її соціально-культурне значення стало більш помітним, незважаючи на внутрішню різноманітність. Цей національний рух був тісно пов'язаний із формуванням національної свідомості, а інтелігенція завжди виступала ініціатором у цьому процесі. Особливий вплив на український національний рух мала постать Тараса Шевченка, його літературна та громадська діяльність.

Геніальність Т. Шевченка полягала в його здатності поєднувати національну поезію з духовними настановами, наповнюючи свою творчість невідомою щирістю власних страждань і глибокою мудрістю світогляду. Звільнившись із кріпацтва, він не лише став свідком суворій реальності простого народу (реальності, яку поділяли й інші), але й усвідомив безперспективність такого життя та нагальну потребу пробудження національної свідомості, гідності, інтелектуального та морального просвітлення [4, с.12].

Він не тільки відкидав поняття "малоросійство", а й ніколи не вважав себе його представником. Хоча Шевченко критикував тих, хто служив «дядькам отечества чужого», але ніколи не використовував офіційні терміни «Малоросія» чи «малоруське наріччя» у своїх власних творах. Його мова завжди була пронизана любов'ю та патріотизмом до України. Усе життя він віддавав своє серце і душу рідній землі, закликаючи інших робити те ж саме: В Україну ідіть, діти! В нашу Україну... Привітай же, моя ненько, Моя Україно., Моїх діток нерозумних, Як свою дитину. (С.-Петербург, 1839). Свою Україну любіть, Любіть її ... Во время люте, В останню тяжку минуту За неї господа моліть [6, с. 21].

Глибоке почуття обов'язку Шевченка щодо збереження рідної мови звучало впродовж усієї його літературної діяльності. Воно тримало його в постійному діалозі з родиною, народом і самою сутністю України. Для Шевченка рідна мова була не просто засобом спілкування, вона була джерелом естетичної краси та духовної сили, що давала йому змогу відстоювати свої моральні переконання. [2, с. 3–47].

Шевченко майстерно використовував історичні події та образи для пробудження національної пам'яті та формування єдиного історичного наративу про український народ. Його твори, такі як «Іван Підкова», «Гайдамаки», «Заповіт», рясніють героїчними образами козацької доби, яку він зображував як період національного розквіту та героїзму, протиставляючи її гніту Російської імперії [5, с. 13].

Так, поет не оминав жорстоких реалій тогочасного українського суспільства. Його твори «Кобзар», «Катерина», «Сон», викривали жорстокість царизму, трагічні долі українських селян, кріпаків, жінок, безжальність панів і несправедливість існуючого ладу [5, с.13 –15]. Та ця критика не лише формувала соціальну свідомість, але й підштовхувала до активних дій, спрямованих на зміни.

Незважаючи на таку трагічну реальність, Тарас Григорович не втрачав віри в краще майбутнє України та її народу. «Садок вишневий», «І мертвим, і живим...», сповнена віри в духовну силу українського народу, його прагнення до свободи та волі [Error! Reference source not found., с. 72].

Смерть Тараса Шевченка не стала завершенням його впливу на українську націю. Його твори продовжували надихати й об'єднувати українців. Могила Шевченка перетворилася на важливий національний символ, місце паломництва та пошани до «батька нації», вічне джерело натхнення та єднання для українців.

Українська інтелігенція, прагнучи консолідувати націю, об'єднала діячів культури та вчених східної та західної України. Цей рух призвів до створення у Львові у 1873 р. Літературного товариства ім. Шевченка, яке згодом, у 1892 р., стало Науковим товариством ім. Шевченка (НТШ). Одним із головних завдань було створення власної друкарні, яка видавала б книги українською мовою [3].

Таким чином, Тарас Шевченко – не просто видатний український письменник, а й національний пророк – той, хто відіграв неоціненну роль у розгортанні українського національного руху. Його твори, пройняті патріотизмом та вірою у краще майбутнє, пробудили національну свідомість українців, згуртували їх навколо ідеї національного відродження та надихнули на боротьбу за свободу та незалежність. Шевченко став символом України, чий вплив відчувається й донині.

ДЖЕРЕЛА

1. Андрущенко Т. Святе сонечко загляне. К. : Либідь, 2003. С. 11–18.
2. Барабаш Ю. Тарас Шевченко: Імператив України. Історію й націософська парадигма. К., 2004 С. 3–47.
3. Купчинський О.А . Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. Енциклопедія історії України : Т. 7: Мі-О / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во « Наукова думка», 2010. 728 с.: іл..
4. Мацько Л. І. Мовна особливість Тараса Шевченка як чинник формування національної ідентичності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. С. 8-15
5. Наливайко Д. Шевченко, романтизм, націоналізм. *Слово і час*. 2006. № 3. С. 3-21.
6. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. Т. 1: Поезія 1837-1847. 784 с.

ЗАБУТА ІДЕНТИЧНІСТЬ - ІРЕН ЯРОСЕВИЧ

Буснюк Ангеліна, студентка I курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Ірена Яросевич, Рената Богданська, Ірен Андерс – одна особистість, яка зробила неабиякий внесок в розвиток нового українського джазу, співала на одній сцені з братом Романа Шухевича – Юрієм, була музою композитора Богдана Веселовського, дружина польського генерала Владислава Андерса, перша леді польської еміграції у Лондоні. Довгий час її ім'я не було відоме для широкого загалу, та чи знають взагалі, що вона дочка капелана Українських січових стрільців, і брала початок своєї естрадної кар'єри на вуличках Львова, це та багато інших питань лишається за ширмою публічного життя Ірен.

То ким насправді була ця жінка і чи дійсно не визнавала себе українкою і забула про свою національну ідентичність? Зараз, як ніколи, ми маємо повертати в українську історію таких визначних особистостей, імена яких були приховані радянською владою.

Хоч вона і не приховувала факт своєї приналежності до українського народу, але і не акцентувала на цьому увагу. Ірена Андерс двічі поверталася до Львова: уперше на початку 1990-х відвідала могили своїх батьків на Личаківському цвинтарі, вдруге — в середині 2000-х. Завдяки зусиллям знавця та невтомного популяризатора української розважальної музики Галичини Олександра Зелінського, який першим (ще за життя Ірени Андерс) написав докладну статтю про неї для українського наукового часопису, її постать стає більш відома в Україні.

Велику пошукову роботу щодо збору світлин, україномовних записів співачки здійснив британський дослідник Богдан Нагайло. Зібравши маловідомі, часто просто-таки унікальні матеріали, він створив документальний фільм «Рената Богданська», який складається із двох частин: перша присвячена українським сторінкам біографії Богданської-Андерс, а друга розглядає її польський контекст.

Український політик і дипломат Ігор Остах у 2013 році опублікував біографію Богдана Веселовського, в якій, зокрема, підтвердив рік народження Ірени Яросевич: 12 травня 1917 р., замість офіційно визнаного 1920-го. Останнє ґрунтовне дослідження життєвого і творчого шляху Яросевич-Андерс, з докладним й усебічним розглядом суспільно-політичних умов зміни її національно-культурної ідентичності належить відомій україністці Олі Гнатюк: Ірена-Рената Яросевич-Богданська-Андерс є однією з героїнь книги «Відвага і страх» — розділ «Великий шлях» присвячено саме їй [4].

Ірена Ярославич народилася 1917 року, хоча офіційно – 1920 році у Фройденталі (нині — Брунталь, Чехія). Була третьою дитиною у сім'ї. Батько Микола Ярославич, був парохом у селі Бринь, отримав нове призначення духівника лікарні на Кульпаркові. Мати Олена — рідна сестра Остапа Нижанківського - українського диригента і композитора, піаністка — займалась вихованням п'яťох дітей: Дарії, Тетяни, Анатолія, Ірини (її називали також Ірена, Рена) і ще зовсім маленького Степана [4]. В середині двадцятих років родина переїхала до Львова. Ірена навчалася у львівській гімназії сестер василіянок [1]. Діти у сім'ї виховувались у патріотичному дусі, а сама вона була учасницею «Пласту», отже середовище яке оточувало дівчину було близьким до ОУН.

Та разом із тим атмосфера музикальної родини матері, дала свої плоди, тому освіту пішла здобувала у Музичний інститут ім. Миколи Лисенка, де навчалась в одному класі з Юрієм Шухевичем, а за фортепіанним класом її однокурсником був майбутній головнокомандувач УПА Роман Шухевич. Дівчина продовжує розвиватись у вокальній сфері, тому про її здобутки не раз писали у газетах. Бере уроки вокалу у видатних оперних співачок Марії Сокіл, згодом — Лілії Улуханової.

Найбільший оперний злет Ярославич, на думку Олександра Зелінського — це партія Маргарити у масштабній інститутській постановці Шарля Гуно «Фауст» у 1938 році. Не менш знаковою була й партія Тетяни з «Євгенія Онегіна» Петра Чайковського, виконана на інститутській сцені у червні 1939 року, на яку теж схвально відгукнулася преса. Як справедливо зазначив Олександр Зелінський, атмосфера музичного закладу та професіоналізм і старання його педагогів відіграли значну роль у становленні мистецької особистості Ренати Богданської [4]. То хто ж така ця Рената Богданська і звідки з'явилося це ім'я?

Академічна кар'єра не сильно вабила молоду та енергійну дівчину і у середині 30-их років вона стала солісткою львівського гурту «Ябцьо-джаз» - оркестру Леоніда Яблонського – капела якого вчинила справжню революцію, бо ж донедавна вважали, що українська музика – це виключно фольклор або пісні січових стрільців. Яблонський підхопив західну моду на танго і фокстрот. До популярних мотивів додав тексти українською мовою [2]. Спочатку «Ябцьо-джаз» грають по барах на позичених інструментах. З часом популярність зростає: вечірки, весілля, сольні концерти.

Учасниками оркестру були, зокрема, композитор Анатолій Кос-Анатольський Мирон Ебергарт і Богдан Веселовський. Ірина приєдналася до гурту останньою з усіх учасників гурту – на курортних гастролях Прикарпаттям. Харизматична та граційна дівчина з непересічним мецо-сопрано приковувала до себе не один чоловічий погляд. Саме їй присвячував свої пісні "Бонді" – Богдан Веселовський [5]. Сама ж виконувала такі шлягери, як "La Paloma", "Miami Rhumba" українською. У

своєму репертуарі мала також оригінальні романси (найвідомішим з-поміж них є "Човен хитається серед води") та пісні Веселовського. Танго "Прийде ще час" виконувала разом з ним на вулиці Руській у Львові, звідки лунали бурхливі оплески публіки. Так і зав'язалось перше кохання юної панянки. Та разом їм не судилось бути—Друга світова війна розвела їх долі різними шляхами. Напередодні, Богдан подався до Карпатської України, щоб допомогти своїми професійними навичками молодій країні адже був юристом, пізніше емігрував до Канади, Ірен ж опинилась у театрі бойових дій цієї війни.

У 1939 році Львів окупує Червона армія, Західна Україна входить до складу СРСР. Із Польщі до вже радянського Львова почали втікати єврейські артисти. Серед них і композитор Генрик Варс – автор знаменитої пісні "Tyłku wu Lwowi". Він стає керівником естрадного оркестру при філармонії з назвою «Тea-Джаз» До гурту Ірен запросив вокаліст Гвідон Боруцький, із яким познайомилась на курорті Закопане. Вони взяли шлюб просто під час гастролей у Києві [2]. Під час другого турне розпочалась німецько-радянська війна. Ірина Яросевич бере участь у мистецькому підрозділі польського військового формування під командуванням Владислава Андерса — ансамблі-театрі «Польський парад», де виступала під псевдонімом Рената Богданська. Взяла його на честь "давнього друга" Богдана Веселовського.

У Багдаді концерти-«паради» відвідував і Андерс. Його зачарувала молода вокалістка. Запрошував її на чаювання і прогулянки. Незабаром Гвідон Боруцький дізнався, що його дружина – коханка старшого від неї на 25 років генерала. Потім, довгий шлях через Середню Азію, Близький Схід та Єгипет. Армія Владислава Андерса прибула до Італії, щоб допомогти союзникам взяти гору Монте-Кассіно – центральний пункт укріпленої лінії, яка захищала підступи до Рима. Після кількох місяців боротьби Андерсова армія таки прорвала оборону й відкрила шлях до італійської столиці. Загинули тисячі бійців. В честь цього написано пісню "Червоні маки на Монте-Кассіно".

Першим її виконав Гвідон Боруцький, а згодом і Рената Богданська. Відтоді її голос асоціювався з великою перемогою та жертвовністю поляків. Через два роки на екрани вийшли фільми про героїчні бої – "Велика дорога" та "Незнайомець із Сан-Марино". Їх польський режисер Міхал Вашинський знімав в Італії, де Ірен вже постала перед нами акторкою у двох фільмах [2]. Після прем'єри роман з генералом Андерсом вже не був таємницею. Далі — еміграція до Великої Британії, одруження з коханим, народження доньки, культурна і громадська діяльність у польській діаспорі.

Ірена Яросевич була змушена постійно маскуватися, аби не видати свого походження. Реакція поляків була б не позитивною адже брат першої леді Польщі боровся за Україну в німецькій уніформі. Вже після того, як

Україна відновила незалежність, вона таємно прилітала до Львова відвідати могилу батьків. А щонеділі надівала темні окуляри, щоб піти на богослужіння до української церкви. Польська улюблениця Ірена Андерс не сходила зі сцени. Під час гастролей у Канаді вона зустрілася із Богданом Веселовським – своїм першим юнацьким коханням. Після цього таки додала до репертуару кілька пісень українською, серед них ліричну "Я знов тобі", яку він написав [2].

За «видатні заслуги для незалежності Республіки Польща та за суспільну діяльність» Ірена Андерс була нагороджена Орденом Відродження Польщі (2007), отримала військове звання капітана (2008). Померла Ірина Ярославич (Ірен Андерс) 29 листопада 2010 року у віці 93 років від інфаркту. Похорон відбувся в Лондоні 8 грудня, після панахиди домовину з її тілом перевезли на кладовище в Мортлейку, де кремували. 21 травня її прах було поховано на італійському кладовищі в Монте-Кассіно поруч із могилою чоловіка Владислава Андерса.

У висновку можна зауважити, що суперечки біля цієї постаті є і будуть ще не одне покоління адже її життя сповнене таємниць, легенд та загадок. Вона стала уособленням духу Польської визвольної боротьби, допомогла увічнити славу польського супротиву у кінофільмах та легендарній пісні «Червоні маки на Монте-Кассіно» [3]. Забута ідентичність Ірен Ярославич в Україні повинна жити, як у Польщі досі знають і шанують Ірену Андерс, яка за часів незалежної Польщі здобула всенародну повагу й захоплення. Володимир Луців влучно зауважив, що Ірена-Рената робила те, що дозволяв їй час, і завжди була неперевершеною акторкою на сцені свого життя.

ДЖЕРЕЛА

1. Ірена Ярославич-Рената Богданська. Найкрасивіші очі Львова між двох вогнів ідентичності. *Історична правда*. 2017. [Ірена Ярославич-Рената Богданська. Найкрасивіші очі Львова між двох вогнів ідентичності | Історична правда \(istpravda.com.ua\)](https://istpravda.com.ua)
2. Кузьмінчук Т. Українські таємниці першої леді польської діаспори. *Локальна історія*. 2021. [Українські таємниці першої леді польської діаспори — Локальна історія \(localhistory.org.ua\)](https://localhistory.org.ua)
3. У Києві презентують виставу паперового театру про Ренату Богданську. Укрінформ. 2024. [У Києві презентують виставу паперового театру про Ренату Богданську \(ukrinform.ua\)](https://ukrinform.ua)
4. Харчишин О. Ірена Андерс: “Я часто думаю про Львів...”. *Фотографії старого Львова*. 2021.
5. Яворська Т. Джаз-діва зі Львова, яка стала першою леді польської діаспори. 2020. Джаз-діва зі Львова, яка стала першою леді польської діаспори - Дивись.info (dyvys.info)

Феномен Театру корифеїв в культурному житті України

Ганіч Карина, студентка 2 курсу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н.В.

Українська культура другої половини ХІХ ст., незважаючи на всі перепони, продовжувала успішно розвиватися. Цьому сприяли: по-перше, реформи 1860-х років (скасування кріпосного права, судова, земська, міська, освітня реформи); по-друге, бурхливий розвиток капіталістичних відносин. Яскравим наслідком сукупності цих факторів є утворенням театру корифеїв.

Театр корифеїв, заснований у 1882 р., ознаменував абсолютно новий аспект в культурному житті України другої половини ХІХ-ХХ століть, яке мало наслідком оновлення вже сталої театральної традиції. Поступово вони набирають і виразних суспільно-громадських функцій, що сприяло піднесенню національної свідомості народу.

Перш за все, для творчості корифеїв українського театру була характерна боротьба з шаблонами та штампами: наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. театр розвивався переважно у романтичному напрямку, оскільки наявність потужної фольклорно-етнографічної спадщини й мистецької синтетичності (одна вистава могла поєднувати в собі драматичні твори з музичними й танцювальними елементами). Безумовно, популярність п'єс того часу була зумовлена порушення актуальних соціальних проблем: любов-ненависть, усвідомлення громадського обов'язку і зради, життя і смерті. Жанр сатиричної комедії був особливо популярним серед публіки, оскільки зарозумілість, жадібність і шахрайство засуджувалося громадською думкою [4].

Прикладом новаторського, творчого ставлення до ролі й художнього образу стала гра Миколи Садовського в образі Івана Карася (опера С.Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм»). У монолозі-розповіді султанові, як запорожці билися з яничарами, актор, змальовуючи хід бою, майстерно «живописав» словами й інтонаціями. Монолог завершується поминанням загиблих товаришів з типовими українськими гуморизованими прізвищами. Митець неперевершено виконував також комедійні ролі Городничого у гоголівському «Ревізорі», Мартина Борулі в однойменній п'єсі І.Карпенка-Карого. Важливо зазначити, що він цілком справедливо вважав театр книгою бідних, оскільки «неписьменні люди не можуть читати ні книги, ні газети, а театр зрозумілий кожному, коли у нього хороший художній репертуар» [2, 85].

У репертуарі корифеїв об'єктивувався класичний фонд української драматургії: «Наталка-Полтавка» І.Котляревського, «Назар Стодоля» Т.Шевченка, «Дві сім'ї», «Олеся» й «Западиголова» М.Кропивницького,

“Мартин Боруля”, “Наймичка”. “Суєта” й “Сто тисяч” І.Карпенка-Карого, “Лимерівна” П.Мирного, “Богдан Хмельницький” М.Старицького та ін. Причому кожна роль корифеїв ставала справжнім мовним шедевром. Глибина і змістовність у ролі, життєва правдивість та яскравість художньо-виразних засобів із високою мірою мистецької вимогливості є внутрішньо притаманні сценічній діяльності більшості тогочасних українських артистів.

Яскраве музичне оформлення створювало особливу атмосферу та сприяло популяризації українських вистав. Самі театральні корифеї були не тільки драматичними акторами, а й чудовими співаками та музичними виконавцями. Зокрема, М. Кропивницький добре грав на бандурі і співав під власний акомпанемент, що характеризувалося виразністю та емоційністю. Він був також композитором, автором популярних пісень-романсів, музики до спектаклів (на основі народних та власних мелодій). За таким принципом ним створені музичні спектаклі “Пісні в лицах”, “Невольник” за Т. Шевченком, “Вій” за М. Гоголем.

Всі трупі театру корифеїв склалися як музичні колективи, що обов’язково мали хор (зазвичай з 30-40 осіб) та оркестр. До їхнього складу входили талановиті співаки та диригенти(М. Черняхівський, І. Дворниченко, О. Олексієнко-Домерщиков та інші). Старицький вбачав у музичному супроводі важливий естетичний чинник, що якнайкраще вдосконалив передачу глядачеві всього спектру емоційності вистави.

Варто зазначити, що й у реалізації на сцені жанру історичної драми (“Назар Стодоля”, “Невольник”, “Тарас Бульба”) були помітні успіхи. Театрالی вміло передавали увесь спектр емоційності, історичної достовірності та дотримання літературних канонів. М. Старицький, як драматург і постановник, вимагав від них проникнення у внутрішній світ персонажів, філігранної розробки деталей художнього образу. У процесі побудови сцен майстер завжди спирався на внутрішню логіку твору у поєднанні з правдивою інтерпретацією характерів сценічних героїв. «Живіть на сцені! Живіть! Забудьте, що це сцена, а думайте й відчувайте, що все це коїться з вами у житті. Актори своєю грою настільки захоплювали публіку, що вона сміялася і плакали разом з дійовими особами», такі слова М. Старицького згадує О. Зініна [4].

Микола Садовський та Марія Заньковецька змогли завдяки майстерній грі, сценічним рухам, національному вбранні та навіть у вимовлянні тексту піднести естетичний рівень українських вистав[2]. Очевидці стверджували, що коли ці двоє геніїв вели діалог, у ньому вчувалась справжня музика. Чулися такі глибоко інтимні, тонкі відтінки, яких у інших акторів не було. Вони завжди полонили глядачів істинністю своїх пристрастей і переживань [3, 152].

Варто зазначити, що з творчого ядра цього театру починали утворюватися і інші колективи, що урізноманітнювало творчі взаємини.

Так, наприклад, поступово відбувається перехід від романтично-побутової системи до реалістично побутової на чолі з П. Саксаганським та І. Карпенком-Карим. Саме останній вивів українську драматургію на шлях соціальної, історичної та інтелектуально-філософської драми, замість звичної етнографії та мелодрами. Також навколо корифеїв гуртувалися і відомі тогочасні композитори : Петро Ніщинський написав “Вечорниці” до п’єси Тараса Шевченка, Микола Лисенко став автором музики до 21 вистави та 10 опереток, які охоплювали популярні жанри сценічної музики [4].

У 1900 році Микола Садовський створив власний народний театр. Він дістав назву “Малоросійська трупа М. Л. Кропивницького під урядом М. К. Садовського і О. К. Саксаганського за участі М. К. Заньковецької” – з “корифеїв” до складу не потрапив тільки Старицький, який вже був тяжко хворий на той час. Поступово з театру пішли Кропивницький і Заньковецька. У такому складі товариство виступало до смерті Івана Карпенка-Карого восени 1907 року, що стало тією трагедією, від якої колектив вже не зміг оговтатись.

Знаковою подією у житті театру корифеїв була прем’єра драми “Камінний господар” 18 серпня 1914 р. Цією постановою по суті, завершується етап боротьби за високохудожню вітчизняну п’єсу й культуру українського сценічного мовлення. З початком Першої світової, імперська влада царської Росії закриває театр.

Отже, феномен великих українських корифеїв проявилася в їх здатності перевершувати традиційний селянський репертуар та досліджувати складні психологічні, історичні та філософські українського народу. Переходячи від простих народних історій до літературно-епічних драм, актори не лише підвищували рівень вистав, а й розвивали своє мистецтво. Розширення літературно-сценічного словника відбувалося завдяки роботі як професійних, так і аматорських театральних груп, які використовували найкращі елементи народної творчості та її образності. Завдяки цьому відбувався і культурний розвиток населення. Також цей театр став своєрідним центром гуртування відомих культурних діячів, яких об’єднувала одна місія – популяризація і розвиток української культури.

ДЖЕРЕЛА

1. Антонович Д. Триста років українського театру: 1616-1919. Прага: Український громадський видавничий фонд, 1925. 275 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Antonovych_Dmytro/Trysta_rokiv_ukrainskoho_teatru_161919_19/ (дата звернення 16.04.2024).
2. Бабанська Н. Микола Садовський і Марія Заньковецька: творчий дует. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого*. Київ, 2007. № 1. С. 243-248.
3. Василько В. Микола Садовський та його театр. Київ: Держ. вид-во образотворчого мист-ва і муз. літератури УРСР, 1962. 195 с.
4. Кисіль О. Український театр : популярний нарис історії українського театру. Київ: Книгоспілка, 1925. – 178 с.

ГАЛИНА ДИДИК – ПІДПІЛЬНИЦЯ, ЯКУ ОМИНАЮТЬ КУЛІ

Зінчук Анастасія, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Постановка проблеми. Галина Дидик — ім'я, яке сьогодні стало символом мужності й самопосягати. Ім'я українки, яка обрала нелегкий шлях боротьби за волю своєї Батьківщини. Галина Дидик народилася 17 квітня 1912 року в національно-свідомій сім'ї Томка і Олени у селі в селищі Шибалин, яке нині належить до Бережанської міської громади Тернопільського району Тернопільської області. Вона була наймолодшою серед шістьох сестер та брата. Навчалася у Бережанській гімназії. Після закінчення середньої школи, не дивлячись на труднощі, вступила до учительської семінарії. Галина одразу вступає до молодіжної організації «Пласт», що сприяла всебічному патріотичному вихованню.

Після здобуття освіти почала викладати у товаристві «Просвіта». Читала лекції про розвиток української мови та літератури та формувала національно свідому людину. Галина не знайшла роботу педагога, а тому змушена була влаштуватися вчителькою до родини місцевого священника та виховувати дітей.

З 1934-1939 роках була членкинею «Союзу українок». Галина Дидик проводить культурно-громадську роботу з тернопільською молоддю. Разом із цим вона закінчує кулінарні курси та починає працювати в закладах дошкільної освіти. Галина переходить до праці у системі кооперативів. Галина потрапила в поле зору гестапо, але під час облави на провідних членів ОУН 20 грудня 1942 р. вдома її не застали. Виїхала спершу в Бережани, а в січні 1943 р. - в с. Залісці Збаразького району. Вчителювала в сільсько-господарській школі, відтак перейшла в підпілля.

За дорученням ОУН організувала й очолила Український Червоний Хрест (УЧХ) при УПА на Тернопільщині (1944-1947 рр.), ходила на зв'язок і в розвідку, організувала медичні курси, діставала медикаменти, лікувала та переховувала хворих повстанців, здійснювала передислокацію керівників ОУН та УПА. Із 1944 року Галина Дидик була зв'язковою Головного проводу ОУН [3].

У 1947 офіційно стає членом Організації Українських Націоналістів. Невдовзі її заарештовують, проте, не маючи потрібних фактів - відпускають. Це подарувало націоналістці знайомство з Миколою Лебедем («Максимом Рубаном», «Ярополком»), урядовим провідником ОУН(б). Веде пропагандиську роботу на курсах Катерини Зарицької. У школі читали лекції з історії та географії України, про згубність комуністичної ідеології та про те, наскільки хибним є трактування національної ідеї у

радянській історіографії. На завершення курсів прибуває Роман Шухевич. Так Галина з Катериною стають його зв'язковими [1, 277].

Перше завдання вже для «Молочарки» – організувати бункер : поблизу лісу, неподалік інших членів опору, а з осені на зиму хатину , неподалік районних центрів, щоб з легкістю проводити обмін грипсами. Одне з наступних завдань «Нюсі» - влаштувати сина Романа Шухевича – Юрія, який втік з спецбудинку, а би той зміг здобути освіту. Через декілька місяців вони вирушають, щоб викрасти шестилітню дочку самого втікача. В результаті план провалився, а Юрія заарештували [5].

1949 року було вбито Ярослава Галана. Це стало рушійною силою для пошуків Шухевича. До Дарії Гусяк в камеру підселили агентку «Розу», через яку і передали записку з місцем знаходження «Тараса Чупринки». Дидик почула вистріл. Шухевич зрозумів, що відбувається і вистрілив першим, вибіг з хати та отримав кулеметну чергу. Галина одразу почала діяти і вкинула до роту отруту. «... На жаль, я жива , як шкода , що жива ...» [2]

За півтора роки слідства Галина Дидик витримала 129 допитів, яке тривало 15-16 годин. Її засудили заочно до 25 років концтаборів, де і зустріла подруг: Катерину Зарицьку, Дарію Гусяк та Ольгу Ільків. Звільнили Галину в 1971 р. через хворобу серця. Не маючи права повернутися додому, вона тимчасово оселилася в Караганді. З літа 1972 року таємно мешкала в Бібрці на Львівщині. Після марних спроб прописатися виїхала в Христинівку на Черкащині. Працювала в дитячому садку [4].

Після звільнення Галині суворо заборонили оселитись в Західній Україні, тому до кінця своїх днів вона шукала притулку. 23 грудня 1979 р. Галина Дидик померла від інфаркту. Наступного дня родина поховала її в Бережанах.

Отже, Президія Української Головної Визвольної Ради нагородила Галину Дидик Бронзовим (1945 р.) та Срібним (1947 р.) Хрестами заслуги. У рідному селі Шибалин Галині Дидик встановлено пам'ятник, вулицю, де жила, перейменовано на її честь, а у місцевій школі облаштували чудовий музей [4].

ДЖЕРЕЛА

1. Бойко З. Зв'язкова генерала Тараса Чупринки. Бережанська земля: іст. мемуар.-зб. Торонто. Козова, 1998. Т.2. С. 277.
2. Бондарук Л. Життя в ім'я України. *Шлях перемоги*. 2000. 9 лютого.
3. Будар Т. Героїня УПА. *Бережанське віче*. 2011. 14 жовтня.
4. Гродецька В. Музей зв'язкової Шухевича. *Експрес*. 2010. 11 – 18 лютого.
5. Дудар С. Зв'язкова командира. *Бережанське віче*. 1994. 5 березня.
6. Жулковська О. У нас нема зерна неправди за собою. Т., 2007. С. 93 – 97

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ВИХОВАННЯ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ: ІДЕОЛОГІЧНА СУТЬ

*Кондратюк Віктор, аспірант 4-го року навчання
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: д.і.н., проф. Крамар Ю.В.*

Травневий переворот 1926 р. і прихід до влади прихильників Ю. Пілсудського ознаменувався зміною національної політики міжвоєнної Польщі. Її метою проголошувалася державна асиміляція національних меншин. Нова концепція національної політики супроводжувалась переходом і до нової освітньо-виховної доктрини.

Політику урядів народоохоронців, яка реалізовувалась у сфері шкільництва у 1918-1926 рр. прихильники «санації» піддавали гострій критиці, називаючи її не інакше як «шовіністичний націоналізм» [1, с. 182]. Програму національного виховання пілсудчики пропонували замінити концепцією державного виховання.

Необхідність переходу до концепції державного виховання пілсудчики пояснювали тим, що в свідомості багатьох поколінь поляків польської держави як самостійного державного утворення не існувало. Тривала відсутність державотворчої традиції могла створити серйозні труднощі в розбудові молодій Польській державі. На думку одного з чільних ідеологів «санації» Адама Скварчинського аби подолати існуючі в польському суспільстві національні, суспільні, політичні антагонізми слід розбудовувати державу надкласового, наднаціонального типу, в якій усі громадяни могли б працювати на користь країни, де «інтерес держави одночасно був би індивідуальним пріоритетом кожного» [6, с. 216].

Ідея державного виховання, проголошувана пілсудчиками, адресувалась, насамперед до представників національних меншин. Польський історик, публіцист і політичний діяч Ольгерд Гурка переконував, що так само як колись мова, віра і національна традиція єднали усіх поляків, які проживали під пануванням держав-загарбниць, так і тепер після здобуття незалежності одним з найважливіших інтеграційних чинників польського суспільства, без огляду на віру, мову і культуру має стати держава. На його думку, слід побудувати такі відносини в державі, аби в разі зовнішньої небезпеки вона могла заручитись підтримкою усіх своїх громадян, в т. ч. етнічних меншин. У відносинах з останніми важливо уникати внутрішніх конфліктів, які б послаблювали державу [7, с. 112].

На урядовому рівні чи не вперше ідейно-політичні засади державного виховання було викладено в промові міністра віросповідань і народної освіти Казімежа Світалського у Вільно 28 листопада 1928 р. В ній він стверджував про те, що державна влада не може і не хоче «вимагати від шкіл чи інших виховних закладів в Польщі, аби німців чи

українців виховати на поляків, на протестантів чи на православних, але маємо право і обов'язок категорично домагатись того, щоб всі форми і засоби виховання, які є в нашому розпорядженні були спрямовані на те, щоб в серцях наших дітей та молоді закласти міцний підмурок розквіту і потуги Речі Посполитої. Беручи до уваги загрозу втрати державної незалежності, державне виховання в Польщі мусить реалізовуватись в такий спосіб, аби кожен поляк, будучи за своїм переконанням націоналістом, соціалістом чи народником, залишався передовсім державником.... аби кожен єврей, німець чи українець, котрий проживає в Польщі відчував і розумів, що має залишатись передовсім громадянином найяснішої Речі Посполитої» [7, s. 112-113]. Отже йшлося передовсім про те, щоб виховати таких громадян в Польщі, аби незалежно від своєї національності вони залишались лояльними до держави.

Виховній доктрині польської школи було присвячено промову міністра освіти Славоміра Червінського, виголошену ним в липні 1929 р. на педагогічному з'їзді в Познані. Він підкреслив, що модель виховання в незалежній польській державі має різнитися від часів неволі. Міністр сформулював засади нового виховного ідеалу, наголосивши на тому, що модель громадянина-державника має поєднувати світогляд борця і трудівника. Основними рисами «зразкового» громадянина мають стати активна життєва позиція, сильна воля, могутня енергія, віра у власні сили, здатність до дії та праці, наполегливість, честь, і найголовніше - відданість та жертвовність по відношенню до держави [5, s. 52-53]. Ця модель виховання мала поширюватись на усіх громадян Польської республіки, незалежно від національності чи віросповідання. Вона мала адаптувати світогляд польського суспільства до нових історичних реалій.

Проблема державного виховання обговорювалась на педагогічних з'їздах у 1929 та 1931 років. Під час дискусій йшлося про нові завдання школи, нові шкільні програми, шляхи залучення педагогічної спільноти до впровадження нової доктрини. Досить сказати, що лише у 1930 р. за програмою перепідготовки учителів початкових і середніх шкіл з питань державного навчання пройшли бл. 8 тис. чол. [3, s. 34].

Нова освітня концепція активно дискутувалась на шпальтах урядових друкованих органів. У 1929 р. започатковано видання офіційного часопису Міністерства віросповідань і народної освіти «Oświata i Wychowanie». В березні 1929 р. вийшов перший номер кварталника «Zrąb», що став одним з головних ідеологічних рупорів правлячого урядового табору.

Політичне обличчя т. зв. групи «Zrąb» було досить монолітним. До її складу входили прихильники «санації», люди, наближені до Ю. Пілсудського. Хоча часопис «Zrąb» не був офіційним органом, він користувався підтримкою з боку влади. Він адресувався насамперед освітянам – учителям та професорсько-викладацькому складові. Статті,

опрацьовані на достатньо високому науковому рівні, присвячувались переважно освітній ідеології санаційного табору, а також торкалися загальнопедагогічних і дидактичних питань.

Щоквартальник виходив у Варшаві в 1930-1936 роках накладом 1 тис. примірників. Окрім кварталника, «Zrąb» видавав також журнал для молоді «Sternik» (1929-1931), для батьків – «Rodzina i Dzieci» (1935-1939), брошури «Bibliotekidla Nauczyciela», «Bibliotekidla Młodzieży» та «Bibliotekidla Rodziców» [4, s. 143-146].

Ідеологію державного виховання було покладено в основу освітньої реформи 1932 р. Її автор – міністр Єжи Єнджеєвич наголошував, що метою нової освітньої концепції має стати формування такої особистості, котра зможе самореалізуватися в державі, співпрацюватиме з суспільством і водночас вноситиме свій вклад у розбудову цієї держави [1, с. 184]. Водночас підкреслювалось, що саме школі належить визначальна роль в реалізації програми державного виховання, позаяк саме школа є тим елементом, який поєднує державу з традиціями та власним народом, а її обов'язком – формувати у школярів почуття патріотизму та відповідальності, прищеплювати учням усвідомлення важливості виконання ними своїх обов'язків перед Батьківщиною

Політика державного виховання реалізовувалась пілсудчиками до кінця міжвоєнного двадцятиліття. Вона стала одним із головних символів ідеології санаційного табору.

ДЖЕРЕЛА

1. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с.
2. Bartnicka K. Wychowania państwowe - kwestia ocen. Oświata, szkolnictwo i wychowanie w latach II Rzeczypospolitej, podred. K. Poznańskiego. Lublin, 1991. 497 s.
3. Iwanicki M. O ideowo-wychowawczym oddziaływaniu sanacji na młodzież szkolną i akademicką. Siedlce, 1986. 405 s.
4. Jakubiak K. Wychowanie państwo we jako ideologia wychowawcza sanacji. Bydgoszcz, 1994. 226 s.
5. Sadowska J. Jędrzejewiczowska reforma oświaty w latach 1932-1933. Uniwersytet w Białymstoku. Instytut Historii, 1996. 429 s.
6. Stolarczyk M. Wychowanie państwowe w Drugiej Rzeczypospolitej w świetle programów szkolnych powprowadzeniu reformy oświatowej z 1932 roku. *Lubelski rocznik pedagogiczny*. T. XXXVII. Z. 3, 2018. S. 215-235.
7. Wróblewska U. Polityka oświatowa państwa polskiego w obecności narodowych, grupetnicznych i wyznaniowy ch zamieszkujących Kresy Wschodnie w II RP. *Nauka*. 2011. № 2. S. 109–124.

ВКЛАД АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО В РОЗВИТОК СХОДОЗНАВСТВА

Кратюк Юлія, студентка 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., доц. Ткачук А. П.

На авансцені науки наприкінці XIX – в першій половині XX ст. активно творив історик, сходознавець, лінгвіст, письменник, перекладач, поліглот, один з організаторів Академії наук України – Агатангел Кримський. Попри те, що в його жилах не текла українська кров, вчений окреслив свою національну ідентичність [3, с. 217]. 5 липня 1892 р. він писав у листі до свого друга Бориса Грінченка: «Кожнісіньку вольну від «офіціальних» занять часину, я їй присвячував Україні» [1].

В науково-освітній діяльності Агатангела Кримського розрізняють дві епохи: Московську (1889–1918 рр.), та Київську (1918–1941 рр.). Перша доба асоціюється з Лазаревським Інститутом східних мов, а весь період у Києві був тісно пов'язаний з нашою Академією наук, де Кримський був неодмінним секретарем та головою її Першого (історично-філологічного) відділу [4].

Після закінчення університету Кримський отримав від Лазаревського Інституту дворічний грант, який використав для поїздки до Лівану (1896–1898 рр.), що дало йому можливість безпосередньо познайомитися зі східним життям та культурою. Своему другові-учителеві Павлу Житецькому А. Кримський так пояснював своє рішення: «Коли я люблю Схід, то чи ж в тому я винен? А що східна спеціальність не спинить мою роботу українську, дак цьому вірте» [1].

Викладаючи в Лазаревському Інституті східних мов дослідник написав і опублікував значну кількість підручників з історії народів Близького Сходу та філології. Між ними є праці про мусульманство та Коран, курси з історії та літератури трьох основних народів Близького Сходу [1].

Ним створені навчальні посібники, які практично повністю гарантували читання перської, турецької, арабської словесності, історії мусульманства та ряд дисциплін курсу історії народів Середнього та Близького Сходу. У 1910 р. жодне західноєвропейське видання не було включено до списку рекомендованих навчальних матеріалів, адже курс арабської мови та літератури майже повністю висвітлювався інститутськими виданнями, в основному дослідженнями та посібниками Агатангела Кримського.

До 1910 р. лише з арабістики і семітології були опубліковані його праці: «Нарис розвитку суфізму», «Мусульманство і його будучність», «Лекції з Корану», «Лекції з історії семітських мов», «Семітські мови і

народи Т. Ньольдеке». Під редакцією Кримського вийшло декілька видань «Джерела для історії Мохаммеда і література про нього», «Арабська поезія в картинах і зразках», «Історія мусульманства». Він не лише надав підручники та матеріали для курсів, які систематично проводив, але й підготував і опублікував значну кількість дослідницьких робіт з іраністики та тюркології. У 1900 р. вийшли «Лекції з історії Ірану». Через три роки були опубліковані: «Історія Персії, її літератури і дервішської теософії», «Історія Туреччини і її літератур від розквіту до початку занепаду» [1].

При заснуванні Павлом Скоропадським Української Академії наук Агатангела Кримського було запрошено її неодмінним секретарем. Переїхавши до Києва він заклав основи наукового сходознавства, а також керував академічною україністикою.

Згодом його історії Персії та Туреччини були перероблені й видані українською мовою [1]. Перші роки були особливо важкими. Влада змінювалася кожні кілька місяців і часто вороже ставилася до концепції високої науки в Україні настільки, що доводилося відстоювати навіть фізичне буття інституції. Агатангел Кримський – палкий академік і секретар, застосовував усі свої хитрощі, щоб переконати солдатів, які охороняли друкарні, забирати друковані аркуші, особливо з друкарні Печорської Лаври, і таким чином зберегти дорогоцінні праці для науки, зокрема, протоієрея Федора Титова «Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI – XVIII ст.» [4].

Схід мав бути належним чином представлений у «Кримській» академії. З огляду на це, вчений представив бачення масштабів і завдань майбутнього сходознавства в Україні у своїх «Увагах з приводу катедри східної історії та філології»: «Окрім неминучої загальноновизнаної наукової потреби студіювати східну історію, як одну з великих частин історії вселюдської, Україна має ще свої особливі причини дбати про те, щоб у її найвищій ученій інституції східні дисципліни розвивалися як слід, з інтенсивністю. І бажалося б мати навіть не одну і не дві, а скількись східних кафедр в Академії Наук.

Стародавня територія сучасної України була місцем для життя або для давнього перебування усяких орієнтальних народів, і перед українською наукою стоїть ціла низка всеможливих питань і завдань, що чекають планового розроблення і розв'язання. Іраністика, тюркологія (дисципліна ця особливо потрібна) і арабістика – без отих трьох наук всестороння, неоднобічна історія українства неможлива; без них будуть неминучі зіяючі лакуни в самому-таки українознавстві» [4].

Він став на чолі кафедри арабо-іранської філології з кабінетом арабо-іранської філології (до 1930 р. видав шість праць), створених на засадах його особистої бібліотеки та сприяв об'єднанню довкола нього місцевих сходознавчих наукових сил, яких було не так багато. Перш за все, це Т. Кезма – випускник Київської духовної Академії, викладач арабської мови в

кількох університетах Києва, якому було довірено переклад арабського рукопису Павла Алеппського, а також учень Кримського по Лазаревському Інституту П. Лозієв.

Попри огульну нужденність, вдалося залучити як позаштатних співробітників професорів Духовної академії Рибинського, Богітаніка, Іваницького та інших, які опанували східні та старі мови. Незважаючи на невдалу спробу організувати східний факультет, в університеті діяла кафедра східної історії, яку зайняв Кримський [2, с. 3].

З ініціативи групи єврейських істориків при Академії було створено Гебраїстично-археографічну комісію, в якій головували спершу Д. Багалій та А. Кримський, а згодом сам Кримський. Він активно діяв у галузі сходознавства; у 1920-х рр. видав власні монографії: «Хафіз та його пісні», «Історія та її літератури» [2, с. 4].

Крім того, що А. Кримський займався організацією Академії наук, він ще й працював по 18 годин на добу, оскільки створення фундаментальної науки під час громадянської війни та після неї було непростим завданням. Втім всі ці труднощі Агатангел Юхимович намагався подолати і нерідко йому це вдавалося. Основною характерною рисою його наукових праць, яку ми бачимо особливо в праці «Історія Туреччини», перевиданій Інститутом сходознавства Національної академії наук України, є пильна увага до джерел, як східних і слов'янських, так і західних. Він постійно цитує стародруки XVI ст. чи видання цього джерела, вказує дату написання і часто описує коротко, але вдало [1].

Отож варто зазначити, що жоден інший вчений не написав стільки наукових посібників, не підготував курсів з історії країн Сходу, історії мусульманства, історії літератур народів цілого регіону – Близького і Середнього Сходу як А. Кримський. Він став одним з фундаторів Української Академії наук, започаткував і сповнив вагомим змістом спеціалізовані сходознавчі підрозділи. Славетному вченому та популяризатору науки вдалося виховати цілу плеяду найкращих сходознавців.

ДЖЕРЕЛА

1. Курас І. Агатангел Кримський – видатний український учений-гуманіст. URL: <https://islam.in.ua/ua/kultura/ayu-krimskiy-vidatniy-ukrayinskiy-ucheniy-gumanist> (дата звернення: 05.04.2024).
2. Матвеева Л. А. Ю. Кримський – неодмінний секретар Всеукраїнської Академії наук : Вибране листування. Київ, 1997. 172 с.
3. Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. Київ, 2000. 328 с.
4. Пріцак О. Про Агатангела Кримського у 120-і роковини народження. URL: <https://bubliks.blogspot.com/2010/03/120.html?m=1> (дата звернення: 05.04. 2024).

«РУСЬКА ТРІЙЦЯ» — БУДИТЕЛІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В ГАЛИЧИНІ

Лаба Вікторія, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н.В.

На початку ХІХ ст. західноукраїнські землі перебували під владою австрійської імперії, що сприяло денаціоналізації українського населення, внаслідок чого галицька інтелігенція: «...або зрікалася своєї руськості і робилася німцями та поляками, або хиталася в поглядах на суть своєї національності, не знаючи, куди похилитися...»[6].

Однак, завдяки просвітницьким реформам уряду Австрії, а саме Марії Терезії та її наступника Йосифа ІІ, уніатське духовенство отримало можливість здобувати освіту, внаслідок чого стало провідником національного відродження й представляло на західноукраїнських землях єдину українську культурну верству, бо інтелігенція була спольщена або завстрійщена [4, с. 219; 5, с. 248].

У Галичині першим центром національного відродження був Перемишль, де активно діяли перші представники свідомої української інтелігенції: Михайло Левицький, Іван Могильницький, Йосип Лозинський, Йосип Левицький, які видали перші граматики української мови й внесли чималий внесок у розвиток народних шкіл [1, с. 242].

У 1830-х рр. центром національного життя в Галичині стає Львів, де й з'явився напівлегальний, культурно-освітній гурток «Руська трійця» (1833-1837). Угрупування нараховувало близько 20 членів, але його назва пов'язана з трьома очільниками: Маркіяном Шашкевичем (1814-1843), Іваном Вагилевичем (1811-1866) та Яковом Головацьким (1814-1888), які були студентами Львівського університету та греко-католицької духовної семінарії. Головним натхненником і душею «трійчан» був Маркіян Шашкевич: «Одно було у него завсігди на думці: свій рід, свій язик, своя словесність, своя народність!» [2, с. 21].

Головною метою членів «Руської трійці» було пробудження свідомості українського народу через освіту й літературу. «Трійчани» на відміну від старшого покоління намагалися зменшити вплив церковнослов'янської мови та підвищити статус української, популяризувати усну народну творчість серед населення та перетворити народну мову в літературну [3, с. 34].

Великий внесок у формуванні світогляду «трійчан», крім поневолення всього українського Австрійською імперією, сприяли ідеї романтизму та слов'янського національного відродження чехів, поляків та словаків. Наприклад, Я. Головацький підтримував зв'язки із Павлом Шафариком, автором «Слов'янських старожитностей» (1837).

«Трійчани» мали контакти зі словаком Я. Колларом, сербами Г. Петровичем, і Т. Павловичем, поляками Н. Бельовським та І. Мацейовським й іншою інтелігенцією Заходу [3, с. 36]. Не мале значення в ідеології угруповання відіграло польське повстання 1831 р., яке стало стимулом до самоідентифікації.

Важливим джерелом натхнення для членів «Руської трійці» були твори української літератури, зокрема велике значення мала поема І. Котляревського «Енеїда», філологічні та історичні праці наддніпрянських культурних діячів: М. Максимовича, І. Срезневського, П. Лукашевича, М. Цертелева [5, с. 249; 2, с. 24].

Молоді гуртківці, щоб більше пізнати народ, здійснювали етнологічні подорожі під час яких збирали фольклор: записували слова, оповіді та вислови місцевих жителів. Велику роль у цьому процесі відіграв Я. Головацький, який здійснив подорож населеними пунктами Галичини й Буковини, а Іван Вагилевич, під час мандрівки Закарпаттям, закликав селян виступати проти національного і соціального гніту. За це його заарештували й під конвоєм відправили додому з вимогою більше не підбурювати народ [3, с. 34].

«Трійчани», натхненні українською історією і культурою, під керівництвом Маркіяна Шашкевича уклали першу рукописну збірку віршів народною мовою «Син Русі» (1833), яка збереглась до нашого часу. У ній висвітлюється думка про слов'янську єдність і звільнення народу від «мряків тьмавих» [5, с. 250].

В 1834 р. будителі роблять спробу видати рукописний збірник «Зоря», до якого входили фольклорно-літературні твори членів гурту. Збірник мав загальноукраїнський характер, звеличував подвиги українських козаків, містив ідеї визвольної боротьби проти іноземного панування та єднання слов'ян з братніми народами. Внаслідок чого: «Ні змістом ні мовою збірка не пройшла апробати цензури, яка вбачала в цьому велику небезпеку галицького сепаратизму...» [5, с. 250]. В помешканнях членів «Руської трійці» провели обшуки, а рукопис вилучили.

Проте члени «Руської трійці» не здалися й не побоялися перейти до більш революційних методів. Так 1835 р. Маркіян Шашкевич виголошує свою проповідь українською мовою в Духовній Семінарії, а в 1836 р. в церкві кафедрального собору св. Юра, у той час, коли проповіді виголошувалися лише німецькою, латиною та польською мовами [5, с. 250].

Головним тріумфом діяльності «Руської трійці» була поява альманаху «Русалка Дністрова», який був виданий 1836 р. в Будапешті завдяки зв'язкам «трійчан» із діячами слов'янського відродження та м'якшій цензурі в Угорщині.

Альманах складався з народних дум, оригінальних творів гуртківців, сербських народних пісень й уривків з чеського «Краледворського часопису», зразків любовно-побутової поезії та описів слов'янських рукописів [5, с. 250-251]. Унікальність цієї праці полягає в тому, що її вперше була надруковано живою народною мовою галицьких русинів та фонетичним правописом. Це робило її зрозумілою простому люду [1, с. 244].

Альманах був виявом справжнього протесту «трійчан» проти поневолення та денаціоналізації українців. Будителі у «Русалці Дністровій» висловили протилежні австрійському уряду ідеї: визнання єдності українського народу; возз'єднання розділених кордоном українських земель; позитивне ставлення до очільників суспільних рухів; пропаганда ідей власної державності [4, с. 244]. Українська інтелігенція позитивно оцінила працю гуртківців, але консервативні кола Галичини, зокрема митрополит Михайло Левицький, виступили проти. У 1837 р. було конфісковано і майже повністю знищено тираж альманаху. З 1000 примірників лише 200 побачили світ. За членами братства почалося переслідування, що призвело до згасання діяльності «Руської трійці», а після смерті душі гуртка — Маркіяна Шашкевича (1843) вона взагалі припинилась [1, с. 244-245].

Отже, культурно-освітня діяльність членів «Руської трійці» була справжнім переломним моментом в національному відродженні західноукраїнських земель. «Трійчани» відзначилися своїми непохитними переконаннями та патріотичними ідеями, які об'єднували народ і сприяли зростанню української національної свідомості.

ДЖЕРЕЛА

1. Бойко О. Д. Історія України: Навч. посіб. 3-тє вид., вип., доп. К.: Академвидав, 2007. 688 с.
2. Петраш О. Руська трійця. М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. Вид. 2-е, доп. К.: Дніпро, 1986. 227 с.
3. Паламарчук Н. І. Роль «Руської трійці» у пробудженні національної свідомості західних земель України. *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2016. Вип. 41. С. 32-43.
4. Світлик Н. М. Національне відродження на західноукраїнських землях у світлі джерел та історичних інтерпретацій. *SOCIAL SCIENCES: REGULARITIES AND DEVELOPMENT TRENDS*. 2020. С. 215–230.
5. Семчишин М. Тисяча років української культури: історичний огляд культурного процесу. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1985. 550 с.
6. Франко І. *Ukraina irredenta. Житє і слово*. 1895. Т. 4, кн. 6. С. 474.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ: УКРАЇНА І СВІТ

*Лис Софія Володимирівна, студентка 3 курсу
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Науковий керівник: к.і.н., доц. Петрович В. В.

У сучасному світі, де інформація стає все більш доступною, роль бібліотек трансформується. Вони переходять від простого сховища книг до динамічних центрів культурного життя, що пропонують широкий спектр послуг та програм для своїх користувачів. Проектна діяльність бібліотек може стати ключем до розкриття потенціалу культурного життя, адже вона дозволяє забезпечити доступ до культурних ресурсів для всіх верств населення, стимулювати творчість та інновації, сприяти діалогу та співпраці між людьми та культурними спільнотами, а також берегти та популяризувати культурну спадщину країни.

Тема проектної діяльності бібліотек привернула увагу багатьох науковців, серед яких В. Білоус, Г. Волкова, І. Лобановська, А. Печена, А. Плакіда, Т. Сидоренко, С. Солонська, Н. Тарасенко, Т. Турбаніст та Г. Шемаєва. Їх праці дають усвідомлення важливості цієї сфери. Незважаючи на наявність значної кількості досліджень, тема проектної діяльності бібліотек все ще потребує ґрунтовного вивчення, оскільки існує багато аспектів, які потребують глибшого аналізу та чіткішого розуміння.

Сучасні бібліотеки намагаються постійно підвищувати якість своєї діяльності у різних аспектах, зокрема активно займаються проектною діяльністю, підготовкою (плануванням), організацією, мотивацією та управлінням проектами [6, с. 17].

Поняття «проект» дослідники визначають по-різному: і як конкретну практику учасників проекту, що спрямована на формування певної системи інтелектуальних та практичних навичок, і як комплексний метод навчання.

В. Білоус поняття «проект» трактує як поєднання цілеспрямованих, послідовних і пов'язаних між собою дій, що спрямовані на досягнення чітко окресленого результату в умовах обмеженого проміжку часу та коштів [1, с. 6].

За твердженням І. Петрової, проектом є комплекс одномоментних заходів, які є взаємозалежними, та спрямовані на досягнення поставлених цілей при обмежених часових, бюджетних, кадрових та інших ресурсах [4].

С. Ізбаш [2] дане поняття розглядає як комплекс певних дій, документів, план, задум реалізації майбутньої діяльності.

Проектна діяльність бібліотек характеризується усвідомленим прагненням до вдосконалення діяльності установи загалом або певної її складової через потребу в змінах роботи. Це не просто черговий захід, а

чітко спланована та цілеспрямована діяльність, яка орієнтована на досягнення певного унікального результату або мети протягом заздалегідь встановленого часу. На відміну від повсякденної роботи, яка має рутинний характер, проекти мають чітко визначені цілі та результати, обмежені в часі та вимагають комплексного підходу, залучаючи різні ресурси та фахівців.

Початком проекту є осмислення ідеї, визначення спрямованості, осіб чи

установ, які отримають користь від його реалізації. Для уточнення ідеї проекту потрібно зібрати інформацію та провести всебічний передпроектний аналіз, що потребує від співробітників бібліотеки навичок і знань системного аналізу, методів планування, використання принципів проектного менеджменту, мотивації. Використання сукупності методів аналізу реального внутрішнього стану і потенціалу бібліотечної установи, довколишнього середовища щодо бібліотеки сприяють обґрунтуванню необхідності реалізації проекту, детальному плануванню, передбаченню бюджету на його впровадження [1].

Досить поширеним у проектній діяльності є метод SWOT-аналізу. Він спрямований на аналіз внутрішнього стану організації, її сильних, слабких сторін та зовнішнього середовища – можливості та загрози. Метод SWOT-аналізу дає змогу оцінити всю діяльність, окремі напрями і процеси, визначити якісні зміни, вчасно виявити прогресивні та небажані тенденції, розробити рекомендації для удосконалення діяльності, виявити сильні та слабкі сторони, можливі загрози, окреслити перспективний план розвитку [1].

Проектна діяльність у бібліотеках є особливою формою діяльності, що сприяє інноваційним змінам. Під проектною діяльністю бібліотеки розуміють спеціалізовану практичну сферу, в основі якої лежить використання комплексу послідовних і тісно пов'язаних між собою організаційних, технологічних та інших заходів і рішень, що спрямовані на реалізацію заздалегідь продуманих і розпланованих нововведень у бібліотеці [7, с. 45].

Важливо підкреслити, що проектна діяльність бібліотек не може бути успішною без підтримки з боку держави, громадськості та приватного сектору. Держава може надавати фінансування та гранти для бібліотечних проектів, громадськість може брати участь у реалізації як волонтери, а приватний сектор може виступати спонсором цих проектів

Вагому роль в ініціюванні, організації та координації проектною діяльністю бібліотек виконують професійні громадські об'єднання. Зокрема, визначальну роль у проектній діяльності бібліотек відіграє Українська бібліотечна асоціація (УБА). Зокрема, УБА акцентувала громадськості на проблемах бібліотечно-інформаційного обслуговування

людей з особливими потребами, необхідності партнерства з різними установами в реалізації відповідних проєктів [5].

Не варто оминати і російську агресію проти України, яка не тільки створює політичні та військові виклики, але й суттєво впливає на культурне життя світу. Спроби маніпулювати інформацією, дезінформація та викривлення історії мають свої наслідки на сприйняття культурних цінностей та ідентичності. Проте, важливо відзначити, що навіть у цих умовах культурна діяльність здатна розвиватися. В Україні та в усьому світі зростає інтерес до проведення різноманітних культурних подій, спільних проєктів, які підтримують дух боротьби за свободу. Люди розуміють важливість культурної спадщини і готові підтримувати ініціативи, спрямовані на її збереження та розвиток.

За час війни ми неодноразово переконалися, що культура – це не лише про творення сенсів у мирних обставинах, а й постійна робота з тим, що відбувається тут і тепер. І коли йде війна у всіх її жахливих проявах, то, кажучи словами митця Антона Слепакова, «зараз така червона кривава доріжка культури», тобто культура не відсторонюється від важких тем і далі є нервом суспільства [3].

ДЖЕРЕЛА

1. Білоус В. С. Проектна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів: методичні рекомендації. Вінниця, 2014. 80 с.
2. Избаш С. С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету. Мелітопольський держ. педагогічний ун-т. Мелітополь, 2017. 290 с.
3. Культура під час війни. Північ. URL: <https://www.ukrainer.net/kultura-i-viyna-pivnich/>.
4. Петрова І. В. Проектування в соціально-культурній сфері: навчальний посібник: КНУКіМ, 2017. 372 с.
5. Українська бібліотечна організація. URL: <https://ula.org.ua/>.
6. Шемаєва Г. В. Проектний менеджмент в галузі інформаційно-бібліотечної діяльності. *Бібліотечний вісник*. 2006. № 9. С. 17-20.
7. Шость А. В., Сидоренко Т. В. Проектна діяльність бібліотек як особливий вид бібліотечного обслуговування. Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Культурологічні трансформації ХХІ ст.: від теорії до практики»: збірник тез доповідей. Миколаїв: ВП «Миколаївська філія КНУКіМ», 2021. С. 45

ОСВІТЯНКА, ЛІТЕРАТОР, ГРОМАДСЬКА ДІЯЧКА, ДИСИДЕНТКА

Мельник Мирослава, студентка I курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник : к. і. н., доц. Понедельник Л. А.

Леся Григорівна Ковальчук – не просто Заслужений учитель України, громадська діячка, почесний член Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, кавалер ордену княгині Ольги, талановита поетеса, а й велика патріотка України.

Народилася Олеся Ковальчук у селі Томахів Гощанського району на Рівненщині. Навчалася на історико-філологічному факультеті у Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки, отримала диплом провищу освіти. Вчителювала у Ворокомлівській середній школі Камінь-Каширського району, Жидичинській загальноосвітній школі Ківерцівського району. Багато її учнів за прикладом свого учителя обрали фах філолога-україніста [3, с. 101]. Вона є автором багатьох науково-методичних видань і публікацій, дописувачем рубрики «Суботня розмова» газети «Волинь-нова».

Антикомуністичні переконання в Олесі Григорівни склалися ще в дитинстві, в жахливі часи розправи КДБ з повстанським рухом, депортацій до Сибіру, насильницької колективізації. У вирі національно-визвольної боротьби за незалежність України загинули і були репресовані чи не всі чоловіки її родини, серед них – і батько. Виросла вона на родинних спогадах про замучених за волю України та маминих піснях про повстанців і рано усвідомила своє покликання – служити Україні.

Будучи студенткою, брала участь у літературній студії, очолювала науково-студентське товариство. Другокурсницею переслідувалась органами КДБ, звинувачувалась у підпільній діяльності, яка сформувалась навколо викладачів Валентина Мороза та Дмитра Іващенко.

Громадська діячка Олеся Ковальчук за літературні доробки удостоєна звання лауреата премії імені Агатангела Кримського, за утвердження престижності української мови відзначена премією імені Бориса Грінченка, є лауреатом премії імені Полікарпа Шафети в галузі публіцистики.

Учасниця дисидентського руху на Волині суворих 1960-х років. За прихильність до української ідеї і слова ще під час навчання в Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки зазнала переслідувань КДБ. Була виключена з комсомолу. Як неблагонадійну, її було скеровано «на виправлення» в віддалений куточок Волині – село Ворокомле Камінь-Каширського району, де десятки сільських дітей мали щастя від неї пізнавати справжню мову та літературу України [2].

З настанням незалежності нашої держави Олеся Григорівна одна з перших в лавах невтомних борців за її утвердження, повернення в обіг істинної української мови. Зболене і пережите, талановита поетеса виливає в поетичні рядки. Надзвичайну популярність читачів бібліотек здобула поетична збірка Олесі Ковальчук «Барвінок у снігу» [1].

Олеся Ковальчук і сьогодні провадить громадську роботу як член волинських обласних організацій, зокрема Всеукраїнського жіночого товариства імені Олени Теліги та Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка. У 1980 – 1990 –х роках вела рубрику «В обороні рідного слова» у Ківерцівській районній газеті «Вільним шляхом», що сприяло утвердженню престижності і культури української мови. Вона – автор гострих публіцистичних виступів у газетах «Слово Просвіти», «День», «Літературна Україна», «Волинь-нова». У своїх публікаціях просвітницького, патріотичного та морально-етичного спрямування пані Олеся піднімає надзвичайно актуальні дискусійні питання сьогодення, болючі проблеми нашого суспільства : інформаційна війна, мовна політика, церковний розбрат і нагальна потреба створення єдиної помісної православної церкви. Її статті, роздуми не залишають байдужим, викликають значний суспільний резонанс [4].

Видатна особистість в українському культурно-освітньому просторі, Олеся Григорівна Ковальчук захоплює широкою обізнаністю і проникливим розумом, служінням національній школі і нашому громадянству [3, с. 101].

ДЖЕРЕЛА

1. Барвінок у снігу – символ невмирущої України: [«Публічна бібліотека» Ковельської громади](#). URL: <http://kovelbook.com.ua/archives/9410> (дата звернення : 8.05.2024).
2. Заслуженому вчителю України, громадській діячці Олесі Григорівні Ковальчук – 80: URL: <https://voladm.gov.ua/article/zasluzhenomu-vchitelyu-ukrayini-gromadskiy-diyachci-olesi-grigorivni-kovalchuk-80/>(дата звернення : 12.05.2024).
3. «Золотий фонд Університету імені Лесі Українки: енциклопедія випускників» – перша довідково-біографічна інформаційно-іміджева енциклопедія в рамках проекту «Літопис Університету імені Лесі Українки: від А до Я». Луцьк, 2022. 280 с.
4. Колишня вчителька жидичинської школи Олеся Ковальчук до 75-ої річниці створення УПА презентувала книгу «Барвінок у снігу»: URL: <https://www.hroniky.com/news/view/9755-kolyshnia-vchytelka-zhydychynskoi-shkoly-vydala-knyhu-barvinok-u-snihu> дата звернення: 12.05.2024).

СТАНОВИЩЕ УНІЙНОЇ ЦЕРКВИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НАПРИКІНЦІ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Мельничук Артем, студент 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Кінець XVIII століття це час трьох поділів Речі Посполитої, приєднання українських земель під австрійський та російський прапори, становлення нової влади на нових землях. Всі ці взаємопов'язані події, напряду впливають на життя українського народу, в тому числі релігію.

Унійна церква кінця XVIII століття, переживає важкі часи, розділення уніатів на дві імперії слугувало їх неоднаковому розвитку та існуванню. Габсбурги та Гольштейн-Готторп-Романови по-різному ставились до самого існування цього церковного руху чи то пакт відгалуження католицької церкви.

Реорганізацію церковного життя в Правобережній Україні уряд Катерини II проводив непослідовно. «Заохочуючи» навернення греко-католиків у православ'я, він категорично зобов'язував правобережне селянство коритися своїм панам.

Скориставшись відмовою уніатського митрополита Феодосія Ростоцького присягнути на вірність російському престолу, імператриця Катерина II 6 вересня 1795 року наказала ліквідувати на новоприєднаних територіях митрополічу кафедру та всі уніатські єпископії, а греко-католиків канонічно підпорядкувати білоруському уніатському архієпископу Іраклію Лісовському [2, с. 122]. У травні 1794 р. від імені архієпископа Віктора Садковського було оприлюднено грамоту із закликком до уніатів повертатись у лоно православ'я.

Розпочавши ліквідацію греко-католицької Церкви, уряд знехтував тим, що на Волині унія вже досить глибоко укорінилася і що посилення кріпосницького гніту й одержавлення Церкви в Правобережжі зміцнить симпатії значної частини селянства до неї, отже вона неодмінно стане символом звичної соціальної атмосфери. Тому приєднання греко-католиків до православ'я загалом було складним, а католицьке та вище уніатське духовенство, намагалось будь-що затримати перехід своєї пастви у православну віру.

Важливою подією в церковно-релігійному житті під австрійської України і загалом церкви стає відновлення Галицької митрополії. Причина осередок Київської митрополії опинився в межах Російської імперії. У 1808 р. до Галичини надійшли, булла Папи Римського та цісарський диплом про відновлення у Львові Галицької митрополії на чолі з Антоном Ангеловичем. Відповідно до митрополії увійдуть Перемисько-Самбірсько-Сяноцька, Холмсько-Белзька та Львівсько-Галицько-Каменецька єпархії.

Галицькі митрополити і єпископи постійно вимагали від духовенства піклуватися школами, використовувати кожну можливість, надану новою владою для духовно-культурного відродження бідноти. Митрополит домігся від уряду впровадження нового статуту австрійського шкільництва і в Галичині. Зрештою, за 1816 – 1819 рр. у краї засновано 383 нові парафіяльні школи, а на 1875 р. у Галичині діяло 1340 шкіл, а 1900 р. - 2136, однак, частина з них були змішаними.

Займаючи у суспільно-культурних процесах національного руху чільне місце, патріотичне священицтво намагалася протистояти асиміляційним процесам і спробам відчуження сільської культури від міської. Митрополит Йосиф Сембратович (1870-1882) розгорнув широку боротьбу проти аморальності й пияцтва. Цілеспрямовані проповіді в церквах, місії на периферії, заснована мережа братств тверезості у комплексі з культурно-освітньою роботою давали відчутні результати, піднімаючи водночас авторитет церкви, сприяючи утвердженню християнської моралі й вихованню національної свідомості [5, с.71].

З поширенням націоналізму вже не йшлося лише про «панську» чи «хлопську» віру, а про маніфестацію своєї національної належності. Священики та ієрархи Греко-католицької церкви перебували в новій ролі «національних поводитирів», даючи приклад решті «народу» [1, с.58-59].

Також, можна згадати, що Греко-католицький клір, з погляду русофілів, боровся з русофільством, тоді як перехід на латинство, на їхню думку, не засуджували як зло, оскільки вірні залишалися католиками. Русофіли мали переконання, що греко-католицизм перетворився на перехідний етап у конверсії з православ'я на римо-католицизм [1, с.61].

Греко-католицька церква протягом кінця XVIII – початку XX століття, зазнала суттєвих змін. Релігійна структура, яку спочатку називали «розкольною», перетворилась на один із важливіших чинників, укріплення української ідентичності, розвитку освіти, появи перших українських партій на українській землі, а із отриманням чинну митрополита Андреем Шептицьким роль уніатської віри лиш поширилась в духовному та благодійному планах.

ДЖЕРЕЛА

1. Кісь Н. Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної політики УГКЦ. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. Львів. 184 с.
2. Крижанівський О. П., Історія церкви та релігійної думки в Україні : в 3-х кн. Либідь, 1994. Київ. 256 с.
3. Лось В. Е. Уніатська Церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.: організаційна структура та культурно-релігійний аспект, 2013. Київ. 300 с.
4. Марчук В. Церква, духовність, нація. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Ярина, 2016. 464 с.

КУЛЬТУРНИЙ ІМІДЖ КРАЇНИ ЧЕРЕЗ МУЗЕЙНІ КОЛЕКЦІЇ

Миронюк Владислава, студентка

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., доц. Чибирак С. В.

Культурний імідж країни є багатограним відображенням її історії, традицій, цінностей та суспільних досягнень. Одним із найбільш виразних і доступних способів представлення цього іміджу є музейні колекції, які стають вікном у різноманітний світ культурної спадщини країни. Музеї формують національну ідентичність та сприяють культурному обміну між народами. Музейні колекції можуть бути дуже різноманітними, від археологічних знахідок древніх цивілізацій до творів сучасного мистецтва. Через експонати музеї відтворюють образ минулого, представляють значення та красу предметів культури. Кожна виставка є унікальною розповіддю, яка допомагає відвідувачам зануритися у контекст епохи, зрозуміти еволюцію мистецтва, технологій, соціальних норм та відносин.

Функція музеїв у формуванні культурного іміджу країни не обмежується лише збереженням та демонстрацією артефактів. Важливу роль відіграє також освітня місія музеїв: через лекції, екскурсії, майстер-класи та інтерактивні заходи вони сприяють глибшому розумінню культури та історії країни [1, с. 12]. Це робить музейний простір активним центром культурного діалогу, де кожен відвідувач може знайти щось цікаве для себе. У сучасному світі значення музеїв як посередників культурного іміджу країни зростає завдяки глобалізації та розвитку цифрових технологій. Віртуальні тури, онлайн-виставки та цифрові архіви роблять музейні колекції доступними для широкої аудиторії по всьому світу. Тож, музеї мають ключову роль у міжнародному культурному обміні, представляючи культурні досягнення країни на світовій арені.

Музейні колекції також є важливим ресурсом для наукових досліджень. Вивчення експонатів може пролити світло на багато невирішених питань історії, археології, етнографії, мистецтвознавства та інших галузей. Дослідники з різних країн використовують музейні колекції як джерело унікальних даних, що сприяє розвитку наукової співпраці та обміну знаннями. Національні музеї, як правило, відображають основні культурні та історичні аспекти країни, але не менш важливу роль у формуванні культурного іміджу грають і приватні колекції, спеціалізовані та тематичні музеї [1, с. 18]. Вони розкривають

специфічні, нішеві аспекти культури, доповнюючи та збагачуючи загальну картину культурного розмаїття країни.

Розглянемо кілька прикладів, як країни Європи представляють свій культурний імідж через музеї.

Лувр (Париж) – Лувр не лише найбільший художній музей у світі, але й символ культурної спадщини Франції. Відомий на весь світ своєю колекцією, яка включає такі шедеври, як «Мона Ліза» Леонардо да Вінчі та «Венера Мілоська». Лувр є яскравим прикладом того, як музейні колекції можуть слугувати дзеркалом національної гордості та історичного багатства країни.

Ватиканські музеї (Рим) – Ватиканські музеї відображають глибоку релігійну та художню спадщину Італії. Вони включають в себе величну Сикстинську капелу з фресками Мікеланджело, що є одним із найвеличніших досягнень в області західного мистецтва. Ці музеї демонструють внесок Італії в світову культуру та мистецтво.

Музей Прадо (Мадрид) – Музей Прадо є одним із найзначніших музеїв Європи та світу, відомим своєю колекцією творів великих європейських майстрів таких, як Веласкес, Гойя та Ель Греко. Колекція Прадо є важливим елементом культурного іміджу Іспанії, підкреслюючи багатство і різноманітність іспанського мистецтва.

Музейний острів (Берлін) – Музейний острів у Берліні є унікальним комплексом, що об'єднує кілька великих музеїв, серед яких Пергамський музей і Стара національна галерея. Експонати цих музеїв розповідають про історію цивілізації від античності до новітнього часу, представляючи Німеччину як країну з глибокими культурними коренями.

Національний археологічний музей (Афіни) – Національний археологічний музей в Афінах є одним з найбільших і найважливіших археологічних музеїв у світі, що відображає багату історію та спадщину античної Греції. Експонати музею, серед яких знамениті скульптури та мистецькі твори, відіграють ключову роль у формуванні образу Греції як колиски західної цивілізації.

Британський музей (Лондон) – Британський музей у Лондоні, хоч і розташований у країні, що більше не є частиною ЄС, все ще залишається значущим у контексті європейської культури. Він відомий своєю неймовірною колекцією артефактів з усього світу, включаючи Розеттський камінь та скульптури Парфенона, які підкреслюють важливість культурного обміну та глобального діалогу.

Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (Київ) – музей світового мистецтва, що презентує найзначніші в Україні колекції мистецтва Європи, Азії та Давнього світу. Колекція музею включає оригінальні твори живопису європейських майстрів, як-от: Пітера Пауля Рубенса, Джентіле Белліні, Хуана Сурбарана, Жака-Луї

Давіда, Франсуа Буше. Збереження та представлення цих творів мистецтва є не оцінений вклад в імідж нашої країни.

Такі приклади демонструють, як музейні колекції країн Європи сприяють формуванню та підтримці культурного іміджу, забезпечуючи визнання їхньої унікальної спадщини на міжнародному рівні.

Музейні заклади мають важливу роль у популяризації історії та культури Франції, країни з багатоміліардною історією, великою кількістю культурних символів та видатними досягненнями в мистецтві. Вони не лише слугують сховищами артефактів, але й активно допомагають у збереженні та передачі культурної спадщини наступним поколінням. Музеї Франції, такі як Лувр, Музей д'Орсе, та Центр Помпіду, є світовими символами, які приваблюють мільйони відвідувачів щороку [1, с. 33]. Вони дозволяють глибше зрозуміти розвиток французького мистецтва, від класичної живопису та скульптури до сучасних напрямків. Крім знаменитих національних музеїв, в країні існує велика мережа регіональних музеїв, які відображають локальні особливості та традиції. Це сприяє популяризації різноманітності французької культури та історії, від археологічних знахідок до народного мистецтва.

Музейні виставки в Франції часто супроводжуються освітніми програмами, лекціями, та майстер-класами, які роблять культурний досвід доступним і зрозумілим для людей різного віку та інтересів. Це допомагає формувати у суспільстві повагу до історії та культури [1, с. 46].

Музеї також відіграють ключову роль у збереженні культурної спадщини, займаючись реставрацією та консервацією артефактів. Це робота, що вимагає не лише часу та ресурсів, але й високої кваліфікації спеціалістів. У цифрову епоху музеї Франції активно використовують новітні технології для залучення аудиторії. Віртуальні тури, онлайн-виставки, та мультимедійні презентації дозволяють людям з усього світу відкривати для себе французьку культуру без необхідності фізичного відвідування. Міжнародні виставкові проекти та культурні обміни, ініційовані музеями, сприяють глобальному діалогу між культурами. Такі заходи дозволяють представити французьке мистецтво та історію на міжнародній арені, зміцнюючи культурні зв'язки між країнами.

Отже, одним із засобів представлення культурного іміджу країни є музейні колекції. Вони не лише зберігають і передають мистецьку та історичну спадщину наступним поколінням, але й сприяють міжнародному культурному діалогу, науковим дослідженням та освіті. Музеї як хранителі культури є ключовими інституціями у формуванні та підтримці національної ідентичності та міжнародного іміджу країни.

ДЖЕРЕЛА

1. Алексеева Ю. В. Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції. Київ, 2005. 195 с.

ІВАН МАЗЕПА (1639 -1709) - ГЕТЬМАН УКРАЇНИ, ВІЙСЬКОВИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ, МЕЦЕНАТ

*Михальчук Назар, учень 7А класу Комунального закладу загальної
середньої освіти «Луцький ліцей № 27 Луцької міської ради»*

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Іван Мазепа - гетьман України (1687-1709 рр.) - видатний державно-політичний і культурний діяч кінця XVII – поч. XVIII ст. І. Мазепа - це людина, яка піклувалася про свою державу та завжди стояла за її інтереси. І. Мазепа мене зацікавив тим, що він зміг підняти державу з епохи «Руїни», був великим політичним діячем та меценатом, дуже освіченою людиною.

Народився 20 березня 1639 р. у с. Мазепинці (нині Білоцерківський район Київської області). Належав до родини відомої правобережної української шляхти. Початкову освіту отримав у школі Київського братства, згодом закінчив Києво-Могилянський колегіум та Єзуїтську колегію у Варшаві. Протягом трьох років навчався у Німеччині, Італії, Франції та Голландії, де здобув блискучу європейську освіту, досвід європейського політичного та культурного життя. Знав кілька іноземних мов. Формування національно-політичних переконань І. Мазепа відбувалося під час служби при гетьманах П. Дорошенкові та І. Самойловичеві, які мали програми відродження самостійної й соборної української держави. І. Мазепа був першим українським гетьманом, який незмінно тримав гетьманську булаву протягом майже 22 років. Цей період характеризувався економічним розвитком України-Гетьманщини, стабілізацією соціальної ситуації, піднесенням церковно-релігійного життя та культури [1, с. 34].

На початку XVIII ст., в умовах Північної війни (1700—1721), гетьман І. Мазепа в союзі з польським королем Станіславом Лещинським та шведським королем Карлом XII здійснив спробу реалізувати свій військово-політичний проект, метою якого був вихід з-під протекторату Московської держави і утворення на українських землях незалежної держави.

Помер у ніч з 21 на 22 вересня 1709 р. у с. Варниця поблизу м. Бендери. Похований у монастирі Св. Георгія (Юрія) м. Галац (Румунія).

Вагомий внесок, зроблений Іваном Мазепою у розбудову української козацько-гетьманської держави та її культури полягає у такому:

Завдяки дипломатичному хисту Мазепа зумів налагодити стосунки як з царівною Софією та фактичним керівником московського уряду кн. В. Голіциним, так і з їх наступником — царем Петром I, що врятувало Україну від можливих руйнацій після державного перевороту у Московській державі 1689 р. [2, с. 506].

Незважаючи на заборону міжнародних дипломатичних зносин, зафіксовану у «Коломацьких статтях» — угоді між Україною та Московською державою, підписаною під час обрання Мазепи гетьманом, він мав численні зв'язки з монархічними дворами Європи, зокрема, Веттінів у Польщі, Гіраїв в Криму та ін.

З метою оборони південних кордонів побудував фортеці на півдні України, зокрема, Новобогородицьку та Ново-Сергіївську на р. Самара [3].

Іван Мазепа займався меценатською діяльністю. Коштом І. Мазепи було збудовано, реставровано та оздоблено велику кількість церковних споруд. Найвідомішими з них були будівлі в таких монастирях, як Києво-Печерська Лавра, Пустинно-Миколаєвський, Братський Богоявленський, Кирилівський, Золотоверхо-Михайлівський, Чернігівський Троїцько-Іллінський, Лубенський Мгарський, Густинський, Батуринський Крупницький, Глухівський, Петропавлівський, Домницький, Макошинський, Бахмацький, Каменський, Любецький, кафедральні собори у Києві — Святої Софії, Переяславі та Чернігові, церкви в Батурині, в Дігтярівці та інші [4; 6]. Гетьман І. Мазепа також опікувався станом православної церкви за межами України. Серед подарунків, зроблених Мазепою іноземним православним патріархатам, найбільш відомим є дарунком було Євангеліє 1708 р., переписане та оздоблене гравюрами коштом для богослужбового вжитку православних сірійців м. Алепо. В цілому, за підрахунками козацької старшини, зробленими одразу після смерті І. Мазепи, за 20 років свого гетьманування гетьман на меценатські цілі витратив щонайменше 1.110.900 дукатів, 9.243.000 злотих та 186.000 імперіалів [5, с. 27].

Отже, Іван Мазепа виступав за українську незалежність та прагнув звільнити Україну від влади росії. В Україні Івана Мазепу вважають великим правителем української держави та національним героєм, який виступав проти зовнішнього панування та боровся за свободу свого народу. Іван Мазепа був освіченою людиною, він зміг вивести Україну з епохи Руїни.

ДЖЕРЕЛА

1. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети /Авт. передм. В.А.Смолій. К.: Варта, 1995.
2. Головатий М., Шуба О. Мазепа Іван Степанович (1639-1709). Видатні постаті України. Київ, 2021.
3. Котляр М. Мазепа Іван Степанович. Шляхами віків: Довідник з історії України. К.: Вид-во «Україна», 1993. С. 80-81.
4. Крупницький Б. Гетьман Мазепа та його доба. К.: Україна, 2001. 237 с.
5. Слабошпицький, Михайло Федотович. Українські меценати: Нариси з історії української культури. К.: Вид-во М.П.Коць: Ярославів Вал, 2001. 324 с.
6. Сто видатних українців / Н. В. Астапенко, О. К. Барашкова, А. В. Дарибогова та ін. К.: Вид-во "Арій", 2006. 495 с.

ЗАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРУ ТА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Мищук Мар'яна студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

XIX – початок ХХ століття зазвичай характеризують як досить важкий період в політичному плані для України, адже вона перебувала під російською владою. Ми можемо багато говорити про діяльність різних політичних організацій, про війни й політичні зрушення. Але поруч з цим народжувалося прекрасне - українське мистецтво, зокрема музика й театр. Дослідники, активно досліджуючи, політичні питання залишають поза належною увагою тему зародження й розвитку українського мистецтва. Хоча ця тема є надзвичайно важливою й унікальною. Ця тема є також надзвичайно важливою в контексті українського національного й культурного відродження, яке почалося на початку ХІХ століття, адже воно напряду відобразилося на театрі й музиці. Крім цього вивчення розвитку театру й музики періоду другої половини ХІХ - початку ХХ століття має вплив на сучасну культурну сцену, формуючи та впливаючи на сучасні театральні та музичні тенденції і дає змогу простежити еволюцію мистецтва. Розквіт професійного театру та музичного мистецтва сприяв формуванню та зміцненню національної свідомості та ідентичності українського народу, що робить цю тему актуальною для вивчення національної історії й культури. Варто додати також про більш глобальне значення цієї теми. Зростання театрального та музичного мистецтва в Наддніпрянській Україні відображає загальні тенденції у сфері культури та мистецтва у Європі та світі загалом, а отже є важливим для вивчення світової культурної історії.

Метою роботи є дослідити як і коли професійний театр зародився в Наддніпрянській Україні і як він розвивався, простежити його особливості й показати хто впливав на його розвиток. А також простежити як розвивалося музичне мистецтво у другій половині ХІХ - на початку ХХ століття.

Існує чимало досліджень з проблем розвитку українського професійного театру другої половини ХІХ ст., вони, здебільшого, присвячені окремим театральним персоналіям. Серед багатьох робіт з поданої проблеми можна виділити такі: О. Цибаньової «Лаври і терни: Життєвий і творчий шлях Михайла Старицького» І. Черничка «Трансформація сфери культури», О. Красильникової «Історія українського театру ХХ ст.» та ін. Варто зазначити, що праць конкретно по цьому періоду досить мало, більше є загальних праць. З конкретних праць варто відзначити статтю Наталії Шкоди й Алли Крилової.

До виникнення першої української професійної драматичної трупи в 1882 р. сценічне мистецтво Наддніпрянської України було представлено професійними російськими труппами й аматорськими колективами, до складу яких входило чимало виконавців-українців. Активно ставили й українські сценічні вистави, адже вони були досить популярні. Але царські заборони: Валуєвський циркуляр і Емський указ приглушили розвиток національного театру.

Українці, зокрема Громади виступали за перегляд Емського указу. Коли імператором став Олександр III, він призначив нового міністра внутрішніх справ – Н. Ігнатьєва. Під його керівництвом у серпні 1881 р. було скликано «Особливу нараду», де було переглянуто третій пункт Емського указу, який стосувався театральних вистав й музичних текстів малоросійською, тобто українською мовою. Отож тепер дозволялося підконтрольне місцевій владі виконання українських п'єс, російський уряд забороняв саму ідею окремого, одномовного українського театру. Однак вогонь було запалено: існування українського театру навіть у такому обкраяному вигляді було дозволене [1, с 273, 274].

Історія українського професійного драматичного театру розпочалася 27 жовтня 1882 р. на сцені міського театру в Єлисаветграді, де М. Кропивницький поставив «Наталку Полтавку» І. Котляревського за участю М. Заньковецької. Саме М. Кропивницький вважається зачинателем українського професійного театру. Він створив першу українську труппу. Пізніше до нього приєднався М. Старицький [2, с. 216]

Вистави були злагожені, мальовничі, пройняті настроями й мелодіями народної пісні з ідеально підібраними костюмами й декораціями, які відображали українську ідентичність. Режисери М. Кропивницький та М. Старицький ніколи не перетворювали виставу на розважальне шоу, навпаки вони дбали про соціально психологічне розкриття образів.

Спочатку існувала єдина українська театральна труппа. Але поступово через розбіжності інтересів утворилося дві трупи: на чолі з М. Кропивницьким і на чолі з М. Старицьким. В якійсь мірі це мало позитивні наслідки, адже тепер український театр охоплював ширше коло глядачів. Труппа М. Старицького, в репертуарі якої опери й оперети переважали над драматичними виставами, могла стати ґрунтом для народження першого українського музичного театру. Натомість М. Кропивницький надавав перевагу драматичному театру. Пізніше осередками українського театру стали трупи на чолі з М. Кропивницьким, М. Старицьким й М. Садовським. Їх діяльність увійшла в історію під назвою “театр корифеїв” [3, с. 15-22]. Про театр корифеїв слушно висловився сучасний історик цього театру А. Драк: «Це – епоха в розвитку національного театру, цілий напрямок, явище всієї культури. Це золота доба українського театру [1, с. 323].

Щодо розвитку музичного мистецтва, то він був тісно пов'язаний з театром. Поширені були музично-театральні жанри. Якщо розглядати жанрову специфіку, то серед музично-сценічних жанрів, що посідали чільне місце в репертуарі українського театру, слід назвати водевіль, народну оперету та побутову мелодраму, а окремо виділити фольклорно-обрядові сцени у драматичних виставах. Театр Михайла Старицького від початку був більше націлений на втілення «музичних проєктів» Засновником української композиторської школи був Микола Лисенко. Саме він робив музичне оформлення вистав М. Старицького. Микола Лисенко вважається засновником української національної музики. [4, с. 64]

Період другої половини ХІХ століття ознаменувався активною музичною видавничою діяльністю. Центрами стають Київ, Харків й Одеса. Це було пов'язано з активною українською мистецькою діяльністю, створенням мистецьких установ і музичних навчальних закладів. Найбільшу питому вагу в масі видань складає жанр вокально-хорової музики, значний попит на яку був зумовлений стійкими традиціями хорового виконавства в Україні.

Щодо видатних українських композиторів, крім Миколи Лисенка, варто відзначити Семена Гулака Артемовського, який був також чудовим співаком, був автором однієї з перших україномовних опер «Запорожець за Дунаєм». [5, с. 16, 17]

Отже, підсумовуючи можна сказати, що ми побачили, що період другої половини ХІХ – початку ХХ століття став стартом для українського професійного театру і водночас його золотим віком. Поруч із театром активно почало розвиватися й музичне мистецтво, це активізувало музичну видавничу діяльність.

ДЖЕРЕЛА

1. Пилипчук Р. Історія Українського театру (від витоків до кінця ХІХ ст.). Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2019.
2. Шкода Н., Крилова А. Виникнення і становлення українського професійного драматичного театру Наддніпрянщини в другій половині ХІХ ст.: *Українознавчий альманах*. № 18. С. 215-218
3. Станішевський Ю. Український театр кінця ХІХ — початку ХХ століть проблеми синтетичної природи і становлення національного режисерського мистецтва. *Нариси з історії театрального мистецтва в Україні* за ред. В. Сидоренко Київ, 2006. с.1054, С. 11-83
4. Білас О. Роль музики в українському драматичному театрі кінця 19 – початку 20 століття. *Українська музика*. 2017. №3. С. 59-68.
5. Зеленська Л. Музично-видавнича діяльність на Наддніпрянській Україні другої половини ХІХ – початку ХХ століття:автореф. дис... канд. іст. наук. Київ, 2002 С. 26.

ПРОСВІТНИЦЬКА І МЕЦЕНАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КОСТЯНТИНА ІВАНОВИЧА ОСТРОЗЬКОГО

*Монастирна Вікторія, студентка 3 курсу
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.*

Варто зазначити, що дослідження діяльності українських меценатів, які представляли як могутні роди з давнини, так і підприємницьку еліту ХІХ – початку ХХ століття, завжди цікавило дослідників. Сучасні науковці все частіше звертають увагу на позитивні приклади минулого, такі як діяльність Костянтина Івановича Острозького і його предків.

Костянтин Іванович Острозький (1460-1530), окрім того, що був впливовим чиновником і меценатом, також займав важливі посади у державній службі, відігравав значну роль у підтримці культурних і освітніх ініціатив, сприяючи організації освітніх закладів і поширенню духовних цінностей [2, с. 111]. Його діяльність має велике значення для розуміння історії освіти і культури в Україні, оскільки він був одним з провідних фігур свого часу, активно долучався до подій у політичному, церковному і культурно-освітньому житті країни.

Загалом вважають, що Костянтин Острозький активно захищав права Православної Церкви і був великодушним меценатом українських церков і міст. Це підтверджується словами легата Пізо, який писав, що: «Князь Костянтин Іванович Острозький так сильно підтримує грецьку церкву і так строго дотримується її норм, що навіть на волосинку не відступає від них...» [3, с. 63].

Власне, епітафія за Кальнофойським 1638 року свідчить про те, що гетьман Костянтин Острозький заснував численні монастирі та церкви в князівстві Острозькому та в столиці Великого Князівства Литовського — місті Вільнюсі.

Отже, на сьогоднішній день відомі такі фондуші та інші добродійні надання та благодійні справи Костянтина Івановича Острозького, які стосуються Церкви:

– 1492 р. — надання фондуку церкві Христового Воскресіння та Миколи Чудотворця в місті Дубно;

– 1499 р.— надання вільнюському Пречистенському собору 2 кіп грошей та 15 діжок жита;

– 1499 р. — подарунок у вигляді книги повчань патріарха Каліста Дерманському Троїцькому монастирю; 1507 р. — подарунок цьому ж монастиреві рукописного Євангелія, а також будівництво Жидичинського монастиря;

– 1509 р. — проведення церковного собору у Вільнюсі за участі допомоги Костянтина Івановича Острозького;

- 1511 р. — підтвердження короля Сигізмунда I Старого на прохання Костянтина Івановича права Православної Церкви про невтручання в її справи світської влади;
- 1514 р. — будівництво церкви св. Трійці у Вільнюсі;
- 1515р. — привілей на будівництво млина на р. Вілії для соборної вільнюської Пречистенської церкви;
- 1517 р. — королівський привілей Борисоглібському собору Новогрудка з подання Костянтина Острозького;
- 1518 р. — фундуш Микільському монастиреві на Кропивні (місце перемоги над московським військом);
- 1519 р. — фундуш кафедральному собору Бориса і Гліба у Новогрудку;
- 1521 р. — королівський лист на право опіки Київської митрополії по смерті митрополита Йосифа II Солтана;
- 1522 р. — надання дібр вільнюському Успенському собору;
- 1523 р. — надання дібр Межиріцькому монастиреві;
- 1528 р. — королівський лист на право опіки Київської митрополії після смерті митрополита Йосифа III;
- 1491-1530 рр. — на місці дерев'яної збудовано кам'яну п'ятибанну Богоявленську церкву в Острозі, яка згодом стала гербом міста. Також відбулося будівництво Троїцького монастиря в Острозі [4, с. 119].

Також, близько 1520 року Острозький передав до Дерманського монастиря різноманітні цінності, такі як срібна чаша для причастя з дорогоцінними каменями, хрест із частинками мощей, рукописне Євангеліє, срібний релікварій, нові стулки царських врат, облачення та інше. Цей монастир, за думкою дослідників, був особливим місцем для князя, свого роду його «неофіційною резиденцією». Він розташовувався на горі і був оточений стіною із ламаного місцевого каменю, рештки якої зберігалися до кінця XIX століття. На стінах монастиря були написи, що містили поминальні та історичні записи [4, с. 121].

Отже, К. І. Острозький справді підтримував Православну Церкву, але розміри його пожертв були значно завищені, так само як і загальні заяви про велику кількість заснованих князем церков та монастирів. Хоча гетьман був меценатом Церкви, він також матеріально залежав від її ієрархів. У листі 28 серпня 1511 року засвідчено, що Костянтин Іванович віддав у заставу своє срібло Володимирському єпископу Вассіанові [1, с. 116].

Острозький проявляв свою релігійність і у щоденному житті, що було відоме його сучасникам. Він мав здатність жити в гармонії з представниками різних конфесій та релігій. Наприклад, у його маєтках, особливо в Острозі та Рівному, проживали чимало татар, які були на службі у князя, а їхні військові загони дотримувалися мусульманства. З дозволу сюзерена, вони навіть збудували свої мечеті. Князь також

відносився позитивно до католиків, що свідчить про його толерантність та відкритість у відносинах з іншими релігійними спільнотами [1, с. 75].

Розмаїття церковних фондусів, що належали Костянтину Івановичу Острозькому, вражає, хоча про них існує не так багато інформації. Він віддавав велике значення релігійним центрам у своїх володіннях та активно їх підтримував. Один із найвідоміших прикладів – це будівництво кам'яної церкви Богоявлення в Острозі, де раніше стояла стара дерев'яна церква. Пізніше ця церква стала символом міста Острога, відображаючи не лише важливість церковної споруди, але й місце останнього спочинку князів з роду Острозьких.

Костянтин Іванович Острозького вважають одним із найбільших меценатів Києво-Печерського монастиря. У монастирі похований його прадід князь Федір Данилович, який свого часу був учасником Грюнвальдської битви та гуситських війн, який у 1438 або 1441 році постригся в ченці Києво-Печерського монастиря під ім'ям Феодосій. Там він і помер між 1441-1446 роками, а поховали у Феодосієвій печері. Наприкінці XVI століття його проголосили святым. Крім того, поряд з Федором Даниловичем, Костянтин Іванович Острозький перезаховав свого діда – Василя Федоровича Красного (перше поховання 1453 року відбулося в острозькій Богоявленській церкві). Згодом Костянтин Іванович також був похований у Києво-Печерському монастирі [4, с. 134].

Отже, Костянтин Іванович Острозький (1460-1530) був одним із найщедріших меценатів в історії України. Він вклав значні кошти у будівництво та реставрацію церков і монастирів по всій Україні, а також у підтримку православної віри. Власне, Острозький був не лише меценатом, але й талановитим полководцем і державним діячем, а також, що не менш важливо, вів активну боротьбу за збереження автономії православної церкви в Україні.

ДЖЕРЕЛА

1. Кіркенє Г., Теселенко І. Князь Костянтин Острозький та його фундації. *На перехресті культур. Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі*: колективна моногр. / за ред. А. Бумблаускаса, С. Кулявічюса та І. Сковиліса. Львів, 2019. Розділ 2. С. 67-76. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/19297> (дата звернення: 29.04.2024).

2. Пашковець М. Князь Костянтин Іванович Острозький – великий гетьман Литовсько-Руської держави. *Воєнна історія*. 2012. № 3. С. 111–126.

3. Семака Л. Костянтин Острозький. Просвітитель, меценат, воєвода київський (1526 або 1528–1608). *Волинь моя*: журн. Міжнар. громад. об-ня «Волинське братство». Київ, 2002. Т. 2. С. 61–65.

4. Ульяновський В. «Славний для всіх чоловік»: князь Костянтин Іванович Острозький: монографія. Острог, 2009. № 2. 168 с. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Ulianovskyi_Vasyl/Slavnyi_dlia_vsikh_chasiv_cholovik_kniaz_Kostiantyn_Ivanovych_Ostrozkyi.pdf? (дата звернення: 29.04.2024).

ЦІКАВІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОСТАТЬ МИКОЛИ ГУЛАКА

Новарчук Анна, студентка 2 курсу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Миколу Гулака знають переважно як одного з засновників Кирило-Мефодіївського братства та активного діяча цього товариства. Проте насправді він дуже талановита й різностороння особистість, яку не можна розглядати лише з якогось одного боку. Вчений і філософ Павло Флоренський писав про М. І. Гулака, що це «один із найблискучіше обдарованих людей другої половини ХІХ століття, і для історії культури було б непростимо не знати його або обмежувати своє знання лише повідомленнями про його участь в Кирило-Мефодіївському братстві» [6, с.182]. Ми пропонуємо детальніше зосередитися на цікавих та менш досліджених відомостях про цього діяча.

Мета нашої наукової розробки – охарактеризувати постать Миколи Івановича Гулака на основі матеріалів з його справи, заведеної у ході слідства про Кирило-Мефодіївське братство.

Розробкою цієї проблеми займалися І. Петренко [4], Р. Шелест [5], М. Кратко [3], В. Шендеровский та С. Лісковець [6].

Розпочнемо з аналізу уривку протоколу допиту Миколи Гулака від 18 березня 1847 року. На запитання про його походження, виховання та службу Микола Іванович відповів так: «Я, колезький секретар Микола Іванов син Гулак, від роду маю 25 років, сповідання православного, походжу з дворян Полтавської губернії, виховувався у Дерптському університеті, удостоєний ступеня кандидата правознавства 1844 р., на службу вступив 1845 р. – до канцелярії київського військового, волинського та подільського генерал-губернатора, представив у лютому 1847 р. прохання про переміщення мене до канцелярії ради Санкт-Петербурзького університету» (пер. авт.) [1, с.129].

Ці відомості підтверджують, що Гулак народився 25 травня (6 червня) 1821 року, а його родина походила з давнього козацького старшинського роду [4, с.4].

Про раннє дитинство діяча відомо мало. Спершу хлопчик, як і його брати, отримав домашню початкову освіту. У віці 13 років батько віддав сина до приватного вчителя у Дерпт (нині місто Тарту, Естонія), де Микола навчався чотири роки, а опісля вступив до Дерптського імператорського університету, про що він згадує під час допиту [3, с.4].

У справі Миколи Івановича знаходимо ще кілька документів, які підтверджують його навчання у Дерптському університеті – посвідчення ректора Х. Ф. Нойє про зарахування М. І. Гулака студентом, затверджене 23 липня 1838 року [1, с.181], та атестат про складання іспитів від 22 липня

1838 р., у якому сказано, що Гулак «на проведених екзаменаційного комісією цього університету усних і письмових екзаменах з грецької, латинської, німецької, російської мов, історії і географії та математики виявив цілком задовільні знання» (пер. авт.) [1, с.183].

Серед інших документів, прикріплених до справи, атестат, що засвідчує присвоєння М. І. Гулаку імперським університетом у Дерпті ступеня кандидата права. Атестат був виданий 26 липня 1844 року ректором Х. Ф. Нойє. У документі сказано, що Гулак «повністю закінчив академічний курс навчання», а відбулося це «за період з 23 липня 1838 р. по 15 вересня 1843 р.» й що за хороші знання та заслуги університет «присвоює йому цим звання і права кандидата юриспруденції» (пер. авт.) [1, с.183].

Високу оцінку діяльності науковця надає Пантелеймон Куліш й протягом грудня-березня 1845–1846 рр. надсилає до М. І. Гулака два листи, з метою переконати його переїхати до Петербургу, кажучи, що «тут ви можете досягти всіх своїх цілей ще краще, ніж у Дерпті, а тим часом можете багато зробити для української літератури» (пер. авт.) [1, с.94–96].

У 1844 році після закінчення навчання в університеті Гулак переїздить до Києва [5, с.216], де працює у канцелярії «київського військового, волинського та подільського генерал-губернатора» [1, с.129]. Пізніше вступає до Кирило-Мефодіївського братства, а в січні 1847 року переїжджає до Петербургу, де 18 березня цього ж року його було заарештовано.

Відповіді батькам Микола Іванович зміг лише 11 червня 1847 року. Він пише: «Якщо відповідь моя не принесе вам ні радості, ні розради, а лише смуток і прикрість, то принаймні лист мій припинить болісну невідомість, у якій ви нині перебуваєте, і хоч трохи полегшить ваші страждання і заспокоїть вас». Далі просить пробачення, проте не називає точної причини свого мовчання. Можливо думає, що батькам уже відомо, або ж не хоче, щоб вони за нього хвилювалися [1, с.190–191]. У подальшому батьки будуть підтримувати сина й всіляко допомагати йому, надсилати кошти й писати у різні інстанції, щоб добитися визволення сина з ув'язнення. Мати діяча, Надія Андріївна Гулак, зверталася навіть до імператора Миколи I [1, с.231].

Про особисті якості постаті Миколи Івановича дізнаємося з фрагменту автобіографії Миколи Костомарова, який стверджує, що М. Гулак визнав, що це він написав «проект статуту і твір про слов'янську федерацію». Пізніше Микола Іванович «написав, що рукопис справді був написаний не ним, оскільки, беручи чужу вину на себе, він уже не міг принести ніякої користі іншим». Проте спроба приховати від слідства правду «сприйнята була за обставину, яка обтяжує його злочин, і він був засуджений до важкого ув'язнення в Шліссельбурзькій фортеці на три з

половиною роки» [2, с.150]. Фактично такими діями Микола намагався порятувати своїх друзів, але гірко поплатився за це й отримав тяжче покарання.

Подальші роки свого життя Микола Іванович присвятив науковій діяльності й мав широкий спектр захоплень: література та мови, серед яких особливо студював грецьку, латинську, грузинську і перську, математика й фізика, хімія, мікробіологія, спектроскопія, електротехніка та інші [3, с.8]. Розробляючи тему неевклідової геометрії, у 1877 році Гулак видає монографію «Нарис геометрії в чотирьох вимірах», присвятивши її М. І. Лобановського. Ця праця стала першою книгою з чотиривимірної геометрії, виданою на території Росії [6, с.183].

Помер Микола Іванович Гулак 26 травня (7 червня) 1899 року у Гянджі (Азербайджан), де і був похований, проте до нашого часу його поховання не збереглося [3, с.8].

Отже, Микола Гулак – особистість, яка точно заслуговує на більшу увагу, ніж та, яка приділяється йому в історіографічному матеріалі. Він походив з давнього старшинського козацького роду, був хорошим сином, вірним другом, непересічним дослідником, мовознацем та поліглотом, перекладачем, математиком, знавцем права, громадським діячем й вченим-енциклопедистом з широким колом наукових захоплень.

ДЖЕРЕЛА

1. Кирило-Мефодіївське товариство: у 3 т. / редкол.: П. С. Сохань (голов. ред.) [та ін.]; АН УРСР, Археогр. коміс. [та ін.]. Київ: Наукова думка, 1990. Т. 1. 540 с.
2. [Костомаров М. І. Автобіографія \(Уривки\)](#). Спогади про Тараса Шевченка / Упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського. Київ: Дніпро, 1982. С. 148–153.
3. Кратко М. Микола Гулак: з когорти славетних. *Світогляд*. 2009. № 3. С. 4–8.
4. Петренко І. Полтавські корені Миколи Гулака (1821-1899), співзасновника Кирило-Мефодіївського товариства. *Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ–ХХІ століть: шевченкознавчий дискурс (до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка)*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 29 травня 2014 року в місті Києві. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. С. 57–66.
5. Шелест Р. Микола Гулак – апостол українського націоналізму. Матеріали до VIII студентської конференції «Наука. Освіта. Молодь». Умань: Візаві, 2015. Ч.2. С. 216–218.
6. Шендеровский В. А., Лісковець С. М. Микола Гулак – з плеяди творців багатовимірної геометрії. *Комбінаторні конфігурації та їхні застосування*: Матеріали ХХІІ Міжнародного науково-практичного семінару імені А. Я. Петренюка / за ред. Г. П. Донця – Кропивницький: ПП «Ексклюзив-Систем», 2020. С. 182–185.

ВНЕСОК ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО В УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

Палійчук Іванна, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., Кінд-Войтюк Н. В.

У сучасному світі кожен має знати минуле і людей, які зробили великий внесок в українське національне відродження. Серед історичних постатей, яким вдалося це зробити, можна відзначити діяльність Павла Платоновича Чубинського – відомого поета, революціонера-демократа, вченого-етнографа, журналіста та активного діяча українського національного руху на Правобережній Україні. Його багатогранний талант і самовіддана праця значно вплинули на формування української національної ідентичності та культури. Однак, він залишається маловідомим серед сучасного суспільства, адже, його знають лише як автора гімну України.

Метою мого дослідження є проаналізувати та узагальнити внесок діяльності Павла Чубинського в різні сфери українського національного життя: етнографію, фольклористику, мовознавство, історію, публіцистику та революційну діяльність.

Діяльність Чубинського вивчали та досліджували Зиль А., Чередиченко Д., Бріцина О., Берзін П., Остапенко О. тощо. Зиль Андрій у своїй праці відтворив життєвий і творчий шлях Павла Чубинського, а також його становлення як громадського діяча, фольклориста, етнографа та автора слів Державного гімну України. Чередиченко Дмитро роками працював у пошуках фактографічних даних, а саме різних відомостей про вченого-етнографа, отриманих з документів, безпосередньо як з першоджерел. Йому вдалося створити творчий портрет, велетня української культури, за словами Софії Русової. Бріцина Олеся, Берзін Павло, Остапенко Олеся та інші писали про те, що творчість цього громадського діяча ненав'язливо, але реально і конкретно працювала на національну ідею свого часу і може слугувати надійним підґрунтям для формування такої ідеї нині.

Павло Платонович Чубинський народився 27 січня 1839 року на хуторі поблизу Борисполя у небагатій дворянській сім'ї. З дитинства йому подобалась географія і він мріяв подорожувати та досліджувати світ[5]. У студентські роки був досить активним, брав участь у діяльності петербурзької української громади. Був автором журналу «Основа», де познайомився з Миколою Костомаровим, Тарасом Шевченком, Пантелеймоном Кулішем, Василем Білозерським та іншими [2, с.14]. Так Чубинський знайшов людей з якими мав багато спільного: насамперед, літературну творчість, любов до України та поширення ідей ненависті до царського уряду. За свої щирі, патріотичні наміри більше як на шість років був відлучений від України і засланий на «перевиховання» в

Архангельську губернію [4]. Навіть у тому далекому від України краї він знаходить у собі сили працювати за-для науки, зміцнювати свій фаховий і життєвий досвід для того, щоб повернутися додому не засланцем, а відомим ученим [2, с.26].

Після свого повернення із заслання, він відразу розпочав свою величезну діяльність. Чубинський писав статті та публікації з різних питань українського життя, зокрема про мову, культуру, історію, також він боровся за збереження української мови та культури. У 1862 написав безсмертний вірш «Ще не вмерла України і слава і воля», який став символом боротьби народу проти всіляких імперських посягань за національну справу, а через 130 років – набув статусу Державного гімну України. Цей гімн був певною програмою та провідником для українського народу на дорогах визвольних змагань. [2, с. 90].

Фольклорно-етнографічні дослідження Чубинського вважаються ледь не енциклопедичною книгою духовної культури. За 1869-1870 роки він здійснив три етнографічні експедиції по Україні збираючи фольклор, досліджуючи побут, звичаї та традиції українського народу. За два роки було зібрано й упорядковано велику кількість матеріалу, який увійшов в семитомне видання «Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край». Ці праці стали фундаментальними для вивчення української народної культури, та показали світові самотність національної духовної культури [6,с.7]. Пройшло багато часу від публікації цього семитомного видання, проте воно й досі лишається одним з найважливіших та неперевершених джерел вивчення національної традиції.[1, с.24]. Також Павло Платонович поєднував наукову і громадську діяльність з публіцистикою, був постійним співробітником газети, членом редакційної колегії тощо. Тому й сам опублікував тисячі українських народних пісень, казок, приказок, легенд, які стали класикою української фольклористики[3, с.99].

Саме Чубинський став головним ініціатором відкриття у 1873 році Київського Південно-Західного відділу Імператорського Російського Географічного Товариства. Відділ займався вивченням України, а саме: південно-західних земель, члени відділу проводили різні етнографічні, історичні та інші дослідження.

Важливою частиною діяльності П. Чубинського стала підготовка до Паризького географічного Конгресу й виставки, де Україна була представлена на міжнародній арені в усьому географічному просторі. Виставка, підготовлена з безпосередньою участю Павла, здобула великий успіх, і 1875 року його було нагороджено золотою медаллю [4]. Звичайно ж було багато тих, хто ненавидів українство, і для них це було як прояв сепаратистської діяльності. Тому було багато прямих доносів та критичних публікацій на рахунок цього і 1876 рік став роком заборони, заперечення та не визнання українського слова.

Коли у 1876 році вийшов Емський указ про цілковиту заборону українського слова, діяльність письменника стала неможливою. Тому у тому ж році П.Чубинський змушений був виїхати разом з родиною до Петербургу, де працював чиновником у Міністерстві шляхів сполучення. Через два роки у квітні 1879 року Павло Платонович остаточно повертається в Україну [7, с.102]. В останні роки він тяжко хворіє (параліч). Смерть П.Чубинського настала 26 січня 1884 року, поховали його у рідному Борисполі.

Підсумовуючи усе вище сказане, Павло Чубинський був однією з найвидатніших постатей українського національного відродження другої половини ХІХ століття. Він умів поєднати наукову, політичну та громадську діяльність і в кожному з цих сфер життя українського народу він вніс щось своє, щось вагоме, щось особливе. Його етнографічні дослідження заклали фундамент для вивчення історії українського народу, а це як на мене досить вагомий внесок для України. Попри усі негаразди, заборони, заслання на своєму шляху він прагнув зробити якомога більше для України, для свого народу, старався досягнути неосяжне, те, чого не розумів. Його діяльність – це зразок самовідданого служіння своєму народові, прагнення до збереження та розвитку української культури, мови та ідентичності.

ДЖЕРЕЛА

1. Бріцина О. Фольклорна проза із зібрання П.Чубинського: історичні здобутки і сучасні проблеми дослідження. 2004. С. 24-29.
2. Чередниченко Д. Павло Чубинський. Київ: Альтернативи, 2005. 374 с.
3. Берзін, П. Шукач правди (Михайло Павлович Чубинський). *Юридична Україна*. 2016. С. 87–106.
4. Зиль, А. Павло Чубинський: енергія душі та розуму. *День*. 2013. 1–2 лютого. С. 8.
5. Зиль А. Енциклопедист народного життя: до 170-річчя від дня народження П. П. Чубинського. *Сільські вісті*. 2009. 23 січ.
6. Чубинський П. Мудрість віків: українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського: у 2 кн. / П. П. Чубинський; упоряд. С. К. Гаркавий, Ю. О. Іванченко. Київ: Мистецтво, 1995. 224 с.
7. Остапенко О. Наукова спадщина Павла Чубинського: вивчення і збереження. 2000. Вип.4 С. 97-102.

РЕЛІГІЙНО-ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА НОВОПРИЄДНАНИХ ЗЕМЛЯХ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У XVIII-XIX СТ.

*Похила Ольга, Долінчук Богдан, студенти I курсу
Волинського національного університету імені Лесі Українки*
Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

1795 року за Третім поділом Польщі було остаточно віддано правобережну Україну та Білорусь до Російської імперії. Катерина II указом від 1 травня 1795 року (за старим стилем) проголосила утворення Волинської губернії у складі 13 округів. Тим же наказом було визначено, що центром Волинської або ж Заславської губернії мало бути місто Заславль, або ж Возвягль, як історична назва міста. Остаточно як адміністративна одиниця Волинська губернія сформувалася у 1797 році, коли до її складу увійшли Волинське, частково Київське та Берестейське воєводства і Холмська земля колишньої Речі Посполитої. Тоді ж було сформовано 12 повітів: Володимир-Волинський, Дубенський, Житомирський, Заславський, Ковельський, Кременецький, Луцький, Овруцький, Острозький, Новоград-Волинський, Рівненський, Старокостянтинівський. Житомир поступово утвердився також як губернський центр.

Російський уряд почав проводити політику зросійщення населення. Першими кроками Російської імперії на новоприєднаних землях було забезпечення вищих посад у Волинській губернії російськими чиновниками, щоб запобігти національним рухам, та переселення російського люду в намісництва. Було видано спеціальні інструкції з постановами щодо просування російських настроїв та поглядів. З метою досягнення цих цілей влада вдавалася до підступних методів: підкуп, терор, натиск, примушування і приниження. Попри розпорядження українці не зазнали значних утисків. Місцеве населення могло займати різні посади за умови володіння російською мовою. Таким чином російська імперська політика була спрямована на покращення становища українців, проте лише тих, що приймали російську мову, культуру та ставали надійними помічниками у впровадженні самодержавства в краї.

Після приходу Миколи I до влади було прийнято рішення про зміни, спрямовані на укріплення існуючого політичного устрою, які першопочатково реалізовувались підпорядкуванням основних сфер, що впливають на формування громадської думки в імперії. Основою стала Теорія офіційної народності С. Уварова XIX ст., яка базувалась на консервативних поглядах та реалізовувалась у трьох напрямках: православна віра, самодержавність та народність. Діяльність уряду у губерніях Південно-Західного краю ґрунтувалась на тріаді С. Уварова та

реалізувалась у таких сферах: зміцнення позицій Православної церкви, посилення державного контролю, який впроваджувався позиціями загальноімперської ідеї в адміністративній та освітній системах також було поширено вплив російської освіти на формування єдиної російської народності. Українців у Волинській губернії було дві третини, тож в основному така політика була спрямована саме проти них.

Коли землі Волинської губернії було приєднано до складу Російської імперії, мова та культура українців та інших національних меншин не зазнавала жорстких утисків. Після приходу до влади нового імператора та подій 1830-1860 років почали діяти радикальні заходи. Активна русифікація освітньої системи втілювалась Міністерством освіти, яке прагнуло встановити абсолютний контроль над освітою на захоплених територіях. Це включало нагляд за викладачами, вчителями та іншими працівниками у сфері освіти. Імперія прагнула перетворити їх на інструменти для поширення пропаганди та доктрин, проголошених урядом. Уряд ліквідував місцеві школи або ж піддавав їх русифікації. Більшу частина шкіл замінили на церковно-парафіяльні школи, де функції вихователів фактично перейшли до російського духовенства.

Українська мова також зазнала утисків і приниження. Її використання в освіті обмежувалося, а в деяких випадках і заборонялося. Важливими заходами в цій політиці стали Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року. Валуєвський циркуляр забороняв публікацію релігійних та освітніх книг. Прикладом дії цієї постанови було припинено намагання Пилипа Морачевського перекласти Біблію українською мовою. Оскільки ці заходи не дали очікуваних результатів, було прийнято Емський указ, який забороняв видання, публікацію та ввезення будь-якої літератури українською мовою, а також повна заборона викладання українською мовою у навчальних закладах.

Хоча політика русифікації освіти була жорсткою і ставила за мету повну асиміляцію українського народу, Волинська губернія постраждала від неї найменше, оскільки вона залишалася однією з найменш грамотних та розвинених в освітньому плані губерній імперії. Це пояснюється кількома факторами: уряд не виділяв достатньо коштів на розвиток освіти в регіоні, а саме населення не мало засобів та змоги для навчання. Релігія була іншою сферою впровадження імперських поглядів на Волині. Більша частина парафій 90-х років XVIII ст. належала до Греко-католицької (в документах зазначеного часу «Уніатської», або «Греко-уніатської») Церкви. Масовий перехід населення до Православної (в документах – «Греко-російської») Церкви розпочався після остаточного поділу Речі Посполитої. Уже в 1799 році була заснована православна єпархія (Волинська і Житомирська).

Російське Православ'я почало вести боротьбу з іншими релігійними парафіями, зокрема із Римо-католицькими. Указ Сенату (від 19 жовтня

1828 року) наказував не будувати каплиці без відома губернського і єпархіального начальств. А пізнішим Указом (від 24 березня 1832 року) визначалось, що каплиці мають бути приписані до приходських храмів.

Російське духовенство мало важливе місце в просуванні проімперських поглядів із формування єдиної російської народності, проводячи у церковно-парафіяльних школах виховання дітей в дусі православної віри, що реалізовувало формування єдиної російської нації. Це реалізовувалось завдяки тісному зв'язку освіти та церкви.

Культура Волинської губернії характеризувалася складним переплетінням українських, польських та російських впливів. Українські традиції залишалися домінуючими серед сільського населення. Це проявлялося в мові, фольклорі, релігії, ремеслах та одязі. Українська мова використовувалася в повсякденному спілкуванні, а також у релігійних обрядах та народній пісні. Фольклор був багатий на казки, легенди, пісні та прислів'я, які передавалися з покоління в покоління.

Отже, імперська політика у Волинській губернії впроваджувалась різними шляхами, які формували мету – єдиний російський народ. Найактивніше ця політика здійснювалась у культурній, освітній та релігійній сфері, оскільки саме вони мають найбільший вплив на формування думки та світогляду людей. У цих сферах було введено російську мову, як основну. Культура зазнавала значних впливів польської та російської народності внаслідок активної асиміляції українського населення цими народами.

ДЖЕРЕЛА

1. Вітренко В. Новоград-Волинський у складі Російської імперії. *Новоград-Волинський. Історія міста*. Новоград-Волинський : НОВОград, 2010. С. 85–218.
2. Гаухман М. Російська національна політика щодо польського питання на Правобережній Україні (1905–1914 рр.). *Волинські історичні записки*: зб. наук. праць. Житомир, 2010. Т. 5. С. 32–37.
3. Голій Р. Причини переходів католицьких та уніатських парафіян до Православної Церкви Волинської губернії у 30-их роках ХІХ століття. *Історія та сучасність Православ'я на Волині*: матеріали ІІІ науково-практичної конференції. Луцьк : Видавничий відділ Волинської єпархії УПЦ, 2013 р. С. 87-93.
4. Желізняк В. Національна політика Російської імперії на Волині: управлінський аспект. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. Тернопіль : Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 2, ч. 1. 160 с.
5. Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець ХVІІІ – початок ХХ століття): монографія. Київ: Ризографіка, 2005. 616 с.

ВОЛИНСЬКА ШЛЯХТА І УНІЯ: ПІДТРИМКА ТА СПРОТИВ

*Романович Сергій, магістрант першого року навчання
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: к. і. н., доц. Пришляк В. В.*

Берестейська церковна унія 1596 р. мала доволі виражений волинський контекст. Подорож ієрархів до Риму і чутки про складання ними присяги папському престолу загострили і без того непросту ситуацію в українських землях. Народ звинувачував єпископів, що вони самочинно, без згоди духовенства, шляхти і простолюду підкорили і себе, і весь край чужій владі, визнавши над собою верховенство папи римського. Ідея об'єднання православної церкви з римо-католицькою розцінювалася не як довгоочікуване канонічне перемир'я і екуменічне порозуміння, а як розкол.

По українських землях Речі Посполитої прокотилась перша хвиля народного обурення – козацьке повстання під проводом Семерія Наливайка, яке, окрім соціальних причин і вимог визнання козацьких порядків, загалом мало антиунійний настрій. Повстанці чинили погроми маєтків єпископа луцького і острозького Кирила Терлецького, що подався до Риму. Рішучим противником унійного проєкту виступив київський воєвода князь Василь-Костянтин Острозький (1526–1608) [1, с. 145]. На перших порах князь роздумував про об'єднання церков, яке, на його думку, заповів сам Христос: «І голос Мій почують, і буде одне стадо і один Пастир» [Євангеліє від Іоана, 10:16]. У червні 1593 р. він активно листувався з володимирським і берестейським єпископом Іпатієм Потієм про можливе воз'єднання церков. Князь дійшов висновку, що істинне об'єднання – настільки складна справа, що ані він, ані православні єпископи не зможуть цього досягти [2, с. 280–284].

В.-К. Острозький був обурений, що унія готувалася єпископами таємно від православної громадськості. Тому її прийняття ієрархами, для основної маси не тільки парафіян, але й священників, було повною несподіванкою. За короткий термін із 3 червня 1593 р. до 8 березня 1594 р. князь перетворився із прихильника унії на її палкого ворога. А оскільки для багатьох він був духовним лідером і взірцем, до його думки прислухались. Наталя Яковенко слушно відзначала, що в очах сучасників князі Острозькі були носіями особливої Божої харизми, вони «не тільки володіли відповідним потенціалом майна й престижу, але й носили на собі печатку Божого обранництва – княжу кров...» [4, с. 235].

Більшість волинської шляхти підтримала В.-К. Острозького. Для них він був беззаперечним авторитетом, а в об'єднанні релігійних течій вони вбачали прагнення Польської Корони полонізувати та асимілювати русинів. Тому всілякими методами хотіли запобігти унії. Ще до

Берестейського собору на вальному Сеймі початку 1596 р. православні депутати просили короля Сигізмунда III, аби «єпископи, що відступили від православної віри, були позбавлені духовного сану». В останній день Сейму, втративши надію отримати від короля виконання своїх вимог, православна шляхта на чолі з князем Острозьким урочисто оголосила королю, що «вони і весь руський народ не будуть визнавати Кирила Терлецького та Іпатія Потія своїми єпископами, не будуть визнавати їхньої влади і підкорятися їхній духовній юрисдикції» [1, с. 145–146].

Наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. волинська шляхта виявила достатньо високу активність у справі підтримки інтересів унійної церкви. На сьогодні відомо п'ять заяв (1598, 1603, 1606, 1607 та 1641 рр.), які підтримали своїми підписами близько 200 представників нобілітету.

Третя частина шляхти, переважно молоде покоління, діти волинської аристократії: Вишневецькі, Острозькі, Збараські, Радзивіли та ін., навчаючись в Європі, знайомилися з ідеями гуманізму, слухали диспути католиків та протестантів, звикаючи до самостійного критичного осмислення релігійних питань. Левова частина дітей яскравих фігурантів боротьби православних і унійників з сімей Острозьких, Вишневецьких, Сангушків, Корецьких, Гулевичів, Сло-Малинських, Древинських та ін. не поділяли релігійних ідеалів батьків і приймали хрещення римо-католицької церкви. До унії вони ставились скептично, але радше підтримували її, ніж традиційне православ'я [3, с. 483].

Отже, Берестейська унія, яка за задумом передовсім волинських владик, була спробою об'єднання християнських церков і усіх християн, привела до їх подальшого розколу. На місці двох церков існували вже три: православна, римо-католицька й унійна (греко-католицька). Православні миряни обвинувачували прихильників унії у зраді православ'ю, почалось ідеологічне протистояння й непоодинокі фізичні розправи. Проти унії протестувала й значна частина православної шляхти, зокрема волинської, деякі магнати (Василь-Костянтин Острозький), більшість духовенства. Інша частина князівської аристократії, вбачала в такій ідеї певний зиск.

ДЖЕРЕЛА

1. Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – початок XVII ст.): 3б. документів і матеріалів/ упоряд.: Є. А. Гринів, Б. В. Грабовецький, У. Я. Єдлінська, Б. С. Криса, Н. М. Царьова, В. М. Яковенко, С. Г. Яковенко. Київ: Наукова думка, 1988. 288 с.
2. Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / пер. з англ. М. Габлевич; під ред. О. Турія. Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2000. XVI+426 с.
3. Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах (кінець XVI – перша половина XVII ст.) : монографія / ред. С. Федорків; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Центр українознавства філософського факультету. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2008. 882 с.

4. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. Київ: Критика, 2002. 416 с. (серія «Критичні студії», вип. 1)

I. КОТЛЯРЕВСЬКИЙ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ І КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ

КІНЦЯ XVIII - ПОЧАТКУ XIX СТ.

Романюк Тетяна, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Постать Івана Котляревського відіграла важливу роль в суспільно-політичному та культурному житті українських земель кінця XVIII - початку XIX ст. Його твори, написані народною мовою, стали рушієм національного відродження, сприяючи пробудженню самосвідомості та єднанню українців.

Деякі поеми були спеціально написані для сцени Полтавського театру, де працював Іван Котляревський. Не тільки культурна діяльність заслуговує уваги, варто згадати і про його військові здобутки, а саме сприяння відновлення козацьких полків. Отже, мета даної публікації полягає у висвітленні життя та творчості Івана Котляревського.

Іван Петрович Котляревський народився 9 вересня 1769 року в Полтаві, в сім'ї канцеляриста - шляхтича гербу Огончик. Освіту здобував в Полтавській духовній семінарії (1780-1789 рр.), після чого працював канцеляристом, проте уже в 1793 році покинув чиновницьку службу. Потім працював домашнім вчителем в Золотоніському повіті на Полтавщині (1793 - 1796 рр.). В період років вчителювання розпочинається літературна діяльність Івана Котляревського, а саме з переробки в бурлескний стиль "Енеїди" Вергілія близько 1794 року.

1796-1808 рр. письменник перебуває на військовій службі. Служив у Сіверському карабінерному полку. У 1806 році розпочинається Війна з Туреччиною, в якій бере участь полк Івана Котляревського. За свою службу він отримав чин капітана та орден святої Анни. У 1808 році був переведений до Пскова, де подав у відставку. Після чого почав працювати наглядачем у «Домі для виховання дітей бідних дворян».

Під час війни з французами, за дорученням Лобанова, Котляревський сформував 5-й козацький полк у м. Горошині, за умови, що полк буде збережено після закінчення війни як постійне козацьке військо, за це отримав чин майора. Але Проте участь Котляревського у війні полягала лише у формуванні полку та виконанні інших військових доручення, безпосередньої участі в бойових діях письменник не брав [1, с. 33].

Незабаром після війни розпочинається театральна діяльність Івана Котляревського. До цього він неодноразово брав участь у домашніх

виставах знатних дворян. У 1816-1821 роках був директором Полтавського вільного театру. Як директор театру, він багато допомагав артистам, та навіть сприяв звільненню з кріпацтва Михайла Щепкіна, який виступав у трупі Штейна, що гастролювала у Полтаві [3]. Для Полтавського ж театру Котляревський написав свої п'єси «Наталка Полтавка» і «Москаль-чарівник» [1, с. 37].

Період межі 20-30-х років XIX ст. творчість Котляревського досягла найвищого ідейно-художнього розвитку. В 1818 письменник вступає до масонської ложі "Любов до істини", а також у Біблейське товариство. В обох організаціях був активним учасником, в ложі - вітієм (промовцем), в товаристві - бібліотекаром. В цей час він також працював над закінченням "Енеїди" та писав свої п'єси. [1, с. 38].

Вперше світ побачив перші три частини твору в 1798 році, коли без відома Івана Котляревського, Максим Парпура власним коштом видає її в Петербурзі під назвою «Малороссийская Енеида в трех частях» з присвятою «любителям малороссийской словесности».

Друге видання, яке вийшло друком у 1808 році також у Петербурзі, містило в собі ті ж три частини. Проте вже наступного року виходить, виправлена і доповнена автором четвертою частиною, «Виргилієва Енеида, на малоросійській язык переложенная И. Котляревским». У 1822-23 рр. в журналі «Соревнователь просвещения и благотворения» було надруковано два уривки п'ятої частини. Уривок з шостої частини було опубліковано у Харкові в альманасі "Утренняя звезда". Перше повне видання "Енеїди" було надруковано після смерті автора, у 1842 році, завдяки видавцю О. Волохинову, якому І. Котляревський передав рукопис незадовго до смерті [6, с. 48].

«Енеїда» Івана Котляревського є фундаментальною працею нової української літератури, яка була написана розмовною українською мовою. За основу було взято сюжетну канву однойменного твору Вергілія, який був травестований в образах українського народу. У своїм поемі Іван Котляревський у жартівливій формі утверджує серйозний підхід до суспільного життя українського народу. Він намагається віднайти гармонію між традиціями національного буття і державними порядками, які були встановлені на українських землях з кінця XVIII ст. [5]. Ще на початку видання «Енеїда» мала шалений успіх. Імператор Олександр I зберігав примірник "Енеїди" з автографом Котляревського, а також її копію знайдено в особистій бібліотеці Наполеона I Бонапарта [3].

Важливим в поемі є прославлення величі козацтва. Автор згадує про славні козацькі полки, а саме: Лубенський, Гадяцький, Полтавський, а також про військові успіхи українських гетьманів, Петра Сагайдачного та Петра Дорошенка [2, с. 10].

Так славнії полки козацькі

Лубенський, Гадяцький, Полтавський [4, р. 4].

*Так Сагайдачний з Дорошенком
Козацьким військом величавсь.[4, р. 4].*

Варто зазначити, що козацьке життя згадується в поемі через призму культурного надбання, а саме пісні. Традиційно, в ній висвітлювалися не лише позитивні, а й негативні моменти.

*Про Сагайдачного співали,
Либонь, співали і про Січ...
Полтавську славили Шведчину...
Як під Бендер'ю воювали,
Без галушок як помирали,
Колись як був голодний год. [4, р. 3].*

Важливим є відокремлення російської культури від козацької. Автор зображує в негативному ключі московські пісні.

*І кургикали пісеньок:
Козацьких, гарних запорозьких,
А які знали, то московських
Вигадали бриденьок. [4, р. 3].*

Отже, вплив Івана Петровича Котляревського на українську культуру неможливо переоцінити. Завдяки новаторському використанню української мови він проклав шлях для майбутніх поколінь українських письменників. Варто не забувати і про його театральну діяльність, адже саме завдяки цьому була написана низка поем. Саме Іван Котляревський фіксує життя українського народу XIX ст. та відокремлює його культуру від так званої «великай рускай культури». До того як поглинутись в мистецьку діяльність, Іван Петрович активно будував військову кар'єру. З головних його здобутків формування 5-го козачого полку в м. Горошині.

ДЖЕРЕЛА

1. Волинський П. К. Іван Котляревський (Життя і творчість). Київ : Дніпро, 1969. 270 с.
2. Єнсен А. Перелицьована Енеїда Котляревського. Перемишль: З друк. Кнолера і Сина, 1921. 40 с.
3. Іван Петрович Котляревський: біографія і творчість. *fastnews.com.ua*. URL: <https://fastnews.com.ua/ivan-petrovych-kotliarevskiy-biohrafiiia-i-tvorchist.html> (дата звернення: 13.04.2024).
4. Котляревський І. Енеїда. *Бібліотека кошового писаря*. URL: <https://www.pysar.net/poemy/Enejida/index.html>
5. Огієнко І. Історія української літературно мови / упоряд. М. С. Тимошик. 2-ге вид. Київ : Наша культура і наука, 2001. 440 с.
6. Український театр XX століття. Антологія вистав / ред. М. Гринишина. Київ : Фенікс, 2012. 944 с.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стасюк Марина, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Роль українського театру у другій половині ХІХ - на початку ХХ століття була надзвичайно значущою для формування культурної та національної ідентичності українського народу. У цілому, український театр у цей період відіграв не лише мистецьку, а й соціокультурну роль, сприяючи розвитку національної свідомості та збереженню культурної спадщини.

Друга половина ХІХ-початок ХХ ст. для України характеризується поділом її території між Російською та Австро-Угорською імперіями. Проте це не завадило духовно-культурному піднесенню лідерами, якого стали тогочасні українські діячі В. Антонович, Т. Шевченко, П. Чубинський, М. Кропивницький, М. Заньковецька та ряд інших провідних митців та науковців. Особливо помітним явищем у зазначений період виявилось становлення українського професійного театру.

Мета дослідження – дослідити фактори, що вплинули на формування українського професійного театру, та проаналізувати діяльність найвідоміших драматичних труп.

Політична обстановка в Австро-Угорській та Російській імперіях безперечно впливала на діяльність української еліти. Влада в Москві прикладала зусилля, щоб запобігти розповсюдженню української національної ідеї, контролюючи патріотично налаштовану українську еліту та її сферу впливу [5, с. 125].

Держава досить часто вдавалася до придушення будь-якого руху, що мав національно-визвольні мотиви, ігнорування проблем національних меншин імперії, а згодом вдалася до жорстких обмежень, цензури та тотальної русифікації, що можна простежити за Валуєвським циркуляром та Емським указом 1863 р. і 1876 р. відповідно. Всі ці заборони негативно вплинули, призупинили розвиток українського професійного театру. Дещо кращою виявилася ситуація на підконтрольних територіях Австрійської імперії. Тут державна влада завдяки проведеним конституційним реформам, до прикладу, запровадження закону про товариства 1867 р., спонукала до створення і функціонування безлічі громадських та політичних організацій, що своєю чергою не оминуло і товариств мистецького спрямування [1, с. 244].

Перша українська професійна драматична трупа на підконтрольній Російській імперії території виникла аж в 1882 р., до того професійний театр Наддніпрянської України був представлений лише росіянами. Щодо українських акторів, яких було чимало, то в основному вони брали участь в аматорських колективах. Загалом етнічний склад театральних гуртків та професійних труп до 1882 р. можна описати як російсько-український. Варто підкреслити те, що у таких гуртках виконували не лише російські, але й досить часто українські вистави, які ставили завдяки громадівцям і небайдужим місцевим поціновувачів мистецтва [4].

Ще у 1881 р. Марко Лукич Кропивницький, член російської трупи Г. Ашкаренка, подав лист з проханням дозволити виконання українських п'єс у міністра внутрішніх справ Михайла Лоріс-Мельникова. До того ж М. Кропивницький листувався з такими відомими українськими діячами Старої Київської громади як Михайлом Старицьким, що в 1883 році став директором трупи, та Миколою Лисенком, які активно допомагали фінансово й з організацією гастролей [3].

Історія професійного театру в Україні також нерозривно пов'язана з містом Єлисаветградом, де ще задовго до 1882 року існував самодіяльний театр. Саме тут Марко Кропивницький поставив п'єсу Івана Котляревського «Наталка Полтавка», в якій зіграла талановита актриса Марія Заньковецька. Цю дату вважають початком творчої діяльності «Театру корифеїв».

Діяльність театру була не тільки драматичною, але й поєднувала у собі вокально-музичні та хореографічні елементи [4, с. 216]. Вистави проводилися українською мовою з використанням народних костюмів, танців та пісень, в поєднанні обрядових дій з декораціями, режисери разом з акторами висвітлювали життя народу необмеженого імперськими законами, що й подобалося глядачам. Репертуар вистав на початок ХХ ст. складав приблизно 60 п'єс, серед яких найвідоміші «Маруся Богуславка» І. Нечуя-Левицького, «За двома зайцями», «Сорочинський ярмарок» М. Старицького, «Наймичка», «Сто тисяч» І. Карпенка Карого [2].

Проте через часті суперечки між лідерами та різні погляди на те як має виглядати театр 1884-1885 роки стали останніми для трупи. Колектив тепер розкололася на дві групи, одна на чолі зі М. Старицьким, який об'єднав навколо себе молодих артистів, та з М. Кропивницьким, який своєю чергою зберіг старий склад. Щодо другої трупи, то її у 1888 р. очолив М. Садовський, після чого помітно відчувався вплив на драматургію братів Тобілевичів. Проте й цей мистецький гурт розпався у 1889 р.

Варто виділити «Товариство російсько-малоросійських артистів», очолюване Панасом Саксаганським (Тобілевичем) та Іваном Карпенком-Карим, у творчості яких прослідковуються реально-побутовий напрям. З 1888 р. до 1889 р. проіснувала трупа М. Старицького, унікальність якої

була в тяжінні до психологічного театру зі звертанням до музично-драматичної частини, постановкою опер [4, с. 218].

Щодо Австро-Угорської імперії, то в кінці XIX ст. неможливо не згадати й про Театральне товариство «Українська бесіда» (1861-1939 рр.), яке діяло на території Галичини. За сприяння його діячів було влаштовано чимало мистецьких, літературних, танцювальних музичних вечорів, проведення лекцій.

В планах товариства була допомога аматорському театру, що діяв у невеликих містечках та селах, а також створення професійної школи для підготовки майбутніх артистів та режисерів. Проте здійснити змогли лише одне – це створити мандрівний український професійний театр, котрий розпочав свою діяльність у Львові у 1864 р. з ініціативи Юліана Лаврінського, а першим директором став Омелян Бачинський.

Таким чином «Українську бесіду» можна назвати першим професійним театром на території України. Вистава, з якої розпочалася історія гурту, була написана за мотивами повісті Григорія Квітки-Основ'яненка «Маруся» [1]. Цього театру не обмежувався якимось конкретним жанром, ставили тут як опери чи мелодрами, так і комедію, водевілі. Серед п'єс найпопулярніші – «Роксолана» Г. Яхимовича, «Сила любові, або друга коханка» В. Шашкевича, «Назар Стодоля» Т. Шевченка [1, с. 244].

Отже, особливістю становлення та розвитку українського професійного театру, по-перше, було входження українських земель до складу двох імперій, що зумовило різну політичну ситуацію і ставлення до поширення української культури та мистецтва. По-друге, досить характерними були розбіжність між членами колективів. Проте, попри всі суперечки та низку інших негативних чинників, діяльність українського професійного театру посприяла національно-культурному відродженню в Україні.

ДЖЕРЕЛА

1. Дорожинська М.Ю. Джерела до вивчення діяльності українських народовських мистецьких товариств Галичини другої половини XIX – початку XX ст. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія.* 2015. № 23. С. 243-249.
2. Крижановська Н.Є. Феномен «Театру Корифеїв» в культурному житті Південноукраїнського регіону. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомилинського. Історичні науки.* 2013. № 3.35. С. 99-105.
3. Радчук А. О. Михайло Старицький – організатор професійного театру в Наддніпрянській Україні. *Збірник наукових праць «Гілея».* 2017. № 124. С. 88-92.
4. Шкода Н., Крилова А. Виникнення і становлення українського професійного драматичного театру Наддніпрянщини в другій половині XIX ст. Львів, 2019. 215 с.

ЯКУБ ГОФФМАН: ТВОРИТИ Й ЗБЕРЕГТИ ІСТОРІЮ

Талімончук Ю. Т., студентка I курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., доц. Кінд-Войтюк Н. В

Одним з світочів волинського краєзнавства міжвоєнного періоду був Якуб Гоффман. Людина, політик, посол, вчитель, історик, засновник історичної бібліографії. З ініціативи Гоффмана в регіоні проводилися найрізноманітніші краєзнавчі дослідження, включаючи геологічні та метеорологічні спостереження, вивчення фольклору й побуту волинян. У результаті краєзнавчого пошуку було зроблено десятки томів записів і спостережень, упорядковано тисячі експонатів і пам'яток народної культури. Колекція волинських писанок, зібрана вчителями на чолі з Гоффманом, налічувала близько тисячі штук, з яких 450 надіслали до Краківського музею; збір волинської вишивки містив 1200 зразків; зроблено тисячі фотографій пам'яток культури та відомих осіб Волині. У краєзнавчій роботі дослідник детально описував кожне поселення краю, його історію та особливості. У результаті було описано близько 3000 населених пунктів регіону.

Результати дослідження. Якуб Гоффман, поляк за національністю, народився 19 березня 1896 року у місті Коломия (тепер Івано-Франківська область) в сім'ї вчителя [6, с. 77]. До 1914 р. проживав у м. Ясло Краківського воєводства, де здобув гімназійну освіту. По завершенні навчання деякий час йому довелося працювати в робітничих лавах на нафтових родовищах. Події Першої світової війни перешкодили здобути вищу освіту, і тому важливим чинником життя стала самоосвіта та вдосконалення фахового рівня.

Якуб Гоффман був учасником Першої світової війни та польсько-більшовицької війни у 1919-1920 рр. Двічі нагороджений високою польською військовою відзнакою – орденом «Хрест Величний». Після закінчення військової служби 1921 р. Якуб Гоффман розпочав педагогічну діяльність у Західній Білорусі та Підляшші – в містах Ліді, Леховичах та Барановичах. Вже після демобілізації у 1925–1926 рр. навчався у Кракові на вищих учительських курсах [1; 5, с. 88].

Найбільш плідний період його діяльності розпочався у м. Рівному з 1923 р. та продовжувався до початку сорокових років. У Рівне Гоффман приїхав на виклик керуючого Волинською кураторією (управління народною освітою) з метою організації відділу позашкільної освіти. Якуб Гоффман у Рівному працював на посаді вчителя, а згодом директора гімназії, протягом 1928-1935 рр. був головою правління Спілки вчителів Волинського шкільного округу. Разом з ним переїжджає дружина Ядвіга, яка стала одноступенем і помічником у професійних справах та повсякденному житті.

Чимало зусиль Я. Гоффман приклав до збереження матеріальної спадщини минулого. Так у 1924 році Президія охорони пам'яток доісторичної доби призначає його уповноваженим з державної охорони доісторичних пам'яток на території Волинського воєводства. В його обов'язки входило: 1) збирання відомостей про доісторичні пам'ятки на території воєводства; 2) збір пам'яток, видобутих із землі, знайдених приватними особами для Археологічного музею у Варшаві; 3) охорона місць, на яких відкриті пам'ятки, з використанням археологічних методів досліджень; 4) збори пам'яток, що лежать на поверхні, якщо до них можливий доступ; 5) складання звітів про свою діяльність. Я. Гоффман розробив практичний план заснування та розвитку Волинського музею виклав у статті на сторінках газети "Ziemia" Якуб Гоффман. Він зазначив, що було б доцільним, щоб держава підтримувала такий музей, зокрема й коштами. Окрім того, він звернув увагу на відсутність належно підготовленого керівника закладу та організаційних положень цієї справи [4]. Наукові інтереси вченого поєднувалися з політичною діяльністю. Протягом 1935-1938 рр. він виконував повноваження посла до сейму Польської республіки й був у складі Гуманітарної комісії при уряді Другої Речі Посполитої, де рішуче відстоював інтереси освітян [3, с. 57].

Висновки. Перед нами постає постать, у якій поєднується талановитий історик, дослідник, археолог, який здійснив важливу місію: зберіг і передав знання про минуле на наступні покоління. Він мав важливий вплив на розвиток освіти у воєводстві й уміло це поєднав з політичною діяльністю у сеймі.

ДЖЕРЕЛА

1. Hoffman Jakub Przewodnik po Wołyniu. Warszawa: Nasza Drukarna. 1938. 67 s.
2. Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych Powszechnych / pod red. J. Hoffmana. Równe : Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1930. T. 1. 164 s.
3. Доброчинська В. Волинські сторінки діяльності польської родини Якуба і Ядвіги Гоффман (1921-1939). *Слов'янський вісник*: зб. наук праць. Рівне: РІС КСУ, 2004. Вип.4 : Історичні науки. С. 57-64.
4. Дослідники Великої Волині. Якуб Гоффман <https://www.istvolyn.info/post/53>
5. Кінд-Войтюк Н. Волинське товариство приятелів науки у дослідженні історії та пам'яток Волинського воєводства (1935-1939 рр.). *Наукові записки*. Луцьк: Волинські старожитності, 2011. Вип. 9. Ч. 2 : [Історія Волинського краю]. С. 88-90.
6. Кулик Л. Якуб Гоффман і дослідження культури Волині. *Слово молодим дослідникам* : зб. матеріалів і тез міжвузів. наук.-теорет. конф. 28-29 листоп. 1996 р. Рівне: РДІК, 1996. С. 76-78.

«КРИМІНАЛЬНІ ЗЛОЧИНИ» І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧЕНОГО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ ЄВГЕНА ШАБЛІОВСЬКОГО

Федік Мирослава, студентка II курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Понедельник Л. А.

Євген Степанович Шабліовський – шевченкознавець, відомий літературознавець, доктор філологічних наук, професор, академік Академії наук України, заслужений діяч науки і культури України, лауреат Державної премії імені Тараса Шевченка та Ленінської премії, член-кореспондент Всеукраїнської академії наук.

Народився учений на Волині, а саме Камені-Каширську, як відомо 1906 року.

Літературознавча спадщина Євгена Шабліовського є оригінальним явищем в історії літературознавства, культурології та історіографії. Вивчення творчості цього літературного критика має особливе значення для пошанування творчості Тараса Шевченка шевченкознавства й в цілому у питанні збереження національної свідомості [3].

На початку тридцятих років ХХ-го століття українські літературні об'єднання припинили своє існування. Основною причиною було те, що режим репресував письменників як контрреволюційних елементів і класових ворогів. У ніч на 15 листопада 1935 року було заарештовано Євгена Шабліовського, а також наукових співробітників Інституту літератури. Їм висунули звинувачення за статтями 54-8 (підготовка терористичного акту проти представників влади та партії) та 54-11 (членство у таємних антиреволюційних організаціях) Кримінального кодексу УРСР. Відтак їм імпримінували тяжкі злочини проти діючого режиму. Після жорстокого допиту секретно-політичний відділ Служби державної безпеки НКВС УРСР надіслав доповідну записку на Шабліовського до особливої наради при НКВС СРСР, внутрішньої поліцейської організації, яка вирішила засудити його до п'яти років ув'язнення[1].

Спочатку вченого відправили до Соловецького табору особливого призначення. Згодом його перевели до Мончегорського виправно-трудоного табору в Мурманській області. Цей табір був однією з гілок густої мережі сталінської імперії ГУЛАГу, що налічувала 392 в'язниці і значну кількість таборів лише в 1939 році. Упродовж 1937–1938 років, за неповними даними, репресіям піддали від 4,5 до 5,5 мільйонів людей [1].

Коли п'ятирічний вирок, оголошений НКВС, добігав кінця, Євген Шабліовський чекав на звільнення. 4 червня 1940 року ув'язненого вивезли до Мончегорського виправно-трудоного табору і знову помістили в табір суворого режиму. Повторювалися допити, сковавав страх перед

тортурами. Тепер справу розслідувало Мурманське обласне управління НКВС. 2 вересня 1940 року Особлива нарада при НКВС СРСР засудила Шабліовського до нового терміну – восьми років ув'язнення у виправно-трудовому таборі. Наступним етапом було переведення до концентраційного табору поблизу міста Ухта в Комі АРСР [1].

Після року перебування в таборі, Шабліовський отримав медичну освіту і був призначений лікарем. Там він набував дедалі більшого авторитету, оскільки лікував відчайдушних пацієнтів, при цьому не маючи потрібних медикаментів [2].

Під час заслання Шабліовський кілька разів писав у різні інстанції про несправедливе засудження. 27 травня 1954 року науковець надіслав листа до ЦК КПРС на ім'я першого секретаря Микити Хрущова. 29 червня 1954 року цей лист був надісланий міністру внутрішніх справ Круглову, а звідти – у відповідні установи. У своїх висновках експерти «виплеснули» низку вкрай негативних висновків проти Шабліовського [2].

Нарешті, 27 жовтня 1954 року Євген Шабліовський отримав звістку, що Центральна комісія з розгляду кримінальних справ осіб, засуджених за контрреволюційну діяльність, вирішила звільнити ув'язненого із заслання.

Після того, як термін арешту добіг кінця, Євген Степанович разом із дружиною Оксаною Світлик, що теж була ув'язнена, повернувся до Києва. Попри пережите минуле, він не опустив рук, а знову взявся за науку [2].

У 1956 році захищає кандидатську дисертацію «Т. Г. Шевченко и русская революционная демократия» та здобуває науковий ступінь кандидата філологічних наук. Через два роки він публікує друге видання «Шевченко і російська революційна демократія», а в 1962 році в Москві – «Т. Г. Шевченко и русские революционные демократы. 1858–1861», за що в 1964 році був нагороджений Ленінською премією в галузі науки. В тому ж році Є. Шабліовський активно займається підготовкою відзначення 150-річчя з дня народження великого поета, революціонера-демократа Тараса Григоровича Шевченка. Наступні роки теж були плідними на наукові дослідження [2].

Тепер його роботи відомі літературознавцям багатьох країн світу. З нагоди 200-річчя Кобзаря в Україні вийшло друком друге за часів незалежності факсимільне видання цієї рукописної збірки Т. Шевченка. Вчений-літературознавець з головою поринув у світ наукового життя. Він – голова редакційної колегії 12-томного видання творів Лесі Українки, член редколегії 50-томного академічного видання творів І. Франка, 8-томної «Історії української літератури» та Шевченківського словника у двох томах. Та найголовнішим дослідженням Є. Шабліовського упродовж його життя залишався життєпис Т. Шевченка.

Великою заслугою вченого стали його досить вагомні внески до вивчення творчості Лесі Українки, Г. Сковороди, І. Котляревського, П. Тичини І. Франка, І. Микитенка; дослідження польської, білоруської,

російської, грузинської, азербайджанської, туркменської літератур. Він брав участь у міжнародних з'їздах славістів у Москві, Празі, Польщі, Болгарії та в багатьох літературознавчих конференціях. Проте, найбільш заслуженою була нагорода 1979 року. За визначні наукові літературознавчі дослідження Євгену Шабліовському було присвоєно Державну премію імені Тараса Шевченка[4].

Науковець плідно працював до останніх днів свого життя. 10 січня 1983 року життя Євгена Степановича Шабліовського скінчилося.

Отже, за віддану любов до всього українського учений відбув несправедливе та довге ув'язнення у таборах ГУЛАГу.

ДЖЕРЕЛА

1. Євген Шабліовський: табірні муки й тріумф визнання. Волинські новини, незалежна громадсько–політична газета «Волинь»Газета Волинь, - свіжі новини про життя українського суспільства. Завжди перевірена та цікава інформація від редакції. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/16021-evgen-shabliovsbkiy-tabirni-muki-y-triumf-viznannya.html> (дата звернення: 11.05.2024).

2. Літератор з Волині лікував прокажених. <https://visnyk.lutsk.ua/>. URL: <https://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/regions/volyn/50297-lityerator-z-kamyenya-kashirskogo-likuvav-prokazhuyenikh/> (дата звернення: 11.05.2024).

3.Пась Н. О. Життєвий шлях і наукова діяльність шевченкознавця Євгена Шабліовського. *Краєзнавча шевченкіада України* : матеріали XIII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. Канів, 2014. С. 248

4. Шабліовський Євген Степанович | Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка. Bitly Connections Platform | Short URLs, QR Codes, and More. URL: <https://bit.ly/2Pvo1CZ> (дата звернення: 11.05.2024)

БАЛАНС МІЖ ПРИСТРАСТЮ ТА КАР'ЄРОЮ: РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКО

Хилюк Валерія, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н.В.

Актуальність теми обумовлена тим, що багато людей на сьогоднішній день стикаються з викликами збереження гармонії в особистому житті та в професійному розвитку. Всі хочуть досягнути висот в кар'єрі та мати біля себе кохану людину, отже потрібно вміти балансувати. Тому що дуже часто у гонитві за кар'єрою людина забуває, що окрім цього варто було систематично і довго працювати над особистим життям. Завжди варто пам'ятати, що ви та ваш партнер рівноцінні особистості – тому варто проговорювати свої цілі, і ви отримаєте бажаний результат.

Об'єктом дослідження виступає особисте життя та професійна діяльність доктора медицини Розалії Ліфшиць-Винниченко

Предметом дослідження є вивчення та аналіз впливу вміння вдало балансувати в житті Розалії: листи Розалії до чоловіка Володимира їх аналіз та глибоке розуміння.

Розалія Ліфшиць походила із заможної єврейської родини(її батько був купець першої гільдії), коли їй було 23 роки вона вже навчалась у Паризькому медичному університеті. Саме в цей час вона і знайомиться з своїм майбутнім чоловіком Володимиром Винниченком [3, с. 14]. Вони знайомляться десь влітку на березі річки Арно[2, с. 36]. З її університетської справи відомо, що вона народилась 19 червня 1884 року в Росії, а саме в місті Орел. Також там містились записи про те, що її батьки займаються комерцією. Сама Роза проживала за адресою – місто Париж, вулиця Феятин, 7 [4].

В графі про освіту було зазначено, що Розалія склала вступні іспити з фізики, хімії та біології 17 лютого 1906 року і їй було дозволено навчатись в університеті. Також остання сторінка справи має назву “Дисертація”, де і розповідається як жінка успішно захистила дисертацію на тему “Тетанія у дорослих та її паратифозне захворювання”. Варто згадати і про те, що Роза проходила стажування у різних клініках під час навчання, що може свідчити про широкий спектр її обізнаності у медичній справі[4].

Вже 14 квітня 1914 року Розалія отримує ступінь доктора медицини і закінчує університет. [4]. Але повернімось трішки раніше, у березень 1911 року де Володимир і як пестливо любив називати Розалію “Моя Коха” побрались і з того часу і до самої смерті вони йшли пліч-о-пліч в горі і радості. Коха пережила свого коханого на 8 років і кожен рік з яких присвятила упорядкуванню творчості Володимира [1, с.14].

“... 28 березня 1911 року. Навколо ні душі. Він і Вона. Скелі і Небо. Немає ні обов’язку, ні кайданів, ні тривоги. Його огортає дивний спокій. Йому здається, що Коха розбудила його після кількадесятилітньої летаргії. Може він помер і воскрес?. Немає ні священника, ні нотаріуса. Таке урочисте мовчання. Таїнство їхнього шлюбу відбулось”[8, с. 127].

Володимир у листі до Євгена Чикаленка писав “ Жінка моя – жидівка, але ми погодились, що сім’я буде українською і будемо мати дітей тільки, тоді коли їх мати підготується остільки, щоб вони могли бути виховані українцями”[8, с. 131].

Під час свого навчання в університеті Розалія у своїх листах до Винниченка під номерами 9 і 14, розповідає про те як боїться, що провалить іспити. Пише як сильно хоче до нього. Вона журиться через війну і через страшні чутки, які ширяться що лікарів можуть забирати на допомогу пораненим, оскільки вона ще боїться цього. У 14 листі вже відповідає, що деякі іспити здані і залишились найтяжчі [6, с. 89]. Тобто Роза ділилась найпотаємнішими переживаннями з свого життя і не боялась, що чоловік її осудить і скаже кидай все та їдь до мене. У 15 під номером листі Винниченко пише про те, що він радий за її іспити та просить працювати, не журячись за нього. Тільки просить єдине щоб вона “Черкнула щось” для того, щоб він розумів чи здорова вона [6, с. 95]. А у листі 17 Володимир радіє за успішно здані екзамени Розі і питає чи не візьме вона десь посади в городі, для того щоб у її було більше перспектив для розвитку. [6, с. 96]. Отож у стосунках Розалії та Володимира можна прослідкувати повну підтримку з боку як її, так і його. Вони дуже пишаються досягненнями кожного з них. Оскільки Володимир неодноразово розповідав коханій про написання оповідання та про власні почуття та стан свого здоров’я, оскільки дружина дуже за цим стежила [6, с. 88-89].

Михайло Грушевський був під враженням лікарської діяльності і серйозного ставлення до українства Розалії тому що “коли Кулюня захорувала вдруге, і ми, не не мігши дочекатись лікаря, земляка Шмигельського, котрого припадком не було в Москві, в розпуці задзвонили до пані Винниченко, й вона дуже людяно “відізналась на се, приїхала, часто відвідувала під час усієї хвороби Кулюні [7, с. 94]. У 1932 році Розалія разом з чоловіком приймає зовсім новий спосіб життя, оскільки вона як лікар розуміє його користь а для Володимирової літературної діяльності новий подих був як виклик. Отже вони обоє починають правильно харчуватись – стають вегетеріанцями, відмовляються від спиртного та тютюну. Тут я можу прослідкувати знову ж таки повну підтримку та взаємопорозуміння в сім’ї, оскільки не кожен може піти на такі жертви [2, с. 64].

А як ми можемо зрозуміти Винниченки не були такі багаті, щоб це собі дозволити. Проте коли була сильна скрута, Роза не задумуючись

шукала шляхи підробітку, щоб допомогти чоловіку. Він писав “Що вона шукає працю в медичній лабораторії чи клініці, і він дуже хоче допомогти дати їй фундамент для праці” [4].

Звісно Розалія жертвувала собою ради чоловіка, допомагала йому в написанні творів і підтримувала його ідеї в купівлі будинку. У час коли Винниченко був у «Закутку» і займався господарськими справами, то Розалія перебувала в Парижі, намагаючись продати або здати в оренду будинок, щоб мати засоби для існування і для видання «Конкордизму», для того, щоб виконати заповітну мрію чоловіка.[2, с. 223.] Проте на мою думку ці жертви були не даремні. Оскільки вона своєю підтримкою та любов'ю не полишала ідеї Винниченка, допомагала їх зреалізовувати і тому в певній мірі ми маємо дякувати не тільки Володимирі, а й Розалії яка пройшла все з чоловіком і наразі ми читаємо історію написану саме ними обома.

Висновок. У результаті проведеного мною дослідження я змогла провести лінію балансу, якого дотримувалась під час життя Розалія. Завдяки підтримці чоловіка, вона вміло реалізувалась у своїй професії, звісно на скільки це можливо було зробити на той час і окрім цього “Коха” не забувала допомагати людині яка завжди йшла пліч-о-пліч з нею. І через це її життя було сповнене радощів, нехай іноді з присмаком важкої праці.

ДЖЕРЕЛА

1. Грушевський Михайло. Спомини. Авт. передм. Ф. Шевченко, публ. С. Білоконя . Київ, 1988. 261 с.
2. Костюк Г. Володимир Винниченко та його доба: дослідження, критика, полеміка. Нью-Йорк: Українська вільна академія наук у США. Комісія для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка, 1980. 283 с.
3. Кульчицький С. В. Володимир Винниченко: "Бути чесним з собою..." / НАН України. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ: Парлам. вид-во, 2019. 512 с.
4. Кучерук О. Доктор медицини Розалія Ліфшиць-Винниченко. Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/03/3/157126/> (дата звернення 02.04.2024).
5. Миронець Н. Володимир та Розалія Винниченки: родинне листування (1921 – 1949 роки). *Слово і час*. 2015. № 4. С. 99-119.
6. Миронець Н. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць. Київ, *Слово і Час*. 2008. № 8. С. 88-98.
7. Миронець Н. Епістолярний діалог Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць (1911–1918) (продовження). *Слово і Час*. 2008. № 1. С. 78-83.
8. Процюк С. Маски опадають повільно. Роман про Володимира Винниченка. Київ: Видавничий центр “Академія”, 2011. 301 с.

ОСТРОЗЬКА СЛОВ'ЯНО-ГРЕКО-ЛАТИНСЬКА АКАДЕМІЯ (1576–1636): ІДЕЯ ТА СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ

*Хомич Віталій, магістрант першого року навчання
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: к. і. н., доц. Пришляк В. В.*

Успішна розбудова Української держави передбачає, що її громадяни розуміють важливість своєї історичної та національної спадщини, зокрема, в контексті освіти й виховання. У наш час російсько-української війни увага в Україні зосереджена не лише на розв'язанні соціальних, економічних та геополітичних викликів, а передусім на питаннях військового протистояння.

У таких надскладних обставинах виховання й освіта все ж залишаються ключовими, адже від якості виконання освітніх та виховних завдань, певною мірою, також залежить майбутнє нашої держави. Процес удосконалення освіти та виховання молодого покоління повинен увібрати не тільки найкращі сучасні досягнення української та світової педагогічної думки, але й надбання знакової історико-педагогічної спадщини України.

До освітніх інституцій, які заклали підґрунтя української державності, національної ідентичності, культури та освіти, по праву належить Острозька слов'яно-греко-латинська академія XVI – XVII ст. Вона стала першим освітнім закладом вищого типу на східнослов'янських землях та одним з перших наукових осередків на українських теренах. Її утворення та функціонування було результатом діяльності цілої плеяди визначних діячів культури та освіти.

Діяльність Острозької академії не просто готувала якісний перелом у розвитку української культури, але й сама була його початком [2, с. 329]. І. Франко недаремно визначив у своїй розвідці саме таку послідовність культурних центрів України доби першого національно-культурного відродження: «Острог, Львів і Вільно були по черзі головними осередками духовного і цивілізаційного життя Русі, головними центрами руської літератури в тім часі», а згодом «на перший план виступає Київ» [6, с. 349]. М. Грушевський, характеризуючи значення Острозької академії в українській історії, писав про неї, як про «перше огнище нової освіти, нового шкільництва, нового духовного життя» [4, с. 22].

Заснування у приватному волинському місті першої школи вищого типу, на думку І. Мицька було закономірним явищем, адже у той час найсприятливіші умови для розвитку української культури склалися саме в цьому краї [3]. Тут достатньо сильними були позиції православних магнатів, які мали змогу забезпечувати різноманітні коштовні починання, зокрема, у шкільництві. Волинські князі стали провідною культуро

творчою силою того часу, які були зацікавлені в існуванні у своєму регіоні школи вищого типу.

Однією із передумов створення Острозької академії, на переконання В. Жуковського та В. Махлюка, стала складна культурно-освітня та релігійна ситуація в Україні останньої чверті XVI ст. На той час культурним та релігійним стержнем нашої державності була православна церква, оскільки саме на релігійному ґрунті найперше вкорінювалася і плекалася національна самосвідомість. У зазначений період однією з найвагоміших проблем православної церкви була відсутність закладів освіти вищого рівня, проте реформаційне та католицьке шкільництво переживало свій розквіт. У Речі Посполитій, починаючи з 60-х років XVI ст., швидко поширювалися єзуїтські колегіуми, а більшість православних магнатів і шляхтичів посиляли своїх дітей навчатись у єзуїтські та протестантські вищі школи, де ті часто зрікались предківських культурних традицій і навіть православ'я. Така ж ситуація склалася зі старшим сином князя Василя-Костянтина Острозького – Янушем [2, с. 330–331].

«Некоронований король України-Русі» – князь В.-К. Острозький, розуміючи значне духовне, культурне та інтелектуальне збідніння українських земель, доклав значних зусиль, щоб започаткувати в рідному Острозі першу слов'яно-греко-латинську академію. У передмові до Букваря 1578 р. йдеться про те, що з метою реалізації своїх освітніх цілей, князь зібрав у місті «мужей въ божественному писаніи искусныхъ, въ греческомъ языкѣ, и в латинскомъ паче же и в рускомъ» [1, с. 48].

Від самого початку заснування цього освітнього закладу його головною метою було підвищення освітнього рівня рідного краю, а також певне конкурентне протистояння римо-католицьким та протестантським освітнім закладам. Тому в освітньому процесі багато уваги було приділено вихованню у спудеїв почуття патріотизму, любові до мови, культури, традицій народу тощо.

Зазначимо, що в історії діяльності Острозької академії можна чітко виокремити три періоди. Так, перший період – це перше десятиліття становлення, що охоплює 1576–1586 рр., його можна охарактеризувати потужним інтелектуальним підйомом цього закладу освіти. Уже впродовж перших років свого існування Острозька академія стала унікальним культурно-освітнім центром із друкарнею. До роботи в освітньому закладі запрошували діячів різних наукових зацікавлень та різних конфесій, що забезпечило його повноцінний розвиток.

Другий етап: період 1587 – початку 1620-х рр., став етапом найвищого розквіту Острозької академії. У цей час керівництво академії встановило тісні міжнародні контакти з різними науковими та освітніми центрами Європи, зокрема, Польщі, Литви, балканських країн, Греції, залучило до співпраці багатьох видатних просвітителів того часу. Набутий ними досвід у відомих європейських університетах, був втілений у

діяльність академії. Окрім того, в той же час ченці з Афону прибували в Острог, поставляючи друкарні богословські матеріали та рукописи для ефективної розбудови освітнього процесу.

Третій етап: 1621–1636 рр. У цей період відбулося поступове згасання активності та занепад академії. Упродовж свого життя князь В.-К. Острозький усіма силами активно підтримував своє дітище – Острозьку академію, навіть у 80-літньому віці, коли був важко розбитим паралічем, але за свідченням проф. В. Ульяновського, усе ще робив останні спроби підтримувати академію та друкарню [5, с. 675].

Після смерті князя його нащадки не продовжили батькову справу. Завершення діяльності Острозької академії пов'язується також і з активною діяльністю отців-єзуїтів на теренах міста, які не були зацікавлені в її розвитку та вбачали в ній серйозного конкурента, що значно стримував вплив католицизму на Волині [2, с. 332].

Отже, можемо підсумувати, що суспільно-історичними передумовами створення Острозької академії стали найсприятливіші умови для розвитку української культури, що склалися на Волині, зокрема, в Острозі, сильні позиції та ініціатива князівського роду Острозьких, які мали можливість започатковувати європейського типу навчальний заклад, необхідність розвитку православного шкільництва тощо. Острозька слов'яно-греко-латинська академія 1576–1636 рр. стала відомим культурним і науковим центром та мала велике значення для подальшого розвитку вищої освіти в українських землях. На освітній традиції Острога як спадкоємиця невдовзі постала і виросла потужна Києво-Могилянська академія.

ДЖЕРЕЛА

1. Бондарчук Я. Острозька слов'яно-греко-латинська академія як осередок національного та духовного формування особистості. *Етнічна історія народів Європи*. 2005. Вип. 19. С. 44–50.
2. Жуковський В., Махлюк В. Організаційно-педагогічні засади діяльності Острозької академії XVI–XVII ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип.15. С. 329–338.
3. Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. *Острозька давнина*. Львів, 1995. Т. 1. С. 13–23.
4. Острозька академія XVI – XVII століття. Енциклопедія. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. 512 с.
5. Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків. Київ: ВД «Простір», 2012. 1370 с.
6. Франко І. Характеристика руської літератури XVI – XVIII ст. *Європейське Відродження та українська література XIV – XVIII ст.* Київ: Наукова думка, 1993. С. 342–372.

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

*Шарга Вікторія Михайлівна, студентка 2 курсу
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.*

Дослідження актуально в контексті збереження та вивчення історичних та культурних аспектів діяльності товариства Святого Василя Великого, воно може пролити світло на внесок товариства у розвиток освіти, культури, благодійну діяльність та релігійне життя. Враховуючи сучасний інтерес до духовності та культурної спадщини, дослідження теми діяльності товариства Святого Василя Великого може сприяти не лише популяризації цієї теми серед наукової спільноти, а й сприяти збереженню та відродженню цінностей, пов'язаних із духовною та культурною спадщиною.

Мета дослідження: визначити видавничу діяльність на Закарпатті в ХІХ столітті, та вплив на культурні процеси мукачівської єпархії. Товариство святого Василя Великого засноване 1864 року. Носило характер культурно-освітнього товариства. Дана організація була створена Василем Поповичем – мукачівським єпископом. Створення та мета товариства були описані в одному з протоколів організації, що в подальшому членами товариства, видене в «Місяцеслові» з наступним текстом: «Общество св. Василя Великаго есть единственным просветительнымъ братствомъ Угорскихъ русиновъ. Основано в. 1864 годе и целью имеетъ: просвещати, научати народъ угроруский, распространяти богобойное просвещение и симъ путемъ уллучшити и долю материальную» [3,77].

Щодо уставу Товариства святого Василя, то він був затверджений 1862 року під заголовком «Основная правила Литературного содружества Подкарпатскихъ Восточно-Католическія церкви синовъ». Документ був представлений Антоном Чопеєм єпархіальному управлінню для відправки на затвердження у вищі інстанції. Та затвердили устав тільки 15 грудня 1864 Угорським королівським намісничим совітом, хоч і не без додаткових умов, за клопотань В. Поповича і Й. Гаганця.

Перше офіційне засідання товариства відбулось у вересні 1866 на якому перебувало 77 членів Товариства святого Василя Великого, тоді ж було прийнято назву та затверджено 44-члени засновники та 304-члени-соревнователі [2,70].

Товариство щорічно, як вже зазначалось, видавало видання «Місяцеслів», але це було не останнє їхнє видання. «Свет» - починає видаватись після угоди з вдовою Карлп Егера в червні 1867 р. у форматі віденського «Вестникъ». Видавали «Свет» в розмірі 500 екземплярів, та

мав він 400 читачів. Також протягом майже 2 років Общество св. Василя Великого видавало «Новий Свет» редактором якого був В. Гебей [4].

Не дивлячись на початкову стабільність товариства, ситуація починає ускладнюватись з моменту коли Стефан Панкович стає мукачівським єпископом . Проблеми полягала в нетерпінні «москвофілів» на чолі товариства а саме А. Добрянського та І. Раковського , а також в тому що товариство пропонувало виступити єпархії за автономічні права церкви . Всі ці події змусили у вересні 1871 році товариство переобрати керівництво й ними стають А. Негребецкий, Г. Маркош, Є. Бачинський, М. Стрипський , вони проголосили нову епоху для організації. Спроби реформації 1872 року, які проявились в змінах назви друкованого органу «Новий Светь», ні до чого суттєвого не призвело процес занепаду товариства посилюється. Так тривало допоки новим мукачівським єпископом не стає Юлій Фріцак. 17 вересня 1895 в Ужгороді збираються колишні члени товариства в кількості 42 членів і обирають нове керівництво

Товариство святого Василя Великого заново розпочинає активну діяльність. У світ виходить «Букварь» Врабеля М.А. , а новим популярним друкованим органом товариства стає «Наука», 24 жовтня 1896 вирішується видавати історичний етнографічний журнал «Szemle» угорською , подумали й про простий нарід й разом з Місяцесловом починають видавати «Духовний Хлебь» [1, с. 46–47].

Не дивлячись на невеликий прогрес , товариство мало значущі проблеми з фінансуванням, членські внески не могли забезпечити повністю потреби друкарні . З ініціативи А. Волошина , члени товариства вирішили на основі товариства заснувати Видавниче Акціонерне товариство . Останні збори провелись 3 квітня 1902 року .

ДЖЕРЕЛА

1. Кондратович М. Коротка історія Общества св. Василя Великого Ювілейний ілюстрований календар на переступний рок 1928. Книгопечатня акційного товариства «Унію» в Ужгороді, 1927. С.41–48.
2. Месяцеслов 186. Протоколь Перваго общаго собрания Общества св.Василя Великаго . Ужгородь, 1866. С. 69–85.
3. Месяцеслов 1901 – Месяцесловь на 1902 годь / Составиль оть шимени Общества св. Василя Великаго Августинь Волошинь. Годь изданія 34. Унгварь, 1901. С. 77–79.
4. Світлик Н. М. Общество Святого Василя Великого і книготоргівля в Австро-Угорській імперії в кінці XIX ст. 2017. Випуск. Серія «Історичні науки»,

ВПЛИВ ІТАЛІЙСЬКОГО БАРОКО НА УКРАЇНСЬКУ АРХІТЕКТУРУ XV– XVII ст.

Яцюк Соломія, студентка 5 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: д.і.н., проф. Крамар Ю.В.

Період кінця XV – XVII ст. посідає особливе місце в європейській культурній історії. Часто історики цей період трактують як «великий прорив», оскільки він став переломним у відносинах Європи з іншими цивілізаціями [6].

Наприкінці XVI ст. в окремих країнах Європи культура епохи Відродження почала поступатися місцем новому стилю — бароко. Бароко – художній стиль, що зародився в Італії та прийшов на зміну ренесансу. Він характеризується декоративною пишністю, складними динамічними формами, живописністю. Порівняно з ренесансом бароко характеризується посиленою динамікою та драматизмом, інколи надмірною складністю композицій, захопленням ілюзіоністичними прийомами. Найбільш відомими постатями епохи були М. Караваджо, Л. Берніні, Рубенс, Рембрандт, Д. Веласкес [2, с. 112].

Мистецтво епохи бароко змінилося за змістом. Головну увагу воно приділяло пристрастям і почуттям людини, поєднувало дійсне та уявне. Митці прагнули створити ілюзію реальності. Серед усіх східнослов'янських православних земель чи не найбільш виразно епоха Бароко виявила себе на теренах сучасної України. У другій половині XVII ст. Київ став центром барокової культури, звідки її вплив на Московську державу та на Балкани [1, с. 40].

Оскільки в ті часи Україна була розділеною на Правобережну та Лівобережну, вплив західноєвропейського стилю не був рівномірним. Найбільше пам'яток барокового мистецтва, особливо у сфері церковної архітектури збереглося в Галичині та на Волині [4].

Після Люблінської унії 1569 р. для значної частини українських земель дедалі більшого значення набували зв'язки з польською та західноєвропейською культурою. На думку дослідників, основними особливостями українського Бароко є те, що воно мало церковний характер і йому не передувала зріла культура Ренесансу [1, с. 40].

Розвиток барокового містобудування на західноукраїнських землях у період світоглядних змін по всій Європі був складним процесом, пов'язаним із комплексом чинників, головними з яких є соціально-економічні, політико-правові, релігійні, естетико-композиційні.

З одного боку, перебуваючи під владою Речі Посполитої, наші землі зазнали впливу тогочасної європейської культури і відображали сукупність усіх притаманних їй особливостей розвитку, з іншого боку, національні традиції з глибоким, майже тисячолітнім корінням, модифікували

європейську мистецько-культурну складову, адаптуючи її до нових історичних реалій [3, с. 82].

Архітектура, на відміну від багатьох інших видів мистецтва, крім декоративно-побутового призначення, виконує ще й естетичну та практичну функції у житті людини. Це вид мистецтва, витвори якого є пам'ятками матеріальної та духовної культури людства [2, с. 6].

З періодом барокової забудови у Львові пов'язують зведення таких величних та відомих споруд як Домініканський собор, ансамбль Собору Святого Юра, з резиденцією митрополитів та бароковими митрополичими садами, Гарнізонний храм.

До сьогодні біля цих пам'яток ви побачите натовпи людей, котрі з подивом та захопленням милуються їх красою та довершеністю, уважно вдивляються в деталі споруд, намагаючись розгледіти у них подих минулого, запам'ятати та зрозуміти їх призначення. Це період, коли творив свої скульптури «український Мікеланджело» – Йоган Пінзель, роботи якого стали взірцем скульптури пізнього бароко [8].

У стилі бароко в Україні споруджували будівлі не лише українські архітектори. Свої шедеври залишили післ себе й відомі іноземні зодчі. Будуючи храми та палаци в суто європейських формах і стилі, вони, проте, надавали будівлям яскраво виражених ознак місцевого колориту. Підтвердженням тому може служити пам'ятка бароко-рококо у Києві – Андріївська церква.

Цей храм на схилі однойменної Київської гори було зведено у 1747–1762 рр. за проектом видатного архітектора італійського походження Бартоломео Растреллі. П'ятибанна, хрестоподібна споруда є своєрідним гімном бароковій архітектурі XVIII ст. Вражає пишний й досконало виконаний ліпний декор церкви. Внутрішнє оздоблення храму, іконостас не поступаються кращим зразкам західно-європейського мистецтва. Безперечно, стильові особливості храму нав'язані вишуканою палацовою та культовою архітектурою Парижу, Берліну та Риму [7, с. 104].

На теренах Західної України стиль бароко формувався під впливом та за участі західних митців, таких як італійські архітектори Паоло Фонтана, брати Філіп і Якуб Перті, Антоніо Кастеллі, Франческо Каппоні, які були запрошені до Львова для зведення монументальних споруд. Наприкінці XVII століття виникає певна еклектика – «суміш» стилів: маньєризму, раннього бароко та елементів Відродження [8].

Самостійна творчість українських майстрів розпочинається в другій половині XVII ст. та досягає найбільшого розквіту в добу Івана Мазепи. Перший тип будівель постав із поєднання тринавної церкви, віддавна пристосованої до літургійних потреб східної обрядовості, із західним і базилікальним типом бароко, близького до візантійсько-української базиліки.

До таких споруд належать великі церкви в Бережанах, Троїцька церква в Чернігові (1679), собор Мгарського монастиря неподалік від Лубен, будівництво якого розпочав гетьман Іван Самойлович у 1682 р., дві будівлі часів гетьмана Мазепа в Києві – Михайлівський собор (1690–1694) і Братська церква Академії (1695). Хоч у цих спорудах більшою мірою помітні західноєвропейські впливи, але окремі форми й деталі, зокрема декорування, набувають оригінальних форм, запозичених з народного, сільського мистецтва [5].

Отже, підсумовуючи, можемо стверджувати, що вплив італійського бароко на українську архітектуру кінця XV – XVII століть був значним і різнобічним. Цей стиль привніс нові форми, декоративні елементи та просторові рішення, які суттєво збагатили українську архітектурну традицію. Вплив бароко не обмежувався лише зовнішніми формами. Він також торкнувся внутрішнього оздоблення храмів, де з'явилися пишні іконостаси, амвони, різьблені кивоти. Бароко також зробило вплив на світське будівництво, зокрема на палаци та шляхетські маєтки. Важливо зазначити, що українське бароко не було сліпим копіюванням італійського стилю. Воно розвивалося самобутньо, поєднуючи західноєвропейські впливи з місцевими народними традиціями.

ДЖЕРЕЛА

1. Гісем О. В. Всесвітня історія : підручник. Харків : Ранок, 2021. 144 с.
2. Історія зарубіжного мистецтва : навч.-метод. посіб. / ред.: О. Панфілова, Н. Рублевська, І. Тарасюк. Тернопіль : ТНПУ, 2006. 133 с.
3. Лукомська З. Містобудування Західної України епохи бароко (сер. XVII -кін.) : дис. ... д-ра архітектури : 18.00.01. Львів, 2018. 460 с.
4. Морі Є. "Козацьке" бароко: як Україна переосмислювала європейську архітектуру. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/182268-kozacke-baroko-ak-ukraina-pereosmisluvala-evropejsku-arhitekturu/> (дата звернення: 19.04.2024).
5. Піскун Б. Феномен українського бароко. *Збірник статей конференції Державного університету «Житомирська політехніка»*. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/257.pdf> (дата звернення: 19.04.2024)
6. Тимочко Н. Економічна історія України : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 204 с.
7. Третяк К. Західні та східні впливи на архітектуру України. *Етнічна історія народів Європи*. 2000. № 5. С. 102–107.
8. Харко І. Архітектура бароко у Львові. lviv.travel. URL: <https://lviv.travel/ua/news/arkhitektura-baroko-u-lvovi> (дата звернення: 17.04.2024).

РОЗДІЛ 4. АФРО-АЗІЙСЬКИЙ ЧИННИК У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

ТОКТАМИШ ТА ТИМУР. ПРОТИСТОЯННЯ ДВОХ УЛАМКІВ МОНГОЛЬСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.

*Кукса Артем Олександрович, студент 6 курсу
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Науковий керівник: д. і. н. Михайловський В. М.*

Постановка проблеми. На межі XIV-XV століть відбувся масштабний військово-політичний конфлікт між Золотою Ордою на чолі з ханом Токтамишем та імперією Тимура. Цей конфлікт мав далекосяжні наслідки для геополітичної ситуації в регіоні та балансу сил між різними державними утвореннями, що постали на руїнах Монгольської імперії. Попри те, що Токтамиш спочатку користувався підтримкою Тимура і формально визнавав його зверхність, згодом він почав діяти цілком самостійно, переслідуючи власні амбітні цілі відродження могутності Улусу Джучі. Успішні військові кампанії хана, зокрема перемога на Калці (1381 р.) та похід на Москву (1382 р.), лише підсилили його наміри протистояти Тимуру і відвоювати у нього регіони які колись належали Джучидам. Корінні причини протистояння поміж Токтамишем і Тимуром криються як у суто особистих мотивах збереження влади та авторитету, так і у відновленні давньої геополітичної боротьби між Улусом Джучі та Ільханату за Азербайджан та Чагатайським Улусом за Хорезм. Ці два регіони мали зв'язок з північними країнами через теплу кліматичну зону. Продукція з Азії надходила на продаж через Хорезм, тоді як зв'язок середземноморського та іранського регіонів з північними країнами здійснювався суходолом через Кавказ і морем через чорноморські порти.

Виклад основного матеріалу. На початку своєї політичної кар'єри Токтамиш радісно приймав підтримку від Тимура, видаючись вірним і покірним підопічним. Насправді ж він діяв на власний розсуд, відстоюючи свої інтереси навіть проти волі Тимура. Токтамиш не планував бути лялькою в руках еміра, він розумів це з самого початку і чекав на сприятливу можливість. Після приходу до влади і відновлення могутності Золотої Орди, Тимур усвідомив, що в Токтамиші з'явився потенційний супротивник, здатний атакувати його володіння. Перемога на Калці дала Токтамишу змогу об'єднати майже всі території Золотої Орди і зміцнити свої позиції, дозволяючи претендувати на Хорезм та Азербайджан. Успішний набіг на Москву ще більше вселив Токтамишу ілюзорну мрію відновлення могутності Улусу Джучі.

Головною причиною конфлікту між Токтамишем і Тимуром були суперечки за Хорезм, Азербайджан і Чагатайський улус. Ці регіони мали

важливе значення для торгівлі між Азією, Середземномор'ям, Іраном і північними країнами. Проте причини війни полягали також у настроях прихильників Токтамиша, які прагнули нових завоювань, здобичі та полонених. У 1386 році Токтамиш зробив вторгнення через Дербенд у Ширван, підконтрольний Джаларідам. Взимку того ж року він прибув до Тебріза, взяв його в облогу і захопив, вбиваючи населення після обіцянки припинити облогу за викуп. Війська Токтамиша пограбували й інші азербайджанські міста.

Тимур бачив підступність того, кого він рятував та підтримував. Він почав переміщувати свої війська в Закавказзя. Спочатку Токтамишу вдалося розгромити окремі військові загоны Тимура, але коли дізнався про наближення самого еміра, відступив. Тимур виявив милосердя до полонених воїнів Токтамиша, наказавши видати їм «сойуркал» (винагороду, подарунок). Згодом Токтамиш написав Тимуру листа, назвавши вторгнення «прикрим непорозумінням». Тимур використав цю ситуацію для відновлення Тебріза, створюючи образ справедливого правителя [2, с.124].

У 1387 році Токтамиш, дізнавшись про відсутність Тимура, організував масштабну воєнну кампанію в Мавераннахрі. Тимуру довелося швидко виводити війська з Ширазу та Фарсу. Хоча обставини сприяли завоюванню нових земель, Токтамиш знову вирішив втекти. Це розгнівило Тимура, який того разу не пробачив і напав на Хорезм, зруйнувавши Ургенч. Токтамиш сподівався на нових союзників і відправився у новий похід проти Тимура [2, с. 78-82].

У 1390-1391 роках Тимур розпочав швидкий похід у Дешт-і-Кипчак [4, с. 168]. Після зустрічі з послами Токтамиша, який вибачався і висловлював готовність бути вірним підданим, Тимур вирішив покарати його. Розвідка виявила армію Токтамиша, і Тимур організував свої сили для зустрічного маршу. Вирішальна битва відбулася 18 червня 1391 року на річці Кондурче. Зрештою, Токтамиш не витримав і наказав відступати. Перемога на Кондурче принесла Тимуру величезну здобич [3, с. 144]. Деякі дослідники вважають, що він не зміг закріпити її через значні втрати. Битва підірвала авторитет Токтамиша, що спричинило появу претендентів на трон Золотої Орди. Хоча Токтамиш залишався на троні, він був змушений придушувати заколоти і не зміг позбутися суперників остаточно [2, с. 82].

У 1395 році відбулася битва на річці Терек між Тимуром і Токтамишем [1, с. 112]. Останньому вдалося розбити центр війська Тимура і проникнути в його розташування. Втім, Тимур зміг врятуватися від загибелі, і ця битва завершилася його перемогою. Поразка Тимуром Токтамиша у 1395 році, знищення Хаджі Тархана та особливо столиці Золотої Орди, Сарай-Берке, відіграли важливу роль для Центральної Азії та Південно-Східної Європи. Тимуру вдалося послабити Золоту Орду і

відновити торговий маршрут через Центральну Азію до Ірану та Сирії [2, с. 122].

Токтамиш втік, але пізніше повернувся до боротьби за трон. Захопивши Сарай, він не зміг протистояти супернику Тимур-Кутлугу і був змушений відступити в західні регіони Улусу Джучі. За даними Ібн Хаджара аль-Аскалані, у 1396-1397 роках відбулася велика битва між Токтамишем і генуезцями в Криму, яку він програв. Токтамиш утік до Київського князівства, де отримав притулок та підтримку від князя Вітовта, відкривши для Великого князівства Литовського новий фронтір на південному сході [5, с. 33].

Висновки. Ключовою подією став розгром військ Токтамиша Тимуром у битві на річці Кондурче у 1391 році. Це значно послабило позиції Токтамиша в Улусі Джучі та спричинило внутрішню нестабільність. Після кількох років протистояння відбулася вирішальна битва на річці Терек у 1395 році, в якій володар Джучієвого Улусу зазнав поразки. Це призвело до захоплення та спалення Тимуром столиці Золотої Орди Сарай-Берке. Тимур захопив міста Дешт-і Кипчака, провінції Дешт-і Хозар (Північний Кавказ і Нижнє Поволжя), території і народи, що були під владою Токтамиша. Володар Мавераннахру послабив економічний вплив Золотої Орди та відновив торговий маршрут через Китай та Індію до Ірану та Сирії. В цьому він досяг певних успіхів. Розуміючи, що панування Золотої Орди становить загрозу для сільськогосподарських провінцій і розвинених міст Мавераннахра, Тимур наніс другий удар по державі Джучідів. Це призвело до серйозного пошкодження торгових відносин між Європою та Центральною Азією і призвело до закриття доріг, про які писав Марко Поло, а також знищення певних елементів монгольського впливу, що могли бути корисними для розвитку цивілізації. Таким чином, тривалий конфлікт між Тимуром та Токтамишем призвів до ослаблення Золотої Орди та зміни балансу сил у Центральній Азії на користь держави Туран.

ДЖЕРЕЛА

1. KAFALI, Mustafa, *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. İstanbul 1976. p. 112.
2. Mahammad Verdiyev, *Altın Orda'nın Ulu Hükümdarı Toktamış Han*. KONYA – 2019. p. 48 - 122.
3. ŞAMİ, Nizamüddin *Zafername*, çev. Necati Lügal, 2. Baskı. TTK. yay. Ankara 1987.
4. YAKUBOVSKİY, A.Yu. *Altın Ordu ve Çöküşü*, Çev. Hasan Eeren, TTK. yay. Ankara 1992. p. 168.
5. Черкас Б. Токтамиш – Вітовт. З історії політичного союзу кінця XIV ст. Б.Черкас. *Ukraina Lithuanica*. 2015. p. 43.

РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКА ВІЙНА 1768-1774 РОКІВ ТА ПІДГОТОВКА ДО АНЕКСІЇ КРИМСЬКОГО ХАНСТВА

Куденчук Дмитро, студент 5 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Ткачук А. П.

Постановка проблеми. Російсько-турецька війна 1768–1774 рр. стала однією з важливих подій в історії російсько-турецьких відносин. Це був не перший конфлікт між двома імперіями, і не останній, однак саме завдяки його результатам Росія змогла закріпитись в Північному Причорномор'ї та в подальшому, скориставшись положеннями Кючук-Кайнарджийського договору 1774 р., анексувати Кримське ханство.

Мета дослідження – проаналізувати історичні особливості російсько-турецької війни 1768–1774 рр., її причини та наслідки, дослідити підготовчі заходи Російської імперії до анексії Кримського ханства в другій половині XVIII ст.

Результати дослідження. Росія наступала в Чорноморському регіоні з часів Петра I, прагнучи отримати доступ до чорноморського узбережжя. Кульмінацією цих намагань стала російсько-турецька війна 1768–1774 рр. Безпосереднім приводом для початку конфлікту стало те, що під час воєнних дій проти Барської конфедерації загін колійців (серед яких були і запорозькі козаки), назвавшись членами російської армії, переслідував загін конфедератів до міста Балта, вторгся на османську територію і, крім того, спалив місто Дубоссари на Дністрі, де сховався турецько-татарський гарнізон міста Балта. Цей інцидент викликав дипломатичний скандал. Незважаючи на те, що Росія в присутності турецьких представників застосувала тілесні покарання до злочинців на російсько-турецькому кордоні і заявила, що, згідно з її власними законами, смертні вироки, винесені російськими судами, не будуть виконуватися в Росії, 25 вересня 1768 р. (6 жовтня) великий візир Османської імперії запросив російського посла до себе, поставився до нього з презирством і наказав ув'язнити в Семибашенській фортеці, що, згідно з османським звичаєм, було рівнозначно оголошенню війни. 29 жовтня (10 листопада) було оголошено про те, що турецькі війська готуються для війни проти Росії [3, с 109].

Порта звинувачувала в розриві відносин Росію. За словами османів остання неодноразово порушувала договори, будувала укріплення біля турецького кордону, втручалася у справи Речі Посполитої, намагалася обмежити свободу польського народу, сприяючи обранню на престол осіб, які були негідні бути монархами, і врешті-решт російські війська, як вважалося, зруйнували Балту. Після цього Катерина II оголосила війну Туреччині в листі від 18 листопада 1768 р. (29 листопада). У своєму циркулярі до європейського двору Катерина II намагалася пояснити і

довести правильність і легітимність російської політики і вказати на несправедливість Порти, яка була спровокована ворогами Росії [3, с. 110].

25 вересня 1768 р. Османська імперія уклала союз з Барською конфедерацією. Російську імперію підтримали англійці, направивши військових радників до російського флоту. Барська конфедерація була розгромлена Суворовим, якого потім відправили на війну проти Османської імперії [5].

Військові дії відбувалися на Дунаї, в Криму та Закавказзі. Російські війська здобули перемогу в битвах при Хотині, Ясах, Ларги і Кагул. Російський флот розгромив османський флот у Чесменській битві. Російська імперія повністю окупувала Крим [4].

Від початку і до кінця війни українські козаки брали активну участь у війні. У листопаді 1769 р. козаки розгромили татарські війська біля річки Вовчої, брали участь у битвах під Кінбурном, Очаковом і Хаджибаєм. Вони здійснили походи на Тулогу, Ізмаїл та Перекоп і зайняли Кафу. У липні та серпні 1773 р. козаки стояли під Гілсовом під командуванням генерал-майора Милорадовича.

На початку кампанії 1774 р. росіяни організували Дунайський розвідувальний корпус запорозьких козаків розділивши його на дві команди. Перший загін очолив Іван Мандро, а другий – полковник Кіндрат Гук. Ці загопи забезпечили прохід російської армії на правий берег Дунаю [6, с. 515].

10 (21) липня 1774 р. Османська імперія була змушена підписати Кючук-Кайнарджійський мирний договір з Росією. В результаті цієї війни, яка закінчилася перемогою Російської імперії, до її складу увійшли колишні османські фортеці Керч і Єнікале в Криму (решта земель на півострові – до Кримського ханства), землі, прилеглі до Кінбурну на північному березі Чорного моря, землі, прилеглі до Азова (Азов відійшов Росії з 1739 р.) і Кабарда. Визнавалася повна незалежність Кримського ханства як від Росії, так і від Туреччини. Росія отримала право торгувати в Чорному морі і мати військовий флот [1, с. 59].

В той час в Кримському ханстві тривала боротьба між проросійським Шагин-Гірейом, який мріяв провести в Криму реформи, подібні до Петровських, та протурецьким Давлет-Гірейом. Росія була активно залучена до ханської міжусобиці. У 1776 р. турецькі війська висадилися в Криму на підтримку Давлета – вісім військових кораблів були відправлені з Константинополя до кримського узбережжя, але в листопаді того ж року російські війська зайняли Перекоп, а навесні 1777 р. в Крим були відправлені війська.

Турки і Давлет-Гірей залишили Крим, і російська присутність стала постійною. Щоб послабити економічну базу ханства, головних платників податків Криму, понтійських греків, у 1778 р. депортували до Приазов'я під приводом захисту християн від мусульманських переслідувань. Цей

процес торкнувся і Гераклейського півострова, оскільки в той час в Інкерманській і Балаклавській долинах проживала велика кількість християн [2, с. 58].

Закріпившись у Криму, Росія насамперед почала будувати військові укріплення. Зокрема, у 1778 р. за наказом Суворова в Інкермані та Балаклаві були створені російські гарнізони, а на березі Ахтарської (Севастопольської) бухти збудована тимчасова фортеця з трьома батальйонами. У той час як Росія намагалася закріпитися на чорноморському узбережжі, російські воєначальники шукали місце, де можна було б базувати дуже потужний флот. Гавані Криму на півночі Чорного моря не підходили. Тому величезна та дуже зручна Севастопольська бухта відразу звернула на себе увагу вищого командування Російською армією. Втім, Петербург не був впевненим, що вдасться остаточно закріпитися на півострові. Тому розпочалось будівництво Херсону у дельті Дніпра як головної бази флоту.

Ситуація в Криму складалася на користь Росії: Кримське ханство перебувало у глибокій політичній та економічній кризі, позбавлене турецької підтримки та податків, які сплачували виселені християни, ослаблене внутрішніми чварами, окуповане російськими військами і нежиттєздатне. Зрозумівши, що його трон тримається лише на російському багнеті, Шагин-Гірей зрікся престолу в 1783 р. і переїхав до Росії, а Катерина II маніфестом від 8 (9) квітня 1783 р. включила Крим до складу Росії [2, с. 59].

Висновки. Російсько-турецька війна 1768–1774 рр. стала поворотним моментом в історії Північного Причорномор'я, що повністю змінило вектор розвитку кримського півострова. Попри те, що ханство отримало незалежність за умовами Кючук-Кайнарджийського договору, Російська імперія різноманітними засобами послаблювала його самостійність і врешті решт повністю включила до свого складу.

ДЖЕРЕЛА

1. История русской армии и флота: Том II. Москва. Типография Русского Товарищества. 1911. С. 224.
2. Ликова А. Становлення політики Росії в Чорноморському регіоні. *Історичні науки*. 2013. № 12. С. 56–59.
3. Петров А. Н. Война России с Турцией и Польскими конфедератами с 1769–1774 год: Том I. СПб.: Тип. Э. Веймара, 1866–1874. С. 364.
4. Хронологический указатель военных действий русской армии и флота: в 5 томах. СПб.: Типо-Литография С.-Петербургской тюрьмы. 1908. Т. 1: 1695–1800. 265 с.
5. Чухліб Т. В. Російсько-турецька війна. 1768–1774. Енциклопедія історії країни. Київ. 2012. URL: <http://surl.li/ryzoc> (дата звернення: 28.04.2024).
6. Шандра В. Якою була участь українців у Російсько-турецьких війнах? Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. У 2-х кн. Кн. 1. Київ. НАН України. Інститут історії України. 2022. С. 80

РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ В 60-80-Х РР. XVIII СТОЛІТТЯ ТА АНЕКСІЯ КРИМСЬКОГО ХАНСТВА

Мельник Інна, студентка 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Ткачук А. П.

Впродовж XVI–XVII ст. Кримське ханство, перебуваючи у складі Османської імперії, відіграло роль своєрідного стабілізатора східноєвропейської політики: руйнівні набіги кримчан спрямовувалися або на Російську імперію, або на Польщу. У такий спосіб Крим за підтримки Порту, досягав балансу сил у тривалому російсько-польському протистоянні. Після Хмельниччини Річ Посполита почала занепадати, а Московія – посилюватися. Тому, розпочинаючи війну проти Росії у жовтні 1768 р., Туреччина і Крим передусім переймалися непорушністю польського суверенітету і стримуванням російської агресії [5, с. 183].

Мета дослідження полягає, насамперед, в з'ясуванні причин та наслідків анексії Кримського ханства Російською імперією.

У середині XVIII ст. Російська імперія продовжувала розширювати свої кордони і їй вдалося наблизитися до узбережжя Чорного моря. В свою чергу, зростання впливу Росії в цьому регіоні не задовільняло європейські держави, тому Катерина II не могла вільно діяти в Причорномор'ї та Криму. Усвідомлюючи це, російський уряд спочатку не прагнув до остаточної анексії Кримського ханства. Він хотів лише взяти під контроль Крим та Північне Причорномор'я. Тому в 1772 р. був укладений союзний договір між Кримським ханством і Російською імперією (Карасубазарський трактат), який проголошував Крим номінально незалежною державою. Саме проголошення незалежності Кримського ханства дозволяло Російській імперії розширити сфери свого впливу в цьому регіоні і не привертати до себе з боку країн Європи особливої уваги. Підписання цього договору значно послабило позиції Османської імперії в Причорноморському регіоні [5, с. 179].

В липня 1771 р. на зборах кримської знаті було обрано нового хана Сахіб-Гірея II, який лояльно ставився до Петербурга. Проте в 1773 р. внаслідок посилення антиросійських настроїв у Криму, і щоб втриматися на престолі, хан надіслав Порті петицію з проханням скасувати договір про «незалежність» Криму і повернути його в залежність від Туреччини. Однак у результаті закінчення російсько-турецької війни та підписання Кючук-Кайнарджийського мирного договору 1774 р. Кримське ханство було проголошене незалежним, а Туреччина зберігала свій вплив на Крим лише в релігійній сфері [2, с. 68].

Відповідно до Кючук-Кайнарджийського договору (10 липня 1774 р.) Кримське ханство звільнилося від васалітету Туреччини, отримавши так

звану «незалежність», яка з самого початку носила ілюзорний характер. В арт. 3 зазначалося: «Всі татарські народи: кримські, буджацькі, кубанські... без від'єднання від обох імперій мають бути визнані вільними і повністю незалежними від усякої посторонньої влади, але перебуваючи під самодержавною владою власного хана». Також йшлося про те, що Османська імперія не повинна втручатися до вибрання нового хана, так і в політичні, цивільні та внутрішні справи [1]. Не дотримуючись цього положення, російська влада намагалася будь-яким способом втручатися у діяльність кримського хана, нав'язувати йому свою волю і використовувала певні його слабкі сторони та політичні труднощі, які ж сама й створювала за допомогою російської агентури у власних інтересах [4].

Кримське ханство в останні роки свого існування було ослаблене суперечками Гіреїв за владу, а також досить непослідовною позицією татарської еліти щодо підтримки хана чи претендентів на ханський престол, і відповідно в зовнішньополітичних питаннях. Зрештою, невдалі реформи (особливо адміністративна та релігійна реформи) хана Шагін Гірея в другій половині 1770-х років викликали гнів кримського населення, який переріс у збройні сутички, що невдовзі були придушені російськими військами. Таким чином, зростання соціально-політичної напруженості в наступні роки, що супроводжувалося репресіями проти політичних опонентів Шагін Гірея, врешті-решт призвело до зречення останнього від ханського престолу [2, с. 69].

8 квітня 1783 р. Кримське ханство було анексовано і включено до складу Російської імперії. Управління ним, впродовж року, здійснювалося військовою владою через створену мусульманську раду. Відповідно до указу виданого 2 лютого 1784 р., було створено Таврійську область, до складу якої увійшли Кримський півострів, Тамань і землі на північ від Перекопу аж до Катеринославського намісництва. Першим губернатором Таврійської області став Григорій Потьомкін [5, с. 82].

Після анексії Кримського ханства Російською імперією, кримськотатарський народ потрапив у досить складну ситуацію, що з часом стала трагічною. Турецький історик Х. Кириллі назвав 1783–1883 роки «чорним століттям» для кримських татар. У маніфесті про приєднання Криму 8 (19) квітня 1783 р. Катерина II пообіцяла ставитися до кримських татар «свято і непорушно» як до «наших рівних природних підданих, охороняти і захищати їх особи, майно, церкви і їх природну віру». Це було підтверджено іменним указом цариці виданим влітку 1783 р., яким передбачалося за рахунок доходів від митниць і продажу солі утримувати школи, мечеті та духовенство. Однак Петербург відразу ж показав двозначність своєї політики щодо корінного населення. Цариця доручила катеринославському і таврійському генерал-губернатору Г. Потьомкіну «укорінити владу» імперії в захопленому Криму і забезпечити

його захист від турецьких військ. Всі кримчани повинні були присягнути на вірність імператриці, а ті, хто відмовлявся це зробити, мали виїхати за межі імперії.

У липні 1783 р. Григорій Потьомкін у частини кримськотатарської знаті та духовенства прийняв присягу на вірність російській імператриці на скелі Ак-Кая. У серпні того ж року Катерина II підписала указ «Про прийняття кримських жителів та інших татарських народів у Російське підданство», але прийняття кримських татар у підданство відбулося пізніше.

Перед зреченням у 1783 р. ханові Шагіну Гірею російська влада пообіцяла трон у Персії та грошове утримання. Обіцяний престол йому так і не вдалося отримати, російська влада поселила його у Воронежі й Калюзі, але згодом він був страчений за наказом турецького султана після того як намагався втекти під захист французьких дипломатів.

У 1783 р. російською владою було утворено Кримський уряд для управління анексованим краєм. Сюди увійшло кілька мурз, беїв, представників вищого мусульманського духовенства та колишньої вищої адміністрації ханства. Проте цей уряд існував лише умовно, а реальна влада належала російській військовій адміністрації. У 1784 р. імператриця поширила на беїв і мурз права і привілеї російського дворянства, за винятком права володіти кріпаками-християнами [3, с. 64–66].

Отож, процес анексії Кримського ханства вийшов на завершальну стадію після російсько-турецької війни 1768–1774 рр. коли в результаті укладення Кючук-Кайнарджинського мирного договору Російська імперія отримала контроль над територією Кримського ханства. Анексія Криму дозволила Росії контролювати значну акваторію Чорного моря і зміцнити свої позиції в регіоні. Загалом, анексія Кримського ханства була частиною «Грецького проекту» Російської імперії, кінцева мета якого полягала в захопленні Константинополя та відновленні Візантійської імперії на чолі з представником династії Романових.

ДЖЕРЕЛА

1. Ванієв Е. С. Порівняльно-правовий аспект анексії Криму до складу Росії в 1783 р. та в 2014 р. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. С. 11–16.
2. Гулима О. П. Кримський вектор російської військово-політичної експансії (XVII – XXI ст.), Львів, 2018. 207 с.
3. Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник. Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. Київ, 2020. 200 с.
4. Катеринко І., Середа О. Кримське ханство напередодні і після анексії у російсько-османському дипломатичному протистоянні. *Чорноморська минувшина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць за ред. В. А. Смолія*. Одеса, 2023. Вип. 18. С. 25–33.
5. Крим: шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях. Відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. 456 с.

ВПЛИВ «ЗАКОНІВ МАНУ» ТА «АРТХАШАСТРИ» НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ РОДИНИ АЗІЇ

Поліщук Анастасія, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Білик В. А.

Ключову роль в регулюванні сімейних відносин у давньоіндійському суспільстві кінця I тис. до н. е. мали політичний трактат «Артхашастра» та збірник «Закони Ману», але навіть зараз можна помітити їхні відголоски серед сучасних родин на території Азії. Їхній вплив вийшов за межі географічних кордонів і часових обмежень, залишивши помітний слід у суспільній свідомості мешканців азійського континенту.

Нині на суспільні відносини жителів не лише Індії, а також вихідців з цієї країни, які мешкають в інших державах, продовжують впливати звичаї та традиції, що сформувалися у стародавній період під впливом «Законів Ману» та «Артхашастри», оскільки правова система Стародавньої Індії проіснувала кілька тисячоліть, не зазнавши при цьому суттєвих змін.

Суворе регламентація всіх сфер життя, зокрема, сімейних відносин, що пояснюється особливостями традиційного давньоіндійського права, нині є характерною і для інших країн Азії, адже «Закони Ману» поширилися за межі Індії та вплинули на формування законодавства М'янми, Індонезії, Камбоджі, Таїланду тощо.

У Стародавній Індії шлюб та дітонародження вважалися релігійним обов'язком чоловіків та жінок. Шлюбний вік дівчат становив 8 – 12 років, хлопців – не менше 20 років. Шлюби укладалися з волі батьків, однак повнолітня дочка, яка була незаручена 3 роки, могла сама обрати нареченого. Шлюбна традиція забороняла міжкастові шлюби, проте чоловікові дозволявся шлюб з жінкою з нижчої варни. Закони передбачали покарання за зазіхання на честь нареченої, встановлювався термін очікування нареченого, після завершення якого жінка могла вдруге вийти заміж. Традиція забороняла одруження спочатку молодшого сина, а потім – старшого. Існували 8 форм шлюбу від найблагогороднішого (видання заміж дівчини з викупом чи за її згодою) до найганебнішого (шлюб через викрадення чи згвалтування). Заборонялися шлюби між кровними родичами, зберігалися пережитки групового шлюбу, шлюб освячувався та супроводжувався різноманітними ритуалами [3, с. 196; 2, с. 193].

Шлюби між представниками різних варн не заборонялися, однак і не заохочувалися. Допускалися шлюби, коли чоловік належав до вищої варни, ніж жінка. Однак грубим порушенням правил вважався шлюб, коли чоловік з нижчої варни одружувався на жінці з вищої варни, наприклад, шлюб шудри з брахманкою [3, с. 196; 2, с. 192].

Жінка протягом свого життя мала перебувати у повній залежності від родичів чоловічої статі. Так, у «Законах Ману» було сказано: «В

дитинстві їй належить бути під владою батька, в молодості – чоловіка, після смерті чоловіка – [під владою] синів: хай жінка [ніколи] не користується самотійністю» (гл. V, ст. 148).

Жінка у будь-якому віці не мала права робити щось з власної волі навіть у своєму будинку, їй належало терпляче виконувати покладені на неї обов'язки, зокрема, ведення домашнього господарства (підтримання чистоти в оселі, виконання дхарми, приготування їжі, піклування про домашні знаряддя тощо). Головним у сім'ї був чоловік, майно сім'ї вважалося загальним, однак фактично розпоряджався ним її глава, а майнові права дружини були дуже обмеженими. Діти визнавались власністю лише батька, який, згідно з законами, за бажання міг продати чи подарувати їх іншій родині. Жінка в такій ситуації прирівнювалась до рабині, потомство якої мало належати хазяїну [4, с. 60].

«Закони Ману» містять чимало статей, що регулюють життя хлопчиків від моменту народження до настання повноліття, а стосовно дівчат у цьому плані в документі лише одна стаття: «У жінок [бажане ім'я], яке легко вимовляється, не страшне, має чіткий сенс, приємне, яке закінчується на довгу голосну і вміщає в собі благословення» (гл. II, ст. 33) [3, с. 195; 2, с. 34].

Виховання в Стародавній Індії супроводжувалось різноманітними обрядами (обстригання волосся на голові, пов'язування священного шнура). Батьки прищеплювали дітям культуру харчування, вчили їх дотримуватися гігієни. Дітям надавалося багато свободи, однак ставлення батьків до хлопців було кращим, ніж до дівчат, оскільки дочки в майбутньому мали покинути сім'ю, а сини лишалися в родині. Дочку привчали підкорятися родичам чоловічої статі, а сина – бути головою родини та хранителем сімейного майна. Діти мали з повагою ставитися до дорослих, особливо до своїх батьків, а також до вчителя. У дітей з малку виховували упереджене ставлення до інших варн. Навчання мало виховувати правовірних індійців шляхом вивчення «Вед», вчитель долучав учнів до здійснення релігійних обрядів, викладав їм основи читання і письма, математику, астрономію, літочислення та ін. Навчання починалося в 4 – 7 років і тривало, як правило, 18 років, стосуючись переважно хлопців. Напрямок навчання відрізнявся залежно від варнової приналежності [5, с. 158 – 159; 2, с. 36].

Головним об'єктом вивчення були «Веди», їм присвячувалися довгі години занять. «Закони Ману» містять поради щодо цього: «Бажаючий вивчати [Веду] має приступити до занять... з обличчям, повернутим на північ, маючи чистий одяг, приборкавши почуття... читати слід склавши руки... на початку і в кінці [читання] Веди – треба вимовляти склад «Ом»; якщо склад «Ом» не передре [читання, урок] зникає [з пам'яті учня]...» (гл. II, ст. 70 – 71, 74).

У давньоіндійських сім'ях спадкування відбувалося згідно з законом, а не за заповітом. Головними спадкоємцями були сини, які отримували майно батька, віддаючи 1/4 своєї частки на придане сестрам. Старший брат мав привілейоване становище, отримуючи 1/20 додаткову частку від загального майна. Якщо батьки належали до однієї варни, сини ділили майно батька порівну, якщо дружини мали різну варнову приналежність, то залежно від цього сини отримували більшу чи меншу частку майна. Якщо чоловік не мав синів, отримати його спадок могли родичі чоловічої статі, а також доньки. Спадщина матері ділилася між усіма дітьми. Вдова, виходячи заміж вдруге, мала залишити своє майно дітям, однак бездітна вдова лишала майно собі. Зі спадщини матері дочки могли отримати свою частку. У поділі майна брали участь лише повнолітні члени родини, спадщину ділили в присутності свідків, за необхідності майно ділили повторно. Якщо чоловік не мав синів, то міг зробити спадкоємцем сина дочки. Права на спадок були позбавлені імпотенти, вигнанці, божевільні та каліки, однак їх дружини та діти могли бути спадкоємцями [1, с.172-179].

Щодо традицій укладання шлюбу, то батьки, як правило, несли значні витрати на придане для доньки чи на сплату викупу для сина, в результаті чого бідні сім'ї могли на все життя опинитись у боргах. Весілля теж обходилося недешево та супроводжувалося великою кількістю ритуалів. Ця традиція має великий вплив і на сучасне життя в Індії.

У 2005 році Фонд народонаселення ООН провів дослідження серед індійських жінок у віці від 15 до 49 років. Зі 100 опитаних жінок 70 висловили думку, що відома практика фізичного покарання жінок чоловіками є прийнятною у випадках, коли дружина несвоєчасно готує їжу, недостатньо дбає про дітей, виходить із дому без повідомлення чоловікові, конфліктує з ним, спілкується з іншими чоловіками. Закон про спадкування в Індії, прийнятий у 1956 році, гарантує жінкам право на спадщину, однак багато з них продовжують бути позбавленими цього права. Часто така ситуація виникає через неосвіченість або неспроможність жінок протистояти тискам з боку чоловіків – членів їх сімей. Отже, відголоски староіндійських законів можна відчути й у наш час.

ДЖЕРЕЛА

1. Арташахстра или Наука политики / Под. ред. В. И. Кальянова. Москва-Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1959.
2. Законы Ману: пер. с санскрит. С. Д. Эльмановича, провер. и испр. Г. Ф. Ильиным. Москва: Изд-во вост. лит., 1960.
3. Білик В. А. Правове становище жінки у Стародавній Індії. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2022. № 26. С. 194–198.
4. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
5. Бэшем А. Цивилизация Древней Индии: пер. с фр. Е. Гавриловой, под ред. Н. Шевченко. Екатеринбург: У-Фактория, 2007. 496 с.

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА КОРЕЇ ЗА ЧАСІВ РАНЬОЇ ДИНАСТІЇ ЧОСОН

Смічик Тарас, студент 1 курсу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Ткачук А. П.

Постановка проблеми. Соціальна структура Кореї в період династії Чосон мала розгалужену структуру, але більшість істориків, котрі вивчають цей період виділяють дві або три соціальні верстви в суспільстві, що визначають її в загальних рисах. Ці прошарки були поділені за принципами конфунціанського вчення, походження особи і навіть за родом заняття.

Мета дослідження полягає в спробі схарактеризувати соціальну структуру суспільства в Кореї період ранньої династії Чосон, що в українській історичній науці мало вивчалася.

Виклад основного матеріалу. Юридично корейське суспільство поділялося на янмін (хороших людей) і чонмін (простих людей). Однак на практиці суспільство Чосон було поділено на три основні класи: еліту янбан, простолюдинів і «підлих людей», що склалися з рабів і груп вигнанців. Відповідно до закону Чосон, ця потрійна диференціація часто приховувалася. Наприклад, усі янміни мали право вступати до шкіл, складати іспити та служити на посаді. Однак янбан можна було відрізнити від простолюдинів за сімейним походженням і цей статус мав в основному спадковий характер [1, с. 173].

Так термін янбан спочатку означав державних чиновників як на цивільній, так і на військовій службі. Але з часом розвитку держави цей термін почали використовувати не лише для чиновників, а й членів їхніх сімей та законних нащадків [3, с. 613]. І якщо порівнювати цей клас з іншими державами в регіоні, він відрізнявся від ранньої корейської аристократії та від самураїв, японської аристократії, тим, що вони не були військовою групою; вони здобули та зберегли свій статус і владу завдяки посаді.

Статус янбан визначався насамперед походженням і демонструвався проявом освіченості та чесноти. Загалом сім'ям янбан потрібно було відправляти на навчання своїх дітей, щоб зберегти свій престиж, якщо не правовий статус.

Це, як правило, означало, що вони повинні були випускати дипломованих спеціалістів, які успішно склали іспити. Ще повинні були демонструвати знання і регулярно виконувати конфунціанські ритуали, а також демонструвати вправність у поезії та каліграфії і володіти знаннями класичних творів. У той час як іспити зазвичай були вирішальним фактором у встановленні або підтвердженні влади та статусу, таким

чином, підготовка до іспитів була обов'язком кожного хлопця з сім'ї янбан [1, ст. 174].

Так простолюдини могли отримати статус янбан, щоб потрапити до цивільної бюрократії, для кваліфікованих кандидатів зазвичай були відкриті три регулярні канали. Одна з них – скласти цивільний іспит. Друге полягало в отриманні призначення захисту через спеціальні привілеї, надані певним чиновникам, яким було дозволено висувати певних членів своїх сімей на урядові пости. Третім каналом було призначення через рекомендацію, відоме як чонго. Згідно з цією системою, гідні та чесотливі люди рекомендувалися до Ради персоналу та, після відповідності певним кваліфікаціям, призначалися державні посади [3, с. 613–614].

Аналізуючи соціальну структуру суспільства, можемо визначити наступний стан як простолюдини, що становив більшість населення. На відміну від янбан, вони не звільнялися від сплати податків, були зобов'язані виконувати обов'язки через панщину та служити в армії, й на практиці не допускалися до іспитів.

Більшість простолюдинів були бідними фермерами, обробляли невеликі ділянки власної землі або працювали як орендарі. Іноді вони володіли деякими ділянками землі і обробляли землі, що належали янбанам, за частку врожаю. Багато хто займався ремеслами, наприклад, ткацтвом, щоб доповнити свої доходи. Дехто ставав заможним фермером. Інші займалися торгівлею – діяльністю, до якої янбани не допускалися [1, с. 176].

Незважаючи на те, що більшість простолюдинів були бідними, вони, принаймні, користувалися правовим захистом янмінів. Нижче простолюдинів були чонміни (злі люди). Найбільшою групою цих «підлих людей» були раби. Рабство було основним соціальним інститутом у Кореї. Загалом раби становили більший відсоток населення Кореї, ніж це було у її східноазійських сусідів.

Корейські раби етнічно нічим не відрізнялися від решти населення. Їхнє походження достеменно невідоме, але за часів Корьо та Чосон вважалося, що вони нащадки злочинців. Раби від вільних людей відрізняли за своїми іменами. У них не було прізвищ китайського походження, лише ім'я корінного. Шлюби між рабами і простолюдинами були заборонені. Коли це відбувалося, діти успадковували статус своїх батьків-рабів. Раби могли купити свою свободу, або тим, хто боровся з відзнакою, дарували волю [1, с. 177].

Раби становили близько третини населення як під час Корьо, так і на початку Чосон. Одна з останніх оцінок свідчить про 40% на його піку приблизно в 1500 році. Рабство створювало напруження для держави. Незважаючи на те, що ніхто не закликав до скасування рабства, іноді піднімалася моральна проблема рабства. Монархи та офіційні особи висловлювали занепокоєння тим, що занадто багато рабів, що означало

втрата простих людей, які сплачували податки і служили в армії. Король Теджон намагався обмежити володіння рабів, але відмовився від цієї спроби через надто багато заперечень [1, с. 178].

Серед рабів виділявся ще один прошарок – бекджон. До них належали люди таких професій як м'ясники, лозоплети, кати, актори, що заробляли на життя танцями, грою на інструментах, співом [2, с. 178]. Вони походили від північних кочових народів, які прийшли на Корейський півострів в Корьо [2, с. 175].

До бекджонів ставилися з презирством через те, що вони займалися таким способом життя, що не схвалювався конфуціанством, але таке ставлення не було завжди. Так історичні джерела містять численні приклади відсутності дискримінації щодо них. Наприклад, Чхве Юндок (1376–1445), відомий військовий чиновник за часів правління Сечжона, мав статус янбан. Коли він був молодим, його відправили жити до сім'ї бекджонів [2, с. 176].

Основним чинником зміни ставлення до бекджонг була дискримінаційна політика уряду. Побоюючись, що вони блукатимуть країною, створюючи проблеми, уряд вимагав, щоб бекджон мали при собі документи, коли вони вирушали в інший регіон. Влада зібрала бекджонів, які проживали в Сеулі та інших регіонах, і змусила їх жити в спеціально відведених місцях під назвою банг і чон. Для них також вели окремі реєстри домогосподарств. Уряд також вів облік народжень, смертей і втікачів серед бекджон, записуючи цю інформацію в реєстри після того, як про це повідомляли королю.

Якщо розглядати статуси в період династії Чосон, вони не були дуже фіксованими. Так дворянин, який вчинив державну зраду, ставав рабом, або розорився і став простолюдином. І навпаки, простолюдини чи раби іноді ставали дворянами через іспити державної, військової служб, тощо. Однак цей рух між станами не був дуже вільним.

Висновки. Таким чином, рання династія Чосон перебувала в процесі реорганізації станової системи суспільства. Можна стверджувати, що соціальна мобільність населення Кореї була дещо відкритішою, ніж в попередні періоди [4].

ДЖЕРЕЛА

1. Seth M. A Concise History of Korea from Antiquity to the Present. Lanham, Boulder, New York, London, 2020, p. 617. URL: <http://surl.li/sorin>
2. Shin M., Park E. Everyday Life in Joseon-Era Korea Economy and Society. Leiden, Boston, 2014, p. 315. URL: <http://surl.li/sorhd>
3. Yong-Ho C. Commoners in Early Yi Dynasty Civil Examinations: An Aspect of Korean Social Structure 1392–1600. Journal of Asian studies. Vol. 33, No. 4. 1974, P. 611–631. URL: <http://surl.li/sorhu>
4. 신편 한국사. URL: <http://contents.history.go.kr/front/nh/main.do> (дата звернення: 11.04.2024).

РОЗДІЛ 5. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПОЛІТИЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ГОЛОСУ ТА МАРГІНАЛІЗАЦІЇ

Бондаренко Степан, фахівець КТЗК ЦКБ ННІ ІБ СК

Національна академія Служби безпеки України

Вітомський Юрій, к. псих. н.

Київський університет інтелектуальної власності та права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Позбавлення політичних прав і маргіналізація мають глибокі психологічні наслідки для окремих осіб і спільнот, впливаючи на їхнє почуття ідентичності, активності та благополуччя. Досліджуючи когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти позбавлення прав та маргіналізації, ця робота прагне поглибити наше розуміння психологічних процесів, що лежать в основі соціального виключення та його впливу на індивідуальне та колективне психічне здоров'я. Через аналіз історичних та сучасних прикладів це дослідження має на меті з'ясувати складний взаємозв'язок між динамікою політичної влади, соціальною ідентичністю та психологічною стійкістю в умовах позбавлення виборчих прав та маргіналізації. Позбавлення політичних прав і маргіналізація означають систематичне виключення окремих осіб або груп від повноцінної участі в політичному процесі та ширших суспільних структурах. Незалежно від того, чи відбувається це через відкриті форми дискримінації, такі як придушення виборців та юридичні бар'єри для політичної участі, чи через більш тонкі механізми соціального виключення та стигматизації, позбавлення права голосу та маргіналізація можуть мати глибокі психологічні наслідки для тих, хто постраждав від цього явища.

Вивчення політичного безправ'я та маргіналізації спирається на теоретичні засади психології, соціології та політології, щоб зрозуміти складну взаємодію індивідуальних, міжособистісних та структурних чинників, які сприяють соціальному виключенню та його психологічним наслідкам. Теорія соціальної ідентичності стверджує, що люди отримують відчуття власної гідності та приналежності від своєї приналежності до соціальних груп, таких як раса, етнічна приналежність, стать або політична приналежність. Позбавлення громадянських прав і маргіналізація можуть загрожувати соціальній ідентичності людей і призводити до відчуття відчуження, безсилля та зниження самооцінки. Теорія стресу меншин підкреслює унікальні стресові фактори та виклики, з якими стикаються маргіналізовані групи, включаючи дискримінацію, упередження та інтерналізовану стигму. Політичне безправ'я може посилити стресові

фактори меншин і сприяти негативним наслідкам для психічного здоров'я, таким як тривога, депресія та посттравматичний стресовий розлад. Позбавлення політичних прав може породжувати почуття безсилля і вивченої безпорадності, що призводить до того, що люди вважають, що їхні дії мало впливають на їхні обставини або на політичну систему в цілому. Таке відчуття марності може підірвати мотивацію, активність і стійкість, сприяючи циклу роз'єднаності та апатії. Позбавлення політичних прав і маргіналізація можуть мати широкий спектр психологічних наслідків, впливаючи на когнітивні процеси, емоційний стан і поведінкові реакції на стрес і негаразди. Позбавлення виборчих прав може спотворити уявлення людей про себе, свою соціальну ідентичність, а також відчуття власної активності та контролю над власним життям. Дослідження показують, що особи, позбавлені виборчих прав, можуть відчувати когнітивні упередження, такі як песимізм, фаталізм та зовнішній локус контролю, що може погіршити здатність приймати рішення та вирішувати проблеми.

Маргіналізація може викликати ряд негативних емоцій, включаючи гнів, обурення, сором і безнадію. Дослідження показують, що позбавлення політичних прав пов'язане з підвищеним рівнем психологічного дистресу, тривоги та депресії, а також з більш високими показниками зловживання психоактивними речовинами та самогубств серед маргіналізованих груп населення. Рух за громадянські права у Сполучених Штатах є переконливим прикладом психологічних наслідків позбавлення політичних прав та маргіналізації. Психологічні наслідки апартеїду були глибокими: покоління південноафриканців пережили травму, безправ'я та передачу травми з покоління в покоління. Криза рохінджа в М'янмі є прикладом психологічних наслідків політичного безправ'я та переслідувань з боку держави. Мусульманська меншина рохінджа десятиліттями зазнавала систематичної дискримінації, насильства та переміщення, кульмінацією яких стали жорстокі військові репресії у 2017 році. Психологічна травма, завдана біженцям рохінджа, включаючи втрату домівок, родин і засобів до існування, призвела до поширених психічних розладів, включаючи ПТСР, депресію і тривогу, серед тих, хто пережив ці події.

ДЖЕРЕЛА

1. Homan P. A., Brown T. H. Sick And Tired Of Being Excluded: Structural Racism In Disenfranchisement As A Threat To Population Health Equity. *Health Affairs*. 2022. Т. 41, № 2. С. 219–227. URL: <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2021.01414> (дата звернення: 29.04.2024).
2. HIng, Anna K. The Right to Vote, The Right to Health: Voter Suppression as a Determinant of Racial Health Disparities, *Journal of Health Disparities Research and Practice*: Vol. 12: Iss. 6, Article 5. Available at: <https://digitalscholarship.unlv.edu/jhdrp/vol12/iss6/5>

POLITICAL CONFLICTS AS AN EXPRESSION OF CONFRONTATION OF INTERESTS

*Antonina Hryshchuk, 2nd year student
State University of Trade and Economics*

Supervisor: Associate Professor, Ph.D. in Philosophy Yuvkovetska Y.O.

Political conflict (*conflictus*) is a clash of opposing views, interests, and positions. Political conflict is the confrontation of various socio-political forces and political actors in their attempts to realise their interests and goals related to power and influence on it.

American political scientists K. Baldwin and A. Rapoport offer an interesting typology of socio-political conflicts:

- real conflicts (which actually occur in the political sphere);
- hidden (latent) conflicts (which are invisible);
- fake conflicts (those that have no objective basis);
- accidental (arising from transient, secondary circumstances);
- substitute conflicts (reflecting the manifestation of hidden conflicts that do not enter the open political arena).

The most common is the identity conflict, when a political actor identifies himself with an ethnic community rather than with society (the state). Inter-ethnic conflicts are the most destructive, causing large material and human losses. Only a policy of the prevalence of universal values can counter interethnic political conflicts.

Military-political conflicts are a special type. D. Dulles defined one of the types of conflicts as «teetering on the brink of war». R. Lebow justifies the type of conflict as «justification of hostility», which is characterised by provocative activities against a potential enemy, putting forward unacceptable demands in advance. According to Ralph Darendorff, the main issue in conflicts is who gets to use the resources and how.

The real object of a political conflict is state power, and the subject is the struggle for possession of it, for the right to regulate the activities of state institutions, to change the political status of certain social groups, to impose on society the values that serve as the spiritual and ideological basis of this political power. There is a general scheme for the unfolding of any social action.

The following stages of conflict are distinguished:

1. Origin (emergence);
2. Formation;
3. Culmination of the rise;
4. Decline.

For established democracies with a tradition of consensual political culture, the third stage involves various dialogue and consultative interactions between the parties to the conflict to find solutions to the problem; and the

fourth stage involves signing an agreement based on the compromises reached, which actually ends the conflict.

In general, the consequence of a political conflict is a political crisis, which is manifested in a change in the level of public trust in political institutions and trust within various components of the political system, the destruction of the integrity and reduction of the effectiveness of governance mechanisms, damage to economic development and especially the weakening of the country's financial and investment attractiveness, the emergence of social apathy, the spread of alienation, etc.

Most dictionaries define the concept of «crisis» as a «key point», «sharp turn», «abrupt change» in the course of a certain process, when there is a transition to qualitatively new parameters of its functioning.

The most dangerous is the constitutional crisis, which is a consequence of the dead-end development of a given social system and is directly related to the loss of legitimacy of the country's constitution in force at the time. A constitutional crisis is manifested in a sharp confrontation between the legislative and executive branches, a sharp decline in the degree of control over public affairs, and the general ineffectiveness of public authorities. A constitutional crisis has a devastating effect on the most important components of statehood – structure, relations, institutions and bodies.

Political conflict resolution strategies include various consensual and conventional methods aimed at reaching agreement. Consent appears, first and foremost, as a conscious and demonstrated intellectual, moral, psychological, and communicative readiness to act on the basis of the principles of equality, legal protection, understanding of the possibility of restoring justice by legal means, which follows from the existing generally accepted rules of the game, free participation in public discourse on any relevant issues in the context of the existing dialogue between the state and civil society, the government and the opposition, and the political elite and intellectual, business, party, cultural, and other elites.

Reaching an agreement is possible through the dialogue of social and political life, which should promote processes of cooperation and the ability to act collectively. Dialogue as a form of intercultural, intergenerational, and intergroup interaction is of particular importance, as dialogue is the only democratic means capable of guaranteeing the security of everyone and the confidence of individuals and communities in the future.

REFERENCE

1. Пахарев А.Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні: навч.посіб./ А. Д. Пахарев. К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 182 с.
2. Політична енциклопедія [редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст.голови) та ін.]. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
3. Ярош О.Б. Загальна теорія політики. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту Ім. Лесі Українки, 2005. 240 с.

САНКЦІЇ США ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Квятковська Валерія, студентка 2 курсу

Державний торговельно-економічний університету (Київ)

Науковий керівник: старший викладач Бабаджанян Г.Б.

На сьогодні, тема санкцій США проти Росії залишається однією з найактуальніших в міжнародній політиці. Вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року призвело до безпрецедентного пакета санкцій з боку США та їх союзників, спрямованих на тиск на російський уряд і економіку.

Відповідно до позиції О. Шарова, «санкції, які застосовуються у практиці міжнародних відносин, можна поділити на: «1) дипломатичні санкції - відкликання (висилання) посла або припинення переговорів; 2) фінансові санкції - припинення надання фінансової допомоги, заборона або ускладнення надання міжнародних кредитів, замороження фінансових активів; торговельні санкції - обмеження експорту та імпорту, торговельне ембарго; 4) «розумні» (індивідуальні) санкції - замороження активів або заборона на пересування (в'їзд) щодо окремих компаній або осіб» [1, с.167].

Наприклад, автор Гонак І.М. стверджує, що «санкції чинні за умови нарощування країнами військового потенціалу і залишаються дієвим інструментом відновлення статус-кво у стосунках із країною, що порушує принципи міжнародного права» [2, с. 3].

Особисто я вважаю, що з одного боку, це може зробити країну-порушника більш стійкою до санкцій, оскільки вона може бути більш самодостатньою. З іншого боку, це може також зробити країну-порушника більш схильною до військових дій, що може призвести до ескалації конфлікту.

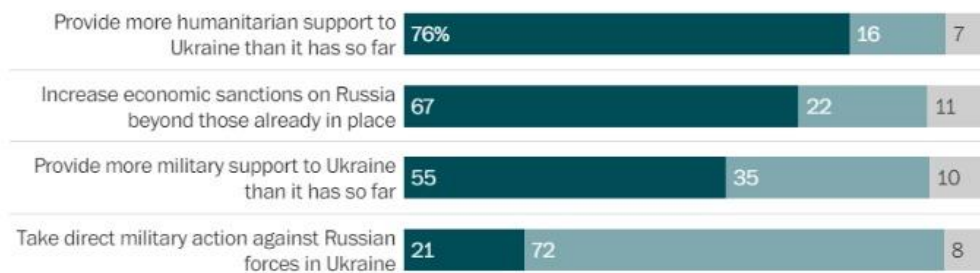
Станом на 24 лютого Сполучені Штати протягом року продовжували системно вводити санкції проти політичної та економічної системи Росії. Паралельно зі шляхом військової та макрофінансової підтримки, шлях санкцій також став важливим елементом політики підтримки України. Основна мета санкцій США – перекрити доступ до західних технологій і сировини, максимально обмежити контакти російської економіки та російської науки із зовнішнім світом, а також запобігти поступовому відновленню військової могутності відновлення російської військової могутності. Економічне ослаблення російської економіки Російська економіка і наука, російська система були максимально обмежені. Таким чином, уряд США міг би плавно вилучити російську частку економіки з міжнародних ринків, не створюючи надмірних ризиків для своїх власних товарних ринків або енергетичної системи (де частка Росії мала найбільший вплив).

За даними опитування The Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research, у травні 2022 року 60% американців підтримували постачання Україні зброї. Станом на кінець 2022 року, за надання Сполученими Штатами зброї Україні виступали 48% американців, 29% – проти, ще 22% ставилися до цього питання нейтрально. Підтримка санкцій залишалася стабільно високою та загалом не зазнала суттєвих змін протягом року повномасштабної війни [3].

Most Americans support increasing humanitarian and military aid to Ukraine along with sanctions on Russia

Q: Do you think the United States should or should not ____?

■ Should ■ Should not ■ No opinion

Note: Totals may not equal 100 due to rounding.

Source: April 24-28, 2022, Washington Post-ABC News poll of 1,004 U.S. adults with an error margin of +/- 3.5 percentage points.

EMILY GUSKIN / THE WASHINGTON POST

Рис. 1. Результати дослідження громадської думки американців стосовно політики їх уряду щодо України та Росії, проведене протягом 24-28 квітня 2022 р [4].

Види санкцій, які застосовуються до Росії

Санкції США проти Росії були введені шляхом поєднання указів, підписаних президентом, і законів, прийнятих Конгресом. Основні елементи санкцій США, пов'язані з вторгненням Росії в Україну, включають заморожування активів, заборону на поїздки, обмеження на певні види підприємницької діяльності, а також обмеження щодо громадян із особливими правами та заблокованих осіб (SDN) для фізичних і юридичних осіб.

Заморожування активів є одним із найпоширеніших видів санкцій США. Це включає заморожування активів осіб і організацій, які, як вважають, були причетні до вторгнення або підтримували його. Це означає, що активи, розташовані в межах юрисдикції Сполучених Штатів, заблоковані та недоступні. Сполучені Штати заморозили активи багатьох російських фізичних та юридичних осіб за допомогою виконавчих указів та інших заходів.

Заборона на поїздки є ще одним поширеним типом санкцій США, які забороняють в'їзд до Сполучених Штатів особам, яких вважають причетними до вторгнення або його підтримкою.

Сполучені Штати також ввели обмеження на певні види ділової діяльності з Росією, зокрема експорт певних товарів і технологій. Ці обмеження мають на меті обмежити здатність Росії брати участь у подальшій дестабілізаційній діяльності та запобігти ненавмисній підтримці американськими компаніями російського уряду чи його прихильників.

Одним із найважливіших аспектів запроваджених санкцій є те, що Сполучені Штати призначили низку фізичних та юридичних осіб SDN. Це означає, що їм заборонено вести справи з американськими компаніями та окремими особами, фактично ізолюючи їх від фінансової системи США. Призначення особи або організації як SDN може мати значний вплив на їх здатність вести бізнес у всьому світі та може бути ефективним інструментом проти тих, хто бере участь або допомагає в порушенні.

Сполучені Штати тісно співпрацювали з союзниками, щоб координувати зусилля щодо санкцій, і заохочували інших робити те саме. Наприклад, Сполучені Штати тісно співпрацювали з Європейським Союзом для координації санкційних списків, спрямованих на одних і тих самих людей і організації. Такий спільний підхід допоміг максимізувати вплив санкцій і забезпечити їх ефективність у досягненні цілей.

Слід зазначити, що конкретні фізичні та юридичні особи, які підпадають під санкції США у зв'язку з агресією Росії в Україні, можуть змінюватися з часом у міру появи нової інформації. Уряд США регулярно переглядає та оновлює списки санкцій, щоб переконатися, що вони актуальні та ефективні [5].

Отже, чинний режим санкцій, запроваджений урядом Сполучених Штатів щодо Російської Федерації, на сьогоднішній день є найбільш повним і всеосяжним. Завдяки розгалуженій системі органів виконавчої влади з відповідними повноваженнями та активній позиції в Конгресі Сполучені Штати запровадили якісну систему санкцій проти фізичних осіб, підприємств і урядів, які обмежують економічний і військовий потенціал Росії.

ДЖЕРЕЛА

1. Шаров О. Економіка ЄС: санкції проти Росії та їхній зворотний вплив ринок фінансовобанківських послуг. *Журнал європейської економіки*. 2015. Т. 14, № 2. С. 166-182.
2. Гонак І. Економічні санкції як інструмент впливу на зовнішню політику країн в умовах "гібридної війни" . *Науково – виробничий журнал*, 2016. 66 с. URL: <http://surl.li/hexcs> (дата звернення: 29.04.2024).
3. Санкції США проти РФ URL: <http://surl.li/tfjpl> (дата звернення: 29.04.2024).
4. The Washington Post . URL:<https://www.washingtonpost.com/> (дата звернення: 29.04.2024).
5. Міжнародні санкції проти Росії через вторгнення в Україну. URL: <http://surl.li/tfjrf> (дата звернення: 29.04.2024).

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ З ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ

Яковлева Анна, курсант 3 курсу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: викладач Логінова М.В.

У сучасних умовах, на жаль, роздільне проживання батьків є поширеною практикою, що зумовлює необхідність регулювання відносин щодо дітей між самими батьками. Одним із питань сімейного права, що мають важливе як теоретичне, так і практичне значення, є проблема співвідношення батьківських прав на визначення місця проживання дитини.

Відповідно до норм Сімейного та Цивільного кодексів України, нормальним є те, що діти живуть разом із своїми батьками до досягнення повноліття. У ситуаціях, коли батьки проживають окремо, місце проживання дитини може бути визначене згідно з адресою одного з батьків [1, 2].

Якщо між батьками немає спору, для дитини до 10 років місце проживання встановлюється згідно з їх спільною згодою. Однак, коли дитина досягає 10 років, вона також бере участь у виборі місця проживання разом з батьками. Починаючи з 14 років, дитина має право самостійно обирати, з ким із батьків вона хоче жити, відповідно до статті 160 Сімейного кодексу України.

Це також гарантує Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III, за яким закріплено права і свободи дитини, визначено аспекти взаємовідносин дитини і сім'ї, дитини і суспільства, окреслено захист прав та інтересів дітей, які потребують особливого захисту з боку держави [3]. Цей закон забезпечує найкращі інтереси дитини – дії та рішення, що націлені на задоволення її особистих потреб. Ці потреби враховують вік, стать, стан здоров'я, розвиткові особливості, життєвий досвід, а також культурну, родинну та етнічну приналежність дитини. Важливим аспектом є також врахування думки дитини, особливо коли вона досягає віку та розвитку, здатного на самовираження. Закон також наголошує на правах та обов'язках батьків, або осіб, що їх замінюють, виховувати дитину, забезпечуючи її здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток. Важливо, що вони відповідальні за навчання, створення умов для розвитку природних здібностей дитини, поважають до її гідності та здійснюють підготовку до самостійного життя та праці.

Вище згаданий закон також гарантує рівність прав і обов'язків батьків стосовно дітей, незалежно від їхнього шлюбного статусу. При вирішенні питання про місце проживання дитини

компетентні органи повинні перш за все враховувати інтереси самої дитини [3].

Досліджуючи судову практику, можна зазначити, що Верховний Суд у своїх рішеннях наголошує на необхідності врахування судами цілого ряду важливих аспектів під час визначення місця проживання дитини, зокрема: відповідальне ставлення батьків до виконання батьківських обов'язків; емоційний зв'язок дитини з кожним з батьків; вік дитини, її здоров'я та психологічний стан; соціальні зв'язки дитини, її місце навчання; особисті якості батьків і якість їх взаємовідносин з дитиною, включаючи здатність забезпечити належні умови для її розвитку та виховання [4].

Також особливою обставиною, яку враховує суд – є ведення воєнних дій. Так, при розгляді справи № 127/12587/22 Верховний Суд також взяв до уваги введення в Україні воєнного стану та питання безпеки для дітей. Оцінивши в сукупності всі обставини справи, суд касаційної інстанції погодився із висновками судів попередніх інстанцій провідмову у задоволенні позову про визначення місця проживання дітей з батьком в Україні (діти проживають у Швейцарії з матір'ю) [5].

На нашу думку, суди відмовляють у задоволенні позову одному з батьків про визначення місця проживання дитини в Україні на період дії воєнного стану й через труднощі виконання подібних рішень.

Отже, дослідження судової практики демонструє що Верховний Суд України звертає увагу на комплекс обставин при прийнятті рішень про місце проживання дитини. Серед цих обставин важливе місце займають такі фактори, як виконання батьківських обов'язків, особистісні зв'язки дитини з кожним із батьків, її вік, стан здоров'я, соціальні зв'язки, освітній контекст, психологічний стан та власне бажання дитини щодо проживання. Крім того, особлива увага приділяється чинникам, які можуть суттєво вплинути на безпеку та благополуччя дитини, такі як введення воєнного стану в Україні.

ДЖЕРЕЛА

1. Сімейний кодексу України: Закон України від 10 січня 2002 року No 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

2. Цивільний кодекс України: Кодекс 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року No 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

4. Мельник О. О. Проблематика визначення місця проживання дитини після розлучення батьків у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Том 1. № 79. С. 212-214.

5. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2023 року справа № 127/12587/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106390523>.

ДЕПОРТАЦІЙНА ОПЕРАЦІЯ «ЗАХІД»

Біда Михайло, студент 3 курсу

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Операція «Захід» є першим післявоєнним масовим одномоментним виселенням населення Західних областей України. У радянський час інформацію про її проведення приховували, документи зберігались у архівом під грифом «цілком таємно». Та після відновлення незалежності та декомунізаційних законів вони поступово почали відкриватись, що дозволило вивчити і розширити пізнання про цю акцію. Особливо актуальною тема є зараз, під час повномасштабної війни з Росією, наступницею СРСР, яка відновлює старі практики і проводить депортації українців на окупованих територіях. Великий внесок у дослідження цієї теми зробили, Т. Вронська [3], О. Бажан [1], А. Когут [5].

Метою роботи є висвітлення операції «Захід» та її результатів. З повторним приходом радянської влади на Західну Україну, репресії було відновлено. Депортації стали важливою складовою комплексу боротьби з повстанцями та радянізації. Розпочавшись у березні 1944 року, вони досягли піку у 1945 році та пішли на спад у 1946 році, а на початку 1947 практично припинились. Ланцюжок рішень для проведення операції «Захід» є цілком типовим. Початок санкціонувався зверненням спецслужб на місцях до керівництва КПРС або спецслужб на союзному рівні, на що видавались документи для здійснення заздалегідь прийнятих рішень. 23 квітня 1947 на спеціальній нараді секретарів обкомів КПБУ і начальників управлінь МДБ УРСР західних областей у Львові депортації було визнано дієвим методом боротьби з підпіллям, від Хрущова звучало, що «потрібно вдарити по цій лінії», а начальник УМДБ Львівської області О. Воронін запропонував провести одночасну операцію з виселення [6, с. 191- 192]. 14 травня, ймовірно через тиск Першого Секретаря КПБУ Л. Кагановича, міністр держбезпеки С. Савченко видав директиву МДБ УРСР № 50 із додатком «Про порядок оформлення облікових справ на членів сімей учасників банд ОУН–УПА і виконання рішень Особливої Наради при МДБ СРСР по цих справах», де стверджувалось, що виселення є важливою складовою протиповстанської боротьби, пропонувалось їх посилення проти сімей оунівців, описувались необхідні документи, плани виселень, доставлення людей на місця збору. Саме ця директива була головною для підготовки операції [5, с. 84–86].

24 травня до генерал–полковника В. Абакумова звернулися заступник міністра державної безпеки СРСР С. Огольцов та міністр державної безпеки УРСР С. Савченко. Їм належить задум провести нову

масову депортацію, чого вони і просили, обґрунтовуючи це ефективністю попередніх [5, с. 184].

22 серпня міністр внутрішніх справ СРСР В. Абакумов видав наказ №00430 «Про виселення сімей засуджених, вбитих та тих, що знаходяться у нелегальному стані, активних націоналістів та бандитів з території Західних областей України», де визначалось вище керівництво операцією (доручалось заміснику міністра державної безпеки СРСР Огольцеву), керівники акції по областях, виділення військ, датою операції визначено 10-20 жовтня [7]. До нього йшла інструкція, у якій докладно роз'яснювалось те, кого слід виселяти та механізм оформлення та прийняття рішень, функції оперативників. Ці документи стали продовженням директиви №50.

10 вересня була видана таємна постанова Ради Міністрів СРСР №3214–1050, на яку пізніше посилались, де йшлося про забезпечення людьми вугільної промисловості. У ній розповідалось про оунівців, які мали направлятись на шахти Кіровської, Карагандинської, Свердловської, Тюменської, Архангельської, Вологодської, Кемеровської, Молотівської, Челябінської і Читинської областей [2, с. 242].

У першій половині жовтня були готові розрахунки операції. 16 жовтня у Львові С. Огольцовим та С. Савченком проведено підсумкову нараду, де констатувалось, що підготовку завершено. Часом початку визначено 6 ранку 21 жовтня 1947 р. [5, с. 114–115]. Усього планувалось виселити 100 тисяч людей. Вночі 20 жовтня усі учасники акції вже прибули на місце. Після нарад оперативники, військові, актив приступили до операції [6, с. 198]. Вона розпочалась о 2-6 ранку, залежно від місць.

У Львівській області для її виконання були задіяні 12917 осіб: 1582 оперативників МВС та МДБ, 5141 рядових, сержантів та офіцерів МБД, а також 6194 член винищувальних батальйонів та партійного активу. Було використано 219 армійських автомобілів та 270 ін.. Загалом з області виселили 5271 сім'ю, тобто 15920 осіб. 155 сімей довелось відпустити через те, що члени їх сімей служили у Радянській армії, ще 10 через наявність у їх складі активістів «колгоспного будівництва» [5, с. 123–124].

У Рівенській області було вивезено 3829 сімей, тобто 11563 особи. 44 заплановані сім'ї не було виселено у зв'язку з «оперативними міркуваннями», і ще 338 сім'ї, бо сховались. Для компенсації з резерву було взято 391 сім'ю. 11 осіб вирішили здатись самостійно [3, с. 389].

План МДБ щодо виселень з Волинської області початково становив 2500 сімей, але його збільшили до 2700. Було виселено 2716 сімей, тобто 8938 осіб. 27 сімей мали у складі військовослужбовця, тому вони не були виселені. Також було затримано 6 осіб, які були «нелегалами» [4, с. 397].

У Чернівецькій області для проведення виселення був задіяний 381 оперативник, 530 військових, 600 членів винищувальних батальйонів та 600 місцевого партактиву, а для перевезень задіяно 25 армійських

автомобілів та 117 ін. Планувалось виселити 802 сім'ї, але змогли виселити 616, тобто 1635 осіб, усе через буран. 51 особа втекла [5, с. 127–128].

У Тернопільській області планували виселити 4100 сім'ї, МДБ намітило до виселення 4800, а було виселено 5053 сім'ї, тобто 13174 особи, перевиконавши план на 253 сім'ї. Явилися з повинною 5 людей.

У Дрогобицькій області мали виселити 4500 сімей, а виселили 4559, або 14486 осіб, найбільше серед областей. Втекти змогли 460 сімей, тобто 3013 осіб. 15 сімей, тобто 91 людину, не виселяли, через інфекційні хвороби. Також заарештували 5 осіб з підпілля.

Зі Станіславської області планувалось виселити 4500 «бандитських» родин, тобто 13941 людину. Загалом виселили 4575 сімей, тобто 12476 осіб. Для здійснення операції було задіяно 1693 оперативники з органів МДБ/МВС, 941 член винищувальних батальйонів, 5841 член військ МДБ та прикордонників МВС а також більше 10000 осіб активу [5, с.129-130].

Час відправлення цього останнього ешелону 26 жовтня є завершенням операції [5, с. 137–138]. Довідку МДБ УРСР «Про результати проведеної операції з виселення сімей оунівців і бандитів зі західних областей України» від 26 грудня 1947 р». вважають найточнішою. Вона складена у зв'язку із перевіркою облікових справ та ешелонних списків. Згідно з нею, було виселено сімей засуджених учасників підпілля – 14 558 (55%), родин вбитих – 6965 (26%), «нелегалів» – 4138 (16%), «банд пособників» – 3%. «Середняки» – 77%, 18% «бідняків», 7% «куркулів» Щодо статево-вікового складу депортованих, то переважали жінки – 48046 осіб, дітей до 15 р. виселили 31086, а чоловіків – 24821 [5, с.244-245]. Загалом 77791 осіб.

ДЖЕРЕЛА

1. Бажан О. «...нам дорікнули у ЦК КП(б)У, що ми мало беремо...»: До 70-річчя масової депортації населення Західної України під кодовою назвою «Захід» *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ №2 (39.)* 2012. С. 182–240.
2. Вронська Т. Етнодемографічна катастрофа в Західній Україні: жовтень 1947 р. *Історико-географічні дослідження в Україні*. 2009. Вип.11. С. 238–255.
3. Доповідна записка про результати проведеної операції з виселення сімей бандитів із Ровенської області. *Чорна книга України: зб. док., архів. матеріалів, листів, доп., ст., досліджень, есе*. К.: Просвіта. 1998, с. 388–390.
4. Доповідна записка про результати операції з виселення сімей оунівців з території Волинської області. *Чорна книга України: зб. док., архів. матеріалів, листів, доп., ст., досліджень, есе*. К.: Просвіта. 1998, с. 396–398.
5. Когут А. Особливості депортації українського населення під час операції «Запад» (за документами ГДА СБУ). Київ, 2020. 316 с.
6. Надольський Й. Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України. Луцьк. 2008.
7. Приказ Министра государственной безопасности Союза ССР за 1947 год. №00430 о виселении семей осужденных, убитых и находящихся на нелегальном положении, активных националистов и бандитов с территории Западных областей Украины» <http://old.avr.org.ua/index.php/key/24701/?a=1>

ВИДИ ЗЛОЧИНІВ У ЛИТОВСЬКИХ СТАТУТАХ

Джурик Адріана, студентка 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Ткачук А. П.

Впродовж еволюції кримінального права поняття злочину науковці визначали по-різному, оскільки воно завжди відповідало потребам та інтересам, притаманним конкретному етапу розвитку суспільства. Поняття злочину в праві Великого князівства Литовського доволі часто змінювалось : у період звичаєвого права в другій половині XIV століття злочином вважали заподіяння шкоди, а згодом називали проступком .

Класифікація злочинів, що була викладена в трьох Статутах ВКЛ (1529 р., 1566 р., 1588 р.), базувалася на об'єкті злочинного посягання. Наприклад, злочини проти державної влади були включені до першого розділу «Про персону господарську», військові злочини - до другого розділу «Про оборону земську», а злочини проти правосуддя - до четвертого розділу «Про суддів і суд». Хоча ця класифікація була недосконалою, вона дозволяла розрізняти основні категорії злочинів:

1. Злочини проти державної влади та судочинства
2. Злочини проти особи
3. Злочини проти церкви та релігії.

Злочини проти влади наявні в кожній з редакцій Статутів, зокрема це підтверджувалося назвою першого розділу Статуту 1566 року, де державні злочини були описані під назвою «Про персону господарську». Злочини «Образа маєстату господарського» та «Зрада Речі Посполитої» представляли значну загрозу для суспільства і могли мати різні форми вчинення. Однією з типових форм була змова або повстання проти Господаря (Статут 1566 р. Р. I, ст. 3; Статут 1588 р. Р. I, ст. 3) [2, с.49], [2, с.60].

Злочин, що полягав у незаконному карбуванні монет, мав на меті порушення економічного устрою держави та посягав на особливі повноваження влади щодо грошового обігу [4, с.29]. Законодавство відносило до небезпечних злочинів будь-яке посягання на порядок управління, включаючи вбивства та насильство щодо посадових осіб, таких як посланці великого князя, возні, урядники тощо, під час виконання ними службових обов'язків. Однак, повага до посадових осіб державної влади залежала від правової свідомості населення, і, хоча побиття возних були поширеним явищем, це явно заборонялося законодавством [5, с.152].

Після реформ судочинства 1564-1566 рр. на території Великого князівства Литовського розпочався процес створення окремої гілки влади - судової [6, с.15]. Також у 1529 році було додано до Статуту шостий розділ «Про суддів і суд », судові чиновники, зокрема судді, «урядники судові», воеводи, державці, возні та тюремні наглядачі, могли відповідали за ряд

злочинів, серед яких була неявка на судове засідання без вагомої на те причини (Статут 1566 р. Р. IV, ст. 7; Р. IV, ст. 5), порушення виконання вироку щодо збору судових витрат [1, с.118].

Згідно Статутів, каралось надання свідчень, які містять неправдиву інформацію, відмова від проведення слідчих процедур, умисне нехтування засвідченою давністю через особисті і корисливі мотиви та інші порушення закону. Окремим підвидом злочинів проти судової влади та судочинства були вчинені адвокатські правопорушення: неявка на судовому засіданні без обґрунтованої причини (відповідно до Статуту 1566 року, Розділ IV, стаття 36); зрада інтересів свого підопічного на користь протилежної сторони (відповідно до Статуту 1566 року, Розділ IV, стаття 35); підробка довірчого листа з метою завдання шкоди особі (відповідно до Статуту 1529 року, Розділ VI, стаття 8); навмисне програш справи, яка була доручена адвокату, з метою завдання шкоди довірителю (відповідно до Статуту 1566 року, Розділ IV, стаття 36) [2, с.90], [7, с.313].

Злочини проти особи також не були чітко виділені у Статутах окремим розділом, проте, достатньо багато артикулів приділено правам людини у Статуті 1529 року, які в частковому розумінні, є схожими до сучасних норм права. Злочини вчинені проти життя і здоров'я людини : побиття (Р. 3, арт. 14), поранення (Р. 7, арт. 9, 10), удари (Р. 4, арт. 13), напад на дім з метою вбивства (Р. 7, арт. 1), вбивство із засідки (Р. 7, арт. 16), насилля у з відома господаря дому (Р. 7, арт. 18), розбійний напад шляхтича на шляхтича (Р. 7, арт. 21), напад, убивство слугою, який утік (Р. 7, арт. 26), нацьковування собаки на людину (Р. 12, арт. 13).

Статут Литовського Великого князівства містив статтю 8, що регулювала ситуацію з груповим злочином, зокрема якщо декілька осіб були притягнуті до суду за вбивство одного шляхтича в Розділі VII «... якби декілька осіб було притягнуто до суду за вбивство одного шляхтича, то тільки вбивцю має бути засуджено за таке вбивство...» [9, с.255].

Злочини проти честі, гідності та волі : видання заміж без згоди жінки (Р. 4, арт. 15), обвинувачення без доказів (Р. 1, арт. 1), наклеп, що хтось незаконнонароджений (Р. 3, арт. 12), образа чи приниження батька або матері (Р. 4, арт. 13, згвалтування (Р. 7, арт. 6). Статут 1566 року розширює кількість злочинів проти особи, зокрема вказано образу у розділі 1, артикулах 3, 4 та у розділі 4, артикулах 39, 40, 41. Найважчим злочином проти особи вважалось вбивство [8, с.158].

Характерною рисою Середньовіччя можна вважати домінуючу роль церкви у житті людини, аналізуючи церковне питання у Статутах, перш за все йдеться про обмеження у деяких правах нехристиян: представники інших релігій не могли ставати державними урядовцями.

Згідно зі статутом 1566 року, було визнано протиправним, якщо син або дочка відмовлялися дотримуватись канонів християнської релігії ("уперте захворювання" або "канцерство"), і таким чином вони мали ризик

позбавлення права на спадщину (Статут 1566 року, Розділ VIII, стаття 7; Розділ VIII, стаття 8, стаття 7) [1, с.149-153].

Отже, еволюція кримінального права у Великому князівстві Литовському відображала потреби та інтереси суспільства на той час, віддзеркалюючи значення державної влади, судової системи та захисту прав особи. Класифікація злочинів за об'єктом посягання вказує на важливі аспекти правопорядку та стабільності в тогочасному суспільстві, враховуючи роль держави, суду та церкви. Такий підхід в законодавстві створював основу для забезпечення порядку та правосуддя, а також захисту прав та гідності кожного індивіда.

ДЖЕРЕЛА

1. Ківалов С., П. Музиченко, А. Паньков Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. I. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. Одеса, 2003. С. 469
2. Ківалов С., П. Музиченко, А. Паньков, Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. Одеса, 2003. 560 с.
3. Ківалов С., П. Музиченко, А. Паньков, Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. Одеса, 2004. 568 с.
4. Костенко Л. Право звичаїв. *Юрид. журнал*. № 8. 2006. С. 91–95
5. Лазутка С. А. Первый Литовский Статут феодальный кодекс Великого княжества Литовского, Вильнюс, 1983. 241 с.
6. Леонтович Ф. I. Русская Правда и Литовский Статут : у 6. т. Т. 2. Історія держави і права України. Антологія української юридичної думки К. : Руська Правда, Київ, 2002. 173 с.
7. М.І. Бажанова, В.В. Сташис, В.Я. Тацій. Кримінальне право України: Загальна частина, Київ, 2005. 544 с.
8. Малиновский И. А. Учение о преступлении по Литовскому Статуту, Киев, 1894. 227 с.
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків, 2001.

АНДРІЙ МЕЛЬНИК – ПОЛКОВНИК АРМІЇ УНР, ГОЛОВА ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

*Злотко Марта, учениця 10 Б класу КЗ «Луцький ліцей № 27
Луцької міської ради»*

Науковий керівник: к. і. н., доц. Кінд-Войтюк Н. В., вчитель історії,
заступник директора КЗ «Луцький ліцей № 27 Луцької міської ради»
Ходаковська Т. В.

Андрій Мельник – полковник армії УНР, голова Проводу Українських Націоналістів, борець за незалежність України, активний учасник української революції 1917 – 1920 років, знакова особистість в українській історії та її національно-визвольному русі.

Андрій Мельник народився 12 грудня 1890 року в Якубовій Волі на Дрогобиччині у селянській родині. Його батько — Атанас Мельник, свідомий активіст національного руху, мати — Марія Коваль. А. Мельник навчався в народній школі в Самборі і Дрогобичі, а з 1900 по 1905 роки в гімназії в Дрогобичі, а згодом у гімназії в Стрию, яку закінчив у 1910 році. З 1912 по 1914 роки навчався у студії у Високої Школи Земельної Управи у Відні [1, 4].

Бойовий гарт отримав у легіоні Українських Січових Стрільців, який під час Першої світової війни воював проти російської армії на території Галичини. Саме там проявився його непересічний талант як військового організатора. Спочатку А. Мельнику довірили керівництво чотою, а згодом він очолив сотню стрільців УСС.

У бою за Бережани на горі Лисоня Андрій Мельник потрапив у російський полон. Тут він познайомився з Євгеном Коновальцем, із яким буде пов'язана більша частина його життя. У 1917 р. втікає з полону до Києва. Разом із Є. Коновальцем формує Галицько-Буковинський курінь, згодом перетворений на курінь Українських Січових Стрільців, а потім – в полк, дивізію і корпус. У роки української революції – організатор Січових стрільців, начальник штабу осадного корпусу, петлюрівський полковник, начальник штабу діючої армії УНР [2; 3].

19 грудня 1918 року Директорією Української Народної Республіки йому було присвоєно звання отамана армії УНР.

Самостійність і повна незалежність України були наріжним каменем державницького світогляду Андрія Мельника. Після встановлення влади більшовиків в Україні в 1920 – 21 рр. – інспектор військових місій УНР у Празі. В 1922 повернувся в Галичину, де став співзасновником Української військової організації (УВО) разом з Є. Коновальцем.

Після від'їзду Є. Коновальця з Галичини А. Мельник став крайовим командантом. У лютому 1924 року за діяльність в УВО Андрія Мельника заарештувала польська поліція і покарала 4 роками ув'язнення. Після звільнення продовжував займатися громадсько-політичною діяльністю.

Андрій Мельник був соратником Євгена Коновальця і після його вбивства у 1938 році став головою Проводу Українських Націоналістів. На початку 1940-го, після розколу ОУН, очолив одну з фракцій організації.

У роки німецької окупації України Мельник послідовно відстоював ідею створення української незалежної держави, за що потрапив під арешт, а з 1944-го був ув'язнений в концтаборі Заксенхаузен. Після звільнення у 1945 р. жив у Німеччині та Люксембурзі. У 1947 р. на Третьому Великому Зборі Українських Націоналістів Мельник обраний довічним Головою Проводу Українських Націоналістів [4, 9].

Післявоєнний період свого життя Андрій Мельник присвятив боротьбі за консолідацію емігрантських сил, зокрема у 1946 р. створив Координаційний український комітет, а в 1948 р. – Українську національну раду. У 1957 р. висунув ідею створення світового конгресу українців і союзу українців, реалізовану в 1967 р. зі створенням Світового Конгресу Вільних Українців.

Помер Андрій Мельник 1 листопада 1964 року у Клерво (Велике герцогство Люксембург).

7 листопада 1964 року на міському цвинтарі Боневуа у Люксембурзі відбулось поховання полковника Андрія Мельника, на якому були присутні сотні українців. 31 жовтня 1965 р. відкрито й освячено пам'ятник на могилі А. Мельника [6, 4].

Іменем Андрія Мельника названі вулиці в багатьох містах України: Львові, Дрогобичі, Дубно, Жмеринці, Білій Церкві, Івано-Франківську, Черкасах, Калуші та Рівному. У відділі історії музею «Дрогобиччина» створено «Меморіальну кімнату Андрія Мельника», яка присвячена життю та діяльності голови Проводу [7, 69].

ДЖЕРЕЛА

1. Андрій Мельник : спогади та документи / гол. ред. М. Луків. Київ : Фундація ім. О. Ольжича, 1995. 352 с.
2. Журавльов Д. Андрій Атанасович Мельник. Хто є хто в українській історії. Харків, 2021. С. 368-371.
3. Капустянський М. Полковник Андрій Мельник: воїн і соборник. *Українське слово*. 2011. 7-13 груд. С. 3.
4. Ключак В. Очищення історичних джерел: полковник Андрій Мельник. *День*. 2019. 28 листоп. С. 9.
5. Косик В. Розкол ОУН (1939 – 1940) : зб. док. / В. М. Косик ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Ін-т українознавства НАН України. 2-е вид., випр. і доп. Львів : ІУ, 1999. 136 с.
6. Кучерук О. Людина із шовку і сталі: Андрій Мельник 1890 – 1964. *Українське слово*. 2010. 1-7 груд. С. 4-5.
7. Мельник Андрій Атанасович. Провідники духовності в Україні: довідник / ред. І. Ф. Курас. Київ, 2003. С. 68-69.
8. Романюк О. Мельник Андрій Атанасович. Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. Кн. 1 / заг. ред. М. І. Панов. Київ, 2002. С. 326-328.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Куліш Дарина, студентка 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Ситуація, за якої більшовицьке керівництво під впливом солдатських мас оголосило про закінчення війни і загальний мир, не влаштувала країни Антанти, і тому вони почали спиратися на російські антибільшовицькі сили. Країни Заходу, особливо Франція та Велика Британія, енергійно зміцнювали відносини з УНР. По суті, країни Антанти «спонукали» Україну до війни з Центральними державами, щоб позбавити їх доступу до українських продовольства та сировини, але водночас відмовлялися визнавати УНР як суверенну державу, що означало згоду на залежність України від Росії.

12 грудня Олександр Шульгін виступив із промовою, в якій наголосив, що якщо Захід хоче підтримати Україну, він має визнати Республіку Україна і направити сюди офіційних послів [5, с.129].

Генерал Ніссель отримав телеграму, в якій повідомлялося, що без попередньої згоди союзників французький уряд ще не може офіційно визнати український уряд, але Франція визнає право України на самовизначення і надаватиме моральну та фінансову підтримку українському національному руху [5, с. 153]. Того ж дня було підписано секретну угоду між Великою Британією і Францією, яка передавала Україну, Бессарабію і Крим у сферу впливу Франції. Ця угода поклала початок складному й неоднозначному процесу міжнародних відносин між Україною та Францією [5, с.154].

18 січня 1918 року на зустрічі в Яссах представники Антанти заявили українським послам, щоб ті не укладали договір із Німеччиною, продовжували війну, не встановлювали дипломатичних стосунків із ворогами Антанти, створили армію під контролем Антанти і діяли проти Центральних держав разом із Росією та Румунією. Якщо Україна прийме ці умови, Антанта визнає УЦР своїм партнером. При цьому факт військового вторгнення більшовиків в УНР був проігнорований, і союзники не надали жодної матеріальної підтримки [3, с. 24]. Від'їзд української делегації до Бреста та її участь у мирних переговорах супроводжувалися радикальною зміною зовнішньої політики на користь Німеччини та стали початком доволі тривалого етапу українсько-німецьких стосунків у військовій, політичній та економічній сферах [1, с. 240].

Фельдмаршал Л. Баєрн і генерал М. Гофман запевнили, що українську делегацію, мають включити до переговорів. Пізніше, коли українську делегацію очолив Всеволод Голубович, вона стала повноправним учасником переговорів [2, с. 15-33].

Основними положеннями Брест-Литовського мирного договору, підписаного українською делегацією, були: визнання УНР де-факто і де-юре; припинення стану війни між УНР і Німеччиною та її союзниками; встановлення дипломатичних відносин між двома країнами; відмова від анексії та контрибуцій з боку двох країн та обмін військовополоненими; приєднання Холмщини до УНР і створення із Галичини й Буковини окремого коронного краю – автономії [1, с. 242]. Вислухавши прохання УНР про допомогу, Австро-Угорщина і Німеччина підписали військову угоду перед відправленням військ в Україну. Угода регулювала перевезення військ і військових вантажів в Україну, а також використання залізниць у районах дислокації австрійських і німецьких військ [6, с. 108]. 17 березня 1918 року УЦР затвердила Брест-Литовський мирний договір "спеціальним актом про ратифікацію" (це був перший подібний акт в історії українського парламентаризму). Брестський договір докорінно змінив зовнішньополітичний курс України. На той час Німеччина та її союзники виходять на провідні позиції. Однак відносини з Великою Британією та Францією зійшли нанівець [4, с. 59-60]. Ситуація ускладнювалася хаосом, викликаним заборонами на приватну власність і загрозою нової експропріації землі. Ніхто не обробляв землю, побоюючись, що це зробить її ще більш вразливою для вилучення. Податки не збираються, а промисловість перебуває в занепаді через заборону на торгівлю [6, с. 120-122].

Події 29 квітня 1918 року свідчать, що німецька сторона брала активну участь у поваленні Центральної Ради та встановленні уряду гетьманату Скоропадського. Водночас більшість дослідників цього питання основними причинами падіння Центральної Ради вважають внутрішню кризу, відсутність єдності української політичної еліти, фатальні помилки та прорахунки, особливо у сферах державного і військового будівництва, зовнішньої політики. Варто зазначити, що переворот, здійснений гетьманом, пройшов безкровно і без опору з боку влади та суспільства в цілому.

ДЖЕРЕЛА

1. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада: Навчальний посібник. К.: Заповіт, 1997. 344 с.
2. Гошуляк І. Питання соборності українських земель на Брест-Литовській мирній конференції. *Український історичний журнал*. 2004. № 2.
3. Ігор Дацків Дипломатичні відносини Української Центральної Ради з країнами Антанти. *Всеукраїнський науковий журнал "Мандрівець"*. 2010. №4. С. 20-28.
4. Історія держави і права України: академічний курс в 2 томах / за ред. В.Я. Тація, А. Й. Рогожин. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2000. 580 с.
5. Косик В. Франція і Україна. Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918). [Монографія] / Володимир Косик. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 264 с.
6. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. Київ: Український письменник, 1994. 413 с.

ПЕРШІ ПРОЯВИ РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО ЛАДУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Лисик Дарина, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Україна, країна з багатою історією та складною політичною долею, неодноразово переживала зміни у формі правління. Однак перехід до республіканського ладу в історії України відображає важливий етап її розвитку та демократизації.

Питання історичного розвитку українського державотворення є одним із актуальних питань становлення сучасної держави. Процес її становлення на території України на засадах демократії безпосередньо пов'язаний із реалізацією конституційних цінностей на практиці з урахуванням досвіду вітчизняних і зарубіжних конституцій і законів, що регулюють державно-суспільні відносини [4, с. 59].

Перехід від монархічного устрою до республіканської форми правління є складним і багатограним процесом, що відображає трансформацію політичних, соціальних та культурних парадигм. На території України цей процес мав свої особливості, віддзеркалені в перших проявах республіканського ладу.

Запорозька Січ вважається першим демократичним незалежним об'єднанням, яке мало ознаки республіканського ладу. Основними принципами були свобода і рівність. Не було ні панів, ні рабів, ні бідних, ні багатих. Всі мали рівні права і обов'язки.

Політичний устрій Січі ґрунтувався на засадах козацької демократії. Йшлося про панування народу в межах однієї суспільної верстви – козацтва. Тільки вони мають право вирішувати внутрішні справи, право обирати і бути обраними, обіймати військові, адміністративні та судові посади. Майнова нерівність існувала, але вона була економічна, а не правова.

Багаті не мали привілеїв перед бідними. Юридичної різниці між ними не існувало. Відносини регулювалися не нормами статутного права, а звичаєвим правом військового суспільства. Козацька правосвідомість гарантувалася повагою до традицій та юридично обов'язковими приписами [3, с. 88].

Республіка, що утворилася в Україні, мала право голосу в усіх гілках влади, власну військову організацію, фінансову систему та служби міжнародного зв'язку. Військова організація – поділена на полки та сотні – відповідала подібним поділам в Україні.

Полки та сотні були не лише військовою структурою Збройних Сил, а й мали значення адміністративно-територіальних одиниць, спеціальних районів, регіонів. Полковники і сотники разом з полковою і сотенною

старшиною (обозними, судьями, осавулами, писарями, отаманами) здійснювали військову, політичну, судову й адміністративну владу над полковим і сотенним населенням [1, с. 45].

Завдяки величезному авторитету та харизмі Хмельницького влада головнокомандувача була практично необмеженою. Хоча у своїх діях йому доводилося постійно зважати на своїх соратників і республіканські прагнення козацьких мас. Найяскравішим втіленням її інтересів був полковник М. Кривоніс, популярність якого серед простих козаків і повсталих селян дорівнювала, а іноді й перевищувала самого гетьмана. Проте М. Кривоніс помер на початку визвольної війни, у листопаді 1648 р., і прихильники республіканських ідей опинилися без авторитетного лідера [5, с.120].

Ідею козацького братерства Хмельницький намагався поєднати з традиціями давньої українсько-руської держави, які зберігалися ще за часів панування в Україні Литви та Польщі. Особливості становлення Української держави відображаються, зокрема, у виборності органів державної влади та їх практичній відповідальності перед виборцями, в якій помітну роль відіграють колегіальні органи (ради всіх рівнів), що дає змогу стверджувати, що майбутня республіканська форма – це політична традиція, яка, в свою чергу, має на меті виборність органів. На користь цієї думки свідчить той факт, що Б. Хмельницький негативно ставився до монархії і неодноразово публічно засуджував її [6, с.83].

Демократичний лад, заснований на свободі, рівності та справедливості, знайшов свою першу правову форму в Конституції 1710 року, заснованій гетьманом Пилипом Орликом, підписаній 16 квітня 1710 року із запорожцями на чолі з кошовим Гордієнком [2, с.118].

Особливістю Конституції 1710 р. є те, що в ній фактично йдеться про продовження традиції Козацької республіки, тому всі стани українського народу підпорядковані верховній владі козацтва, яке втілює справжню козацьку державу, через Збройні сили, адміністративний устрій і виконавчу владу. Конституція 1710 року була першою у світі, яка звернулася до одного з основних інститутів демократії [2, с. 120].

Але незважаючи на те, що Січ володіла більшістю ознак державності: територією, населенням і верховною владою. Державою в сучасному розумінні її назвати не можна. Як і інші держави, вона не мала власного громадянства.

Спочатку козаки були підданими Литви, потім Речі Посполитої, згодом і московського царя. Вона не мала розвиненої економіки, фінансової системи, інфраструктури чи власних коштів. Ні міст, ні кам'яних будівель взагалі не було. Навіть у найрозвинутіший період населення Запорозжя не перевищувало 100 тис. осіб. Але фактично від заснування до повної ліквідації Запорозька Січ зберігала свій автономний статус [3, с. 88].

Історичний аналіз показує, що республіканські ідеї та цінності мають глибокі коріння в українському суспільстві, які сягають навіть до козацьких часів.

Перші прояви республіканського ладу можна відстежити в різні історичні періоди, починаючи від революційних подій XVII століття та до сучасних перетворень. Вони відображають бажання українського народу до самовизначення, демократії та незалежності.

Дослідження різних аспектів республіканського ладу на території України показує, що цей процес є складним та багатогранним. Він включає в себе боротьбу за права та свободи громадян, встановлення демократичних інститутів та формування національної свідомості.

Необхідно відзначити, що республіканські ідеї козацтва мали значний вплив на подальший розвиток українського суспільства та державного ладу. Вони знайшли своє відображення в боротьбі за незалежність України у різні історичні періоди.

Завдяки цьому дослідженню ми можемо краще зрозуміти еволюцію політичного ладу на території України та визначити перспективи подальшого розвитку республіканських ідеї та цінностей у майбутньому.

ДЖЕРЕЛА

1. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 року. Міфи і реальність., Київ, 1994. 96 с.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: навч. посіб., Київ: ВД «Професіонал», 2006. 432 с.
3. Захарченко П. Історія держави і права України: підручник, Київ: Атіка, 2005. 367 с.
4. Наливайко Л. Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія, Харків : Право, 2009. 598 с.
5. Салтовський О. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX сторіччя). Київ : Вид. ПАРАПАН, 2002. 396 с.
6. Смолій В. А., Степанков В. С., У боротьбі за створення незалежної держави. В кн.: Історія України: нове бачення. Київ : Вид-во "Україна", 1995. 168 с.

ВІЙСЬКОВА ЮСТИЦІЯ В АВСТРІЙСЬКІЙ АРМІЇ В РОКИ НЕОАБСОЛЮТИЗМУ

Марчук Андрій, студент 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Карліна О. М.

Актуальність теми зумовлена малодослідженістю тематики в українській історіографії, зростанням інтересу до мілітарної історії європейських держав.

Мета роботи полягає в дослідженні системи військової юстиції притаманної Австрійській імператорсько-королівській армії роки неоабсолютизму (1851-1860). Досягнення мети передбачає виконання таких завдань: проаналізувати, законодавчі акти, які регулювали судову систему в австрійській армії, визначити роль і місце органів військової юстиції в системі австрійської військової адміністрації.

Результати дослідження. Добою неоабсолютизму в історії Австрійської імперії вважають роки з 1851 по 1860, коли монарх повернув собі абсолютну владу. Для цього часу характерні динамічні зміни, ініційовані імператором, зростання ролі буржуазії [1, с. 388]

Основний закон, що регулював сферу повноважень військових судів, «Патент про військову юрисдикцію» був виданий 22 грудня 1851 р. Він поділяв юрисдикцію військових судів на звичайну та надзвичайну. До звичайної юрисдикції належали військовослужбовці, учні та викладацький склад військових навчальних закладів, інваліди та військові пенсіонери, чиновники та персонал різноманітних військових інституцій, капелани, військовополонені, сім'ї офіцерів та військовослужбовців, якщо вони знаходились на утриманні армії. Юрисдикція судів не поширювалась на солдатів іноземних військ, що знаходились в Австрії, цивільних співробітників деяких допоміжних установ, фельд-вікарія та його консисторію, солдатів Ландверу- місцевого ополчення, сім'ї померлих і тд. Надзвичайна юрисдикція поширювалась на злочини, здійснені цивільними направлені на зниження боєздатності армії, злочини, здійснені звільненими з армії під час служби, піратів, в'язнів військових фортець, порушників карантину. Кримінальні правопорушення початково продовжував регулювати прийнятий в 1821 р. Кримінальний кодекс з поправками від 1837 р. В 1855 р. ухвалено новий Військовий кримінальний кодекс. З 1857 р. основним документом, що регулював діяльність системи військової юстиції був Організаційний статут [8. с. 429-431; 2. с. 613-621].

Судова система складалась з трьох інстанцій. Суди першої інстанції поділялись за сферами компетентності. Суди третьої та другої інстанції могли розглядати всі справи, на які поширювалась юрисдикція військового правосуддя.

Судами першої інстанції в мирний час для членів польової армії були суди військових підрозділів. Вони могли розглядати як цивільні, так і кримінальні справи. До юрисдикції полкового суду відносились всі члени полку, які мали звання нижче підполковника. Правосуддя іменем полкового суду здійснював глава полку. Офіцери вищого звання відносились до суду начальника ад'ютантського корпусу, генерал-квартирмейстер мав право суду над членами генерального штабу. Глави артилерійського та інженерного департаменту мали судову владу над військовослужбовцями цих родів військ. Жандармський генеральний інспектор судив рядових членів полків жандармерії та військової поліції, капітан імператорської гвардії - солдатів цього підрозділу, капітан Жандармерії - вищих офіцерів Жандармерії. В разі розгляду судом військового з'єднання або органу кримінальної справи, призначений органами військової юстиції аудитор викладав справу вибраним представникам колективу, що більшістю погоджувались або не погоджувались з рішенням, потім рішення затверджував глава підрозділу або органу, якщо ж справа була цивільна, то її розглядав командир разом з аудитором.

В військовий час структура судів першої інстанції для польової армії змінювалась. В найбільшому об'єднанні австрійських збройних сил в військовий час – армії головою суду був головнокомандувач армії. Колегія аудиторів польового штабу виконувала аудиторські функції в судах армії. В меншому з'єднанні корпусі суд складали відповідно командир корпусу та колегія аудиторів корпусу [7. с. 654-655; 9. с. 6-13].

Суди будинків інвалідів були судами першої інстанції для персоналу та жителів будинку, процедура була та ж сама, що і в судах підрозділів, главою суду був глава Військового земельного командування. Суди військових навчальних закладів судили учнів, викладачів та персонал. Судову владу над військовослужбовцями, що входили в батальйони, які не відносились до певного полку здійснював Глава Військового земельного командування. Суди під його юрисдикцією ділились на два типи. Кримінальні справи розглядали гарнізонні суди. Процедура нагадувала процедуру розгляду справи в полковому суді, однак функції аудитора виконував аудитор гарнізону, а не призначений органами юстиції аудитор. Приватні справи розглядали Земельні військові суди, до 1854 де-юре вони називались «*Judicium delegatum militare mixtum*». Іноді функції президента виконував не сам президент, а його заступник, а в окремих випадках її міг займати і інший чиновник, наприклад, в Ломбардо-Венеційському королівстві цю посаду обіймав заступник глави військово-адміністративної одиниці вищого порядку - Командування армії. Загалом вся територія імперії ділилась на чотири Армійські командування. Функції рядових членів суду виконували аудитори призначені відділом юстиції Земельного військового командування. Вище означені суди, на відміну від судів

польової армії не змінювали структуру на час війни. В регіонах, де діяв військовий стан, відповідно до закону про військову юрисдикцію, військові суди розглядали справи щодо цивільних осіб [3. с. 7-47; 4. с.7-49; 5. с.1-38; 9. с. 6-13].

Судом другої інстанції з 1802 р. був Загальний військовий апеляційний суд [5. с.16; 6. с.15-16; 7. с.653].

Третьою судовою інстанцією з 1848 р. був Вищий військовий суд. Адміністративно установа підпорядковувалась спочатку Військовому міністерству, а з 1849 р. Найвищому військовому командуванню. Організаційний статут 1857 р. замінив Вищий військовий суд Вищим сенатом військової юстиції. Формально судом третьої інстанції вважалося все Верховне командування армії [8. с. 429-431; 5. с.15; 5. с.8-9; 9. с.325-326].

Діяли органи військової юстиції. Найвищим органом тут був сектор військової юстиції Центральної військової канцелярії, з 1853 Верховного командування армії. Також діяли відділи юстиції При Земельних військових командуваннях. Військові чиновники, що мали спеціальну юридичну освіту називались аудиторами. Органи юстиції призначали своїх представників в суди. Існувала система рангів аудиторської служби. [3. с.7-47; 4. с.7-49; 5. с.1-38; 7. с.654-655].

Висновки: Основними документами, що регулювали сферу військової юстиції в 1851-1860 рр. були «Патент про військову юрисдикцію», Військовий кримінальний кодекс 1821 р. та 1855 р.; Організаційний статут 1857 р. Система військової юстиції була інтегрована в систему військової адміністрації та підпорядковувалась їй. Військові суди поділялись на три інстанції, Існували відділи військової юстиції, співробітники яких мали юридичну освіту і відігравали значну роль в судових процесах.

ДЖЕРЕЛА

1. Цольнер Е. Історія Австрії, Львів: Літопис. 2001. 712 с.
2. Kaiserlich-königliches Armeeverordnungsblatt. Erster Jahrgang (November 1850 bis Ende Dezember 1851). Wien, 1851. S. 750
3. Militärschematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1851. Wien, 1851. 1038 s.
4. Militärschematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1853. Wien, 1853. 1096 s.
5. Militärschematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1857. Wien, 1857. 1348 s.
6. Moll M. Militärgerichtsbarkeit in Österreich (circa 1850–1945). *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*. 2016. 6. Jahrgang, S. 324-345
7. Ottenfeld R, Teuber O., Die österreichische Armee von 1700 bis 1867. Graz, 1971. 879 s.
8. Schmidt-Brentano A. Die Armee in Österreich: Militär, Staat und Gesellschaft 1848-1867. Boppard am Rhein, 1975. 562 s.
9. Wimmer J. (ed.). Normalien-Sammlung für Militär-Gerichte. Erstes Supplement Heft (Jahrgang 1857.) Graz, 1857 166 s.

ШЛЯХ ВІД НАСТОЯТЕЛЯ ДО КОМАНДИРА ВІЙСЬКОВОГО ПІДРОЗДІЛУ

Михалик Андрій, студент 1 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник : к. і. н., доц. Понедельник Л. А.

«Чудес на війні побачив більше, як в монастирі», – Олег Дядюсь.

Щирий, відвертий, креативний. Він не соромиться бути собою, не одягає на себе маску надуманої благочестивості та суворості. Отець Макарій (в миру Олег Дядюсь), лучанин, який з 2017 був настоятелем храму Святителя Миколая Чудотворця у Волновасі. Він ламає всі сучасні стереотипи про уявлення монахів. З ним можна годинами розмовляти не лише про духовне, а й зокрема про спокуси, які трапляються на шляху тих, хто вирішив присвятити своє життя Богу.

Народився Олег Дядюсь листопадового дня 1979 року в Луцьку. Навчався в школі №11, яку закінчив як сам отець каже “трієчником”. Оскільки сім’я Олега не була заможною, ще юним хлопчина зрозумів, що у батьків немає коштів, аби платити за навчання, тому доведеться всього досягати власними силами. На подив шкільних учителів, колишній трієчник Олег закінчив ПТУ з червоним дипломом і повернувся до Луцька. Вступ до вищого навчального закладу перервала строкова служба в армії [6].

Після демобілізації Олег Дядюсь повернувся до Луцька і почав активно вливатися в життя. Проте Бог давав про себе знати. Ніби й заробляв гроші, а вони розходились, наче вода. Життя ніяк не налагоджувалось. Одного вечора Олег Дядюсь впав на коліна просто на кухні, розплакався від безвиході й попросив Бога змінити його життя. І тоді з ним сталось справжнє диво. Зранку наступного дня у нього з’явилося бажання знову читати Святе Письмо і спілкуватися з Богом. Хотілось до храму, хоча він не знав, кудисаме йому йти. Ще в миру троє друзів – Олег (нині отець Макарій), Іван (отець Костянтин) та Андрій (отець Яків) вирішили шукати церкву, якій будуть служити. Аби віднайти свій шлях до Бога, друзі вирішили дослідити кожну конфесію [8].

Символічно 6 червня 2007 року, в День журналіста, 26-річний Іван Марченко та 27-річний Олег Дядюсь, працівники ТРК «Аверс», постриглися у ченці. Відтоді їх нарекли отцем Костянтином та отцем Макарієм [2].

«...Мене поставили виконувачем обов’язків економа. І щось мене почало під’їдати. Що стало точкою вибуху – й досі не знаю. Я пішов з монастиря в сані диякона і будучи монахом. Працював у Луцьку рекламним менеджером. Потім у Києві. Заробляв досить гарні на той час гроші, але диявол постійно випробував мене. Спочатку він приходив у

вигляді безсоння. Було важко засинати. Я розумів, що монах, але вийшов з монастиря. І я не знав, що робити далі...» – розповідає отець Макарій.

Далі був 2014 рік і Революція Гідності. Отець Макарій попросив Владика відпустити його у відпустку на Майдан, але не розповідати про це братії. Той дозволив, але зазначив, що така розповідь про це ігумену. Олега Дядюся дуже хвилювали ці події, він хотів чимось допомогти. Майдан вразив його атмосферою, де кожен ставився одне до одного як до близької людини. Одні волонтери роздавали чай, інші – їжу, хтось пробивав лопатою кригу, аби стікала вода. Йому здавалося, що на Майдані були сильні духом та справжні люди [4].

Після революції надійшов запит від 2-го батальйону Нацгвардії, який формувався з «майданівців»: вони хотіли бачити у своїх рядах капелана. Владика дозволив Олегу Дядюсю виконувати священницьке служіння в цьому батальйоні. Так він розпочав облаштовувати на полігоні капличку, де проводив службу та спілкувався з хлопцями. Війна зробила багато поправок у житті Олега Дядюся в контексті розуміння цінностей, людського життя.

Із 2014 по 2016 рік духівник перебував на Донеччині як військовий капелан. Ніхто не примушував виконувати його якісь бойові завдання. Але згодом побачив, як втомлюються хлопці, як просто валяться з ніг. Розпочав ставати на вахту, потім був водієм. Коли Олег Дядюсь з побратимами потрапив кілька разів у серйозні «заміси» (це якраз були бої за Дебальцево), постав перед вибором, тому що не міг стріляти. А виїжджати на бойові завдання хлопцям треба було кожного дня. Настоятель відмовився. Їздив за продуктами, боєприпасами, виконував другорядну роботу. Капелан зауважує: на війні побачив чудес більше, ніж в монастирі. За спиною у нього і Карачун, і Дебальцево. Він зізнається, що там, у гарячих точках, було багато спокусу, бо війна загострює і почуття, і відчуття. Якщо агресія – то вдвічі сильніша, якщо жалість – то так само, якщо любов – то вона проникала в саме серце. Через призму загострення емоцій сіра війна надавала життю яскравих кольорів. Коли молодого капелана почали поволі вводити у ранг військового, а не священника, він зрозумів, що настав час повертатися додому.

«Після війни мав таку проблему, як посттравматичний синдром у мене часто змінювався настрій, вночі я кричав уві сні. Місцями у мене «падала планка». І цей стан мене лякав. Між священником та учнями був своєрідний договір про взаємовідносини. Завдяки молоді капелан зрозумів, що потрібен комусь у цьому житті. Це було своєрідною реабілітацією.

З 2017 року був призначений настоятелем храму святителя Миколая Чудотворця у Волновасі, на будівництво якого збирала гроші вся Волинь. Збудована святиня була на честь загиблих побратимів 14-ї бригади. Спочатку Волноваха вразила волинського священника сірістю й

негативом. На той час місто було в замороженому стані – нічого не будувалося, нічого не робилося, бо люди не знали, що буде далі. На диво, після будівництва храму і Волноваха почала розквітати. З початком повномасштабного вторгнення, отець Макарій прийшов у територіальну оборону. Там не знайшлося капеланської роботи, тож довелося взяти до рук зброю, щоб обороняти місто. Силкових структур, які мали б утримувати місто, просто не існувало на той час. Та й чоловіків, які вміли тримати зброю, залишилося відсотків десять. 24 лютого почав займатись евакуацією сімей з дітьми, пізніше разом з територіальною обороною організував оборону міста та його околиць. Сьогодні Волноваха знаходиться в окупації. Це місто для нього стало рідним. Коли отець Макарій приїжджав до Луцька, то за кілька днів Волноваха манила священника до себе.

У квітні 2022 року отримав поранення. В лютому 2023 року підрозділ Олега Дядюся працював на Лиманському напрямку. А вже у червні 2023 року Герой отримав нагороду від Міністерства оборони України. На своїй сторінці у фейсбук він опублікував фото медалі «За поранення» [1].

Ми горді сьогодні за о. Макарія Дядюся і таких Героїв, як він! Україні бути!

ДЖЕРЕЛА

1. Воїн-священник з Луцька отримав нагороду від Міністерства оборони України. *Район.Життя* 2023. 22.06.URL: <https://life.rayon.in.ua/news/609999-voyn-svyashchennik-z-lutska-otrimav-nagorodu-vid-ministerstva-oboroni-ukraini> (дата звернення : 8.05.2024).
2. Гембік О. Двоє журналістів прийняли постриг. *Gazeta.ua* 07.06.2007. URL: https://gazeta.ua/articles/ukraine-newspaper/_dvoye-zhurnalistiv-prijnyali-postrig/166238 (дата звернення : 10.05.2024).
3. Колишній жидичинський чернець поранений окупантами. *Район.Ківерці* 08.04.2022. URL: <https://kivertsi.rayon.in.ua/news/503989-kolishniy-zhidichinskiy-chernets-poraneniy-okupantami> (дата звернення : 10.05.2024).
4. Коломієць В. Ми були активістами, а стали воїнами. П'ять історій учасників Революції Гідності, які захищають Україну на фронті URL: <https://shotam.info/my-buly-aktyvistamy-a-staly-voinamy-p-iat-istoriy-uchasnykiv-revoliutsii-hidnosti-iaki-zakhyshchaiut-ukrainu-na-fronti/> (дата звернення : 6.05.2024).
5. «Не запитуйте військових *Волинські новини* 09.10.2023. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/ne-zapytuyte-koly-zakinchytsia-viyana-otets-makariy-z-lutska/> (дата звернення : 7.05.2024).
6. Макарій Дядюсь, житель міста Луцька, 1979 р.н. Записано зі слів очевидця 12.03.2024 р.
7. Семенюк В. Кажуть монахам. *Волинські новини* 27.11.2021. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/kazhut-monakham-kokhaty-ne-mozhna-a-ia-kokhav-lutskyy-sviashchennyk-iakyy-sluzhyt-na-skhodi-pro-spokusy-viynu-ta-shliakh-do-boha/> (дата звернення : 8.05.2024).
8. Федорук О. Священник із Луцька змінив рясу на військову форму. *Район.Життя* 23.03.2023. URL: <https://life.rayon.in.ua/topics/585918-ya-robiv-te-shcho-velit-moe-sertse-svyashchennik-iz-lutska-yakiy-zminiv-ryasu-na-viyskovu-formu#group=redactor&photo=6> (дата звернення : 10.05.2024).

РОЛЬ ЛЕВКА ЛУК'ЯНЕНКА У СТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ (УГГ)

Назарчук Сніжана, студентка 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

У 1975 році радянські представники підписали Прикінцевий акт Гельсінської наради. Це було зроблено в обмін на світове визнання повоєнних кордонів країни [5].

У вересні 1976 року Микола Руденко з Олесем Бердником відвідали у Чернігові Левка Лук'яненка і розповіли, що у Москві була створена Гельсінська група для моніторингу виконання Гельсінської угоди з прав людини в СРСР і що подібна організація повинна бути створена в Києві [7].

Блискучий політичний крок радянського уряду, який взяв на себе зобов'язання виконувати Гельсінську угоду, надав нового імпульсу українському опору в боротьбі за українську державність.

9 листопада 1976 року була створена Українську Гельсінську Групу (УГГ). Засновники знали, на що йшли, але це не завадило їм розпочати надзвичайно важливу діяльність, спрямовану на захист прав і свобод усіх громадян Української РСР [7, 76].

Тим часом Левко Лук'яненко написав звернення до Белградської наради 35 країн про утиски українців, зокрема відсутність права на еміграцію. Також він вступився за художника П. Рубана за допомогою наукової роботи під назвою «Зупиніть кривосуддя!» [3,65].

Діяльність УГГ виявилася напрочуд актуальною, враховуючи неабияку активність учасників групи та грамотну Конституцію, засновану на базових засадах плюралізму. Однак все це мало свої нюанси [1, 89].

Через невеликий проміжок часу всі українці-правозахисники «гельсінці» були заарештовані, повна відсутність фінансування ускладнили нормальне функціонування організації. Певний час організація фактично не існувала, за винятком її закордонних представництв. Однак, незважаючи на це, немає сумніву, що УГГ зробила значний внесок у боротьбу за захист прав українців в СРСР.

У лютому 1977 року було здійснено низку арештів засновників УГГ - Руденка, Тихого, Матусевича та Мариновича, а також особливо небезпечного рецидивіста Лук'яненка.

12 грудня 1977 року Лук'яненко був заарештований. Левко був засуджений Чернігівським обласним судом до десяти років позбавлення волі і п'яти років заслання за частиною другою статті 62 Кримінального кодексу Української РСР.

Відбував покарання Левко в таборі в с. Сосновка в Мордовській АРСР, де разом з іншими політичними в'язнями продовжував боротьбу, готував і передав на Захід інформацію щодо порушення прав і свобод людини в Радянському Союзі, яка системно надходить із табору на волю.

Політичні верхи Радянського союзу стурбовані, адже невдовзі у Москві відбудуватимуться Олімпійські ігри, тож інформація з таборів може негативно позначитись на іміджі Союзу. Політв'язнів із Сосновки перевели до спеціально побудованого табору в селі Кучино на Уралі.

У лютому 1980 року всіх ув'язнених особливого режиму, включно з Левком Лук'яненком, перевели у тюрму в селі Кучино Пермської області, за 200 м від 36-ї зони [4, 76].

З роками режим проти інакомислячих ставав дедалі активнішим, і дисидентам ставало дедалі важче боротися. Каральна система безжально руйнувала і виснажувала дух і тіло політв'язнів, вони були на межі зриву, але все ж таки вистояли. 6 травня 1984 року помер Олекса Тихий. Лук'яненко був дуже шокований цією подією.

Василь Стус запропонував оголосити голодування на знак спротиву, але Левко Лук'яненко сказав: "Я вже не маю сили на довготривалий спротив, якщо ми вирішимо спалити себе, я готовий...». Політв'язні були виснажені, але трималися щоб не відступити не здатися системі. У в'язниці Левка Лук'яненка намагалися отруїти, але це не вдалося, і український борець за свободу продовжував чинити опір.

13 грудня 1986 року Левка Лук'яненка перевели з Кучино до Пермської пересильної тюрми, а звідти - до Чернігівської. Там слідчі КДБ "працювали" з ним більше місяця. Потім Левка повернули до Кучино. А 8 грудня 1987 року етапували на заслання в село Березівка Парабельського району Томської області.

У березні 1988 року заочно обраний головою відновленої УГГ, яка від 7 липня діяла як Українська Гельсінкська Спілка (УГС). Завданням УГС Левко Лук'яненко бачив в необхідності негайно йти до трудящих, до робітників для розтлумачення проблем України та першочергових завдань сучасності.

Видатний державний діяч, зокрема, зазначав: «Із заміною свавільних диктаторських методів управління за допомогою законів, із переходом до правової держави, відкривається як реальне право стаття 72 Конституції СРСР, що проголошує за кожною союзною республікою право вільного виходу із СРСР». Тобто омріяна ідея незалежності України мала змогу реально втілитися на практиці [2].

23 квітня 1988 року отримав пропозицію виїхати за кордон, але категорично відмовився, оскільки розумів, що ситуація в Україні стрімко змінюється, бачиться перспектива створення політичної партії.

Указом Президії Верховної Ради від 30 листопада 1988 року Л. Лук'яненко був помилуваний [6].

Після закінчення ув'язнення у 1989 році Левко Григорович повертається в Україну. Не гаючи часу він вирушає до Києва на зустріч з представниками Української Гельсінської спілки.

Події набирають неймовірної динаміки, адже попереду перші демократичні вибори. Левко Лук'яненко оселяється у селі Хотів на Київщині, але більшість часу він проводить у вагонах на зустрічах із виборцями проходять на Прикарпатті [8, 67].

На вересневих зборах 1989 року Всеукраїнської Координаційної Ради (ВКР) УГС було ухвалено нову політичну лінію: перейти до прямої агітації за вихід України зі складу СРСР. Саме в цей час Л. Лук'яненко була підготовлена розвідка під назвою «Проект програми Української демократичної спілки». Шлях до незалежності Л. Лук'яненко вбачав «у поступовій трансформації окупаційних державних, економічних, громадських інституцій на патріотичні інституції мирними, конституційними засобами [7, 45].

ДЖЕРЕЛА

1. Гарань О.В. Убити дракона: З історії Руху та нових партій України. К.: Либідь, 1993. 200 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Yakaboo Publishing. Київ, 2019. 643 с.
3. Лелик С. Україна, демократія і любов. Надія Лук'яненко про чоловіка, Франківськ і штаб у власній квартирі. Електроний ресурс. [Режим доступу]: <https://report.if.ua/istoriya/ukrayina-demokratiya-i-lyubov-nadiya-lukyanyenko-pro-cholovika-frankivsk-i-shtab-u-vlasnij-kvartyri-foto/> (дата звернення 15.04.2024 р.).
4. Лук'яненко Л. Незнищенність. К.: МАУП, 2004. 88 с.
5. Лук'яненко Левко. Сповідь у камері смертників [Текст]. Вступ. ст. Л.Єфімова; Худож. Г.Філатов і Р.Безп'ятов. К.: «Вітчизна», 1991. 128 с.
6. Національний університет «Києво-Могилянська академія»; Центр дослідження історії та культури Східноєвропейського єврейства; Центр європейських гуманітарних досліджень; Український католицький університет; Інститут релігії та суспільства. Дисиденти. Антологія текстів [Текст] / За ред. О. Сінченка; Упор.: О.Сінченко, Д.Стус, Л.Фінберг. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 656 с.
7. Спогади Левка Лук'яненка. К.: УРП. 1998. 52 с.
8. Українська суспільно-політична думка в XX ст. Документи і матеріали : 3 т. / [під ред. Т. Гунчака]. Балтимор-Мюнхен: Сучасність. 381 с.

ВПЛИВ ПРЕЗИДЕНТСТВА НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Огрєбчук Павло, студент 5 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.п.н., професор Бортніков В.І.

Вплив інституту президентства на формування громадянського суспільства в Україні є надзвичайно важливою та складною проблемою. Президент України виступає не лише як символ державності, але й як ключова фігура, яка визначає розвиток країни та сприяє формуванню громадянського суспільства через ряд механізмів та дій.

Одним із головних аспектів є роль президента у підтримці громадянських цінностей та прав людини. Виступаючи як гарант Конституції, президент має зобов'язання захищати права та свободи громадян, що сприяє формуванню демократичного суспільства. Його публічні виступи та рішення можуть відігравати ключову роль у встановленні культури поваги до прав людини [1, с. 7].

Крім того, президент має значний вплив на політичну агенду країни та законодавчий процес. Він має право вносити законопроекти до парламенту, що стосуються різних аспектів життя суспільства. Це дає можливість впливати на законодавчу базу та спрямовувати її на підтримку громадянських прав та свобод.

Також важливою є лідерська роль президента, яка полягає в тому, щоб стати прикладом для громадян та сприяти активізації громадянської позиції. Через свої дії та слова президент може стимулювати громадян до участі в громадському житті та політичних процесах, що сприяє розвитку громадянського суспільства.

Невід'ємною частиною ролі президента є його відповідальність перед суспільством. Громадяни очікують від президента захисту їхніх інтересів та дотримання виборчих обіцянок. Такий контроль зберігає демократичний характер суспільства та сприяє розвитку громадянського суспільства.

Додатково, важливо враховувати інституційний контекст, у якому діє президент України. Після революції гідності 2014 року Україна пережила значні зміни в політичній системі, включаючи зміни до Конституції, що змінили роль та повноваження президента. Зокрема, було здійснено перехід до парламентсько-президентської форми уряду, що обмежило деякі повноваження президента на користь парламенту та уряду.

Такі зміни вплинули на роль президента в формуванні громадянського суспільства, зробивши його роботу більш колективною та залежною від інших інституцій влади. З одного боку, це може сприяти більшому консенсусу та врахуванню різноманітних поглядів у прийнятті рішень, що сприяє відкритості та плюралізму в суспільстві. З іншого боку,

це може ускладнити прийняття рішень та затримати реформи, які необхідні для подальшого розвитку громадянського суспільства.

Україна, як багата історичними подіями країна, стоїть перед викликом побудови сучасного громадянського суспільства. Вплив президентства на цей процес не може бути недооцінений.

Президент України не лише втілює в собі символ державності, але й є керівником держави з великою політичною вагою. Його роль в формуванні громадянського суспільства починається ще до обрання, коли кандидати висувають свої програми, в яких часто містяться обіцянки щодо підтримки громадянських цінностей, прав людини та демократії.

Після обрання президенту випадає роль керівника держави, який визначає пріоритети для країни. Його здатність мобілізувати громадян на підтримку реформ, законодавчі зміни та соціальні ініціативи відіграє важливу роль у процесі будівництва громадянського суспільства.

Президент також має важливу функцію - бути обличчям держави в міжнародній арені. Його зовнішньополітичні дії та заяви можуть впливати на сприйняття України світовим співтовариством і, відповідно, на рівень довіри до країни та готовність іноземних партнерів співпрацювати в сфері розвитку громадянського суспільства [2, с. 307].

Проте варто враховувати, що вплив президента на розвиток громадянського суспільства не є єдиним. Важливу роль в цьому процесі відіграють інші гілки влади, громадські організації, активісти та звичайні громадяни. Спільна робота всіх цих суб'єктів дозволяє створювати сприятливе середовище для розвитку громадянського суспільства.

Важливою складовою впливу президентства на розвиток громадянського суспільства є його здатність створювати умови для вільного розвитку громадянського суспільства. Це включає в себе забезпечення свободи слова, свободи зібрань та асоціацій, а також гарантію прав громадян на участь у політичному процесі.

Президент також може сприяти розвитку громадянського суспільства шляхом підтримки громадських ініціатив та проектів. Створення фондів або програм державної підтримки для незалежних громадських організацій може сприяти їхньому розвитку та активізації участі громадян у суспільному житті.

Крім того, президент може впливати на розвиток громадянського суспільства через свою роль у номінації та призначенні керівників ключових державних органів та інститутів. Номінація компетентних та добросовісних кандидатів, які підтримують громадянські цінності, може сприяти зміцненню інституцій громадянського суспільства.

Однак важливо також враховувати ризики та обмеження, які можуть супроводжувати вплив президентства на розвиток громадянського суспільства. Недостатня увага до захисту прав та свобод громадян,

зловживання владою, а також корупція можуть завдати шкоди розвитку громадянського суспільства та демократії в цілому.

Громадянське суспільство відіграє ключову роль у забезпеченні демократії та правової держави. Воно сприяє розвитку політичної культури, відповідальності влади перед громадянами та встановленню ефективних механізмів контролю за владою. Це важливо для забезпечення рівності перед законом, захисту прав та свобод кожного громадянина та розвитку вільного суспільства.

Крім того, громадянське суспільство є важливим джерелом інновацій та розвитку. Активна участь громадян у суспільному житті сприяє поширенню ідей, обміну досвідом та створенню нових ініціатив у різних сферах життя країни. Це сприяє сталому розвитку та підвищенню якості життя населення [3, с. 394].

Однак, для ефективного розвитку громадянського суспільства необхідна сприятлива політична та соціальна атмосфера, яка забезпечує свободу висловлення, право на мирні зібрання та асоціації, а також захищає громадянські права та свободи. Також важливою є наявність ефективного механізму взаємодії між владою та громадянами, який забезпечує участь громадян у процесах прийняття рішень та вплив на формування політики [4].

Отже, розвиток громадянського суспільства в Україні є важливим завданням, яке вимагає спільних зусиль уряду, громадських організацій, активістів та всіх громадян. Вплив президентства на цей процес може бути вирішальним, оскільки президент має великий вплив на політичний, соціальний та економічний розвиток країни. Від того, як президент виконує свої обов'язки та яким чином сприяє розвитку громадянського суспільства, залежить майбутнє України та її громадян.

ДЖЕРЕЛА

1. Агафонов С. А. Інститут Президента в системі державної влади України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2003. 16 с.
2. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання. Харків : Право, 2009. 468 с.
3. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл./ За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2008. 416 с.
4. Указ Президента України № 32/2012 "Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/2012#Text> (дата звернення: 24.04.2024).

ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ГЕТЬМАНА ЮРІЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Приймак Володимир, студент 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Постановка проблеми. Доля Юрія Хмельницького дивовижна і переповнена надзвичайними поворотами, які не могли бути очікуваними навіть для сина засновника української козацької держави. Особистість гетьмана зацікавила своєю складною, життєвою долею [3,89]. Не до кінця дослідженою в українській історіографії є тема зовнішніх векторів політики Юрія Хмельницького.

Мета дослідження – охарактеризувати зовнішню політику гетьмана Юрія Хмельницького.

Результати дослідження. Після зречення Івана Виговського у другій декаді вересня 1659 року козацька рада біля містечка Германівка, що під Києвом, гетьманом одноголосно обрала Юрія Хмельницького. Через місяць його повноваження були підтверджені від імені царя Олексія Михайловича на Генеральній військовій раді у Переяславі ціною укладення з Москвою вкрай не вигідної для Гетьманщини угоди. Згідно з нею, гетьманський уряд не міг без дозволу царя воювати чи надавати військову допомогу сусіднім правителям, а натомість був зобов'язаний за царськими наказами йти в походи. Договірні статті зобов'язували Юрія Хмельницького вивести козацькі залоги з білоруських земель і передати Старий Бихів «государевим людям». Надалі жителі Білої Русі не мали права величати себе козаками. Тобто козацький устрій на білоруських землях було ліквідовано. Суттєво обмежили владні повноваження козацької адміністрації російські залоги на чолі з царськими воєводами, введені, крім Києва, до Переяслава, Ніжина та Чернігова на Лівобережжі, Брацлава та Умані - на Правобережжі [2, 163].

У 1660 році розпочалася нова війна між Польщею і Московщиною за українські землі, у якій узяли участь і українські війська, очолювані Ю. Хмельницьким. Воєнна кампанія московських військ під командуванням В. Шереметева, до яких, за наказом Ю. Хмельницького, приєднався козацький корпус під проводом Т. Цецюри, завершилася нищівною поразкою під Чудновом.

У світлі таких подій 27 жовтня 1660 року гетьман Ю. Хмельницький оголосив про свій перехід на бік поляків та уклав з Польщею Слободищенський трактат.

Слободищенський трактат. 27 жовтня 1660 року між гетьманом України Ю. Хмельницьким і Польщею в містечку Слободищі біля м.

Чуднова був підписаний Слободищенський трактат. Провідну роль у виробленні його умов з української сторони відіграли козацькі старшини Г. Гуляницький, Г. Лісницький та митрополит Д. Балабан, а з польської — коронний гетьман С. Потоцький і польний гетьман Ю. Любомирський.

Цей договір скасовував не вигідні для України Переяславські статті 1659 року. Згідно з його умовами:

- Гетьманщина розривала союз з московським царем і відновлювала державний зв'язок з Річчю Посполитою на основі Гадяцького договору 1658 року;

- залишаючи в силі більшість пунктів договору І. Виговського з королівським урядом, польська сторона не погодилася на створення Великого князівства Руського, яке входило б на рівних правах з Польщею і Литвою до складу федеративного державного утворення — Речі Посполитої;

- українські землі, що були у складі Московської держави, одержували тільки автономію з гетьманом на чолі;

- українські війська зобов'язувалися брати участь у воєнних діях польської армії проти Московського царства й не нападати на Кримське ханство. Козацька рада в Корсуні схвалила Слободищенський трактат [1, 11], але лівобережні полки (Ніжинський, Чернігівський та Переяславський) на чолі з Я. Сомком і В. Золотаренком не погодилися з умовами договору й висловилися за збереження союзницьких відносин з Москвою. Це започаткувало поділ Гетьманської держави на Правобережну й Лівобережну частини. Кілька походів Ю. Хмельницького в 1661-1662 рр. на Лівобережжя з метою домовитися завершилися невдачею. Лівобережні полки зберегли вірність Москві й обрали навесні 1662 року наказним гетьманом переяславського полковника Якіма Сомка (За «Довідником з історії України»).

Україна поділилася на дві частини: Правобережну, де старшина була налаштована пропольськи, та Лівобережну, де козацька верхівка визнавала зверхність Москви. Це неминуче призвело до міжусобиць серед прибічників двох гетьманів. Подальша доля Ю. Хмельницького. У січні 1663 року, відчуваючи власну неспроможність опанувати ситуацію, Юрій зрікся булави й постригся в ченці під іменем Гедеона. Деякий час він жив у монастирях Києва, Корсуня, Сміли й Чигирини.

Упродовж 1664-1667 рр. був ув'язнений у Марієнбурзькій тюрмі за наказом польського уряду. Після звільнення жив в Уманському монастирі. На початку 70-х рр. Юрія захопили в полон кримські татари й відправили до Стамбула, де його утримували в Едичкульській в'язниці, а через якийсь

час — в одному з грецьких монастирів, де колишній гетьман був архімандритом.

Точних відомостей щодо того, де та як Юрій Хмельницький загинув чи помер своєю смертю, нема. За одними даними, турки вивезли його до Стамбула і стратили. За іншими - ніхто його в Стамбулі не страчував, а він визнав іслам і помер там через кілька років від власних хвороб. Ще одну поважну версію потрактовано в "Історії русів", в якій мовиться "...Наказний гетьман Дорошенко, що прагнув, як і багато інших, справжнього собі гетьманства, схопивши Хмельницького, віддав ханові кримському, який заслав його до Білгорода, і звідтіль узято його до Царгорода й ув'язнено в Едикулі, або в Семібаштовому замку, де утримувало чотирнадцять років, після чого заслано на один грецький острів, де він і помер паламарем у грецькому монастирі" [4, 144].

Нарешті, існує версія, що до Стамбула його не довели. "Зробившись гетьманом, - викладає іншу версію М. Аркас, - Юрась звелів, щоб усякий, хто жениться, платив йому за те мито. Одного разу мав оженитись син дуже заможного турецького підрядчика, жида Оруна, котрого добре знали всі турецькі власті, він і не думав, що мусить теж питатись дозволу гетьмана. Коли почув про той непослух Хмельниченко, то вскочив в будинок і, заставши тільки жінку Оруна, звелів з неї живої здерти шкіру. Орун кинувся жалітись паші. Хмельниченка судили у Кам'янці, і суд присудив: задушити його вірьовкою і кинути у річку". Приводом для усунення "сарматського князя" з політичної арени стала історія з єврейським купцем Оруном, який вів брудні справи: скуповував українських дівчат для гаремів султана та пашів і вигідно потім продавав їх. Коли Юрій Хмельницький дізнався, що син Оруна одружився, не сплативши умовленого перед тим податку, то послав яничар для розправи. Орун устиг втекти, але яничарам вдалося схопити його дружину, її Юрій Хмельницький і наказав закатувати. Внаслідок скарги Оруна до кам'янецького паші, а потім і до самого султана Юрія заарештували (1681 р.) і привезли до Кам'янця-Подільського. Після спалаху в наступному році воєнних дій Османської імперії проти Російської держави турецький уряд вирішив утворити тут "Руське князівство" на чолі з Ю.Хмельницьким. У підписаному в квітні 1678 р. із Польщею Константинопольському трактаті (він становив, по суті, ратифікацію Журавнинського договору) зазначалося, що ця територія відходить козакам: "Україна взята в давніх своїх границях стосовно до виразів цієї угоди, має бути уступлена козакам, підданам моєї Найвищої Порти. Тільки Біла Церква і Павлолуч повинні залишитись під Польщею" [5, 171].

Тут після короткого розслідування винесли вирок: шибениця. Вислухавши присуд, Юрій Хмельницький став "білим як хустка, і не сказав ні слова". Де і як було виконано вирок, невідомо. За одними даними,

його задушили на Турецькому мості в Кам'янець-Подільському, за іншими — стратили в Стамбулі. Але на тому закінчилося нещасливе для України гетьманування молодшого сина великого Богдана... Час, місце та обставини смерті Ю.Хмельницького до нашого часу залишаються дискусійним питанням в історіографії. Здебільшого зазначається, що він пішов з життя між 1681 і 1685 рр., а місцем загибелі називають Кам'янець-Подільський і Стамбул. Найчастіше зазначається, що гетьман-невдаха був страчений турками [6, 112; 7, 379]. Незважаючи на те, що свідчення французьких дипломатів проливають певне світло на долю Юрія Хмельницького, вона все ж залишається такою ж загадковою та малознаною, і є потенційним об'єктом для серйозних наукових студій, що могли б дати краще уявлення про цю суперечливу постать української історії [4, 147]. Роком його смерті досить умовно вважають 1685. Що вдієш, народ, який лінується вести життєпис навіть своїх правителів, мусить укладати історію з чужоземних чуток. Висновок. Гетьман Юрій Хмельницький проводив досить мудро зовнішню політику: зокрема уклав 27 жовтня 1660 року з Річчю Посполитою так званий Слободищенський трактат, який розривав союз з Московією, скасовував Переяславські статті, відновлював союз з Річчю Посполитою й гарантував автономію України, яка зобов'язувалася воювати спільно з військом Речі Посполитої проти Московського царства. Але, нажаль, Юрій Хмельницький виявився недосвіченим політиком, який вагався між власним духовним світом і бажанням бути правителем України у союзі з Московським царством, Туреччиною та Річчю Посполитою.

ДЖЕРЕЛА

1. Величко С. “Літопис” / упоряд. Г. Боряк, Т. Таїрова-Яковлева. Київ: Кліо, 2020.
2. Горобець В. “Волимо царя східного...”. Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава. К.: Критика, 2007.
3. Дашкевич Я. Клан Хмельницького: легенда чи дійсність? Україна в минулому. К.; Львів, 1992. Вип. 2.
4. Луняк Є. М. Юрій Хмельницький у свідченнях французьких дипломатів другої половини XVII ст. *Український історичний журнал*. 2012. № 1. С.143–152.
5. Смолій В., Степанков В., Горобець В., Чухліб Т. Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.): посібник для університетів. Київ, 2016.
6. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / упоряд. І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко. К.; Львів: НТШ, 2004.
7. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 2-е вид., переробл. та розшир. Київ: Критика, 2005.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ГУРТКІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ 80-90-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

*Рибачук Богдан, студент 2 курсу
ВСП «Ковельський промислово-економічний фаховий
коледж Луцького НТУ»*

Науковий керівник: викладач історії Шимчук Н.І.

У 80-90-ті роки ХІХ століття в Україні було досить складне соціально-політичне та культурне середовище, яке спричинило виникнення різноманітних молодіжних організацій та гуртків. Пройнявшись національними почуттями під ідейним впливом старших громадівців, частина організаційно згуртованої української молоді прагнула не тільки оволодіти творчою спадщиною і досвідом суспільної діяльності своїх наставників, а й сказати своє слово в галузі теорії та практики українського руху.

Учасники молодіжних гуртків активно долучалася до політичних обговорень та дій, формуючи власні організації для захисту національних інтересів. У цей період українське національне самовизначення почало набирати обертів, особливо після важливих подій, таких як антиросійські виступи під час Польської і Російської революцій 1848-1849 рр. та інших. Молодіжні організації стали центром цього національного пробудження та сприяли формуванню української ідентичності.

На початку 80-х років ХІХ ст. у Києві під керівництвом і за матеріальної підтримки Київської Старої громади виникло декілька гуртків української молоді, які займалися національно-культурною діяльністю. Вони працювали над виданнями популярних книг для народу (з географії, фізики тощо), але за тодішніх умов вони не могли побачити світ. Інколи старші громадівці їм доручали виконати певні спеціальні завдання. Так, вони вивчали мову творів Івана Вишенського, літопису Самовидця і писали на цю тему реферати, брали участь у підготовці словника української мови.

Велику роль у патріотичному вихованні української молоді відігравали політичні поезії Т.Г.Шевченка й вечори, організовані на честь великого поета.

У 80-х роках Київська Стара громада зрідка посилала молодих українців із студентських гуртків у Галичину, щоб вони побачили українське національне життя у вільніших конституційних умовах, щоб поглибити їхнє національне виховання в українській ідеї.

У 1883/1884 н. р. виник український гурток учениць Київських вищих курсів, який був заснований з ініціативи О.О.Доброграєвої. Підтримуючи національно-культурницьку діяльність Київської Старої

громади, вона в політичних і соціальних питаннях шукала ширших шляхів і почала схилитись до програми М.П.Драгоманова.

Завершивши навчання на курсах, учасниці доброграєвського гуртка виїхали до сіл працювати вчительками. Працюючи у земських та інших школах, вони продовжили роботу згідно зі своїми переконаннями: дбали про освіту селянських дітей, вели бесіди із селянами на теми, що їх цікавили, читали книги, зміст яких виходив за межі офіційної освіти, тобто проводили освітньо-культурну роботу і пропаганду, не вдаючись до агітації.

Починаючи з 1883 р. у Києві почав формуватися ще один гурток української молоді, який називався гуртком «політиків», який підтримував постійні зв'язки з доброграєвським гуртком. Проте, на відміну від народниць, «політики» нагальним завданням вважали діяльність серед інтелігенції, студентської молоді в містах України. Вони надавали великої ваги боротьбі за політичну волю, за національні права.

Під впливом «політиків» у Києві сформувався ще один осередок у 1886 р., який дістав назву «гурток молодших політиків», до якого ввійшли переважно студенти юридичного факультету. Майже одночасно О.О.Доброграєва організує з учениць Київських вищих жіночих курсів ще один український гурток.

Незабаром усі три гуртки утворили єдиний осередок під назвою «гурток політиків». Члени гуртка прагнули поглибити знання в галузі соціології, політичної економії, етики та ін., читали легальну та нелегальну літературу із суспільних питань.

У 1888-1890 рр. гурток розробляв свою програму, в якій висувалися соціально-економічні вимоги. Члени гуртка проводили пропаганду не тільки у селі, але й серед інтелігенції Києва. Частина гуртківців заснували «Українську просвіту», яка мала поширювати українські книги на селі.

Ще одним центром формування молодіжних осередків було м. Чернігів, де у 1883/1884 н. р. виник і діяв гурток учнівської молоді в Чернігівській духовній семінарії. Серед учасників вже були й такі, які не лише вивчали книги демократичного спрямування, революційно-народницькі видання, а й виявляли інтерес до української літератури.

Впродовж 1884 р. й десь до середини 1885 р. в Чернігові поступово сформувався новий гурток. Спочатку вони регулярно збиралися для читання російських і українських творів, які, в більшості, заборонялися. Потім на зібрані кошти створили бібліотеку. До кінця 1885 р. відбулось утвердження гуртка, в основному, на позиціях українства. Але за умов жорстокої політичної реакції, за відсутності постійного зв'язку із загартованими діячами українського руху молоді гуртківці не змогли виробити широкого та сталого національного світогляду, а тим більше перейти до практичної діяльності серед українського народу.

Восени 1883 р. серед студентів-українців вищих навчальних закладів Петербурга почав формуватися політичний гурток, члени якого згодом стали називати його «гуртком 13-ти» або «групою українських соціалістів-федералістів». Він існував таємно. На програму його діяльності написав рецензію М.П.Драгоманов. До сфери своєї діяльності вони відносили культурні, економічні та політичні завдання. Програма виразно зафіксувала основні світоглядні принципи гуртка української молоді, яка надавала великого значення завоюванню національних прав українському народові і приступала до діяльності в цьому напрямку.

Поступово в колах української демократичної молоді відбувалися консолідаційні процеси, що призвели до створення всеукраїнської організації «Братство тарасівців». Вони засновували українські гуртки самоосвіти, розповсюджували серед їхніх учасників українські легальні й нелегальні видання, влаштовували в містечках Харківської губернії самодіяльні вистави, організовували студентські масовки з читання рефератів, видавали деякі художні твори.

Діяльність «Братства тарасівців» засвідчила, що в середовищі української молоді продовжувався процес пошуку шляхів національного, політичного і соціального визволення українського народу. Рух молоді радикалізувався й політизувався; готувалися передумови для появи в Наддніпрянській Україні партій радикально-демократичного спрямування.

Українські молодіжні гуртки та організації відіграли важливу роль у національно-визвольному русі 80-90-х років XIX століття, який спрямовувався на боротьбу за політичну та культурну незалежність українського народу. Вони сприяли формуванню національної свідомості та виховували патріотизм серед молоді. Через проведення лекцій, дискусій, публікації та інші форми діяльності, молодіжні гуртки та організації поширювали ідею української незалежності та боротьби проти колоніального гніту російського царату. Гуртківці брали активну участь у протестах, демонстраціях та інших формах громадського протесту проти політики російського уряду, що призвела до ескалації національно-визвольного руху. Крім того вони сприяли збереженню та розвитку української мови, культури та традицій, організовуючи культурні заходи, фольклорні вечори, театральні постановки тощо.

ДЖЕРЕЛА

1. Волковинський В. Українські молодіжні гуртки та організації 80-90-х рр. XIX ст. Історія України. К., ТОВ «Видавнича група «ПВ», 2000. С.10-18.
2. <https://vseosvita.ua/library/embed/000dmb-3a3f.docx.html> (дата звернення: 17.04.2024).
3. <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2001/9/articles/15.pdf> (дата звернення: 17.04.2024).
4. http://politics.ellib.org.ua/pages-10506.html#google_vignette (дата звернення: 17.04.2024).

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ГЕОПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ У 1914–1945 РР.

Романюк Ірина, студентка 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Перша світова війна 1914–1918 років спричинилася до докорінної зміни геополітичного устрою світу. Одним із чинників цих змін стало пробудження України до державного життя, як і багатьох інших, до цього часу підкорених націй. Але, на жаль, українська історіографія приділяє увагу переважно внутрішньополітичним проблемам цього періоду і практично не дає чіткої відповіді на питання – а що б було з Україною у разі перемоги у Першій світовій війні тієї чи іншої сторони (країн Антанти чи Четверного блоку), яке місце українська проблема займала у геополітиці держав, що воювали, які погляди на подальшу долю України вони мали, як це відбивалося у реальній політиці щодо України. Тому важливо розглядати долю України не лише через призму національно-визвольної боротьби, якій, цілком зрозуміло, приділяється головна увага в українській історіографії і яка таки заклала фундамент майбутньої української державної незалежності, а й відповідно до геополітичних планів тогочасних так званих «великих» держав, які зійшлися у смертельній сутичці за панування у світі (Російської імперії, Німеччини, Австро-Угорщини, Франції та Великобританії). Можна отримати чіткий результат: якщо б перемогла Антанта, то Україна (й українська національна справа) могла бути остаточно похована Російською імперією. Жодна з країн Антанти не розглядала Україну як самостійну країну або навіть у вигляді федеративної частини Росії, на відміну від Польщі, країн Прибалтики, Фінляндії, Чехословаччини, країн Балканського півострова. Перемога Російської імперії могла остаточно поставити крапку в існуванні України навіть як просто окремого регіону, а українців – як самостійної нації. Досвід Гетьманщини це показав. Але поразка у Першій світовій війні і капітуляція Німеччини 11 листопада 1918 року ці можливості остаточно поховали, і в Україні залишився лише один шлях до державності – збройна боротьба з численними ворогами з усіх боків [1, с. 5].

Німецька політика щодо Східної Європи, зокрема України, формувалася в трьох центрах, які істотно впливали на дії німецького уряду. Пангерманська ліга і Партія батьківщини ставили за мету розбити Російську імперію і відсунути її кордони далеко на схід. Український рух брався ними до уваги як чинник, що послабить Росію. Існування незалежної України розглядалося виключно в межах стратегії німецької експансії на Схід. У своїх планах пангерманісти передбачали німецьку колонізацію Галичини і Чорноморського узбережжя. Друга – журналістсько-академічна група, найвідомішим представником якої був

Пауль Рорбах, автор відомої роботи „Неросійські народи Росії і ми”, виступала за незалежнення неросійських народів Російської імперії. Україна потенційно розглядалася головним форпостом у Східній Європі проти експансії Росії на Захід. Нарешті, третя група, очолювана професором Отто Гершем, розвивала політичний напрям Бісмарка на утримання з Росією добросусідських відносин і виходила з того, що Росія залишиться неподільною державою [2; 3].

На передодні Другої Світової війни європейська спільнота ще раз перекроїла карту України, користуючись власними інтересами. Фактором встановлення історичної справедливості, щодо західноукраїнських земель, стала міжнародна політика Радянського Союзу. Сьогодні не можна дати одноставної відповіді, що ліпше – розпорошення українських земель між країнами Східної Європи, чи об’єднання їх під крилом могутнього, деспотичного „старшого брата”, який приніс голодомор, геноцид, ГУЛАГ українському народу [4, с. 24].

Отже, постання на Сході Європи великої незалежної української держави спричинило значний вплив на зміну геополітичної ситуації в цьому регіоні. Поряд з позитивною оцінкою цього факту, певні політичні і громадські кола деяких сусідніх країн всупереч міжнародноусталеним правовим нормам висувають до України територіальні претензії. Такі спроби створюють загрозу державотворчим процесам не лише в молодій незалежній державі, а миру і стабільності на всьому Європейському континенті. Не маючи жодних територіальних претензій до своїх сусідів, Україна прагне будувати свої стосунки з ними на рівноправних партнерських засадах, не втручаючись у внутрішні справи один одного [5, с. 34].

ДЖЕРЕЛА

1. Боєчко В. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. К.: Основи, 2014. 167 с.
2. Болжидар М. М. Закарпаття між двома світовими війнами. Ужгород, 2021.
3. Вегеш М. Карпатська Україна 1938–1939 років. Ужгород, 1997. Т. 1–2.
4. Верменич Я.В., Андрощук О.В. Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ–ХХІ ст. К., 2014.
5. Віднянський С. Україна та «українське питання» в політиці Чехословаччини. Українська державність у ХХ столітті: Історико-політологічний аналіз. К., 1996.
6. Гетьманчук М. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.).– Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2008. – 432 с.

ЗАКОНОДАВЧА ТА ВИКОНАВЧА ВЛАДИ США (ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ США 1787 РОКУ)

Романюк Тетяна, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., старший викладач Гусак Д. Г.

Актуальність обраної теми обумовлена особливою політичною системою США, яка була затверджена Конституцією 1787 року. Окрім реформування Конгресу, який існував до цього, було представлено інститут президенства, який був чимось новим для всього світу.

Метою дослідження є законодавча та виконавча гілки влади, їх повноваження та процедура обрання представників на державні посади зазначених структур.

Конгрес США - федеральний законодавчий орган Сполучених штатів Америки. Перше зібрання делегатів від американських колоній відбулося в 1774 році, з метою протистояння англійському парламенту щодо введених ним "законів примусу", так званий Перший Континентальний конгрес. Другий Континентальний конгрес засідав з 1775 по 1781 рік, який на той час не мав законодавчої ініціативи. Саме цим Конгресом було прийнято Статті Конфедерації, які проголошували конфедерацію між тринадцятьма штатами на умовах рівності та незалежності кожного з них. Політична та економічна ситуації, які спіткали штати у 1786 році, виявили недієвість Статей. З'їзд, який відбувся в Філадельфії у 1787 році, мав на меті лише внести поправки до конфедеративної угоди, проте делегати відхилили її і почали розробку нової союзної угоди. Після довгих дебатів та суперечок, було прийнято Конституцію США [3, с. 88].

Відповідно до статті I Конституції США законодавчим органом ставав Конгрес, який мав двопалатну систему. Верхню палату представляв Сенат, нижню - Палата Представників, кожна з яких мала свої особливості.

Відповідно до розділу 2 статті I Конституції США, Палата Представників складалася з членів, які обиралися кожні два роки усі штати. Делегатом до нижньої палати могла стати особа, яка досягла 25-річного віку, сім років є громадянином США та яка після обрання повинна мешкати у штаті, від якого була обрана. Число представників має бути не більше одного на кожних тридцять тисяч населення штату, мінімальна кількість представників - один. Палата Представників єдина має право імпичменту.

У розділі 3 йдеться про те що, верхня палата складається з сенаторів, які обираються один раз на шість років законодавчими зборами штатів. Кожен сенатор має лише один голос, максимальна кількість делегатів до Сенату від одного штату - два представники. Конституція закріпила роботу Сенату таким чином, що кожні два роки мала перебиратися одна третина його членів. Сенатором може бути обрана людина, яка досягла 30-річного

віку, є дев'ять років громадянином та по обранні буде мешкати у штаті від якого була обрана. На чолі верхньої палати стоїть віце-президент, який має право голосу лише у випадку рівності поділу голосів сенаторів. Сенат єдиний має право приймати рішення щодо імпічменту.

Конгрес повинен збиратися принаймні раз у рік, якщо законом не буде призначено іншої дати. Це зібрання має відбутися в перший понеділок грудня.

За свою службу учасники Конгресу отримують винагороду, яка встановлена законом та виплачується з бюджету США. Також вони мають привілеї захищеності від арешту в час перебування на сесії їхньої палати, окрім випадків встановлених Конституцією.

Усі законопроекти має подавати Палата Представників, Сенат же може лише пропонувати або погоджувати правки. Кожен закон, який був ухвалений двома палатами Конгресу, остаточно закріплюється президентом США. Якщо законопроект відхиляється президентом, то він направляється разом із заперечення до палати, яка його подала. Палата повинна переглянути законопроект, і після цього направити в іншу палату для перегляду. Рішення приймається двома третинами голосів.

До повноважень Конгресу належать: встановлення і стягування податків, мита, зборів; сплата боргів; забезпечення спільної оборони та добробуту США; регулювання торгівлі; становлення стандартів ваги і міри; карбування грошей; створення поштових служб; створення судів; оголошення війни; набирання та утримування війська; спорядження та утримування флоту; створення умов для скликання ополчення; видання усіх законів, які стосуватимуться повноважень Конгресу.

Відповідно до статті II Конституції США, виконавча влада належить президентові, який обирається раз на чотири роки. Президентом США може бути особа, яка досягла 35-річного віку, яка від народження або на час прийняття Конституції є громадянином США та прожила на території країни більше чотирнадцяти років.

Процедура обрання голови держави є наступною: кожен штат обирає число виборців, що дорівнює кількості сенаторів та представників, на яке цей штат має право у Конгресі. Виборці голосування обирають двох осіб, з яких принаймні одна не повинна мешкати у одному з ними штаті. Голова Сенату підраховує усі голоси, перемогу отримує той хто отримав більшість голосів від загальної кількості виборців. Якщо два кандидати набрали однакову кількість голосів і мають більшість від загальної кількості, то Палата Представників має проголосувати та обрати лише одного кандидата. Якщо жоден кандидат не отримав більшість голосів від загальної кількості виборців, то Палата Представників має обрати одного з-поміж перших п'яти кандидатів у списку. У разі смерті або імпічменту, посада президента має перейти до віце-президента, який обирається разом із головою держави.

Президент США є головнокомандувачем армії та флоту, а також народного ополчення. До його повноважень також відносяться призначення послів та інших повноважених осіб, укладання договорів, призначення суддів Верховного суду. Президент має час від часу повідомляти Конгрес про стан союзу та пропонувати на розгляд Конгресу такі питання, які вважає доцільними. За свою службу він отримує винагороду, яка не може бути збільшена або зменшена в період його правління.

Ще однією особливістю є те що, президент може бути усунений з своєї посади не лише у випадку імпічменту, а й у визнанні в державній зраді, хабарництві чи інших тяжких злочинах та правопорушеннях.

Варто підмітити, що судова влада в США виступає самостійною гілкою влади, яка не є залежною від президента чи Конгресу.

Отже, згідно Конституції США законодавча та виконавча гілки влади були відокремленими, їх представляли Конгрес та інститут президенства відповідно. Конгрес мав двопартійну систему, верхня палата була представлена Сенатом, нижня – Палатою Представників. Делегати штатів мали відповідати певним вимогам для обрання на посаду в законодавчий орган. Феноменом став інститут президентства, який мав особливу процедуру обрання.

ДЖЕРЕЛА

1. Бостан Л., Бостан С. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-ге вид. Київ : Центр учб. літ., 2008. 730 с.
2. Джордж Бравн Тіндалл. Історія Америки / пер. з англ О. Щур. Львів : Літопис, 2010. 904 с.
3. Історія США. Нарис / ред. Г. Синкотта ; пер. з англ Ю. Лісняк. Інформ. агентство Сполуч. Штатів, 2003. 406 с.
4. Яригін А. Створення і ухвалення Конституції США у 1787-1789 рр.: формування політико-правових принципів та ідеалів. *Зовнішні справи*. 2016. № 7. С. 28–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2016_7_10 (дата звернення: 17.04.2024).
5. The Constitution of the United States: A Transcription | National Archives. National Archives. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> (дата звернення: 17.04.2024).

ДІЯЛЬНІСТЬ «ПОЛІСЬКОЇ СІЧІ» НА ЧОЛІ БУЛЬБИ-БОРОВЦЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ НАШОГО ЧАСУ

Семенович Олеся, студентка 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Актуальність дослідження. Проголошення незалежності України та відсіч української армії російським окупантам у російсько-українській війні поглибило інтерес громадськості до проблематики вітчизняної історії, особливо до питань, пов'язаних із національним відродженням та визвольним рухом.

Мета дослідження. Аналіз діяльності «Поліської Січі» під керівництвом Бульби-Боровця з огляду на сучасну війну Росії з Україною для розкриття можливих паралелей, взаємозв'язків та впливу минулих подій на сучасну ситуацію в Україні.

Виклад основного матеріалу. З перших днів війни Боровець, змінивши своє псевдо з «Байди» на Отаман Тарас Бульба, починає активну діяльність. На початку липня 1941 р. за заслуги у боротьбі з радянською владою його призначають комендантом української поліції Сарненського району. Майже одразу по тому Бульба-Боровець звертається до штабу 213-ї німецької дивізії з проханням дозволити сформувати збройний загін чисельністю тисяча чоловік, і 8 серпня 1941 р. отримує дозвіл.

Діяльність новоутвореного військового формування, яке Тарас Боровець назвав «Поліська Січ», високо оцінювалась нацистами. Особливо відзначили останні надзвичайно жорстоку різню, яку Т. Бульба і члени його формування вчинили проти відступаючих підрозділів Червоної Армії [1, с.67].

Бульба надіявся на те, що створення Поліської Січі приведе до утворення армії, а в подальшому і держави, тому у виступі на раді старшин в листопаді 1941 р. він вказував: «Поліська Січ» стає зародком нашої рідної армії. Сьогодні ця задача ще не виконана, але ми маємо глибоку віру, що вона в найближчі дні справиться з нею» [5, с.75].

У Львові він зустрів свого земляка О. Штуля-Ждановича, який допоміг йому організувати зустріч з Омеляном Сенником Грибівським та Миколою Сціборським. На переговорах з останніми керівник «Поліської Січі» розповів про стан справ на Поліссі, просив допомогти старшинськими кадрами. 5 серпня 1941 р. між командиром «Поліської Січі» і представниками ОУН(М) було укладено договір, що «охоплював ділянку військової співпраці, обминаючи політичну ідеологію». Провід українських націоналістів мельниківської течії зобов'язався постійно допомагати УПА постачанням старшинських кадрів. Одразу після переговорів, за словами Бульби-Боровця, 10 молодих старшин і

підстаршин - членів ОУН(М) поїхали з отаманом на лісовий фронт [1, с.72].

Прибувши у розташування «Поліської Січі», Бульба-Боровець завершив її структурне оформлення. В його основу було покладено адміністративно-територіальний принцип Радянського Союзу [1, с.74].

При сприянні полковника Смородського було розроблено першу політичну концепцію Поліської Січі: «За що бореться УПА». У цьому документі багато положень демократичного характеру, частина з яких випереджала свій час, зокрема в соціалістичній сфері.

В кінці серпня 1941 р. «Поліська Січ» оволоділа Олевськом, куди через деякий час був перенесений штаб бульбівського формування. Величезна територія Слущк — Гомель — Житомир опинилася під контролем військових формувань Тараса Боровця.

Офіційним друкованим органом «Поліської січі» стала газета «Гайдамака» що висунула такі гасла боротьби: «Своя державність. Збройна сила. Віра Христова». В опублікованій газетою низці статей, зокрема в циклі нарисів І. Мітринги, йшла мова про необхідність відродження українських національних традицій [4, с.68].

Від німецької армії Т. Бульба-Боровець одержував накази про подальші операції, а також зброю та спорядження. Стосунки з представниками вермахту, особливо фронтних частин, у керівника «Поліської січі» були дружніми.

Український історик Б. Кравченко відзначає, що в ранній період німецькі окупаційні війська не могли контролювати населення так надійно, як це робила радянська влада чи німецька адміністрація, що прийшла згодом. Це дало змогу українському національному рухові заявити про себе. Міцний і непокірний патріотизм, що зростає пізніше у відповідь на німецький терор, можна зрозуміти лише на тлі мобілізації українського населення в цей короткий проміжок часу [3, с. 207].

Ситуація різко змінюється з приходом цивільної адміністрації. Захопивши величезну територію СРСР, А. Гітлер і його найближче оточення були переконані у своїй перемозі. Тому вже у жовтні 1941 р. вони не приховували свого справжнього ставлення до підкорених народів, у тому числі й до українського.

9 листопада 1941 р. на переговорах із генералом Кіцінгером у Рівному Т. Бульба-Боровець поставив вимогу визнати «Поліську січ» як українську військову частину, а також запропонував забезпечити власними силами охорону Полісся і очистити ліси на Чернігівщині від більшовицьких партизанів. Однак його вимоги та пропозиції було відкинуто. Більше того, після переговорів німецька окупаційна влада почала вдаватися до більш радикальних заходів. У зв'язку з розгортанням діяльності окупаційної адміністрації та курсом німецьких керівників на подолання проявів самостійності українців було прийнято рішення про

ліквідацію національних військових формувань. Їхнє місце мала зайняти українська допоміжна поліція під німецьким керівництвом. Як відзначає А. Кентій, за таких обставин були розформовані легіони «Нахтігаль» і «Роланд», «Буковинський курінь» [2, с. 59]. Не unikнула цієї долі й «Поліська січ».

Намагаючись unikнути ускладнень з німецькою окупаційною владою, Бульба-Боровець прийняв рішення розформувати свої військові загони. 16 листопада 1941 р. відбулася формальна демобілізація козаків «Поліської січі».

«Поліська січ» була розпущена, її отаман з групою в 30 осіб пішов у ліс. Його загін дислокувався поблизу сіл Корпилівка і Борове Березнівського району Рівненської області, а пізніше в Людвипільському і Костопільському районах. Отримавши звання генерал-хорунжого, Т. Бульба-Боровець хотів підняти значимість своїх підрозділів. У грудні 1941 р. наказом нового штабу було знято дописку «Поліська січ» і формування Т. Боровця дістало назву «Українська повстанська армія» [1, с.79].

У лютому 1942 р. Т. Боровець зробив ще одну спробу домовитися з німецькою окупаційною владою про відновлення діяльності «Поліської січі», однак вона не мала успіху. На початку весни ситуація докорінно змінюється. Почався новий період у діяльності Т. Бульби-Боровця, що характеризувався зміцненням і розбудовою УПА.

ДЖЕРЕЛА

1. Дзюбак В. Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941–1944 рр.). К.: Інститут історії України НАНУ, 2002. 261 с.
2. Кентій А.В. Нариси історії Організації українських націоналістів в 1941-1942 рр. К.: Інститут історії України НАНУ, 1999. 201 с.
3. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ століття. Пер. з англ. К.: Основи, 1997. 424 с.
4. Міткалик І. Українська Повстанча Армія - Українська Народно-революційна армія отамана Тараса Бульби-Боровця. *Українська Повстанська Армія і національно-визвольна боротьба в Україні у 1940-1950 рр.*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Київ, 25-26 серпня 1992 р. К.: Ін-т історії України НАНУ, 1992. С. 67-71.
5. Сергійчук В. Організатор «Поліської Січі». *Військо України*. 1992. № 1. С. 75-80.

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО

Сич Світлана, студентка 2 курсу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Актуальність теми. В контексті подій сучасності, важливе розуміння того, що українська національна ідея розвивалась не одне століття, а витoki її почались наприкінці XIX століття. Велика заслуга в цьому належить першому представнику українського націоналізму, організатору українського війська, борцю за національну ідею – Миколі Івановичу Міхновському.

Дослідження. Аналізували цю історичну особистість та його діяльності такі науковці, як Батуринець І., Бедрій А., Бобин Б., Геращенко Т., Жук А., Касьянов Г., Мірчук П., Яцун Б., Тарасенко Л. та інші.

Основний текст. Вкрай захопливі слова про Миколу Івановича висловлювала українська поетеса ХХ ст., діячка Організації українських націоналістів Олена Теліга. Він не поступаючись М.Грушевському, В. Винниченку, Д. Дорошенку, брав активну участь у створенні умов для формування незалежної України.

Переконання Міхновського найдоречніше описує цитата з його ж слів: «Я вважаю найбільшим щастям йому служити (українському народові) і ділити з ним радощі і горе. Нещасна доля сього народу викликає в душі моїй найглибші емоції».

Життєвий шлях почався на Полтавщині, там він навчався спочатку вдома, потім у Прилуцькій чоловічій гімназії. Ю.Юзич повідомляє, що Микола Іванович походив із священницького роду, адже його тато та дідусь були православними служителями. «Батько принципово провадив для селян служби українською мовою. І свою чітку позицію щодо мови передав синові» [6].

З юності відчув вплив російського тиску на українську мову, адже той період уособлений виданням Валуєвського та Емського указів (1863 та 1876 років відповідно). Міхновський у роки навчання в гімназії створив українську громаду, також вивчав заборонені в імперії примірники «Кобзаря» Т.Шевченка, твори Михайла Драгоманова, перейнявся ідеями Івана Франка, Бориса Грінченка [4, с. 242]. Навчаючись в університеті, він переклав повість Шевченка «Музика» на українську мову. Після цього щодалі більше міцніли його переконання і патріотична налаштованість. Також ще до написання твору «Самостійна Україна», висував ідею про те, аби створити першу українську енциклопедію [6]. На жаль, ця ініціатива тоді так і не реалізувалась.

Був залучений і до діяльності таємної харківської політичної організації, яка діяла з 1891 року – Братства Тарасівців. Спілкувався з молоддю, агітував їх вступати до лав тарасівців, поширював заборонену літературу.

1905 р. уклав проект першої у ХХ ст. української конституції "Основний закон Самостійної України — Спільки народу українського". У передвоєнні роки займався організацією українських періодичних видань. У час визвольних змагань захищав державну самостійність України, ініціював створення укр. війська, брав активну участь у політичному житті [1, с.134].

Перу Міхновського належать чимало творів, однак найяскравішим серед них є написана у 1900 році обсягом 16 сторінок брошура під назвою "Самостійна Україна", яка стала програмним документом Револьюційної української партії (першої активної у центрально-східній частині України). Не побоявся публічно виступити у лютому 1900 року і обґрунтувати створення незалежної української держави.

Професор В. Шаян стверджував, що "безсмертна програма Міхновського і Рупівців не тільки витримує пробу історії, але - дивна річ, - вона ясніша сьогодні як у днях її проголошення. Більше дійсна і актуальна як у 1900 році" [2, с.10].

"М.Міхновський виступав за повернення українцям прав, визначених Переяславською радою 1654, з розширенням впливу на етнографічну українську територію. Він виступив проти марксистської теорії класової боротьби, наголосивши, що "не класи, а нації стають до революційного змагу". Державну самостійність вважав головною умовою існування нації, а національну незалежність — національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин"[3].

"Здобув авторитет серед громадськості міста, яка обрала його депутатом Харківської міської думи. Брав участь у роботі юридичного товариства при Харківському університеті, що означало визнання в правничих колах"[4, с. 244].

Однак він мав багато суперечностей та розбіжностей у погляд з деякими своїми соратниками, мав бурхливу вдачу. Так Михайло Грушевський висловлювався про Міхновського таким чином: "зі здібностями і ще більше амбіціями, із сильним нахилом до авантюризму, інтриги і демагогії".

До громадської діяльності належить і те, що, будучи депутатом, у 1900-ому році він ініціював створення пам'ятника Тарасу Шевченку. Також був учасником роботи українського відділу в Харкові, у громадській бібліотеці з метою донесення до мас населення проукраїнських ідей.

Активно сприяв розвитку словесної творчості та публіцистичним виданням. Він сприяв виходу у світ першої газети українською мовою на Наддніпрянській Україні – “Хлібороб”, а також певний час редагував харківську газету “Слобожанщина”. Також відомим фактом є те, що протягом 1912 р. Міхновський як публіцист працював видавцем та редактором газети “Сніп” – єдиного тогочасного часопису на Слобожанщині [4, 246].

Варто зауважити, що він був прихильником радикальних методів і не цурався закликів до збройної боротьби. Стверджував, що: «Саме “українофіли” зробили український рух чимось смішним і ганебним і тим самим відштовхнули від українства “цілу молоду Україну”. Без інтелектуального та чуттєвого резонування чергового молодого покоління на політ. зміст національної ідеї державне унезалежнення України неможливе”[1, 135]. Отже, вбачав у молодому поколінні рушій розвитку національної ідеї».

Отже, істотний вплив на українську свідомість та політична життя кінця ХІХ – початку ХХ ст. виявив Микола Міхновський. Ніщо не змусило його змінити свої переконання, щиро вірив, що Україна стане незалежною, посідає чільне місце у здобутках громадсько-культурної діяльності, не ділив людей за соцстаном у правничій діяльності

ДЖЕРЕЛА

1. Лисий І. Міхновський Микола Іванович. Філософська думка в Україні: Бібліографічний словник. Київ, 2002. С 134-135.
2. Міхновський М. Самостійна Україна. Лондон, 1967.
3. Міхновський М. Самостійна Україна. Справа української інтелігенції. К.: МАУП, 2007. 352 с.
4. Тарасенко Л. Б. Розвиток української національної ідеї в працях М. Міхновського. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. №4. С. 165-168.
5. Стовба О. Матеріали до історії роду Міхновських. *Український історик*. 1983. № 2-4.
6. Ткаченко Ю. "Батько українських націоналістів" (Микола Міхновський). *Віче*. 1995. № 11. С. 127-138.
7. Турченко Ф. Г. Микола Міхновський: дитинство та юність. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. Запоріжжя, 2000. Вип. ІХ. С. 36-54.

МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ РІВНОГО У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Скоблюк Ілля, студент 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., доц. Малеончук Г. О.

Місто Рівне, сучасний адміністративний центр Рівненської області, є одним із давніх населених пунктів Волині. Після другого поділу Речі Посполитої, у 1793 р. у місто увійшли російські війська, почалося імперське освоєння цього регіону та встановлення нових порядків. У роки Першої світової війни Рівне було прифронтовим містом [11, с. 256, 258].

Після війни, протягом 1917–1920-х рр. у місті часто змінювалась влада. До кінця вересня 1919 р., у результаті польсько-української війни, поляки майже повністю контролювали землі Західної Волині. Тут розпочався процес становлення тимчасової адміністрації Другої Речі Посполитої [2, с. 82]. 18 березня 1921 р. був підписаний Ризький мирний договір. Польща отримала від радянської сторони територіальні поступки, зокрема, частина Волині, разом із Рівним, увійшли до складу Другої Речі Посполитої [1, с. 352, 358].

Із 4 лютого 1921 р. (тоді було запроваджено адміністративний поділ Волині), Рівне було визнане повітовим центром, у складі новоутвореного Волинського воєводства із центром у Луцьку. Проте Рівне утримувало першість у торгово-господарському житті, та було найбільшим містом Волині за кількістю населення: у 1930-х рр. кількість жителів становила понад 40 тис. осіб, більшість із них становили євреї. [7, с. 113, 159]. Початково, на порядок денний, було винесено завдання налагодження управління воєводством. Розпорядження Комісара Східних земель «Про гмінне самоврядування» (26 червня 1919 р.), «Про тимчасовий міський устрій» (14 серпня 1919 р.) і «Про повітове самоврядування» (10 червня 1920 р.), встановлювали засади міського і територіального самоуправління на Волині [5, с. 110].

На такому тлі відбувався процес повоєнної стабілізації в Рівному. Першочерговим для рівнян було поновлення громадсько-політичного життя [3, с. 29]. У 1920–1939 рр. містом керували два органи – виборний та виконавчий: міська рада та магістрат. Міська рада була основним органом місцевого самоврядування і виконувала законодавчі функції. Очолював раду Президент Рівного (так тоді називалася посада очільника міста), він же входив і до керівництва магістрату [6, с. 204, 206]. Майже 10 років членів магістрату не обирали – їх призначав волинський воєвода. Першим міським головою 19 серпня 1919 р. став Я. Балінський [9, с. 14]. На початку 1930-х рр. посаду займав С. Вовк, після нього – Т. Цалунь. Окрім міського голови, раду очолював і віце-президент (на початку 1930-х рр. посаду займали Л. Жешовський, після нього – Е. Дембінський-Пюро),

розпорядження яких були обов'язковими для виконання магістратом [6, с. 206].

Перші вибори в міську раду відбулися в другій половині 1927 р. Це було зумовлено тим, що тільки тоді польська влада наважилася ввести в нашому регіоні повноцінний міський устрій, який діяв у Польщі [9, с. 14]. Правом обирати до міської ради володіли всі мешканці міста без різниці статі, які досягли 21-річного віку і постійно проживали в даній міській гміні принаймні 10 місяців. Не могли користуватися виборчим правом особи, які займали керівні посади в органах державної адміністрації, перебували на службі в правоохоронних органах, а також військові. Позбавлялися виборчих прав чи обмежувались у правах члени гміни, проти яких було порушено кримінальну справу. Правом обиратися до міської ради мали особи, які володіли активним виборчим правом, досягли 25-річного віку та вміли читати і писати польською мовою [4, с. 115]. Проведення відносно вільних виборів, до муніципальних органів, стало одним з найбільш значимих кроків, у рамках політики польської державної асиміляції [10, с. 175].

Міська рада складалася з 40 членів. У самому ж магістраті працювали 154 особи. До компетенцій останнього входило складання бюджету, стягнення податків із населення, нагляд за санітарним станом і благоустроєм міста, будівництво та утримання доріг, мостів, вулиць, водопроводу та каналізації, будівництво шкіл, лікарень, розвиток місцевої торгівлі, промислів та промисловості, створення кредитних установ, безпека та правопорядок у місті. Усі ці питання розглядалися на засіданнях ради, які проводили від 9 до 14 разів на рік [9, с. 14]. Хоча формування та затвердження міського бюджету перебувало в руках магістрату, проте, повну самостійність при розподілі видатків і доходів він не мав. Усе залежало від адміністрації волинського воєводи, представник якої обов'язково брав участь у засіданні магістрату під час ухвалення бюджету. У магістраті поляки становили більшість, та займали більш прибуткові й престижні, та менш трудомісткі посади. [6, 206, 207, 208].

По вулиці Шосейна (суч. Соборна, тоді носила назву 3 Травня – на честь прийняття Польської конституції 1791 р.), яка була центральною магістраллю міста, розміщувалися найголовніші державні установи Рівного: державна каса скарбова і магістрат [8, с. 79].

Така структура місцевого самоврядування у Рівному існувала протягом міжвоєнного періоду. Цей час став для міста, з одного боку, періодом відносної стабілізації, вирішення найбільш нагальних проблем, розбудови; з іншого, – часом напружених конфліктів на національному та соціальному ґрунті [11, с. 258]. Вересень 1939 р. став для рівнян переломним. Після нападу нацистської Німеччини на Польщу, 17 вересня 1939 р. у місто зайшли війська Червоної армії. 4 грудня 1939 р. Рівне стало центром Рівненської області у складі УРСР [7, с. 208, 210, 211, 212].

Висновки. Після підписання Ризького мирного договору, Рівне увійшло до Польської держави. Одним із перших завдань, для нової влади на землях Західної Волині, стало унормування політичної ситуації, встановлення управлінських структур, які вже існували в інших воєводствах Польщі. Було утворене Волинське воєводство із центром у Луцьку. Рівне стало центром Рівненського повіту та було найбільшим містом воєводства, в якому в 1930-х рр. проживало більше 40 тис. осіб, більшість становили євреї. Міська рада та магістрат, очолювані Президентом Рівного, керували містом. Перші вибори до ради відбулися у 1927 р. і більшість посад у самоврядуванні займали поляки. Ці інституції вирішували питання економіки, фінансів, безпеки, санітарії, благоустрою та освіти. Проте, повну самостійність вони не мали, їх контролювало воєводське управління. Така система проіснувала до вересня 1939 р.

ДЖЕРЕЛА

1. Верстюк В. Ризький мирний договір 1921 р. і завершення боротьби за Українську Народну Республіку. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. Вип. 6. С. 337–366.
2. Гладишук С. Нормалізація польсько-українських відносин на Західній Волині в контексті формування тимчасової адміністрації Другої Польської Республіки (1919–1921 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014, Том. 1 № 40. С. 82.
3. Гон М. Równe: обриси зниклого міста. Вид. 2-ге . Рівне: Волинські обереги, 2019. 159 с.: фотоіл.
4. Мартинюк Я. «Організаційна структура органів міського самоврядування на Волині в міжвоєнний період». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2017. С. 114–118.
5. Мартинюк Я. Джерельна база дослідження діяльності інституту місцевого самоврядування на Волині в міжвоєнний період. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею, матеріали наук. конф.* 25–26.10.2006 р. Вип. 4. Рівне: Волин. обереги, 2006. С. 110–114.
6. Панасенко О. Рівненщина. Сторінки минулого: наук.-попул. навч. посібник. Рівне: Будинок науки і техніки. 2001. 313 с.
7. Поліщук Я. Рівне. Мандрівка крізь віки: нариси історії міста. Вид. 2-е, доп. і перероб. Рівне: Волин. Обереги, 2009. 300 с.
8. Прищепя О. Вулицями старого міста: топонім. дослідж. з історії Рівного. Рівне: Рівненський друк, 1997. 154 с.
9. Про бургомистра та перші вибори до Рівненської міської ради. Л. Леонова. *Рівне вечірнє*: Обласна газета. 2020. № 44. С. 14.
10. Самсонюк Т. Рівненський магістрат в системі органів місцевого самоврядування Другої Речі Посполитої (1921–1939 рр.). *Децентралізація влади, проведення реформ в Україні. Сучасний стан та проблеми підготовки кадрів для об'єднаних територіальних громад*, матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції 13–14 грудня 2018 р. Рівне: НУВГП, 2018. 233 с. С. 174–176
11. Поліщук Я. «Рівне (із книги «Рівне. Мандрівка крізь віки»)». *Пересопниця Рівненський край: історія та культура*. Рівне: Видавець Войтович В., 2011. 816 с.: іл. С. 256–261.

ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ В ЛАВАХ ОУН/УПА

*Сьох Христина, студентка 5 курсу
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: к.і.н. Малеончук Г.О.*

Український національно-визвольний рух в період Другої світової війни вплинув на формування української державності та національної самосвідомості українського народу. Цей період визначився складними політичними, економічними та військовими проблемами.

В українській історіографії національно-визвольний рух найчастіше асоціюється з чоловіками, а роль жінки відходить на задній план. Проте гендерна революція все більше починає впливати на розвиток історичної освіти. Не оминула ця тенденція і ОУН/УПА, де жінки значно впливали на розвиток національно-визвольних змагань.

Актуальність теми дослідження зумовлена недооцінкою ролі жінки в національно-визвольному русі та зацікавленістю в складний період державності до українського руху опору.

Фактор залучення жінок до активної діяльності підпілля, розглядався чоловіками, перш за все, через призму надання підтримки та допомоги і виконання господарських функцій в тилу, а можливість визнання підпільниками жінки як самодостатньої та цілком вільної у своїх діях особистості, видається цілком сумнівним в умовах діяльності українського підпілля. Така статева сегрегація відбувалась через психологічну нестійкість деяких жінок під час бойових дій, що не унеможлилювало їх діяльність як рядового бійця на одному рівні з чоловіками. Однак, траплялись випадки активної участі підпільниць у військових операціях, що припускалось в умовах війни, коли будь-яка категоричність могла піддатись нівелюванню [4, с. 82].

У роботі підпілля жінки отримували та виконували завдання з урахуванням статі та фізіологічних можливостей, тому в більшості випадків їх цілком влаштовував такий стан ситуації, однак траплялись поодинокі випадки коли жінки не погоджувались та виступали проти встановлених обмежень у власній діяльності. Досить часто жінкам заборонялось мати при собі зброю, що було викликано бажанням чоловіків самостійно захистити їх або ж просто через недовіру [4, с. 82].

В роботі пропаганди також спостерігався гендерний розподіл обов'язків: найважливіші ідеологічні тексти діяльності ОУН, аналіз щоденної політичної ситуації та перебіг національної боротьби вівся чоловіками, лідерами підпілля, в той час як жінки виконували більш технічні завдання (коректування певних текстів, редагування, тиражування та розповсюдження матеріалів). Невелика частина підпільниць приймали участь в редагуванні та дописуванні бюлетенів і періодичних видань, які були невід'ємною складовою підпілля. З 69 авторів, які були залучені до

написання ідеологічних документів ОУН і УПА, лише дев'ять жінок мали можливість бути співавторами текстів [6, с.375–376]. Винятково стала історія Катерини Зарицької, активної учасниці ОУН, яка приймала безпосередню участь в написанні ідеологічних текстів національно-визвольної боротьби підпілля з практичних та теоретичних аспектів. Тексти видавались під псевдонімом Кужіль, а одна з робіт «Шляхи російського імперіалізму» була включена до переліку текстів, обов'язкових для вивчення майбутніх учасників підпілля під час ідеологічного вишколу [3, с. 35].

Маючи упереджене ставлення щодо інтелектуального потенціалу підпільниць, провід ОУН та УПА не залучали їх до військового командування та політичного керівництва. Хоча жодного організаційно-настановчого документу, який би заохочував жінок до політичного лідерства, не існувало. Однак спогади свідчать, що деякі жінки виявляли неабиякі здібності в управлінні партизанськими групами під час військових дій. До прикладу М. Лабунька виявилася єдиною представницею регіонального проводу Ярославщини від якої група чоловіків отримувала команди для налагодження зв'язку з обласним проводом [2, с. 92].

Чимало підпільниць ОУН мали кращу освіту, за чоловіків, що викликало заздрість і відчутне напруження серед повстанців. Жінкам доводилося докладати великих зусиль, щоб їх почали сприймати на рівних правах з чоловіками. Жінка в діяльності підпілля ОУН та УПА була обмежена в ухваленні рішень у цих структурах. Збільшували сумніви щодо потенціалу жінок в збройній боротьбі їх арешти 1944–1945 рр. радянською владою.

Свідчення М. Савчин, відомої підпільниці, яка була дружиною полковника УПА та одного з провідних діячів ОУН В. Галаси (під псевдо «Орлан»), допомагають скласти повну картину проявів гендерної дискримінації жінок в діяльності підпілля: «Ти не будуєш криївок, не ходиш на зв'язки, то й не займай дарма голосу, – дорікав мені чоловік». Часом товариші насміхались над жіночими звичками, виносячи їх на загал: «Отже, я тримала одностайний фронт та завзято обороняла жіночі позиції. Мені було неприємно від їхніх немудрих жартів, жінкам й так було дуже тяжко, а тут ще й вислуховувати усякі дурниці, кинуті в нашу адресу» [5, с. 441–442]. М. Савчин розуміла що інші жінки також неодноразово потерпали від статевої нерівності з боку чоловіків, тому в своїх спогадах висловлюється наче від усієї групи.

Спогадів та інформації про безпосередню участь жінок у збройних конфліктах чи воєнних операціях УПА вкрай мало. Це тому що, здебільшого жінки виконували завдання забезпечення тилу, а до збройних формувань їх була залучена порівняно незначна частина. Проте, існує припущення, що більшість жінок-військових загинуло під час військових

операцій в боях, або їх було страчено та закатовано до смерті. Тому дослідити, в якому форматі та у яких сферах жінки брали участь в бойових завданнях доволі складно. Однак ми маємо деякі свідчення, що суттєво різняться між собою та дають можливість скласти повне уявлення з цього приводу. Повстанці у своїх спогадах засвідчують, що серед учасників воєнних дій були жінки [1, с. 138–146].

Ідеї про активне залучення жінок до військових підрозділів УПА і феномен «жінки зі зброєю» в руках, наштовхнулись на потужне протистояння у всіх країнах, які брали участь в Другій світовій війні, окрім Радянського Союзу, що призвело до обмеження жінок в користуванні зброєю. З спогадів колишніх підпільниць випливає, що жінки на відміну від чоловіків вогнепальної зброї у власному розпорядженні не мали, проте щоденно піддавались ризикували власним життям. Користування нею надавалось лише провідницям вищого рангу, які використовували її для самооборони. Це робилось з таким мотивом, що при затриманні чи загрозі арешту дівчині без зброї буде простіше виплутатися, вигадавши якусь правдоподібну історію, ніж аргументувати її наявність. Схоже, що дівчата покладались на власну майстерність і винахідливість у скрутних ситуаціях, ніж на фактичний предмет самооборони.

Жінки внесли вагомий вклад в існування підпільних структур ОУН/УПА. Вийшовши за межі стереотипів про жіночність, жінкам вдалось надати їй нових яскравих характеристик. Жінки виконували декілька функцій та ролей одночасно, працювали не покладаючи рук і віддавали життя за ідею створення незалежної України.

ДЖЕРЕЛА

1. Антонова Т. Жінка, її мирні, напівмирні і воєнні ролі у боротьбі ОУН і УПА. *Український визвольний рух*. 2007. № 9. С. 138–146
2. Лабунька М. Коли ліс був наш батько. Спомини. Філядельфія; Мюнхен; Львів; Київ: Основи, 2015. С. 90–93
3. Онишко Л. Роль жінки в українському національно-визвольному русі середини ХХ століття. *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2004. Збірник 3. С. 35
4. Петрович О. Ю. Жінки в лавах підпільних структур: процес входження, напрями та форми діяльності, ставлення чоловічої більшості. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 90. С. 82.
5. Савчин М. Тисяча доріг: Спогади жінки учасниці підпільно-визвольної боротьби під час і після Другої світової війни. К.: Смолоскип, 2003. С. 441–442.
6. Стасюк О. Видавничо-пропагандистська діяльність ОУН (1941–1953 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, 2006. С. 375–376.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

*Хвіщук Олександр, магістрант першого року навчання спеціальності
«Публічне управління та адміністрування»*

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. політ. н., доц. Пахолок В. М.

Поняття «гуманітарна політика» є досить поширеним не лише у сфері публічно-управлінської діяльності, але й у медійному просторі. Особливості кожної із зазначених сфер діяльності зумовлюють дещо різне розуміння гуманітарної політики, але ключовим елементом вкладеного сенсу у поняття є людина (з латинської мови *Ното*) з її правами, потребами, інтересами, сферою матеріального та морального комфорту.

Предметом нашого дослідження є наукові підходи до окреслення сфери гуманітарної політики держави.

У широкому сенсі сфера гуманітарної політики охоплює складові життя соціуму, що безпосередньо стосуються його духовного та соціального існування. Вузьке ж трактування гуманітарної політики зосереджує увагу на не матеріальній складовій життя та його духовному компоненті, відмежовуючи соціальні потреби.

Автори енциклопедичного словника з державного управління визначають гуманітарну політику як систему цілеспрямованої, регулюючої, організуючої, координуючої діяльності суб'єктів, спрямовану на забезпечення оптимального функціонування та розвитку гуманітарної сфери життєдіяльності суспільства, соціального, духовного життя, соціальних та духовних відносин [2, с. 127]. При чому основний акцент у статті робиться саме на всебічному сприянні створенню, розвитку і збереженню нематеріальних цінностей загальнолюдського та національного характеру. Серед пріоритетів гуманітарної політики визначено забезпечення інтелектуально-духовної безпеки індивіда та соціуму, реалізацію їхніх соціальних і духовних потреб, сприяння формуванню та збагаченню творчого компоненту особистості, її всебічній самореалізації, освітньому та науковому зростанню, підвищенню рівня особистісної культури тощо.

Наукова розробка поняття «гуманітарної політики» є неможливою без розуміння поняття «гуманітарної парадигми». Під гуманітарною парадигмою зазвичай розуміють систему цілеспрямованих, регуляційних, організаційних та координаційних заходів суб'єктів, які спрямовані на оптимізацію функціонування і розвитку гуманітарної сфери життя соціуму, з його соціальними та духовними проявами [3, с. 123].

Неоднозначність трактування поняття гуманітарної політики і розмежування термінологічного апарату потенційно знижує ефективність державного управління загалом, та у гуманітарній сфері, зокрема.

Дослідники часто акцентують увагу на формуванні гармонійно розвиненої особистості, визначаючи її ключовою метою гуманітарної політики держави [5]. За такого підходу, головними цілями державної гуманітарної політики є:

- посилення громадянської ідентичності;
- пришвидшення політичної соціалізації громадян;
- збереження культурної ідентичності та її інтеграція у виховний і освітній процеси;
- утвердження традиційних цивілізаційних цінностей, звичаїв, традицій, норм та взірців поведінки;
- забезпечення сприятливих умов для творчої самореалізації кожної людини;
- створення безбар'єрного доступу громадян до інформації, освіти, культурних здобутків людства.

Врегулювання процесів функціонування гуманітарної сфери є прерогативою органів публічного управління та відбувається через здійснення гуманітарних функцій управління. Ці функції спрямовуються на розвиток культури і мистецтва, театру і кінематографії, музейної справи, образотворчого мистецтва, книговидавництва, збереження культурної спадщини, розвиток інформаційного простору, активізацію пропаганди здорового способу життя [6, с. 37].

Основні пріоритети державної політики у гуманітарній сфері України визначено Законом України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» [4]. Зокрема, у контексті об'єкту управління статтею десятою зазначеного закону визначено такі засади внутрішньої гуманітарної політики: мовний захист, освітній та науковий поступ, культурний розвиток, у тому числі розвиток національної культурної індустрії, відродження духовних цінностей українців, релігійна толерантність та свобода совісті, міжсоціальний, міжетнічний та міжконфесійний діалог, розвиток інформаційного суспільства та суспільного мовлення, охорони здоров'я та страхової медицини, спорту, національно-патріотичного виховання.

Концептуально реалізація гуманітарної політики ґрунтується на принципі комплексності у вирішенні широкого різноманіття проблем розвитку людства, які між собою досить тісно пов'язані. У практичній реалізації це може сприяти частковому вирішенню суміжних завдань, навіть якщо первинно така мета не визначалася. Такий досвід вказує на те, що серед найважливіших умов реалізації концепції гуманітарної політики держави обов'язково має бути її комплексність, єдність, системність, синхронізація усіх дотичних процесів.

На етапі планування концепції гуманітарної політики слід враховувати, що її основними цілями мають бути:

- розширення належних умов необхідних для максимальної самореалізації та самоствердження, вільного та гармонійного розвитку фізичного і ментального потенціалу особи, можливості реалізувати багатосторонні здібності, досягнення визначеного особою сенсу життя, розширення сфери власної ідентичності;
- сприяння гармонійному розвитку особистості;
- підвищення якісних характеристик населення, збереження та примноження духовно-моральних, розумових та фізичних можливостей людини;
- сприяння переходу від «економіко-орієнтованої», «споживацької» моделі державної політики до «людино-центричної», «людино-орієнтованої» моделі державної політики, рух у напрямку політики «людино-збереження» та «людино-відтворення», сталого людського розвитку [1, с. 95].

Отже, наукові підходи до визначення гуманітарної політики не мають спільного бачення її сутності, а в окремих положеннях можуть бути кардинально протилежними. Однак, більшість дослідників сходяться на тому, що гуманітарна політика включає сферу не матеріального, духовного життя суспільства і, зокрема, охоплює проблеми: мовні, освітні, наукового розвитку, культури, релігійності, міжконфесійні та етнічні, патріотичного виховання. Тенденції у баченні гуманітарної політики свідчать про її зміщення у сторону людиноцентричності.

ДЖЕРЕЛА

1. Білинська М. М., Жаліло Л. І., Мартинюк О. І. Управління для забезпечення здоров'я як нова стратегія в державному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 3. С. 92–97. URL: <http://surl.li/rfbjnr> (дата звернення: 12.03.2024).
2. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. Київ. НАДУ, 2010. 820 с.
3. Енциклопедія державного управління / наук. ред. Ю. В. Ковбасюк, В. М. Князев, І. В. Розпутенко та ін. *Теорія державного управління*. Київ. НАДУ, 2011. Т. 1. 748 с.
4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 10.03.2024).
5. Розпутенко І. В. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_8 (дата звернення: 10. 03. 2024).
6. Чупрій Л. В. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/chuprii_kontseptualni.pdf.

НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА ЯК СИМВОЛ БОРОТЬБИ ЗА ЖІНОЧІ ПРАВА

Фігас Ірина, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Усе життя вона носила чорний одяг і лише на свята вдягала народний. «Чорна пані Галичини» - Наталія Кобринська. Саме ця видатна українка стояла біля витоків фемінізму загалом – найпершою вникла в жіноче питання, випереджаючи навіть європейські тенденції. У 1884 році ця пані створила першу феміністичну організацію «Товариство руських жінок» та видала перший жіночий альманах «Перший вінок» у 1887-му разом з 17 визначними авторками як з Наддніпрянщини так і Галичини. Словом була першою усюди.

Наталія Кобринська народилась 1855 року в селі Белелуя, Королівство Галичини і Лодомерії у відомому своєю культурно-просвітницькою діяльністю роду Озаркевичів. На відміну від своїх братів здобути вищу освіту Кобринська не могла оскільки в Австро-Угорській імперії жінки не мали доступу до вищих навчальних закладів. Проте домашня освіта дала їй достатньо знань для початку своєї культурної діяльності. «Адже дім отця Озаркевича був осередком української культури, де панувала любов до книги та мистецтва» [5].

У 1871 році Наталія одружилась з теологом Теофілом Кобринський який став їй не тільки відданим чоловіком, а й вірним товаришем. «Загалом у особі чоловіка Наталя мала щирого друга, однодумця й соратника, який аж ніяк не боронив їй мріяти про «реформу жіночого газдівства» [4]. Проте подружнє щастя тривало не довго. У 1882 році Теофіл помер. Аби донька не занедужала з туги, батько відвіз її до Відня – вдихнути вільного європейського духу, де Кобринська бере активну участь у діяльності студентського товариства «Січ» [1]. Тут вона і познайомилась з Остапом Терлецьким і Василем Полянським, котрі підтримували ідеї емансипації жінок. За підтримки першого вона починає писати.

Перший її твір «Пані Шумінська» згодом представлено, як «Дух часу». Оповідання отримало загальне схвалення і успіх надихнув Наталію писати ще. Провідною темою творчості Наталі стало становище жінок у суспільстві та шляхи його покращення [5]. Причому йшлося не лише про побут, а й почуття власної гідності. Своїми поглядами Кобринська випереджала навіть тенденції тогочасної Європи.

Після подорожі Кобринська повернулася з чіткою метою піднести жіноцтво до розуміння своєї людської вартості, вказати шлях, щоб стати корисним членом суспільства. Вона розуміла, що власними зусиллями їй важко буде досягнути задумане, тому намагалася об'єднати жінок. Так у 1884р. у Станіславі вона утворила першу жіночу організацію «Товариство

українських жінок». Завданням якого було поширення літератури, яка б сприяла зростанню як освітнього рівня жінок так і їх громадянської та політичної активності.

За три роки сталась ще одна знакова подія спільно з Оленою Пчілкою Наталя Кобринська видає перший жіночий альманах в якому було опубліковано 43 праці 17 видатних авторок Галичини та Великої України [5]. Це була перша солідна антологія літературних праць українських жінок. Продовжуючи свою організаційну діяльність, Наталя Кобринська започаткувала «Жіночу бібліотеку» в рамках якої світ побачив три альманахи під назвою «Наша доля: Збірник праць різних авторів». Значну частину збірника займали твори Кобринської [3]. Загалом проєкт мав грандіозну мету – об'єднати на ґрунті національної свідомості та боротьби за свої права не лише галичанок, а й жінок із усієї України [5].

Грандіозні плани щодо популяризації феміністичних ідей та видавництва зарубіжних авторів в майбутньому перервала Перша Світова війна. Після якої Наталя Кобринська захворіла та покинула це життя.

Отже, боротьба жінок за їхні права є актуальною й сьогодні. Наталя Кобринська виступала в захисті жіночих прав у часи, коли це було особливо складно. Її діяльність та ідеї нагадують нам про те, що багато аспектів гендерної нерівності залишаються невирішеними. Вона була однією з перших українок, яка висловлювала ідеї фемінізму та заснувала жіночу організацію. Кобринська не лише аналізувала проблеми, але й діяла, щоб їх вирішити, зокрема, протестуючи проти безправ'я жінок, особливо українок.. Жінки досі стикаються з багатьма проблемами і сьогодні. Але головне, що українки не підвели й таки рушили тим шляхом, що першою проклала Наталя Кобринська- шляхом вільної свідомої жінки. Спочатку Ольга Кобилянська, потім Софія Русова, а згодом і більшість жінок. Тож все було не даремно [5].

ДЖЕРЕЛА

1. Андрусак І. Наталя Кобринська про Гендерну рівність І. Андрусак. Історія держави і права. 2013. № 57. С. 75–80.
2. Мицицей М. Наталя Кобринська: українська Аріадна і будителька жіночих душ. *Галичина*. 2020. 8 черв.
3. Мочарник І. Наталя Кобринська – за духом часу й українського жіночого руху. Читомо | Культура читання і мистецтво книговидання | Усе про книги | Читомо - портал про культуру читання і мистецтво книговидання. URL: <https://chytomo.com/nataliia-kobrynska-za-dukhom-chasu-j-ukrainskoho-zhinochoho-rukhu/>.
4. “Попри все, вони – феміністки”: Із чого починалася жіноча емансипація на Галичині. Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/popri-vse-voni-feministki-iz-chogo-pochinalasia-zhinocha-emansipatsiia-na-galichini/>.
- 5.. Шапаренко В. "Чорна пані" Наталя Кобринська: перша українська феміністка - Українки. Українки. URL: <https://ukrainky.com.ua/nataliya-kobrynska-persha-ukrayinska-feministka/>

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У 1914-1916 РР.

Цумик Назар, студент 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Загальноєвропейський політичний кризис досяг свого апогею в останній декаді липня 1914 року. Дотримуючись союзницьких домовленостей із Сербією, Російська імперія 30 липня розпочала загальну мобілізацію, що спровокувало оголошення війни Німецькою імперією 1 серпня, а згодом і Австро – Угорщиною 6 серпня. Українські землі потрапили у гирло Першої світової війни з її перших днів, а її родючими землями простягнувся 400 кілометровий кривавий Східний фронт.

Перша згадка про бойові дії з'являється у повідомленні головного управління головного штабу Російської імперії від 8 серпня, де говориться, що австрійці біля 6 години ранку 6 серпня відкрили вогонь по вартовим [4, с. 68]. Проте про повноцінні бої не було й мови – йшла обопільна підготовка. На українських землях проходив російський Півд.-Зах. фронт, що мав 4 армії: 4-у, 5-у, 3-у та 8-у. Австро-Угорщина розгорнула на лінії Сандомир – Перемишль – Станіслав – Чернівці 4 армії: 1-у, 4-у, 3-ю та 2-у. До кінця серпня австрійська армія зосередила до 2052 гармат і біля 997 тис. вояків. Проти австрійських військ російське командування до кінця серпня 1914 р. перекинуло 40 дивізій, тобто до 895 тис. вояків і 2171 гармат [2, с. 52]

За період 8-18 серпня сторони провели розвідувальні бої, які стали успішними лиш для росіян, які зайняли Сокаль і Нароль. Австрійці навпаки не змогли розвинути наступ на Володимир – Волинський. Лише від 18 серпня можна говорити про старт 33 – денної Галицької битви, де головну роль у наступі зіграла російська 3-тя армія Рузкого, яка концентрованим ударом на 80 км ділянці почала рушити фронт, і 8-а армія Брусилова, про існування якої розвідка ворога не здогадувалася. Як наслідок за 3 дні росіянам вдалося перейти Збруч і дійти далі до р. Коропець, де австрійці організували оборону. За 8 днів 8-ма армія змогла пройти до 130-150 км.

Водночас західніше пройшли успішні операції Австро – Угорщини під Красником (23-25 серпня) і під Комарове (26 серпня – 2 вересня), де 4 – та австрійська армія Ауффенберга змогла у зустрічній атаці розгромити 5-ту армію. Це не завадило 3-й та 8-й арміям розпочати наступ і на річці Гнила Липа з 26 по 30 серпня потіснити війська 3-ї і 2-ї австрійських армій. У Галичині росіяни мали значну перевагу в живій силі над австро-угорцями, які зосредили свої війська на Люблінсько - Холмській ділянці фронту [1, с. 42]. 3 – 4 вересня росіяни захопили Львів і Галич. Стрімким наступом 8-ї та 3-ї армій з 30 по 2 серпня 1914 року було зайнято й без бою Буковину.

План контратаки проти 8-ї армії Брусилова мав начальник головного штабу Австро-Угорщини Конрад фон Гьотцендорф, який вирішив за рахунок сил 4-ї армії прийти на допомогу 3-й армії та перекинув її до Львову, створивши перевагу на Львівському напрямку 3:2. Австро-угорські війська з 5 по 12 вересня перейшли у наступ з лінії Городок - Рава-Руська, проте 6 днів росіяни успішно змогли витримувати наступ 30 австрійських дивізій. До 21 вересня Росія зайняла майже всю східну Галичину з м. Чернівці і оточила фортецю Перемишль із 100-тис. гарнізоном.

29 жовтня 1914 р. війна прийшла і на південь України, коли османсько-німецькі кораблі під проводом контр-адмірала Вільгельма Сушена обстріляли Одесу, Севастополь і Феодосію крейсерами “Тебен”, “Бреслау” і “Гамідіє”. Втрат зазнав як Чорноморський флот (“Прут”, канонерський човен “Донець”), так і цивільні об’єкти та промисловість [5, 246].

На початок 1915 р. Росія запланувала наступ для вторгнення в Угорщину, на Ужгород, на Мукачеве і Хуст, що ознаменувало початок наступу 20 січня 1915 р., де головну роль мали 8-а і 3-я армії. Кінець березня 1915 р. став закінченням довгої історії штурму Перемишля, гарнізон якого уже впродовж 6 місяців витратив усі запаси. Саме у цей момент у районі Горлиці-Тарнува на 35-км ділянці проти 3-ї російської армії генерал-полковник А. фон Макензен і 11-а німецька разом з 4-ю австрійською армією мали 126 тис. багнетів, які вдвічі перевищували кількість ворога. 2 травня опісля шквального артобстрілу 3-я російська армія була знесена і дезорієнтована масовим проривом фронту зі сторони німців, що зумовило повалення фронту. Почався загальний відступ росіян з Галичини на рубіж Нове Место - Сандомир - Перемишль – Стрий.

Особливу роль відіграє тут оборона символу російської перемоги – Перемишля, який взяли лиш за 11 днів. 11-а німецька, із заходу - 3-я, а з півдня - 2-га австрійські армії взяли Раву-Руську і перерізали всі залізниці, крім магістралі на схід у напрямку Галича і Дубна. Росіяни поспіхом залишили Львів і 22 червня туди увійшли німці. Армії закріплювалися на рубежі Холм - Володимир-Волинський - Броди – Бучач. Горлицький прорив показав відсутність координації у росіян, що нівелювало успіхи 1914 року.

Наприкінці 1915 р. ставка вирішила здійснити наступ Південно-Західного фронту, аби відволікти і скувати німців на сході. Проте атака 7-ї армії на Галичину і битва під Топорівцями-Раранчим-Боянами закінчились поразкою. Ще й у січні 1916 р. на схід від с. Раранче війська австрійців вперше застосували хімічну зброю - газобалонну атаку.

30 березня 1916 р. замість М. Іванова командуючим Півд.-Зах. фронтом було призначено О.О. Брусилова, який на відміну від інших генералів підготував по одному ударному плацдарму у всіх своїх

підрозділах [3, с.70]. Наступ очолили 8-а армія з генерал О.М. Каледіним разом з 9-ю, 7-ю й 11-ю арміями. Під безпосереднім командуванням Брусилова з 4 червня по 20 вересня на фронті від Луцька до Чернівців почався наступ. Брусилов зміг створити перевагу у силі на ділянках фронту. 7 червня 1916 р. Луцьк був узятий військами 8-ї армії. Австрійці відступили за р. Стир. Центральні держави змушені перекинути на Східний фронт до 34 переважно німецьких дивізії, що уберегло Ковель від швидкого падіння.

Найпомітніших успіхів досягли війська Південно-Західного фронту на своєму південному фланзі. 11-та армія пробилася до населеного пункту Заложице, 7-ма - оволоділа Монастиржиською і йшла уздовж р. Дністер, 9-та - 29 липня взяла Надвірну, а потім - Станіслав. Стурбований ситуацією, що склалася, до Львова прибув генерал-фельдмаршал Гінденбург і розпочав наступ німецьких військ на 9-ту російську армію для захисту Карпат, що призупинило російський наступ. Командування Півд.-Зах. фронту відмовилося від взяття Ковеля і до середини вересня російські війська зупинилися на лінії Золочів-Галич-Станіслав-Ворохта, далися ознаки проблеми оснащення і забезпечення армій снарядами і особовим складом.

Військові дії на території України протягом 1914-1916 років відзначились значною інтенсивністю проведення операцій з обох сторін, успіх яких зазвичай залежав від концентрації піхоти і артилерії на певних напрямках. Що російська армія, що німецько-австрійська зазнали великих втрат у цих боях, не маючи на кінець 1916 року стратегічної ініціативи.

ДЖЕРЕЛА

1. Волковинський В. Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни. *Український історичний журнал*. 2004. № 7. С. 38–56.
2. Карпинець І. Галичина: Військова історія 1914–1921 років. Львів: Видавничий дім "Панорама", 2005. 376 с
3. О. Й. Дем'янюк. Перебування 8-ї армії Південно-Західного фронту у Волинській губернії під час Першої світової війни. *Військово-науковий вісник*. 2019. Вип. 32. С. 65-76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnv_2019_32_8 (дата звернення: 14.04.2024)
4. Реєнт О.П., Сердюк О.В. Перша світова війна і Україна. Київ: Генеза, 2004. 480 с.
5. Усенко П. Г. Дарданелли–Босфор–Одеська затока: шлях чорноморської ескалації Великої війни (1914 р.). *Проблеми історії України XIX - початку XX*. 2012. Вип. 20. С. 236-250. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piu19-20_2012_20_18 (дата звернення: 14.04.2024)

РОЗДІЛ 6.
**ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ, ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА
ВІЙНИ**

**ОЦІНКА НАДІЙНОСТІ ТА ДОСТОВІРНОСТІ РОЗВІДУВАЛЬНИХ
ДАНИХ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ (OSINT) В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
АНАЛІЗІ ТА ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ**

*Кобус Олена, кандидат фізико-математичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України
Бондаренко Степан, фахівець КТЗК ЦКБ ННІ ІБ СК
Національна академія Служби безпеки України*

Розвідка з відкритих джерел (OSINT) стала важливим компонентом збору та аналізу інформації в різних сферах, включаючи національну безпеку, правоохоронну діяльність, ділову розвідку та журналістику. OSINT відноситься до загальнодоступної інформації, отриманої з широкого спектру незасекречених джерел, включаючи ЗМІ, соціальні мережі, наукові журнали, урядові звіти і комерційні бази даних. Ці легкодоступні дані дають цінну інформацію про політичні, економічні, соціальні та технологічні тенденції в усьому світі. Однак сама природа OSINT – її велика кількість і незасекреченість – ставить під сумнів її надійність і достовірність. Розвідка з використанням відкритих джерел (OSINT) – це збір, аналіз і поширення інформації, отриманої з загальнодоступних джерел, таких як новини, пости в соціальних мережах, урядові звіти та онлайн-бази даних [1].

OSINT часто передбачає проведення таємних операцій і залучення значних ресурсів, він легко доступний будь-кому, хто має доступ до Інтернету і базові навички дослідження. У порівнянні з традиційними методами збору розвідувальної інформації, OSINT є економічно ефективним способом збору великої кількості даних. Інформація з відкритих джерел часто з'являється в режимі реального часу або майже в реальному часі, надаючи цінну інформацію про ситуації, що швидко розвиваються. OSINT охоплює широкий спектр джерел інформації, пропонуючи більш цілісний погляд на ситуацію в порівнянні з засекреченою розвідкою, яка може бути зосереджена на конкретних цілях. Таким чином, OSINT займає все більш помітне місце в процесах аналізу інформації та прийняття рішень у різних секторах, пропонуючи цінну інформацію про нові загрози, ринкові тенденції, громадську думку та інші важливі питання.

Незважаючи на свої переваги, сама природа OSINT ставить під сумнів її надійність і достовірність. Інформація, знайдена у відкритих джерелах, може бути неточною, застарілою або навмисно оманливою. Пропаганда,

дезінформаційні кампанії та упереджені повідомлення можуть забруднити пул даних, що вимагає ретельної оцінки джерел. Ідентифікувати джерело інформації у відкритих джерелах часто буває складно. Наприклад, анонімні пости в соціальних мережах не мають походження, характерного для традиційних джерел розвідданих, що ускладнює оцінку їхньої достовірності. OSINT може не давати повної картини. Може існувати важлива інформація, яка залишається прихованою від громадськості, що може призвести до упередженого або неповного аналізу. Розуміння контексту, в якому була створена інформація, є життєво важливим.

Модель розвідувального циклу, що складається з таких етапів, як збір, аналіз, поширення і зворотний зв'язок, слугує основою для організації та проведення розвідувальної діяльності. У цій моделі OSINT відіграє окрему, але взаємопов'язану роль поряд з іншими джерелами розвідки, такими як людська розвідка (HUMINT), розвідка сигналів (SIGINT) і геопросторова розвідка (GEOINT) [2].

Варто зазначити, що, наприклад, під час громадянської війни в Сирії соціальні мережі були заповнені графічними зображеннями і відео, які мали на меті задокументувати звірства. Однак перевірити автентичність цих матеріалів було надзвичайно складно. Деякі відео виявилися постановочними або вирваними з контексту, що підкреслює складність оцінки візуальної інформації у відкритих джерелах. Повстання Арабської весни на Близькому Сході в 2011 році значною мірою були задокументовані на платформах соціальних мереж. Зображення і відео протестів у режимі реального часу давали уявлення про події, що розгорталися, пропонуючи цінну інформацію для журналістів, активістів і політиків. Це тематичне дослідження демонструє, як OSINT може стати потужним інструментом для розуміння ситуацій, що розгортаються. У 2014 році катастрофа рейсу MH17 Малайзійських авіаліній над сходом України підкреслила важливість OSINT у проведенні судово-медичних розслідувань та встановленні відповідальності за складні інциденти. Аналітики OSINT використовували супутникові знімки, пости в соціальних мережах і дані з відкритих джерел, щоб реконструювати траєкторію польоту літака, визначити місце запуску ракети, яка збила його, і підтвердити докази прямої причетності росії до інциденту.

ДЖЕРЕЛА

1. What is OSINT (Open-Source Intelligence?) | SANS Institute. *Cyber Security Training / SANS Courses, Certifications & Research*. URL: <https://www.sans.org/blog/what-is-open-source-intelligence/> (дата звернення: 29.04.2024).
2. What is OSINT (Open Source Intelligence)? *SentinelOne*. URL: <https://www.sentinelone.com/cybersecurity-101/open-source-intelligence-osint/> (дата звернення: 29.04.2024).
3. What is Open Source Intelligence (OSINT)??. *CWSI*. URL: <https://cwsisecurity.com/what-is-open-source-intelligence-osint/> (дата звернення: 29.04.2024).

РОЛЬ ЗОБРАЖЕНЬ У ЗМІ: ЯК СУСПІЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ ДЕЗЕРТИРСТВО ВПЛИВАЄ НА КОМПЛЕКТУВАННЯ АРМІЇ

Гученко Катерина, аспірантка

Київський університет інтелектуальної власності та права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

Мірошніченко С.С.

У цьому дослідженні нами розглядається складний взаємозв'язок між зображенням злочину дезертирство у ЗМІ та громадським сприйняттям цього злочину. Автор досліджує, як ці зображення впливають на набір до армії, формуючи ставлення громадськості до армії та потенційних ризиків, пов'язаних зі службою. У роботі проаналізовано приклади з реального життя, щоб проілюструвати вплив конкретних образів і наративів, а також простежено зв'язок між репрезентаціями в ЗМІ та коливаннями рівня призовної кампанії. Крім того, в роботі досліджується потенціал альтернативних наративів для покращення розуміння громадськістю дезертирства та його причин, що, зрештою, сприятиме формуванню більш виваженого погляду, який не відлякуватиме потенційних рекрутів.

Сильна національна армія є наріжним каменем національної безпеки. Однак, утримання добре укомплектованих збройних сил значною мірою залежить від успішної рекрутингової кампанії. Громадське сприйняття армії, в тому числі ставлення до військовослужбовців і потенційних небезпек, відіграє важливу роль у залученні нових рекрутів. Засоби масової інформації, висвітлюючи військові події та особовий склад, суттєво впливають на громадську думку.

Дезертирство, самовільне залишення військової служби, часто викликає негативні конотації – образи боягузів, які зраджують присягу, товаришів і державу (конституційний обов'язок). Однак реальність набагато складніша. Дезертирство може бути зумовлене різними факторами, включаючи психічні розлади, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), розчарування у військових діях або особисті кризи в житті військовослужбовця. У деяких випадках дезертирство є відчайдушним актом самозбереження перед обличчям непереборної небезпеки або зловживань у військовій ієрархії.

Засоби масової інформації мають потужний вплив на те, як громадськість сприймає дезертирство. ЗМІ часто зосереджуються на драматичних сюжетах, зображуючи дезертирів як злочинців або зрадників. Це посилює негативні стереотипи і не визнає глибинних причин, які можуть підштовхнути когось до дезертирства. Наприклад, під час війни у В'єтнамі у засобах масової інформації багато уваги приділялося

дезертирству. Зображення солдатів, які тікають із зони бойових дій, підживлювали недовіру громадськості до військових зусиль і сприяли зменшенню кількості призовників. Це свідчить про те, як висвітлення дезертирства без контексту може створити викривлену картину військової служби, що відлякує потенційних рекрутів. Також не менш цікавим прикладом є історія «Джессіки Лінч» [The Jessica Lynch Story]. Широко розрекламований порятунок рядового Джесіки Лінч в Іраку в 2003 році запропонував інший наратив у ЗМІ [1]. Хоча пізніше його достовірність була поставлена під сумнів, зображення Лінч як хороброго військовослужбовця, який потрапив у полон і був врятований, викликало резонанс у громадськості і потенційно стимулювало рекрутингові зусилля, оскільки акцентувало увагу на героїзмі і самопожертві.

Зосередження виключно на негативному зображенні дезертирства створює неповну картину. Це може створити відчуття страху і невпевненості у свідомості потенційних призовників, відштовхуючи їх від думки про військову службу. Це підриває зусилля рекрутингових кампаній, які наголошують на позитивних аспектах служіння своїй країні, почутті товарищескості та можливостях для особистісного зростання. На нашу думку, існує потреба в альтернативних медіа-наративах, які пропонують більш нюансований погляд на дезертирство. Документальні фільми, які заглиблюються в психологічні чинники, що спонукають до дезертирства, або інтерв'ю з колишніми дезертирами, які розповідають про свій досвід, можуть сприяти кращому розумінню. Крім того, висвітлення історій солдатів, які подолали труднощі у військовій системі і знайшли підтримку і мету в службі, може врівноважити негатив.

Кампанії з набору на військову службу повинні усвідомлювати вплив зображення дезертирства у ЗМІ. Вони можуть вирішити цю проблему наступним чином: 1) співпраця може забезпечити більш збалансоване висвітлення військового життя, в тому числі історій про стійкість, братерство і системи підтримки, які існують для солдатів, що перебувають у скрутному становищі; 2) висвітлення відданості військових підтримці психічного здоров'я може зменшити занепокоєння щодо того, що потенційні проблеми залишаються невирішеними; 3) демонстрація позитивного досвіду ветеранів і військовослужбовців строкової служби може надихнути потенційних рекрутів і створити більш привабливий образ військової служби.

ЗМІ часто відіграють значну роль у формуванні громадського сприйняття військових питань, в тому числі дезертирства. Наприклад, гучні випадки дезертирства можуть широко висвітлюватися в новинах, що призводить до посиленого громадського контролю і засудження. Наприклад, Справа Боу Бергдала, солдата армії США, який у 2009 році дезертирував зі свого поста в Афганістані, привернула широку увагу ЗМІ і викликала дебати про лояльність, обов'язок і наслідки дезертирства.

Висвітлення справи Бергдаля у ЗМІ, ймовірно, вплинуло на громадське сприйняття військової служби і, можливо, мало наслідки для набору до армії. Фільми і телевізійні програми також відіграють вирішальну роль у формуванні громадського сприйняття військової служби і дезертирства. Наприклад, фільм «Мисливець на оленів» (1978) показав психологічні наслідки війни у В'єтнамі для солдатів, зокрема, теми братерства, травми і розчарування [2]. Хоча у фільмі не йшлося про дезертирство, зображення проблем, з якими стикалися солдати, могло вплинути на ставлення громадськості до військової служби та усвідомлення ризиків, пов'язаних з виконанням бойового обов'язку. Аналогічно, телевізійні шоу, такі як «MAS*H» і «Band of Brothers», показували різні аспекти військового життя, в тому числі моральні дилеми, з якими стикаються солдати у воєнний час, що може опосередковано впливати на громадське сприйняття дезертирства і вербування [3].

Таким чином, роль зображень у ЗМІ у формуванні суспільного сприйняття дезертирства та його вплив на набір до армії є складним і постійним питанням. Проводячи подальші дослідження із застосуванням змішаних методів і надаючи пріоритет етичним міркуванням, ми можемо отримати цінну інформацію про те, як сприяти більш збалансованому розумінню дезертирства в суспільстві. Ці знання можуть бути використані засобами масової інформації, стратегіями військового набору та ветеранськими організаціями для створення більш поінформованої громадськості і, зрештою, сильніших національних сил оборони, побудованих на довірі та прозорості.

ДЖЕРЕЛА

1. Former prisoner of war Jessica Lynch shares her story to help veterans. DAV. URL: <https://www.dav.org/learn-more/news/2023/former-pow-jessica-lynch-shares-her-story-to-help-veterans/> (дата звернення: 27.04.2024).
2. Schulzinger R. D. Vietnam Memories Through Film. OUP Academic. URL: <https://academic.oup.com/book/3399/chapter-abstract/144504464?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 27.04.2024).
3. Contributors to Wikimedia projects. Band of Brothers (miniseries) - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Band_of_Brothers_\(miniseries\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Band_of_Brothers_(miniseries)) (дата звернення: 27.04.2024).

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЧЕРЕЗ ВТОРГНЕННЯ МОСКОВІЇ

Коваль Дарина, студентка 2 курсу

*ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»,
м. Хмельницький, Україна.*

Науковий керівник: викладач вищої категорії Атаманчук О.І.

Вторгнення московії в Україну призвело до безпрецедентної гуманітарної кризи, до кардинальних змін у функціонуванні українського суспільства, європейських країн та цілого світу. Не минули ці процеси й сферу міжнародної міграції. Замість виїзду за кордон з метою працевлаштування або отримання освіти, що тривалий час були найпоширенішими формами міграційних переміщень населення України до інших країн, визначальною для нинішньої ситуації стала вимушена міграція. Велика кількість українців перетнули кордони держави у пошуках безпечного середовища. За результатами моніторингу, проведеного незалежним аналітичним центром Cedos, «протягом першого місяця повномасштабної війни з України виїхали 3,6 млн людей. Ще близько 6,2 млн, за оцінками Міжнародної організації з міграції, покинули місце свого постійного проживання і переїхали в межах країни», набувши статус внутрішньо переміщених осіб. З огляду на існуючу наразі кризову міграційну ситуацію актуальним стає її всебічний аналіз з метою запобігання проблем на етапі повоєнного відновлення.

Повномасштабне вторгнення московії докорінно змінило ситуацію не тільки на території України, але й в світі загалом. Оскільки глобалізація тісно пов'язала економіки різних держав, то як наслідок, конфлікт такого масштабу в одній країні спричинив ланцюгову реакцію і для всіх інших. Війна в Україні завдала серйозного удару економічним системам низці країн, особливо тих, які були тісно товарно та фінансово пов'язані з Україною та московією. Крім цього, відбулося різке уповільнення глобального зростання, збільшення інфляції та рівня бідності. Також, відчутні зміни сталися в глобально політичній сфері. Окремої уваги вимагає питання вимушеної міграції мільйонів українських громадян за кордон.

Вимушена міграція — це зміна місця проживання на певний час або назавжди усупереч бажанням людей, до якої спонукають, війни, переслідування, голод, стихійні лиха. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців офіційно визначає поняття “вимушена міграція” як вимушене переміщення (міграцію), що має місце, коли окремі особи та громади були змушені втекти або залишити свої домівки чи місця постійного проживання внаслідок або для того, щоб уникнути таких подій чи ситуацій, як збройний конфлікт, загальне насильство, порушення прав людини, природні чи техногенні катастрофи [1].

За даними УВКБ ООН станом на лютий 2023 року в Європі було зареєстровано понад 8 мільйонів біженців з України, з яких 4,8 мільйона були зареєстровані для тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту. Більше 5 мільйонів осіб, які вважаються переміщеними всередині України. Найбільше статусів тимчасового захисту біженцям з України — майже 1,5 млн — надала Польща, ще понад 1 млн — Німеччина і приблизно 450 тис — Чехія. Понад 100 тис українців зареєстровано також в Італії, Іспанії, Болгарії, Великобританії та Франції[1].

Перебуваючи за кордоном більшій частині біженців доводиться сильно економити, тим не менш вже зараз можна сміливо сказати, що витрати українців позитивно вплинули на економіки країн їхнього перебування. Особливо це відчувається у сфері роздрібної торгівлі. В перші місяці війни та на початку основної хвилі міграції більшість осіб витрачали саме свої українські заощадження, адже сподівалися на швидке повернення додому. Цим вони пожвавлювали споживчий попит і піддержували економічну активність європейських країн в яких вони перебували. Проте, це тривало недовго, українці почали працевлаштовуватись, оскільки стало зрозуміло, що швидкого закінчення конфлікту не буде. Наслідком цього стало збільшення робочої сили ЄС, зростання конкуренції на ринках праці, а сплачені українцями податки в деяких країнах вже окупили витрати виділенні на підтримку біженців.

Попри позитивні ефекти присутності українських мігрантів є й пов'язані з ними виклики. Це вже згадані витрати на програми з підтримки, проблеми розміщення такої кількості осіб та невдоволення певних верств населення у приймаючих країнах. Вимушена українська міграційна криза не має аналогів і значно перевершує міграцію за всі останні роки, а тому деякі країни не були готові до такого. Уряди таких держав не змогли одразу організувати ефективну політику у відповідь на реалії, що призвело до проблем, як для тимчасово переміщених осіб на території цієї країни, так і для самої країни. Повернення українців залежить від стількох навіть невідомих наразі факторів, що будь-які прогнози неможливі. Найважливіший серед них – фактор часу, тобто, наскільки швидко буде досягнуто перемоги і створено умови для безпечного повернення людей. Чим тривалішим буде перебування мігрантів у країні, тим більшою є імовірність того, що вони зможуть там інтегруватися, налагодити життя і визначитися на користь постійного проживання. Важливою є також політика країн перебування, адже притулок, наданий українцям, недаремно називається

тимчасовим і у разі нормалізації ситуації в Україні може бути припинений, хоча зацікавлені у поповненні своїх людських ресурсів зарубіжні держави, імовірно, докладатимуть зусиль для затримання на своїй території спеціалістів, молоді.

Проте вирішальний вплив на рішення щодо міграції справляють життєві обставини конкретної людини. Тому за одних і тих самих економічних та політичних умов одні люди виїжджають, а інші – залишаються. Оскільки за кордоном наразі перебувають переважно жінки та діти, а їхні чоловіки, батьки здебільшого залишилися в Україні, то неабияким чинником подальшої міграційної поведінки буде той спосіб, в який члени сімей вирішуватимуть питання возз'єднання. Іншими словами, чи після закінчення війни чоловіки приєднаються до своїх сімей за кордоном, чи навпаки жінки повернуться до своїх чоловіків в Україну.

Не менш важливим аргументом для повернення буде також і наявність житла, в яке можна повернутись. Вже тепер, за даними опитування МОМ, яке згадувалося вище, у 24 % переміщених осіб будинки пошкоджено або повністю зруйновано. І якщо, наприклад, сім'я, що втратила житло та майно, все ж вирішить відбудувувати своє життя на Батьківщині, необхідність накопичити для цього фінансові ресурси може бути вагомим спонукальним мотивом для роботи та перебування за кордоном [3].

Водночас, оскільки для ліквідації наслідків війни домогосподарства потребуватимуть значних коштів, а заробити їх в Україні у зруйнованій війною економіці буде складно, можна очікувати поширення тимчасової трудової міграції за кордон. На користь такого висновку говорить багаторічне працевлаштування громадянами України за кордоном як стратегія виживання в несприятливих обставинах, а також той факт, що нині міграційний досвід вимушено набувають люди, які за інших обставин закордонних заробітків не потребували, або на них не наважувалися.

Таким чином, війна активізує міграцію з України, що може призвести до помітних демографічних втрат та уповільнити повоєнне відновлення. Тому створення умов для повернення біженців набуває чи не центрального значення серед завдань відбудови держави. Водночас, трудова міграція за кордон може бути використана як важливе джерело доходу для відновлення країни та добробуту громадян. У зв'язку з цим заохочення переказів та їх інвестиційного використання, мобілізація діаспори на допомогу Україні має стати важливою складовою міграційної політики держави.

ДЖЕРЕЛА

1. Forced and Unlawful Displacement URL: <https://www.unhcr.org/4794b2d52.pdf> (дата звернення 18.10.2023).
2. Сайт УВКБ ООН URL: <https://www.unhcr.org/ukraine-emergency.html> (дата звернення 18.10.2023).
3. “Чому на Україну чекає масштабна демографічна криза”. URL: <https://biz.censor.net/r3401947> (дата звернення 18.10.2023).

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

*Ковальова Аліна, курсант 3-го курсу Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: к. ю. н., проф., майор поліції Рогальська В.В.*

Дотримання прав і свобод людини є пріоритетним завданням для будь-якої держави, тому, відповідно, і для правоохоронних органів. Національне кримінально-процесуальне законодавство все більше орієнтується на європейський досвід застосування запобіжних заходів, зокрема тих, що пов'язані з позбавленням волі. Відповідно до практики Європейського суду з прав людини тримання під вартою може бути виправдане в кожному випадку, якщо існують конкретні вказівки на справжні інтереси суспільства, які, попри презумпцію невинуватості, переважають правило поваги до особистої свободи [1].

Кримінальним процесуальним законодавством визначено, що тримання під вартою є найбільш суворим, винятковим запобіжним заходом, який застосовується лише у разі, якщо слідчий, прокурор не доведуть, що застосування іншого заходу буде неефективним і не забезпечить виконання завдань кримінального процесу. Незважаючи на те, що процесуальний порядок застосування тримання під вартою є чітко визначеним, на практиці часто трапляються випадки його порушення. Статтею 177 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що підставою для застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри та ризиків, які полягають у тому, що особа може вчинити певні дії, які створюють загрозу для подальшого здійснення досудового розслідування. Для прийняття рішення про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд повинен дослідити ці підстави, а також інші обставини справи. Проте часто виявляється, що рішення є необґрунтованим та безпідставним, оскільки суди часто нехтують перевіркою наявності ризиків, таких обставин як вік, репутація особи, соціальні та родинні зв'язки та ін. Таким чином до особи застосовується не виправданий примус, в якому немає необхідності, тим самим порушуючи права і законні інтереси цих осіб.

Окрім недотримання процесуальних норм, проблемою також є самі умови тримання в слідчих ізоляторах, де перебувають підозрювані та обвинувачені. Сучасні українські реалії свідчать, що в СІЗО порушуються абсолютно всі норми і умови тримання, харчування та вимоги санітарії. Людина, вина якої ще не доведена, потрапивши в слідчий ізолятор, опиняється в ситуації, за якої на неї чинять психологічний або фізичний вплив з метою примушування надати «потрібні» показання або схиляють до угоди зі слідством [2].

З 2017 року на території України було запроваджено систему Custody Records. Custody Records — система запобігання порушенню прав людини в ізоляторах тимчасового тримання (ІТТ) та відділах поліції шляхом електронної фіксації дій, що відбуваються із затриманими особами [3]. Практика застосування такої системи має позитивні результати, оскільки система передбачає безперервну відео- та аудіофіксацію, тому є можливість здійснювати нагляд як за діями затриманих осіб, так і за діями поліцейських. Отже, запровадження такої системи має важливе значення для забезпечення дотримання прав людини під час здійснення кримінального провадження. Крім цього, вона слугує механізмом захисту не лише для затриманих осіб, а й для самих поліцейських в частині дотримання ними вимог законодавства. Тому є необхідність у подальшому поширенні такої системи. В цілому варто зауважити, що втручання правоохоронних органів у сферу особистих прав та свобод при застосуванні запобіжного заходу повинне мати мінімальні межі, дійсно необхідні для здійснення досудового розслідування.

ДЖЕРЕЛА

1. Суперечлива практика застосування тримання під вартою у кримінальному провадженні URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/141.pdf
2. Дотримання прав людини при застосуванні запобіжних заходів: реальність та проблеми URL: <https://goal-int.org/dotrimannya-prav-lyudini-pri-zastosuvanni-zapobizhnih-zahodiv-realnist-ta-problemi/>
3. Права затриманих та поліцейських: що змінило запровадження Custody Records URL: <https://uplan.org.ua/analytics/prava-zatrymanykh-ta-politseiskykh-shcho-zminylo-vprovadzhennia-custody-records/>

ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОКУМЕНТООБІГУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Бих Оксана, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Петрович В. В.

Оптимізація документообігу в органах державної влади України є невід'ємною потребою сучасного світу, де швидкість ухвалення та виконання рішень визначається як ключова вимога. Покращення документообігу сприятиме ефективнішому обігу інформації, що, в свою чергу, дає змогу оперативно реагувати на актуальні проблеми та події. Використання сучасних інформаційних технологій в документообігу дозволить забезпечити високий рівень збереження та обробки інформації, сприяючи ефективному функціонуванню систем управління та полегшуючи взаємодію між різними рівнями влади.

Метою дослідження є вивчення напрямків оптимізації документообігу в органах державної влади.

Виклад основного матеріалу. Запровадження електронного документа та електронного документообігу є як звичним, так і інноваційним підходом для українських та європейських компаній. Зростання обсягу електронних документів та зменшення обов'язкового використання паперових документів призводить до зниження витрат на друк, обробку, передачу та зберігання документів. Як зазначає Я. Сливка, електронний документообіг дозволяє автоматизувати виявлення помилок, але водночас підкреслює проблему інформаційної безпеки підприємства [4, с. 92].

З розвитком технологій очікується посилення інтересу до впровадження систем електронного документообігу в різних сферах діяльності. Це може призвести до поширення нових рішень та збільшення конкуренції на ринку програмних продуктів для управління документами.

На сучасному етапі переведення системи документування в Україні на електронні носії слід враховувати позитивний досвід європейських країн у цій сфері. Причому підхід до вивчення зарубіжного досвіду має бути аналітичним – виокремлювати досягнення, позитивні зрушення і критично сприймати прорахунки зарубіжних систем.

На думку Л. Гапєєва, ефективність документаційного забезпечення управління державних органів зазвичай залежить від вирішення завдань ефективного створення електронних документів, контролю за їх виконанням, від організації збереження, пошуку і використання інформації. Сукупністю технологій, які не тільки суттєво систематизують, а й змінюють роботу установ є електронний документообіг. Електронний документообіг діє в органах державної влади та місцевого самоврядування,

на підприємствах, в організаціях. Завдяки електронному документообігу обмін інформацією відбувається захищеними каналами зв'язку [1].

Для підвищення ефективності управлінської праці, як стверджує Л. Тітенко, фахівці мають оволодіти процесами створення управлінських документів та їх керуванням, що передбачає:

- засвоєння основного законодавства у сфері діловодства;
- застосування національних стандартів на організаційно-розпорядчу документацію;
- провадження правил, процедур та рекомендацій міжнародних стандартів у сфері керування документаційними процесами;
- впровадження традиційних правил ведення діловодства в організаціях різних сфер діяльності;
- забезпечення загальних правил документування управлінської діяльності організацій [5, с. 112].

В. Ключевський вказує на те, що серед інноваційних практик однією з найбільш важливих може стати досвід модернізації процесів управління в органах публічної влади за допомогою впровадження електронного урядування та електронного документообігу [2, с. 81].

На сьогодні в Україні відсутня єдина система електронного документообігу. Кожна установа самостійно обирає для виконання своїх функцій найкращу для себе програму. Однією із причин такого є недостатність фінансових ресурсів, що спрямовуються із державного або місцевого бюджетів на розв'язання даних завдань. Необхідно зазначити, що ці програми дорогі.

Найкращою перспективою у цьому випадку було б запровадження єдиної безкоштовної державної програми електронного документообігу, яка б об'єднувала усі установи, підприємства, організації у єдину систему ведення діловодства у електронному вигляді.

Експерти стверджують, що Україна відстає у плані впровадження системи електронного обігу документів від країн Західної Європи майже на п'ять років. Їхній досвід показує нам, що при масовому впровадженні виникатиме і попит на всі продукти: від найпростіших до найскладніших.

Розвиток електронного обігу документів в Україні сьогодні має особливе значення, адже документообіг є важливою складовою у процесі ухвалення управлінських рішень. Найскладнішою сферою впровадження інформаційних систем є документообіг державних підрозділів. А це велика проблема для нашої держави, бо документообіг – це система, яка реєструє інформацію, передає її працівникам організації, здійснює контроль [3, с. 16].

Одним із перспективних напрямів розвитку діловодства за зверненнями громадян є розробка програмного забезпечення й впровадження електронної системи оброблення звернень громадян. Рациональним заходом в даному напрямі має стати приєднання до

загальної системи електронного документообігу напрямку звернення громадян.

Важливою для організації електронного документообігу в установі є програмна система для організації та зберігання різних видів документів, тобто система електронного документообігу. Цей тип системи є більш конкретним типом системи управління документами, узагальненим типом системи зберігання, яка допомагає користувачам упорядковувати та зберігати паперові або цифрові документи. Система електронного документообігу здебільшого відноситься до системи програмного забезпечення, що займається обробкою цифрових документів, а не паперових, проте іноді системи можуть опрацьовувати цифрові скановані версії оригінальних паперових документів. Електронний документообіг в установі дає змогу забезпечити спосіб централізованого зберігання значного обсягу цифрових документів. Зазвичай ці системи вміщають функції задля ефективного пошуку документів.

Впровадження систем електронного документообігу є складним та багатоаспектним процесом, який стикається з численними викликами та можливостями. Однак разом із тим, впровадження систем електронного документообігу потребує ретельного вивчення та розуміння відповідних нормативних актів, технічних можливостей та впровадження ефективних стратегій змін. У сучасному світі, відсутність добре налагодженого документообігу перешкоджає ефективній роботі будь-якого підприємства, впливаючи на його оперативність, економічність і надійність управління.

Таким чином, електронний документообіг дає змогу підвищити стійкість установи в складних ситуаціях, зменшити ризики в умовах невизначеності та зекономити час та ресурси. Обмін електронними документами в установі відбувається швидко, без витрат на папір, друк, кур'єрів, а автоматичний пошук за будь-яким запитом пришвидшує роботу, що впливає на продуктивність праці.

Щоб організувати внутрішній електронний документооборот в установі, необхідно вибрати електронну систему документообігу, попередити про перехід співробітників, розробити положення про електронний документообіг, отримати кваліфікований електронний підпис тощо.

Розвиток електронних систем документообігу уповільнюється не лише технічними можливостями сучасних інформаційних технологій, але й відсутністю відповідних нормативно-правових актів, які забезпечують захист авторських прав у сфері інформаційних технологій та регулюють правовий статус електронних документів. У чинному законодавстві є значна кількість обов'язкових для виконання законів, стандартів, норм, інструкцій, порядків, регламентів до електронного документування. Нормативно-правові акти встановлюють загальні положення організації електронного документообігу.

Впровадження електронного документообігу в установах допоможе підвищити безпеку даних, забезпечити відповідність нормативним вимогам і покращити співпрацю між партнерами.

ДЖЕРЕЛА

1. Гапеев Л. Електронне урядування: проблеми, пріоритети, завдання. *Держслужбовець*. 2018. № 3. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2018/march/issue-3/article-34920.html> (дата звернення 01.03.2024).
2. Ключевський В. І. Механізми впровадження електронного документообігу в місцевих органах виконавчої влади: дис.... канд. наук з держ. управління: 25.00. 02/Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Одеса, 2019. 288 с.
3. Липова С. В. Особливості електронного документообігу у роботі з документами, що містять таємну інформацію. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері за підсумками науково-дослідницької роботи студентів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»* : матеріали VI Всеукр. наук. конф. м. Вінниця, 2021 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. С. 19–21.
4. Сливка Я. Інноваційні напрямки удосконалення документообігу підприємств в умовах євроінтеграції. *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту, звітності і оподаткування в умовах євроінтеграції* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 2020. С. 91–94. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29953/1/%D0%A1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%B0%20%D0%AF.%D0%92..pdf> (дата звернення 01.03.2024).
5. Тітенко Л. Діловодство, як складова в формуванні професійних якостей фахівця з управління персоналом. *Трансформація соціально-трудової сфери: сучасні виклики, тенденції, домінанти інноваційного розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 2015. С. 111–113. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32615521.pdf> (дата звернення 01.03.2024).

ВЕБСАЙТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕКЛАМУВАННЯ КОМПАНІЇ

Бондар Антоніна, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доцент Петрович В. В.

Розвиток мережі Інтернет в останні десятиліття викликав кардинальні зміни в глобальному та національному інформаційному просторі. Серед ключових елементів цієї мережі особливе значення мають вебсайти, на яких зосереджена величезна кількість інформаційних ресурсів. Сьогодні практично неможливо знайти організацію, установу чи фірму, що не має свого сайту в Інтернеті, що сприяє підвищенню ефективності роботи.

Вперше в Україні визначення Інтернет-сайту (вебсайту) було встановлене в спільному наказі Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України та Державного комітету зв'язку та інформатизації України «Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади». У цьому документі зазначається, що «вебсайтом є сукупність програмних та апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет разом із інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інші інформаційні послуги через мережу Інтернет» [6].

М. Гура визначає термін «вебсайт» як індивідуальний, логічно закінчений складовий елемент мережі Інтернет, що побудований на основі технології гіперпосилань. Вебсайт розміщений на сервері (хост) та має унікальну адресу (URL), за якою його може відвідати будь-який користувач мережі Інтернет. В основі вебсайту знаходяться інтернет-сторінки, які мають графічний вигляд і доступні для перегляду за допомогою спеціальних комп'ютерних програм (браузерів) [2, с. 102].

Вебсайт розглядається як документально-інформаційна система, що володіє усіма характеристиками такої системи в класичному розумінні. Він складається з масиву документів, має засоби інформаційного пошуку, а також техніко-технологічні засоби для фіксації, зберігання та представлення інформації. Ця система існує у вигляді організованої сукупності електронних документів та їх зв'язків, що систематично взаємодіють між собою як різновиди інформаційних джерел [4, с. 21].

Сучасний цифровий світ відкриває безліч можливостей для установ різних сфер діяльності щодо інтеграції через вебсайти. Швидкі технологічні зміни та постійний розвиток онлайн-комунікацій створюють нові можливості для підвищення ефективності, розширення аудиторії та покращення взаємодії з клієнтами та партнерами. Тому інтеграція через

вебсайти стає ключовим елементом стратегії багатьох установ у забезпеченні конкурентоспроможності та впровадженні інноваційних рішень.

Однією із найефективніших стратегій є розміщення портфоліо компанії на сайті. Ефективне управління проектами стає вирішальним фактором для досягнення успіху компанії, оскільки від кожного окремого проекту залежить загальний результат усього портфоліо. Відправна точка успішної реалізації портфоліо проектів – це здатність управлінців ефективно керувати та координувати кожним проектом в межах портфоліо. Спроможність забезпечити синергію між різними проектами та вирішувати конфлікти в ресурсному аспекті стає критичною для досягнення колективних цілей. Ефективне використання ресурсів, які приділяються кожному проекту, забезпечує максимальну віддачу від інвестицій і підвищує шанси на успіх. Таке управління дозволяє компанії краще реагувати на зміни в бізнес-середовищі та забезпечує адаптивність у конкурентному ринковому середовищі [3, с. 51].

За дослідженням Корейського національного відкритого університету, у залежності від мети складання портфоліо та цільової аудиторії, існує чотири види електронного портфоліо: оціночне е-портфоліо, яке використовується для відображення і доказу компетенції своєму роботодавцю, вчителю, керівнику; вітринне е-портфоліо, яке ще називається презентаційне, як і автобіографія, воно використовується для демонстрування своїх компетенцій і перспектив розвитку; е-портфоліо розвитку, яке використовується як сукупність даних для відстеження, підтримання та планування персонального розвитку; воно використовується студентами, наприклад, для відстеження історії вивчення курсу; е-портфоліо самооцінки, де автор відстежує свої цілі та порівнює їх з досягнутим результатом [5, с. 22].

Ще одним способом інтеграції компанії через вебсайт є електронна торгівля та комерція. Компанії можуть інтегрувати свій вебсайт з системами електронної торгівлі та системами замовлення, щоб спростити процес придбання продуктів або послуг для клієнтів [1].

Створення електронних маркетплейсів дає компаніям, які спеціалізуються на доставці товарів, можливість стрімкого розвитку. Маркетплейси дозволяють компаніям досягати більш широкої аудиторії, виходячи за межі локальних ринків. Крім того, маркетплейси стають серйозним конкурентом для пошукових систем. Наприклад, у США 55% покупців відразу шукають товар на Amazon, Etsy або E-bay, обходячи Google. В Україні найбільший обсяг потенційної аудиторії покупців зосереджується на таких популярних інтернет-майданчиках, як Prom (19% прямого трафіка), Rozetka (30%), OLX (44%), Aliexpress (50%) [7, с. 76].

Досить ефективним є просування компанії через вебсайт і у плані налагодження співпраці з партнерами. Установи можуть створити веб-

платформу, яка об'єднує їх партнерів або постачальників для спільної роботи, обміну інформацією та здійснення операцій. Наприклад, через вебсайт компанія може надавати партнерам доступ до ресурсів, документації, а також інформації про продукти та послуги, що сприяє покращенню співпраці та зміцненню відносин з партнерами.

Крім того, вебсайт може виступати як ефективний засіб комунікації зі співробітниками компанії. На веб-порталі можуть розміщуватися внутрішні новини, оголошення, календарі подій, а також інформація про політику та процедури компанії. Це в результаті дозволяє підтримувати спрямованість персоналу, сприяє обміну ідеями та знаннями, а також сприяє зближенню команди й підвищенню загального рівня внутрішнього спілкування.

Також вебсайт забезпечує можливість збирати та аналізувати дані про відвідуваність та поведінку користувачів. Це дозволяє установі зрозуміти потреби та уподобання своєї аудиторії, вдосконалювати свої продукти та послуги, а також оптимізувати свою маркетингову стратегію.

Отже, вебсайт виступає не лише як засіб інтеграції установи в сучасний інформаційний простір, але і як потужний інструмент для розвитку її бізнесу, сприяючи залученню клієнтів, підвищенню її впізнаваності та впровадженню інновацій.

ДЖЕРЕЛА

1. Бутенко Д. С., Гуца Д. С. Методи ведення бізнесу в Інтернеті. *Літні наукові читання – 2022* : матер. ХСІ міжнар. інтернет-конф. м. Рівне, 6 черв. 2022 р. Рівне, 2022.
2. Гура М. В. Цивільно-правова охорона Інтернет-сайту в Україні : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2006. 213 с.
3. Дудник О. Процес вибору виконавців ІТ-проектів у портфоліо проектів. *Економічна кібернетика: теорія, практика та напрямки розвитку*. 2018. С. 50–52. URL: https://economics.net.ua/files/science/ek_kiber/2018/50.pdf (дата звернення 16.03.2024).
4. Климчук Л. В. Аналіз стану інформатизації архівів як основа вдосконалення системи документального забезпечення краєзнавчих досліджень Поділля. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 3. С. 20–23.
5. Ляшенко Н. Електронне портфоліо як засіб формалізації людського капіталу фірми. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2016. № 4 (60). С. 18–29.
6. Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади : наказ Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України, Державного комітету зв'язку та інформації України 25 листопада 2022 р. № 327/225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-02#Text> (дата звернення 26.03.2024).
7. Сак Т., Ховхалюк Д. Електронна торгівля в Україні: стан, тенденції, перспективи розвитку. *Маркетинг і цифрові технології*. 2020. № 3. С. 73–85.

РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ШІ

Вірун Юлія, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Качковська Л. Р.

Однією із характерних ознак сучасності є стрімкий розвиток штучного інтелекту (далі – ШІ), практичне застосування якого можливе у багатьох сферах життя як на рівні окремих людей так і країн чи світової спільноти. Збільшення ролі ШІ відкриває чимало перспектив, однак, разом із тим, зростають потенційні ризики, які слід не ігнорувати.

Серйозною загрозою для демократичних суспільств є поширення дезінформації за допомогою штучного інтелекту, що здатне через маніпулювання громадською думкою зменшити довіру до інституцій, спровокувати або посилити ворожість серед населення. Генерування і поширення неправдивої інформації з використанням алгоритмів штучного інтелекту може реалізовуватись у масових масштабах, що ускладнює традиційні методи перевірки фактів. Використання такого контенту (у т. ч. дипфейків, чат-ботів, автоматизованих облікових записів) посилює дію кампаній з дезінформації, що, у свою чергу, може допомогти зловмисникам розширити охоплення аудиторією та посилити вплив [2].

Застосування технологій штучного інтелекту для організації та проведення кібератак також може призвести до негативних наслідків. Основне побоювання, пов'язане з посиленнями ШІ кібератаками, пов'язане із можливістю бути не виявленими традиційними протоколами безпеки. Окрім того, збільшення доступності технологій такого інтелекту зумовлює потребу боротьби з етичними наслідками нападів на конфіденційні дані, безпеку та права людини [1].

Безумовно, досягнення штучного інтелекту мають величезний потенціал позитивного впливу на науку, зокрема питань, які стосуються здоров'я людини. Наприклад, штучний інтелект, застосований у біології, призвів до вирішення десятирічної проблеми згортання білків. Однак, існує серйозний ризик того, що великі мовні моделі (LLM), а також нові інструменти біологічного проектування на основі ШІ можуть значно збільшити ризики від біологічної зброї та біотероризму. Вони можуть, підвищити доступність біологічної зброї.

У вигаданому сценарії пандемії чуми, великі мовні моделі визначили потенційні агенти, розглянули бюджет, оцінили практичні аспекти отримання і розповсюдження зразків збудника, визначивши при цьому змінні, які можуть вплинути на прогнозовану кількість жертв. В іншому сценарії LLM дослідили методи доставки ботулотоксину через харчові продукти та аерозолі, відзначивши ризики та вимоги до експертизи.

Під час навчань в Массачусетському технологічному інституті (США) штучному інтелекту – ChatGPT – знадобилася лише одна година, щоб проінструктувати студентів-ненауковців про чотири потенційні збудники пандемії, включаючи варіанти того, як їх може отримати будь-хто, хто не має навичок їх створення в лабораторії, і як уникнути виявлення, отримуючи генетичний матеріал від постачальників, які не перевіряють замовлення [6,4].

У короткостроковій перспективі ці нові інструменти можуть поставити під сумнів існуючі заходи контролю доступу до небезпечних токсинів і патогенів. Однак, варто зазначити, що нещодавній експеримент RAND доводить, що сучасні передові комп'ютерні мовні моделі, були не кращими в контексті організації біоатаки за простий пошук у Google.

В експерименті брали участь кілька десятків дослідників, одні володіли знаннями з біології, інші – з інформатики чи оперативного планування. Вони були поділені на невеликі групи та впродовж семи тижнів мали описати усе їм необхідне для здійснення біологічної атаки. Різні групи могли користуватися різними системами ШІ, деякі мали доступ лише до інтернету.

Після завершення встановленого терміну група експертів оцінювала життєздатність кожного плану. У більшості виявили суттєві недоліки. Найвищий бал отримала команда, яка повністю складалася з дослідників з досвідом використання великих мовних моделей. Але коли організатори переглянули журнали чату цієї команди, вони виявили, що її план не ґрунтувався на інформації від ШІ. Натомість вони занурилися в наукову літературу про дослідження вірусів, яка була доступна в інтернеті.

Варто зазначити, що не було істотної різниці в балах між тими, хто використовував великі мовні моделі, і тими, хто користувався лише інтернетом. Організатори експерименту виявили, що жоден із результатів, отриманих від штучного інтелекту не дав ґрунтовної інформації, яку не змогли б знайти команди в інтернеті.

Вони прийшли до висновку, що планування біологічної атаки залишається за межами можливостей систем ШІ, які існують зараз. Однак не відомо, чи ці ризики «за межами» лише сучасних моделей штучного інтелекту, чи організація біологічних атак завжди буде надто складною для комп'ютера [3].

ШІ зводить світ до стереотипів. Упередження трапляються в багатьох алгоритмах і системах штучного інтелекту – від сексистських і расистських результатів пошуку до систем розпізнавання обличчя, які гірше працюють на ідентифікації афроамериканців. Проаналізувавши понад 5000 зображень штучного інтелекту, Bloomberg виявив, що на зображеннях, пов'язаних із високооплачуваними посадами (політик, юрист, суддя, генеральний директор), зображені люди зі світлим відтінком

шкіри, а в результатах більшості професійних ролей переважають чоловіки [5].

Дослідження некомерційного видання Rest of World також доводить, що генеративні системи штучного інтелекту мають тенденції до упередженості і стереотипів у випадках, які стосуються національної ідентичності. Для генерації використовували п'ять загальних понять «людина», «жінка», «будинок», «вулиця» та «тарілка з їжею», які адаптували для різних країн: Китаю, Індії, Індонезії, Мексики, Нігерії та США. Для кожного поняття та комбінації країни створили 100 зображень, у результаті чого набір даних становив 3000 зображень.

Результати продемонстрували стереотипне відображення світу: «індус» – майже завжди у старшому віці з бородою, «мексиканець» – чоловік у сомбреро; більшість вулиць Нью-Делі – забруднені та засмічені, в Індонезії – їжа практично завжди подана на банановому листі тощо. Майже в усіх країнах (окрім США) у результатах спостерігалось явне гендерне упередження, причому більшість зображень поверталися для підказки «особа», на якій були зображені чоловіки.

Небезпечним і потенційно здатним погіршити расові та гендерні упередження, які з'являються в початкових описах свідків, є використання генеративного штучного інтелекту в поліцейській криміналістиці для створення криміналістичних ескізів з метою зменшення часу на виготовлення традиційних.

Упередження в системі можуть призвести до упередженої і помилкової моделі, що в свою чергу здатне викликати підозру до вже надмірно криміналізованих груп населення. Створення гіперреалістичних профілів підозрюваних особливо може зашкодити афро- та латиноамериканцям, оскільки в них у п'ять разів більше шансів бути зупиненими поліцією без причини, ніж для інших. Крім того, їх частіше обшукують і підозрюють у злочині, навіть якщо злочину не було [8].

Ймовірно, це походить від упередженості в даних, на яких базується система ШІ. Наприклад, якщо вони включають більше зображень чоловіків, ніж жінок, це відобразиться на результатах генерації.

Такий підхід може завдати реальної шкоди. Генератори зображень застосовують у багатьох застосунках, зокрема в рекламній та творчій індустрії, і навіть в інструментах, призначених для створення криміналістичних ескізів підозрюваних у злочинах.

Доступність і масштабність інструментів ШІ означають, що вони можуть мати величезний вплив на представлення будь-якої спільноти, посилюючи упередження, які вже існують, особливо у доступі до роботи найважливіших сфер – охорона здоров'я, фінансові послуги, правоохоронна діяльність тощо [7].

Отже, важливо усвідомлювати потенційні ризики впровадження та використання штучного інтелекту, щоб розробити належні заходи захисту

та забезпечити відповідальне та етичне впровадження і використання технологій ШІ.

ДЖЕРЕЛА

1. Кривенко П. Загроза кібератак, посилених штучним інтелектом: зростаюче занепокоєння щодо кібербезпеки – Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. *Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння*. URL: <https://cacds.org.ua/загроза-кібератак-посилених-штучним/> (дата звернення: 28.04.2024).

2. Кривенко П. Посилення захисту від дезінформації, спричиненої штучним інтелектом – Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. *Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння*. URL: <https://cacds.org.ua/посилення-захисту-від-дезінформації/> (дата звернення: 27.04.2024).

3. Irving D. Red-teaming the risks of using AI in biological attacks. *RAND*. URL: <https://www.rand.org/pubs/articles/2024/red-teaming-the-risks-of-using-ai-in-biological-attacks.html> (дата звернення: 27.04.2024).

4. Mouton C., Lucas C., Guest E. The operational risks of AI in large-scale biological attacks. *RAND*. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2977-1.html (дата звернення: 27.04.2024).

5. Nicoletti L., Bass D. Humans are biased. generative AI is even worse. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/graphics/2023-generative-ai-bias/> (дата звернення: 26.04.2024).

6. Sandbrink J. ChatGPT could make bioterrorism horrifyingly easy. *Vox*. URL: <https://www.vox.com/future-perfect/23820331/chatgpt-bioterrorism-bioweapons-artificial-intelligence-openai-terrorism> (дата звернення: 27.04.2024).

7. Turk V. How AI reduces the world to stereotypes. *Rest of World*. URL: <https://restofworld.org/2023/ai-image-stereotypes/> (дата звернення: 26.04.2024).

8. Xiang C. Developers created AI to generate police sketches. Experts are horrified. *VICE*. URL: <https://www.vice.com/en/article/qjk745/ai-police-sketches> (дата звернення: 26.04.2024).

РУБРИКА «НОВИНИ» ОФІЦІЙНОГО ІНТЕРНЕТ-ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ЗМІСТ ВИСВІТЛЕННЯ

Глуцук Аліна, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., доц. Качковська Л. Р.

Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського (далі – інтернет-представництво) є важливим інструментом комунікації, який дозволяє Президенту ефективно спілкуватися з українським народом та світовою спільнотою. Зокрема, така інформативна складова презентована у розділах сайту: Новини; Фото; Відео; Документи; Президент; Адміністрація Президента України (АПУ); Прес-центр; Звернення громадян; Публічна інформація; Очищення влади [1].

Інтернет-представництво містить інформацію про всі аспекти діяльності Президента України, включаючи його виступи, інтерв'ю, розпорядчі документи тощо. Повідомлення представлені у зручному для ознайомлення форматі: новинні статті, аналітичні матеріали, фотографії та відео.

Сайт доступний українською та англійською мовами, що дозволяє охопити широке коло аудиторії. Мобільна версія ресурсу дає можливість відвідувачам отримувати інформацію щодо Володимира Зеленського як очільника держави в будь-який час і в будь-якому місці.

Згідно даних Офісу Президента у 2022 році сайт відвідали понад 100 мільйонів людей. Це свідчить про те, що інтернет-представництво є ефективним інструментом поширення інформації [1].

На сайті є можливість залишити відгук або запитання, регулярно проводяться онлайн-конференції, на яких Президент Володимир Зеленський відповідає на запитання громадян. Ці заходи дозволяють краще зрозуміти актуальні потреби і намагатися врахувати це в подальшому у роботі.

Офіційне інтернет-представництво використовує різні формати інформативності з метою кращого поширення інформації про події в Україні. На сайті представлені матеріали про історію, культуру, економіку та інші аспекти життя в Україні. Ці матеріали допомагають сформувати позитивний імідж країни з багатою історією, культурою та перспективами розвитку.

У рубриці «Новини» концентрується увага на актуальних темах: внутрішня політика (реформи, законодавчі ініціативи, національні проекти); зовнішня політика (візити за кордон, зустрічі з міжнародними лідерами, участь у самітах); безпекові питання (оборонна політика,

військові питання, співпраця з іншими країнами у сфері оборони); економічний розвиток (інвестиції, економічні показники, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями); соціальні ініціативи (охорона здоров'я, освіта, соціальний захист) [2].

Новини, опубліковані на сайті, зазвичай носять офіційний характер: містять детальні описи подій, цитати Президента України та інших посадових осіб, прес-релізи тощо. Актуальні теми про події на сайті оновлюються регулярно, забезпечуючи об'єктивність та повноту викладу інформації. Це особливо важливо в умовах швидкозмінних політичних і соціально-економічних реалій.

Станом на 21 квітня 2024 року новини на сайті оновилися, опубліковано актуальну інформацію про «Пакет допомоги від США». У прямому ефірі програми «Meet the Press» американського каналу NBC Президент України Володимир Зеленський висловив вдячність Палаті представників Конгресу США, політичним партіям, спікеру Майку Джонсону, Президенту Джозефу Байдену та всьому американському народу за підтримку України. Він підкреслив, що ця підтримка буде вирішальною для України та її Збройних Сил. Пакет допомоги має потенціал суттєво посилити обороноздатність країни та підвищити її шанси на перемогу [3].

Президент наголосив, що важливо включити до пакету допомоги США саме те, чого Україна найбільше потребує. Для відсічі російським окупантам країні потрібна дефіцитна зброя, зокрема артилерія, стратегічна далекобійна зброя та протиповітряна оборона. Президент України підкреслив, що ці компоненти є вирішальними для забезпечення безпеки на фронті та зменшення втрат серед військових. Він висловив надію, що Сенат США також прийме позитивне рішення щодо надання допомоги Україні без затримок.

Отже, рубрика «Новини» на сайті інтернет-представництва Президента України Володимира Зеленського відіграє ключову роль в інформуванні громадськості про діяльність державного керівництва, сприяє транспарентності державних ініціатив та формує якісний образ української політики на міжнародному рівні.

ДЖЕРЕЛА

1. Інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського. URL: [Інтернет-представництво президента України. Вікіпідручник \(wikibooks.org\)](https://www.president.gov.ua/). (дата звернення: 12.04.2024).
2. Офіційне інтернет-представництво Президент України Володимир Зеленський. URL: <https://www.president.gov.ua/> (дата звернення: 10.02.2024).
3. Пакет допомоги від США важливо наповнити дефіцитною зброєю – Президент в інтерв'ю американському телеканалу NBC. URL: <https://www.president.gov.ua/news/paket-dopomogi-vid-ssha-vazhливо-napovniti-deficitnoyu-zbroy-90453> (дата звернення: 10.02.2024).

СТАНДАРТИЗАЦІЯ У ГАЛУЗІ АРХІВНОЇ СПРАВИ

Гроголь Варвара, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Петрович В. В.

Постановка проблеми. Проблема стандартизації у галузі архівної справи набуває все більшої актуальності в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій та зростаючої кількості архівних даних. Недостатня узгодженість та відсутність єдиних нормативів у цій сфері ускладнюють ефективне управління документами, забезпечення їхньої безпеки та доступності для подальшого використання. Розробка та впровадження стандартів стане ключовим чинником для забезпечення якісного та системного архівного процесу, сприяючи збереженню історичної пам'яті та забезпеченню інформаційної безпеки в сучасному світі. Зростання обсягів архівної інформації та розвиток нових форматів документів (цифрові файли, електронні записи тощо) створюють потребу у вдосконаленні стандартів для їхнього зберігання, обробки та доступу.

Мета дослідження – проаналізувати основні тенденції стандартизації у галузі архівної справи зосереджуючись на розвитку та впровадженні міжнародних та національних стандартів.

Виклад основного матеріалу. Стандартизація – це процес встановлення норм і правил для широкого та повторного використання в конкретній галузі з метою досягнення оптимального організаційного порядку. Цей процес спрямований на підвищення відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, а також на зняття перешкод для міжнародної торгівлі та сприяння науково-технічному співробітництву.

Стандарт – це документ, що містить встановлені характеристики продукції, процесів виробництва, експлуатації, зберігання, перевезення, реалізації та утилізації, а також вимоги до термінології, символіки, упаковки, маркування або етикеток і правил їх застосування [4, с. 277].

Згідно із Законом України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року № 1315-VII, поняття стандартизації визначається як процес, що спрямований на встановлення уніфікованих положень для широкого та повторного застосування в певній галузі з метою досягнення належного порядку. Цей закон регулює відносини, пов'язані зі стандартизацією та використанням її результатів, та застосовується до суб'єктів господарювання, органів державної влади та відповідних громадських організацій, незалежно від їхньої форми власності чи видів діяльності [3].

Стандарти в сфері архівної справи та керування документаційними процесами розробляються Міжнародною радою архівів (МРА) та технічними комітетами Міжнародної організації зі стандартизації (International Organization for Standardization – ISO). Розроблення

міжнародних стандартів у сфері бібліотечної, видавничої, інформаційної та архівної справи здійснюється технічним комітетом ISO/TC 46 «Інформація та документація».

Г. Калінічева наголошує на необхідності впровадження в Україні комплексу дескриптивних стандартів Міжнародної ради з архівної справи (МРА) для розвитку міжнародних комунікацій у сфері архівної інформації та створення довідкових масивів архівних документів. Ці стандарти, як-от ISAAR(CPF), ISDAH, ISDF, ISF, а також їхні технологічні відповідники EAC, EAD, взаємопов'язані та доповнюють один одного, що дозволить стандартизувати процеси опису архівних документів і полегшить обмін інформацією на міжнародному рівні. У сфері збереження архівних документів особливу вагу має впровадження базового стандарту ISO 11799:2003 «Information and documentation – Document storage requirements for archive and library materials», який визначає вимоги до зберігання архівних та бібліотечних матеріалів, включаючи характеристики сховищ, будівель та обладнання, необхідного для довготривалого зберігання [1, с. 47].

Наразі процес стандартизації та гармонізації національних стандартів у сфері архівної справи протікає досить хаотично й повільно. Серед основних проблем у цій області відзначаються фінансові труднощі, відсутність передбачень щодо унормування архівних технологій через обмежений інформаційно-аналітичний супровід процесу стандартизації, а також обмежений доступ до текстів чинних національних стандартів. Цю проблему поглиблює той факт, що національні стандарти застосовуються на добровільних засадах згідно з Законом України «Про стандартизацію». Такий підхід може призвести до термінологічної і методичної неузгодженості, що негативно впливає на результативність архівної діяльності, особливо в умовах цифровізації. Тому необхідно активізувати гармонізацію міжнародних стандартів та упровадження національних шляхом координації політики державних архівів із вимогами стандартів, а також забезпеченням відповідного методичного та організаційного супроводу [2, с. 9].

У сучасному світі збереження електронних документів стає надзвичайно актуальною проблемою в усіх країнах. ISO та Міжнародна рада архівів (МРА) зосереджуються на розробці міжнародних стандартів для роботи з електронними документами та архівами. Якщо частина національних стандартів з архівної справи в Україні вже гармонізована з міжнародними, рішення багатьох проблемних питань все ще передбачає значні виклики для державних архівів.

Висновки. Стандартизація у галузі архівної справи є ключовим елементом для забезпечення ефективного функціонування архівних установ та збереження інформаційної цінності документів, стандартизація в галузі архівної справи є необхідними умовами для забезпечення

ефективного управління документами та збереження інформаційної цінності архівних матеріалів. Впровадження міжнародних стандартів в українську практику є етапом подальшого розвитку галузі та забезпечення доступу до архівних даних у сучасному цифровому середовищі. Завдяки стандартам, встановленим національними та міжнародними організаціями, створюються єдині принципи організації, зберігання та доступу до архівних матеріалів, що забезпечує стабільність та надійність архівних процесів.

Однак існують серйозні виклики, пов'язані зі стандартизацією: фінансові труднощі, нестабільність законодавства та відсутність єдиного підходу до регулювання. Для успішної стандартизації потрібно забезпечити співпрацю між відповідними установами, активізувати міжнародний обмін досвідом та приділити увагу питанням фінансування та підтримки архівних програм. Важливим є залучення фахівців науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів, архівних установ України, а також незалежних експертів до моніторингу гармонізованих стандартів у сфері архівної справи та діловодства. Вони мають брати участь у внесених пропозиціях щодо удосконалення та адаптації цих стандартів у сучасних умовах інформатизації та цифровізації суспільства, а також у контролі за ефективністю їх реалізації.

Гармонізація та імплементація міжнародних стандартів у сферу архівної справи є важливою передумовою для створення єдиного інформаційного простору та успішної реалізації галузі цифрової трансформації. Тільки шляхом спільних зусиль можна забезпечити створення стандартів, що відповідають сучасним вимогам та забезпечити якісний архівний сервіс, який буде відповідати потребам суспільства і захищати культурне надбання людства.

ДЖЕРЕЛА

1. Калінічева Г.І., Романовський Р.В. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні. *Архіви України*. 2015. Вип. 4 (298). С. 44–63.
2. Попова Л., Хромов А. Стандартизація у сфері архівної справи: міжнародний досвід та проблеми гармонізації в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2021. № 4 (35). С. 6–19. URL: <https://applaw.net/index.php/journal/article/view/748/656>. (дата звернення: 18.04.2024)
3. Про стандартизацію: Закон України № 1315-VII від 05.06.2014. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 31. ст. 1058. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.
4. Студніцький І., Гринчуцька С. Основні поняття і визначення зі стандартизації. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання: матеріали III Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції*. 2010. С. 277. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/11899/2/Conf_2010v2_Studnitskyi_I-Osnovni_poniattia_i_vyznachennia_277.pdf.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

*Давидюк Анастасія, студентка 1 курсу магістратури
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: к.іст.н., доц. Петрович В. В.*

Постановка проблеми. Інформатизація державного управління є невід'ємною складовою розбудови інформаційного суспільства в Україні. Процес інформатизації передбачає впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Метою дослідження є висвітлення процесу інформатизації державного управління в Україні, його нормативно-правового забезпечення, створення інформаційно-аналітичних систем підтримки прийняття управлінських рішень, впровадження електронного урядування та електронних послуг для населення.

Результати дослідження. В Україні поступово створюється нормативно-правова база для інформатизації державного управління. Законами та концепціями регламентується формування і розвиток єдиного інформаційного простору, розвиток зв'язку, забезпечення інформаційної безпеки та безпосередньо інформатизація України. Також ухвалені Закони про інформацію, про друковані ЗМІ, про телебачення і радіомовлення, про інформаційні агентства, про рекламу, про авторське право і суміжні права, про державну таємницю, про науково-технічну інформацію, про захист інформації в автоматизованих системах, про участь України в міжнародному інформаційному обміні.

Також слід зазначити, що ефективність управлінської діяльності будь-якого органу державної влади залежить від рівня його комунікативності та інформаційного забезпечення. Для оптимізації вирішення проблемних ситуацій, які виникають під час управлінської діяльності, керівникові потрібно володіти значним обсягом інформації про стан справ у країні та світі. Тому ще у 1998 р. з метою координації діяльності різних органів та гілок влади в Україні була прийнята «Національна програма інформатизації», котра включала чітку постановку завдань щодо реалізації концепції створення сучасної інформаційної інфраструктури України. Нова редакція Програми відбулась у 2022 році, що свідчить про її значення для розвитку інформатизації в країні, так і для розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади [6].

Національна програма інформатизації формується виходячи з довгострокових пріоритетів соціально-економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку держави з урахуванням світових напрямів розвитку та досягнень у сфері інформатизації і спрямована на розв'язання проблем розвитку інформаційного суспільства, підвищення

ефективності та результативності державного управління, національної безпеки і оборони, демократизації суспільства [6].

Для підвищення ефективності роботи владних структур розпочато створення універсальної інформаційної системи безперервного отримання, аналізу й поширення інформації стосовно політичного, економічного та соціального життя держави – системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ). Основним завданням цієї системи є надання владним структурам найбільш необхідної інформації для оптимізації прийняття управлінських рішень. Задля полегшення діалогу влади з суспільством, поглиблення демократичних процесів, а також підвищення ефективності діяльності владних структур, постала необхідність прискореного створення системи Е-уряду та Е-урядування. Останнє є одним із вирішальних кроків до побудови демократичної держави та інформаційного суспільства [1].

Однією з головних цілей Е-урядування є впровадження електронного документообігу та автоматизація роботи з документами задля полегшення спілкування влади з громадськістю та полегшення управління державою в цілому. Такі заходи дозволяють удосконалити систему державного управління, а саме: підвищити ефективність діяльності держави та покращити якість державних послуг, зменшити бюрократичні зволікання, прискорити прийняття нагальних рішень та їх втілення, підвищити швидкість обслуговування громадян, оптимізувати контакт держслужбовців з громадянами тощо [4].

Важливим є створення центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), які почали створюватися у 2013 році, а відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» [5] розпочали свою роботу з 1 січня 2014 року. Створення таких центрів мало на меті полегшення процесу отримання громадянами адміністративної послуги, зокрема, через звернення лише до однієї установи ЦНАП [2].

З метою модернізації та розширення функціоналу ЦНАПів, Міністерство цифрової трансформації України у 2021 році започаткувало програму створення «Центрів Дія» нової формації. В таких центрах, окрім пакету адміністративних послуг, громадяни зможуть отримувати консультації щодо електронних державних послуг та ведення бізнесу в онлайн-форматі, можуть скористатись комунальними та юридичними послугами тощо [4].

Портал Дія – це інформаційно-телекомунікаційна система, яка організаційно та функціонально складається з реєстру адміністративних послуг, електронного кабінету, мобільного додатка Порталу Дія (Дія), інших підсистем та програмних модулів. Метою створення порталу Дія є реалізація проекту по створенню цифрової держави у центрі якої людина. Дія – це взаємодія «Держава і я». На порталі вже можна отримати 27

публічних послуг онлайн, зокрема – стати підприємцем, змінити вид діяльності чи припинити її [3].

Висновки. Інформатизація державного управління є пріоритетним напрямком розвитку України. Вона передбачає створення нормативно-правової бази, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльність органів влади, формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень, розвиток електронного урядування та надання електронних адміністративних послуг.

ДЖЕРЕЛА

1. Ганцюк Т. М. Система інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління: елементний склад та етапи здійснення. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/13.pdf(дата звернення: 10.04.2024).
2. Деякі питання надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 523-р від 16.05.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80#Text>(дата звернення: 10.02.2024)
3. Дія – Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua/> (дата звернення: 10.02.2024).
4. Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг («Порталу Дія») та Єдиного державного порталу адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України № 1137 від 04.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#Text>
5. Про адміністративні послуги: Закон України № 5203-VI від 06.09.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 10.02.2024).
6. Про Національну програму інформатизації: Закон України №2807-IX від 01.12.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРНАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Дудко Тетяна, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Надольська В. В.

Органи місцевого самоврядування є важливими адміністративними центрами, які вирішують конкретні питання життєдіяльності громади, комунікують з органами державної влади та надають інформаційно-консультативну допомогу громадянам, створюючи якісні інформаційно-аналітичні документи. Забезпечення якісною інформацією та своєчасне реагування на суспільні зміни обумовлюють функціонування інформаційно-аналітичних процесів, які відбуваються в органах місцевого самоврядування.

Складовими інформаційно-аналітичної діяльності є інформаційна та аналітична роботи. Інформаційна робота представляє собою послідовну сукупність операцій (реєстрація, передача, накопичення, зберігання, обробка, видача інформації), які дозволяють швидко знайти в повному об'ємі потрібні відомості, що зажадалися конкретними споживачами. Кожна інформація має свою якість, яка залежить від таких характеристик: достовірність; відносність; своєчасність; повнота; важливість. Ця інформація може бути отримана як із закритих джерел (конфіденційних оцінок, особистих знайомств), так і з відкритих джерел [1, с. 16].

Проте для здійснення управління особливе значення має аналітична робота. Під цим поняттям ми розуміємо процес, в результаті якого первинна інформація (сирі факти) перетворюються у вторинну, нову, аналітичну інформацію, довершену продукцію, передбачену для передачі замовнику. Тобто, створюється продукт, який є основою для прийняття рішень щодо проведення адміністративно-організаційних, політичних та інших заходів, а також для підготовки різноманітних пропозицій і рекомендацій стратегічного та тактичного характеру.

Слід зауважити, що для управлінської сфери органів місцевого самоврядування важливим є не стільки своєчасне ознайомлення з первинною інформацією, скільки випереджувальне виявлення проблемних ситуацій і прогноз розвитку подій. Необхідність в отриманні такої інформації зумовлена переходом владних структур до прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку подій, що потребує не просто констатації фактів для доведення тієї чи іншої тези, а системного підходу до розв'язання проблеми в цілому, на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями сучасних автоматизованих інформаційних систем.

Для ефективного виконання інформаційно-аналітичних функцій на локальному рівні в органах місцевого самоврядування створюють відповідні структурні підрозділи або служби, які не лише “переробляють” необхідну інформацію (формують бази, банки даних) з метою службового використання, а й забезпечують комунікацію із громадськістю, засобами масової інформації та іншими споживачами. Основними формами здійснення такої комунікації для місцевої влади є електронне урядування та спілкування через офіційні веб-сайти [2, с. 69].

У зв’язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну від 24 лютого 2022 року в Україні запроваджений воєнний стан. Це змінило як і звичний порядок роботи інформаційних служб, баз та мереж, так і загалом вплинуло на усталену систему інформаційно-аналітичної діяльності органів місцевого самоврядування.

Основною метою російських хакерів є цивільна інфраструктура. Вони намагаються завдати якомога більше шкоди звичайним людям через ракетні та інших обстріли та намагаються вплинути на інформаційний простір нашої країни. Поширюючи недостовірну інформацію, фейки, створюючи армію ботів (неіснуючих штучних користувачів соцмереж) та здійснюючи кібератаки на системи і сайти, ворог прагне дестабілізувати внутрішню ситуацію в Україні, посіяти паніку та недовіру до влади на будь-якому рівні і тим самим зламати та послабити опір суспільства до агресії [3, с. 41]. Водночас російські військові здійснюють агресію проти України і у інформаційному та кіберпросторі. Кількість кібератак на державні інформаційні системи та об’єкти критичної інформаційної інфраструктури зростає втричі. 90% атак здійснюють військові хакери російської федерації та білорусі, діяльність яких фінансується владою [5].

З огляду на це перед органами державної влади та органами місцевого самоврядування зокрема стоять виклики:

- забезпечення діяльності інформаційно-аналітичних центрів в органах місцевого самоврядування і системи електронного урядування;
- реалізація права на доступ до інформації, на поширення інформації, на захист інформації й на захист від інформації;
- підвищення захисту інформаційних систем (убезпечити від шкідливого впливу зі сторони злочинних структур та росіян);
- фільтрація викривлених повідомлень через невміння працівників правильно розрахувати час для підготовки достовірного інформаційно-аналітичного матеріалу;
- уникнення управлінських помилок через допущення навмисних, так і ненавмисних похибок (шуму) у підготовці аналітичної інформації;

- налагодження комунікації з ЗМІ для забезпечення якісного донесення ситуації, стану подій локальному та державному рівнях;
- проведення просвітницьких компаній щодо дотримання інформаційної гігієни споживачів інформаційних послуг.

Отже, реалізуючи право громадян на доступ до інформації, поширення та її захист, виконуючи свої управлінські функції органи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану зобов'язані налагодити інформаційно-аналітичну роботу, дотримуючись чинного законодавства України. В умовах воєнної загрози пріоритетними напрямками у цій роботі залишаються захист персональних даних громадян, державних інтегрованих інформаційних систем та баз даних, відомостей про об'єкти критичної інфраструктури та державного майна. Також необхідним є створення безпечових умов для вирішення міжвідомчих завдань, сприяння розвитку культури використання інформаційно-аналітичних матеріалів персоналом органів державної влади й органів місцевого самоврядування [4, с. 97]; використання інтернету та розвитку «електронної демократії»; забезпечення інформаційної безпеки всіх учасників інформаційних процесів в державі і громади зокрема, участь у залученості прямих та зворотних інформаційних зв'язків органів державної влади (органів місцевого самоврядування) з громадськістю та різноманітними недержавними джерелами масової інформації з метою підвищення рівня згуртованості в умовах воєнної загрози.

ДЖЕРЕЛА

1. Варенко М. Інформаційно-аналітична діяльність: Навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2014. 417 с.
2. Дегтяр А.О. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності місцевих органів державної виконавчої влади. *Університетський вісник*. Харків, 2012. №6. С. 67-74.
3. Курінний Є. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної гігієни під час воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпро, 2023. № 1 (122). С. 38-43.
4. Пугач А. Шляхи удосконалення інформаційно-аналітичної діяльності в системі державного управління України. *Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України: наук. журн.* Київ, 2010. № 4. С. 94-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2010_4_14 (дата звернення: 11.02.24)
5. Урядовий портал. (2022, 19 липня). *Вимоги до захисту інформації в інформаційних системах у воєнний час: роз'яснення Держспецзв'язку*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vymohy-do-zakhystu-informatsii-v-informatsiinykh-systemakh-u-voiennyi-chas-roziasnennia-derzhspetsv'iazku> (дата звернення: 10.02.2024).

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Жардан Богдана, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Петрович В. В.

Постановка проблеми. Національний архівний фонд зберігає велику кількість історичних документів, проте існують певні проблеми, які можуть впливати на збереження та доступність цих матеріалів. В умовах цифрової трансформації та інновацій організація обліку в Національному архівному фонді України повинна відповідати сучасним стандартам і технологіям, що забезпечить ефективний контроль над документами, зменшить ризик втрати або пошкодження, а також сприятиме кращому доступу для користувачів.

Метою дослідження є аналіз стану збереження та використання документів Національного архівного фонду, визначення основних проблем і викликів у цій сфері.

Результати дослідження. Наповнення Національного архівного фонду (НАФ) архівними документами є відображенням наукового, історичного, духовного та матеріального надбань суспільства та його розвитку. Суспільна діяльність неодмінно призводить до появи ретроспективної інформації. Але будь-яка інформація не може існувати сама по собі, а повинна бути зафіксована на певному носії (папері, магнітній стрічці, кіноплівці тощо). Носій та інформація є основними складовими будь-якого документа, без яких він не може існувати, а отже, зберегти інформаційну цінність протягом тривалого часу [5].

Щодня до архівних установ надходить значна кількість документів, кожен з яких представляє реальну або потенційну науково-практичну користь. Таким чином, перед архівними установами постає комплекс завдань, пов'язаних зі створенням належних санітарно-гігієнічних умов, оптимального температурного режиму зберігання документів з різними носіями інформації. Для ефективного виконання цих завдань архівісти мають володіти знаннями не лише в площині архівознавства, а й природничих наук – хімії, біології, фізики, математики та інформатики. Таке розмаїття експертних знань потребує додаткової підготовки фахівців архівної справи і виконання ними значного обсягу рутинних робіт [3, с. 43].

Процес зберігання документів починається ще на стадії діловодства в межах структурних підрозділів, і забезпечення збереженості документів НАФ залежить від рівня відповідальності працівників і керівництва. Одним з ключових викликів у забезпеченні збереженості документів є надання їм відповідних приміщень для архівного зберігання [1, с. 46]. Головні принципи збереження документів визначені у відповідних

законодавчих актах і розпорядженнях Державної архівної служби України. Власне цими засадами і керується архіви у своїй роботі [2, с. 48].

Основним етапом забезпечення збереженості документів НАФ є всебічна експертиза стану документів на час їх одержання. Власне на цьому етапі, в залежності від стану документів, визначається характер і місце їх зберігання, потреби реставрації та періодичність повторної експертизи їх стану.

Досить важливими є і умови зберігання архівних документів, що закріплені у Положенні про умови зберігання документів Національного архівного фонду. Відповідно до норм цього Положення, до архівних будівель висуваються такі вимоги: архіви розміщують у спеціально збудованих або адаптованих для зберігання документів будівлях або приміщеннях; процес будівництва та реконструкції архівних будівель здійснюється згідно зі спеціалізованою нормативною та проектною документацією; при виборі місця для архівної будівлі потрібно враховувати висновки територіальних органів, що відповідають за санітарно-епідеміологічне благополуччя, стосовно рівня забруднення повітря та ґрунту; приміщення, призначені для зберігання документів, мають бути ізольовані від інших видів використання. Заборонено розміщувати архіви в приміщеннях, де діють служби громадського харчування, хімічно небезпечні об'єкти або де використовуються пожежонебезпечні технології; будівлі архіву мають мати основні та допоміжні приміщення, необхідні для зберігання, обробки та використання документної інформації; загальна кількість приміщень архіву визначається залежно від обсягів документів та потреб архівного підрозділу [4].

Забезпечення доступу до документів НАФ та використання архівної інформації є одним з трьох ключових завдань системи архівних установ України, поряд із формуванням НАФ та забезпеченням його збереження. Основною метою існування НАФ є можливість використовувати документальні джерела для отримання знань про минуле.

Залучення як ретроспективних, так і сучасних документів до суспільного обігу є складним та багатогранним процесом, що вимагає розробки єдиної державної та науково-організаційної стратегії. Ця стратегія включає створення уніфікованих класифікаційних систем документальної інформації, єдиних галузевих стандартів для опису складу та змісту архівних і рукописних документів або їхніх окремих груп, а також розробку технічних, технологічних, лінгвістичних та організаційних основ для інтеграції інформаційного потенціалу національного документального фонду України у традиційних архівних та комп'ютерних системах на загальнонаціональному рівні.

Важливим засобом для ознайомлення користувачів із архівними документами є онлайн-виставки. Вони демонструють документальні комплекси та добірки архівних джерел, створені відповідно до певної

тематики або події. Це дозволяє користувачам ознайомитися з документами онлайн, що є зручним і сприяє підвищенню інтересу до історії, культури та інших аспектів суспільного життя України.

Говорячи про оптимальні перспективи розвитку інформаційних технологій в Україні, варто підкреслити, що одним із пріоритетних напрямів державної політики в сфері інформатизації та забезпечення конституційних прав громадян на інформацію, а також побудови відкритого демократичного суспільства, став розвиток національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет. Це включає забезпечення широкого доступу до цієї мережі для громадян і юридичних осіб усіх форм власності, а також належне представлення в ній національних інформаційних ресурсів.

Можна зробити висновок, що забезпечення збереженості документів НАФ є важливим напрямом діяльності архівних установ України. Впровадження комплексних заходів із забезпечення збереженості документів НАФ гарантує їхню безпеку і доступність для майбутніх поколінь, що є однією з ключових цілей архівної справи.

Процедури надання доступу до архівних документів є важливим компонентом архівної діяльності. Вони дозволяють ефективно використовувати архівні ресурси, одночасно забезпечуючи їхнє збереження та дотримання правових і етичних норм. Встановлення чітких процедур гарантує, що архіви залишатимуться доступними для дослідження і водночас зберігатимуть свою історичну та культурну цінність для майбутніх поколінь. Попри складні умови, спричинені пандемією коронавірусу та війною РФ проти України, архівні установи продовжують свою роботу, знаходячи нові способи забезпечення доступу до документів, водночас гарантуючи їхню збереженість та безпеку.

ДЖЕРЕЛА

1. Борисенко С. Проблеми зберігання документів в архівних підрозділах центральних державних установ України. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2000. Вип. 6. С. 46–47.
2. Панфілова Т. З досвіду державного архіву Львівської області щодо зберігання документів. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2000. Вип. 6. С. 47–49.
3. Піхотенко К. Експертні системи у зберіганні архівних документів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2013. Вип. 4. С. 42–44.
4. Про затвердження Положення про умови зберігання документів Національного архівного фонду : наказ Міністерства юстиції України від 02 березня 2015 р. № 296/5 (Редакція від 15.03.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-15#Text> (дата звернення 28.04.2024).
5. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-ХІІ (Редакція від 02.07.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення 28.04.2024).

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Зінчук Микола, студент 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Дмитренко А. А.

Постановка проблеми. У сучасному цифровому суспільстві обмін конфіденційною інформацією став невід'ємною частиною практичної діяльності як індивідів, так і організацій. Проте зростання кількості кіберзлочинів, порушень безпеки даних та інших загроз безпеці у мережі створює серйозні виклики для забезпечення адекватного рівня захисту конфіденційної інформації в Україні.

Заперечування цих загроз та забезпечення безпеки даних стають надзвичайно важливими завданнями як для державних установ, так і для приватних підприємств. Необхідність розробки та впровадження ефективних практичних стратегій захисту конфіденційної інформації в Україні стає актуальною в умовах постійного розвитку цифрових технологій та зростання загроз кібербезпеці.

У зв'язку з цим, питання захисту конфіденційної інформації в Україні набуває особливої важливості. У цій статті розглянуто практичні аспекти захисту конфіденційної інформації в контексті українського законодавства та міжнародних стандартів.

Метою дослідження є аналіз практичних аспектів захисту конфіденційної інформації в Україні з метою визначення ефективних стратегій та методів забезпечення безпеки даних в умовах сучасного цифрового середовища.

Дослідження спрямоване на виявлення найбільш актуальних проблем та викликів, що стоять перед українським суспільством у сфері захисту конфіденційної інформації, а також на розробку рекомендацій щодо вдосконалення законодавства, технологій та практик з метою забезпечення оптимального рівня безпеки даних у різних секторах економіки та громадського життя.

Результати дослідження. Українське законодавство визначає конфіденційну інформацію та встановлює основні принципи її захисту. Основними нормативними актами є Закон України “Про інформацію”, “Про захист персональних даних” та “Про доступ до публічної інформації”. Ці закони визначають правові рамки для обробки та захисту інформації, а також встановлюють відповідальність за порушення. Одним з найважливіших практичних заходів є використання шифрування даних.

Шифрування дозволяє захистити інформацію від несанкціонованого доступу шляхом перетворення її в код, який може бути розшифрований лише знанням спеціального ключа.

Шифрування даних вважається одним із найефективніших заходів захисту конфіденційної інформації. Цей процес полягає у перетворенні звичайного тексту у незрозумілу форму за допомогою шифрувального алгоритму. Тільки особа, яка має ключ для розшифрування, може отримати доступ до оригінальної інформації. В Україні застосування шифрування даних регулюється відповідним законодавством, яке встановлює вимоги щодо захисту персональних даних в інформаційно-телекомунікаційних системах [4].

Використання біометричних технологій для ідентифікації особи є ще одним ефективним способом захисту конфіденційної інформації. Ці технології використовують унікальні фізичні або поведінкові характеристики людини, такі як відбитки пальців, розпізнавання обличчя або голосу, для ідентифікації особи [1].

Один із важливих аспектів захисту конфіденційної інформації - це забезпечення її доступності в будь-який час. Для цього важливо встановити системи резервного копіювання та відновлення даних.

Це дозволяє уникнути втрати інформації в разі аварійних ситуацій, таких як віруси, крадіжки або природні катастрофи. В Україні законодавство встановлює вимоги до зберігання резервних копій даних та процедур відновлення інформації в разі необхідності [3].

Порівняльний аналіз показує, що в Україні існують певні особливості щодо захисту конфіденційної інформації. У Сполучених Штатах Америки діє закон "HIPAA", який регулює захист медичної інформації. В Європейському Союзі - Загальний регламент про захист даних (GDPR), що ставить вимоги до обробки та захисту персональних даних.

Однак, в Україні все ще існують певні проблеми щодо ефективності захисту конфіденційної інформації, зокрема, в області застосування сучасних технологій та контролю за їх використанням [2].

Технологічний прогрес відкрив нові можливості для зберігання, обробки та передачі інформації. Водночас, це створило нові виклики, такі як кібератаки, фішинг, витоки даних та інші форми кіберзлочинності. Україна активно працює над покращенням своєї кіберінфраструктури та розробкою нових методів захисту інформації.

В процесі дослідження з'ясовано, що захист конфіденційної інформації – це складний та багатогранний процес, який вимагає поєднання теоретичних знань, практичних навичок, сучасних технологій та

ефективного законодавства. Україна має потенціал для створення високоефективних систем захисту, проте для досягнення цієї мети необхідно постійно працювати над вдосконаленням та розвитком.

Звичайно, слід наголосити на важливості створення сприятливих умов для співпраці між державою, приватним сектором та громадськістю з метою забезпечення максимального рівня безпеки конфіденційної інформації в Україні. Усі вищезазначені аспекти вказують на важливість розуміння і впровадження ефективних стратегій захисту конфіденційної інформації в Україні.

Висновки. Україна здійснює значні зусилля для забезпечення захисту конфіденційної інформації від потенційних загроз. Завдяки використанню шифрування даних, біометричних технологій та систем резервного копіювання і відновлення інформації, можливо забезпечити високий рівень безпеки для індивідуальних користувачів та організацій.

Дослідження підкреслює важливість постійного навчання та підвищення обізнаності щодо кібербезпеки серед населення, організацій та державних структур. Регулярні тренінги, навчальні програми та інформаційні кампанії можуть значно підвищити рівень свідомості про загрози та ефективні методи їх запобігання. Крім того, важливо акцентувати увагу на впровадженні передових технологій та інновацій у сфері кібербезпеки. Розробка новітніх програмних засобів, використання штучного інтелекту та блокчейн-технологій можуть значно покращити ефективність захисту інформації та унеможливити несанкціонований доступ до даних.

Отже, якщо узагальнити вищевказане, то дане дослідження було проведене з метою вирішення проблеми захисту Конфіденційної інформації в Україні.

ДЖЕРЕЛА

1. Бундз Р. О. Захист конфіденційної інформації [Електронний ресурс] . *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія соціологічна. Львів, 2022. Вип. 33. С. 177–182. Режим доступу: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/651/596> (дата звернення: 11.04.2024).
2. Завертнева-Ярошенко В. А. Проблеми правового захисту комерційної таємниці в Україні [Електронний ресурс]. *Правова держава*. 2018. № 32. С. 134–145. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2018_32_17 (дата звернення: 10.04.2024).
3. Логінова Н. І. Правовий захист інформації [Електронний ресурс] : навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2015. 264 с. Режим доступу: <http://hdl.handle.net/11300/1824> (дата звернення: 11.03.2024).
4. Манжай О. В. Правові засади захисту інформації [Електронний ресурс] : підручник. Харків: Панов, 2020. 162 с. Режим доступу: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/4315> (дата звернення: 11.03.2024).

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОШУКУ, АНАЛІЗУ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Каліщук Ірина, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Качковська Л.Р.

У сучасному світі, де інформація стає все більш цінним ресурсом, а правова система постійно розвивається, використання сучасних інформаційних технологій для пошуку, аналізу та систематизації правових актів стає все більш необхідним. Актуальність теми дослідження обумовлена зростанням обсягу та складності правової інформації, підвищенням вимог до якості самої інформації, зростанням потреб в її аналітиці. В умовах постійних змін у законодавстві та потреб суспільства в ефективному доступі до такого виду інформації використання сучасних інформаційних технологій для пошуку, аналізу та систематизації правових актів набуває все більшої важливості.

Метою дослідження виступає вивчення можливостей використання сучасних інформаційних технологій на основі програмного забезпечення IBM i2 та Analyst's Notebook.

У сучасних умовах, ефективна робота будь-якої державної установи або системи державних органів влади надзвичайно залежить від здатності збирати, класифікувати та аналізувати великий обсяг інформації, а також швидко приймати рішення на основі проведеної роботи. Це стає ключовим фактором успіху в умовах сучасного, динамічного та високоінформаційного світу [1].

Сьогодні в суспільстві інформаційні технології та комп'ютеризовані системи використовуються практично у всіх галузях. Вони опрацьовують великі обсяги даних, які вимагають їх аналізу. У деяких сферах, наприклад у фінансах або техніці, існують механізми, які допомагають автоматизувати частину аналізу інформації. Проте, в кримінальному аналізі такі механізми ще не мають належного рівня розвитку [1].

У межах їх повноважень працівники управління здійснюють збір достатнього обсягу даних, що містять інформацію про злочинну діяльність як окремих суб'єктів, так і організовані злочинні групи. У зв'язку з цим використання аналітичних інструментів стає надзвичайно важливим, щоб оперативно опрацьовувати великі об'єми даних і автоматизовано проводити аналітичні процеси. Кримінальний аналіз є одним з таких інструментів [3]. Він полягає в систематичному збиранні, упорядкуванні, фіксації, аналізі та оцінці кримінальної інформації, а також її візуалізації, передачі та реалізації. Зважаючи на великі обсяги інформації, це вимагає значних зусиль та часу. Крім того, результати, отримані з різних програм, можуть мати різні формати, що ускладнює роботу над ними.

Один з найефективніших аналітичних інструментів сьогодні є програмне забезпечення IBM i2 та Analyst's Notebook. Вони дозволяють обробляти великі обсяги різноманітної інформації та швидко представляти результати. Це візуальні аналітичні середовища, що дозволяють ефективно використовувати накопичені державними службами та підприємствами дані для виявлення, передбачення та запобігання злочинної діяльності. IBM i2 та Analyst's Notebook допомагає аналітикам оперативно аналізувати складні дані та виявляти взаємозв'язки між ними. [2]

Ці інструменти допомагають в різноманітних задачах, включаючи швидку систематизацію даних, визначення ключових осіб та зв'язків, поліпшення розуміння структури злочинних організацій та спрощення обміну складними даними. Використання IBM i2 та Analyst's Notebook дозволяє отримувати реальну допомогу від інформаційних даних, що може бути використано для поліпшення рівня обслуговування, скорочення витрат і зниження ризиків у сфері інформаційної безпеки.

IBM i2 – це інноваційне рішення для розслідування економічних, юридичних та ІТ-злочинів. Основне завдання IBM i2 полягає у виявленні прихованих зв'язків та закономірностей серед великої кількості сутностей. Це дозволяє його використовувати службам економічної та внутрішньої безпеки, ризик-менеджерам і розслідувальним органам. IBM i2 інтегрується на стику трьох напрямків: боротьби з шахрайством, ІТ і економічної безпеки. Вирішення завдань інформаційної безпеки здійснюється шляхом візуалізації прихованих зв'язків і статистичних закономірностей між даними. IBM i2 дозволяє представляти результати обробки в зручній формі, забезпечуючи їх презентабельність і повноту інформації [2].

Analyst's Notebook – це інструмент візуального аналізу даних, який оптимально використовує значні обсяги інформації, зібраної компаніями та установами. Він перетворює дані з різних джерел у цінну інформацію, що дозволяє створити повну картину для подальшого дослідження. Дані представлені у вигляді об'єктів, зв'язків та властивостей, що дає можливість аналітикам швидко порівнювати, аналізувати та наочно відображати інформацію, спрощуючи процес пошуку ключових даних в неструктурованих наборах [2].

Серед завдань, які вирішує IBM i2 та Analyst's Notebook, можна виділити швидку систематизацію різноманітних даних і їх подання у єдиному зрозумілому форматі, виявлення ключових осіб, подій, зв'язків та закономірностей. Також системи поліпшують розуміння структури злочинних організацій і спрощують обмін складними даними для прийняття оперативних рішень. Це дозволяє отримувати реальний результат від ІТ-даних завдяки операційній аналітиці, що може бути використана для підвищення рівня обслуговування, скорочення витрат, зменшення ризиків у сфері інформаційної безпеки та розробки нових

продуктів і послуг. Також це програмне забезпечення допомагає ефективній боротьбі з кіберзлочинністю і в розслідуванні фактів неправомірного доступу до інформації.

Програмне забезпечення IBM i2 та Analyst's Notebook представляють собою потужні інструменти для аналізу та візуалізації великих обсягів даних, зокрема в контексті розслідування злочинності, тероризму та інших видів неправомірної діяльності. Ці програми дозволяють ефективно здійснювати цілеспрямований збір, аналіз та оцінку кримінальної інформації з різних джерел, а також її візуалізацію для кращого розуміння та прийняття рішень. IBM i2 і Analyst's Notebook дозволяють швидко і систематично обробляти великі обсяги розрізненої інформації, що значно полегшує роботу аналітиків і служб розслідування. Вони також забезпечують можливість встановлення зв'язків між різними об'єктами, подіями та особами, що дозволяє виявляти приховані зв'язки та закономірності, а також прогнозувати майбутні події.

Отже, використання сучасних інформаційних технологій для пошуку, аналізу та систематизації правової інформації відкриває широкі можливості для покращення ефективності роботи в правовій сфері. Застосування таких інструментів, як аналітичні програми та візуальні середовища, дозволяє швидше та ефективніше обробляти великі обсяги даних, забезпечуючи оперативний доступ до необхідної інформації. Використання цих технологій сприяє покращенню якості прийняття правових рішень, спрощує процеси аналізу законодавства та підвищує рівень доступності правової інформації для всіх зацікавлених сторін. Такий підхід дозволяє удосконалити правову систему та забезпечити відповідність її вимогам сучасного інформаційного суспільства.

ДЖЕРЕЛА

1. Використання сучасних інформаційних технологій діяльності національної поліції України: матеріали всеукраїнського наук.-практ. семінару, м. Дніпро, 24 листопада 2017 року: ДДУВС, 2017. 195 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/724>
2. Столова О. В. Технології Big Data в інформаційній безпеці : магістерська дис. : 113 Прикладна математика. Київ, 2018. 49 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/7020ca5a-52f4-48af-bece-9619eac15273/content>
3. Форос Г. В. Сучасні інформаційні технології в юридичній діяльності: навчально-методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «магістр» у галузі знань 08 «Право» спеціальність 081 «Право» Одеса ОДУВС, 2023. 44 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/221c8e08-9bba-42b4-8cdf-c6d630653119/content>

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

*Кільяченко Олена, студентка 1 курсу магістратури
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: к.і.н., доцент Петрович В. В.*

У сучасному світі, де швидкість змін надзвичайно висока, ефективне управління стає вирішальним фактором успіху для будь-якої організації. Щоб протистояти викликам конкурентної боротьби та забезпечити стійкий розвиток, підприємства в Україні звертають увагу на інформаційні системи в сфері управління. Ці системи відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного прийняття рішень, оптимізації бізнес-процесів та ресурсів, а також підвищенні конкурентоспроможності організації в цілому. У контексті непередбачуваного та швидкозмінного бізнес-середовища, використання інформаційних систем управління стає нагальною потребою для підтримки стратегічного розвитку та адаптації до змін.

Структура та функціональне призначення інформаційної системи повинні відповідати цілям, які передбачає організація (наприклад, ефективний бізнес, вирішення економічних або соціальних завдань). Крім того, вона повинна дотримуватися основних соціальних та етичних принципів. Інформація, що використовується для управлінських рішень, повинна бути достовірною, своєчасною та систематизованою [3].

В основі створення та використання інформаційних систем в сфері управління організацією лежать особливості її структури управління, а також можливості комп'ютерних технологій та інші фактори. Традиційно структура управління будь-якої організації розділяється на три рівні: оперативний (операційний), функціональний (тактичний) та стратегічний. Цей розподіл ґрунтується на складності завдань, що вирішуються. Прості завдання, які потребують негайного реагування, зазвичай вирішуються на найнижчому рівні управління, тоді як більш складні завдання вирішуються на більш високому рівні [2].

На основі цього можна виділити інформаційні системи на різних рівнях управління – оперативному, функціональному та стратегічному, в залежності від того, чиї потреби вони обслуговують і на якому рівні. Ці системи формують єдиний інформаційний простір для всієї діяльності підприємства. Що стосується значущості кожного рівня управління, то чим вищий він є, тим складніше і інтелектуально багатші інформаційні системи, і тим більше їхня роль у процесі управління. У той же час, будь-який рівень управління потребує інформації з усіх функціональних систем, хоча в різних обсягах та різній ступені її узагальнення [1].

Якщо уявити рівні управління у формі піраміди, то нижню частину складають оперативні інформаційні системи, які використовуються співробітниками-виконавцями для оперативної обробки даних, а також

менеджерами нижнього рівня для оперативного управління. Функціональні інформаційні системи займають середину піраміди і використовуються фахівцями та менеджерами середнього рівня у своїй професійній діяльності. У вершині піраміди розташовуються стратегічні інформаційні системи, які допомагають менеджерам вищого рівня у процесі прийняття рішень у умовах невизначеності завдань [4].

Для ефективної роботи з інформаційною системою необхідне точне дотримання процедур з урахуванням кваліфікації користувача, організації робочого простору та рівня відповідальності. Зазвичай користувачі інформаційних систем швидко засвоюють конкретні операції, такі як введення даних, отримання звітів, обробка первинних документів, укладення договорів та інше [4].

На цьому рівні користувачі інформаційних систем виконують функції виконавців і менеджерів нижнього рівня, таких як інженери, бригадири, відповідальні виконавці, майстри, нормувальники, техніки, лаборанти тощо. Основна мета їхньої діяльності полягає у швидкій реакції на зміни ситуації.

На оперативному рівні інформаційної системи важливе швидке реагування на зміни у вхідній поточній інформації. Також цей рівень характеризується великим обсягом операцій та динамікою прийняття управлінських рішень. Задачі, цілі та джерела інформації на оперативному рівні заздалегідь визначені та добре структуровані [4].

На середньому, або функціональному, рівні управління інформаційні системи використовуються спеціалістами та менеджерами середньої ланки, такими як начальники служб, відділів, цехів, керівники змін, дільниць, наукові працівники та інші. Їхня головна завдання полягає у тактичному керівництві фірмою та у прийнятті рішень у певній сфері діяльності.

У цій категорії розрізняють інформаційні системи для менеджерів середньої ланки та спеціалістів. Інформаційні системи для менеджерів середньої ланки використовуються працівниками середньої ланки для постійного спостереження, контролю, прийняття рішень та адміністрування. Основні функції цих систем включають: порівняння поточних показників з попередніми; упорядкування періодичних звітів за певний час; забезпечення доступу до архівної інформації тощо [5].

Інформаційні системи для спеціалістів допомагають у роботі з даними та підвищують продуктивність інженерів та проектувальників. Основна мета цих систем – інтеграція нових знань в організацію та допомога у обробці паперових документів. У сучасному інформаційному суспільстві ефективність економіки все більше залежить від розвитку таких інформаційних систем. Системи цього типу, зокрема робочі станції та офісні системи, активно розвиваються у сфері бізнесу.

В рамках інформаційних систем спеціалістів виділяють: інформаційні системи офісної автоматизації та інформаційні системи обробки знань.

Інформаційні системи обробки знань спрямовані на накопичення та створення нових знань, необхідних для інженерів, юристів, вчених та інших фахівців у процесі розробки або створення нових продуктів. Особливе місце в їх структурі займають експертні системи, які базуються на професійних знаннях і фаховому досвіді, щоб надавати експертні рішення у конкретних областях. Ці системи дозволяють здійснювати оперативний аналіз і експертну оцінку ситуацій у певних областях, проте вони мають обмеження щодо вузьких проблемних доменів [5].

Інформаційні системи офісної автоматизації призначені для спрощення та підвищення ефективності офісної роботи, використовуються робітниками будь-якого рівня кваліфікації. Їх функціонал охоплює обробку даних, комунікації, архівацію документів, розклади та інші аспекти організаційної діяльності. Інформаційні системи офісної автоматизації зв'язують робітників інформаційної сфери в різних регіонах та допомагають підтримувати зв'язки з покупцями, замовниками та іншими організаціями [5].

Отже, впровадження та ефективне використання інформаційних систем у сфері управління організацією (підприємством, фірмою) сприятиме: отриманню більш раціональних варіантів у вирішенні управлінських завдань завдяки застосуванню математичних методів та інтелектуальних систем; звільненню працівників за рахунок автоматизації робіт; зменшенню витрат на утримання управлінського апарату; забезпеченню достовірності інформації; переходу від паперових носіїв даних до магнітних дисків, що сприяє більш раціональній організації обробки інформації на комп'ютері та зниженню обсягів паперової документації; удосконаленню структури потоків інформації та системи діловодства на підприємстві тощо.

ДЖЕРЕЛА

1. Біловус Л. І Управління та організація діяльності інформаційних установ (за фаховим спрямуванням). Тернопіль, 2010. с.
2. Вовчак І. С. Інформаційні системи та комп'ютерні технології в менеджменті : навч. посіб. Тернопіль : Карт-бланш, 2012. 354 с.
3. Григораш С. М. Організація та управління діяльністю інформаційних установ : консп. лекц. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2014. 234 с.
4. Давидова І. О. Інформаційний ринок: організація, маркетинг, управління : навч. посіб. Харк. держ. акад. культури. Харків, 2011. 136 с.
5. Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 336 с.

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ У СИСТЕМАХ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Корнієнко Ангеліна, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Трофімук-Кирилова Тетяна Михайлівна

Захист інформації та забезпечення кібербезпеки стають надзвичайно важливими у віртуальному середовищі, де зберігається та обробляється значна кількість конфіденційних даних. Врахування цього аспекту є критичним на кожному етапі впровадження та експлуатації систем електронного документообігу.

Інформаційні системи використовують різні засоби захисту, які поділені на декілька видів, а саме: організаційні, законодавчі, фізичні та програмно-апаратні. Організаційні заходи визначають порядок роботи з інформацією, включаючи регламентацію доступу, розмежування прав доступу та відповідальність за їх порушення. Законодавчі методи встановлюють правила обробки інформації та відповідальність за порушення. Фізичні заходи включають системи охорони та контролю доступу. Програмно-апаратні засоби використовують технічні та криптографічні методи захисту, включаючи криптографічні засоби для шифрування, контролю цілісності та аутентифікації інформації. Криптографічні засоби використовуються для захисту від несанкціонованого доступу, вірусів, забезпечення цілісності даних та аутентифікації повідомлень та документів [3].

Захист системи електронного документообігу вимагає комплексного підходу, який включає чітку оцінку потенційних загроз і ризиків, а також врахування можливих втрат від їх реалізації. Традиційна стратегія захисту інформації базується на аналізі загроз та впровадженні відповідних захисних механізмів.

Загрози для системи електронного документообігу можна класифікувати наступним чином: 1) загроза цілісності – може бути ненавмисною (помилки, збої) або зловмисною (пошкодження, знищення, спотворення інформації); 2) загроза конфіденційності – включає порушення конфіденційності, такі як крадіжка, перехоплення інформації, зміна маршрутів слідування тощо; 3) загроза працездатності системи – виникає внаслідок навмисних атак, помилок користувачів або збоїв у обладнанні та програмному забезпеченні; 4) неможливість доказу авторства – може виникнути, якщо не використовується електронний цифровий підпис, ускладнюючи документообіг з юридичного погляду; 5) загроза доступності – порушує можливість отримання інформації користувачами, які мають право доступу.

Заходи забезпечення безпеки електронної документації повинні включати: 1) обмеження фізичного доступу до об'єктів системи

документообігу; 2) розмежування прав доступу до файлів і папок; 3) підтвердження авторства електронного документу; 4) контроль цілісності електронного документу; 5) забезпечення конфіденційності електронного документу; 6) забезпечення юридичної сили електронного документу; 7) надійне функціонування технічних засобів; 8) резервування каналів зв'язку; 9) резервне дублювання інформації; 10) захист від вірусів; 11) захист від «злому» мереж [2 с. 1–2].

Впровадження заходів інформаційної безпеки на стратегічному та тактичному рівнях належить до компетенції відповідних органів. Серед найбільш поширених і суттєвих загроз інформаційно-технічного характеру, що виникають в організаціях, експерти виділяють елементи, такі як ненавмисні витоки (53% випадків) та крадіжка інформації (42% випадків), проблеми з програмним забезпеченням, хакерські атаки (зламування), спам, втрата інформації через халатність співробітників. Останнім часом набули поширення явища, такі як розкрадання баз даних. Менший вплив мають апаратні і програмні збої та крадіжка устаткування. Таким чином, експерти підкреслюють, що значну частину цього аспекту складає так званий «людський чинник», і найбільш небезпечними є ненавмисні дії персоналу, спричинені некомпетентністю та недбалістю [1].

Ключові концепції управління доступом, такі як ідентифікація та аутентифікація користувачів, є важливими елементами для забезпечення безпеки в системах електронного документообігу. Важливо розуміти, що ефективно діловодство та захист інформації вимагають не лише впровадження технологічних рішень, але й розроблення чітких процедур та регулятивів, які дозволяють контролювати циркуляцію документів і зберігання даних.

На практиці це означає створення комплексної системи, яка включає: 1) політику безпеки: визначення правил і стандартів, які регулюють створення, обробку та розподіл документів; 2) регулювання доступу: обмеження доступу до інформації залежно від ролей і функціональних обов'язків користувачів, що гарантує, що кожен працівник має доступ лише до тієї інформації, яка необхідна для виконання його завдань; 3) аудит та моніторинг: реєстрація всіх дій, що виконуються з документами, з метою забезпечення можливості відстеження і аналізу доступу та змін [2, с. 2].

Також важливим аспектом є впровадження процедур для реагування на інциденти безпеки, які дозволяють оперативно ідентифікувати та усувати порушення безпеки, мінімізувати потенційні збитки та відновити нормальну роботу системи. Ці заходи повинні бути частиною загальної стратегії управління документами, яка враховує як внутрішні потреби організації, так і вимоги законодавства щодо захисту даних.

У підсумку варто зазначити, що захист інформації та кібербезпека у системах електронного документообігу визначають критичну роль у

забезпеченні безпеки та надійності організаційних процесів. Враховуючи сучасні технологічні виклики та зростаючу загрозу кібератак, необхідно вдосконалювати стратегії захисту, використовуючи комплексний підхід.

Ефективний захист інформації в системах електронного документообігу вимагає інтеграції як технологічних, так і процедурних заходів. Ідентифікація та аутентифікація користувачів є фундаментальними елементами, що забезпечують контроль доступу до даних. Разом з чітко визначеними політиками безпеки, регулюванням доступу, аудитом та моніторингом, ці заходи сприяють забезпеченню цілісності, конфіденційності та доступності інформації. Важливим також є розроблення процедур реагування на інциденти для швидкого відновлення системи та мінімізації збитків у випадку порушень, що дозволяє організаціям відповідати як внутрішнім потребам, так і зовнішнім юридичним вимогам.

Ефективний захист включає в себе не лише технічні рішення, але й організаційні заходи та свідомість персоналу. Застосування криптографічних методів, контроль доступу, та ретельний аналіз загроз дозволяють забезпечити цілісність, конфіденційність та доступність інформації. Важливо також звертати увагу на навчання персоналу та формування культури кібербезпеки в організації. Загальною вимогою є постійне вдосконалення стратегій захисту, адаптація до нових викликів і використання передових технологій для забезпечення стійкості та невразливості систем електронного документообігу до сучасних кіберзагроз.

ДЖЕРЕЛА

1. Ковбасюк Ю.В. Державне управління: навчальний посібник. Київ; Дніпропетровськ: НАДУ, 2013. Том 2. 324 с. URL: http://e-pidruchniki.com/content/2157_164_Elektronnii_dokumentobig_ta_zahist_informacii.html.
2. Мазниченко Н. І. Захист інформації в системах електронного документообігу на основі систем ідентифікації. *Комп'ютерне моделювання в наукоємних технологіях (КМНТ-2014)* : практ міжнар. наук.-техн. конф. (м. Харків, 28–31 трав. 2014 р.). С. 1–2.
3. Стратегія і тактика захисту інформації від несанкціонованого доступу. URL: <http://um.co.ua/3/3-8/3-89070.html>.

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОДИН З НАЙВАЖЛИВІШИХ РЕСУРСІВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Корнійчук Андрій, студент 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Надольська В. В.

Інформаційні ресурси є одним з ключових видів ресурсів у сучасному суспільстві. Вони становлять основу для розвитку та функціонування різних сфер життя, включаючи економіку, культуру, науку, освіту та політику. Інформаційні ресурси охоплюють не лише дані та знання, але й технології, інструменти та платформи, за допомогою яких ця інформація створюється, обробляється, передається та використовується.

Сучасне суспільство розвивається в епоху, де доступ до інформаційних ресурсів визначає конкурентоспроможність, інноваційність та динаміку. Ці ресурси забезпечують можливість вирішення складних проблем, розвиток нових технологій, сприяють створенню нових продуктів та послуг, а також розвитку глобального спілкування та обміну знаннями.

Розуміння та ефективне використання інформаційних ресурсів стає важливим завданням для розвитку сучасного суспільства. Це передбачає не лише доступ до інформації, але й уміння аналізувати, оцінювати та застосовувати її для досягнення конкретних цілей. Тому інформаційні ресурси є ключовим елементом для створення й підтримки успішного і стійкого розвитку сучасного суспільства.

У сучасних глобалізаційних умовах інформація перетворюється на стратегічний соціально-політичний ресурс. Здатність суспільства та його інститутів збирати, накопичувати та використовувати інформацію, забезпечуючи свободу інформаційного обміну, стає важливою передумовою для соціального та технологічного прогресу, а також чинником національної безпеки та основою успішної внутрішньої і зовнішньої політики [1].

Впровадження терміну «інформаційні ресурси» та його використання для позначення усіх документально зафіксованих результатів людської діяльності у різних сферах життя сприяло формування інформаціології як фундаментальної науки. Поняття «інформаційний ресурс» стало ключовим у соціальній інформатиці, але досі не має універсального визначення та об'єктивної класифікації. Тим не менше, цей термін активно використовується як у теорії, так і в практиці різних наук.

У сучасній інформаціології існує необхідність у вивченні сутності двох понять – «інформаційний ресурс» та «інформаційний потенціал», які часто плутають дослідники. Ресурс – це джерело, запас, засіб або можливість для використання у суспільному житті. Потенціал – це

перспективна можливість розвитку ресурсу. Кожен ресурс може мати потенціал. У широкому розумінні інформаційний ресурс – це важливий інструмент і джерело соціального розвитку, який реалізується у людській діяльності та ефективно використовується для соціальних перетворень. У вузькому розумінні – це продукт виробництва та обміну, об'єкт протистояння і суперництва, сировина для цілеспрямованої соціально-економічної діяльності людини, під час якої створюється інформаційний продукт і задовольняються потреби та інтереси людини [3, с. 4].

Зміст інформаційного ресурсу можна розглядати у двох аспектах: як процес поступового розвитку інформаційної сфери та як продукт, що є результатом інтелектуальної праці людини. Зміст інформаційного ресурсу визначається як внутрішній стан, сукупність процесів, що відображають взаємодію їх компонентів між собою і з оточуючим середовищем, та визначають їх існування, розвиток і зміни. У цьому контексті зміст інформаційних ресурсів представляє собою процес створення та відтворення інфосфери. Отже, інформаційний ресурс можна трактувати як систему або сукупність засобів задоволення інформаційних потреб людини. Як будь-яка система, інформаційні ресурси та інформаційна інфраструктура постійно змінюються, і, відповідно, змінюється і їхній зміст. Саме динамічний характер є однією з основних характеристик інформаційних ресурсів. Вони постійно оновлюються, реагуючи на запити та потреби соціуму.

Інформаційним ресурсом є лише та інформація, яка активно використовується в суспільстві та ефективно реалізовується в економіці, освітніх технологіях і т. д. Це та інформація, яка входить у систему людської діяльності та має практичне значення для людини як у її соціальному, так й особистому житті [2, с. 45]. Інформаційні ресурси мають потужний вплив на формування суспільної свідомості, культурних цінностей та політичних переконань.

Особливу категорію інформаційних ресурсів, що називаються активними, можна описати як інформацію, яка доступна для автоматизованого пошуку, зберігання та обробки (такі як програми, бази даних, бази знань, документи і т. д.), а також для широкого використання. Особливим інформаційним ресурсом є людина, яка виступає як носій, споживач і перетворювач соціальної інформації. Сама соціальна інформація не має цінності, оскільки вона є результатом відображення реального світу у людському мозку. Найвищим рівнем такого відображення є свідомість.

Отже, інформація тісно пов'язана з людиною і процесами її життєдіяльності. Людина є джерелом і критерієм соціально-економічного прогресу. Вона є унікальним соціальним ресурсом, неповторною істотою з особистісними рисами, професійними якостями і певним набором знань та особистими навичками користування ними.

Інформаційні ресурси є надзвичайно важливими для сучасного суспільства через їхню здатність до творення, зберігання, обміну та використання інформації.

У сучасному світі інформація стала одним з основних ресурсів, що визначає життєздатність та успіх суспільства. Інформаційні ресурси дозволяють швидко реагувати на зміни, приймати обґрунтовані рішення та розвивати нові технології.

З розвитком інформаційних технологій зростає обсяг і різноманітність інформаційних ресурсів. Акумуляція зусиль задля збереження та обробки цієї інформації стає ключовим завданням забезпечення ефективного використання ресурсів. Інформаційні ресурси стимулюють інноваційний розвиток, сприяючи появі нових ідей, продуктів та послуг. Вони дозволяють підтримувати конкурентність та стимулюють технологічний прогрес у різних секторах економіки.

Методологічні засади використання інформаційних ресурсів включають у себе єдність концептуальних, теоретичних та технологічних принципів, що забезпечують формування, циркуляцію, накопичення та використання інформації на рівні інформаційного простору, інформаційних ресурсів, а також інформаційно-аналітичне забезпечення державних органів управління у всіх сферах діяльності.

Інформаційне суспільство представляє собою як виклик, так і велику можливість для подальшого розвитку людства, але водночас вимагає активної участі всіх в осмисленні та втіленні в життя нової інформаційної парадигми. Система державного управління інформаційною сферою стає питанням національної ваги.

З урахуванням зростаючої кількості загроз кібербезпеці, необхідно звертати особливу увагу на захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу та втрати даних.

Таким чином, інформаційні ресурси виступають ключовим сегментом модерного суспільства, сприяючи його розвитку, інноваціям та конкурентоспроможності. Розумне управління цими ресурсами є важливим завданням для забезпечення сталого соціального розвитку. Тому людина є критичним інформаційним ресурсом суспільства. Актуальною є проблема збільшення критичного інформаційного ресурсу нації і держави.

ДЖЕРЕЛА

1. Згуровський, М. Шлях до суспільства, заснованого на знаннях. URL: https://zn.ua/ukr/EDUCATION/shlyah_do_suspilstva_zasnovanogo_na_znannyah.html (дата звернення: 11.03.2024).
2. Інформаційне законодавство України: науково-практичний коментар. За ред. Бондаренко С. В. Київ: Юридична думка, 2009. 241 с.
3. Курас І. Інтеграція інформаційних ресурсів – стратегічний напрям забезпечення інформаційних потреб суспільства. *Бібліотечний вісник*. 2009. № 1. С. 2–6.

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ АРХІВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Литвин Анастасія, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Надольська В. В.

Під час військових конфліктів збереження історичних документів стає не лише питанням наукового інтересу, а й важливим елементом національної безпеки. Це особливо очевидно сьогодні в Україні, де Державна архівна служба виступає інституцією захисту історичної пам'яті в умовах російсько-української війни, що триває.

«Державна архівна служба України (Укрдержархів) є центральним органом виконавчої влади, діяльність котрого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції, що реалізує державну політику в сфері архівної справи, діловодства і створення й функціонування державної системи страхового фонду документації» [3].

Початок збройної агресії у 2014 р. створив безпосередню загрозу збереженню культурної спадщини України, зокрема її архівів. Після незаконної окупації Криму росією, Україна втратила доступ до Національного архівного фонду (НАФ), розташованого в регіоні, зокрема до Державного архіву Автономної Республіки Крим. Подальше розгортання бойових дій призвело до захоплення територій Луганської та Донецької областей у 2014 р., що спричинило втрату значної частини архівних матеріалів, які зберігалися в державних архівах, відділах міських рад, районних державних адміністрацій і трудових архівах на окупованих територіях [2, с. 26]. Тож, вже у 2014 р. НАФ України зазнав значних втрат. Проте, важливо відзначити зусилля української влади у відновленні роботи державних архівів у Донецькій та Луганській областях, підконтрольних Україні. Незважаючи на потрясіння, архівісти переїхали і відновили організаційну та наукову діяльність, зосередившись на комплектуванні і збереженні архівних фондів, оцифруванні документів НАФ, використанні архівної інформації та реагуванні на запити для забезпечення соціального та правового захисту населення.

Початок повномасштабної війни у 2022 р. спричинив глибокі зміни не лише для українців, але й для Європи та світової спільноти. Агресія росії виходить за межі територіального завоювання; це замах на історію України, її право на державність та сутність української ідентичності. Архіви, як сховища історичного нарративу України, відіграють ключову роль у цьому конфлікті, зберігаючи свідчення багатоговікового шляху, пропонуючи багаті ресурси для наукових досліджень. У протистоянні

викривленим історичним наративам росії, архівні фонди стають важливими інструментами для встановлення істини.

Архівні документи мають не лише історичне значення, але й адміністративну, політичну, військову та культурну цінність. В умовах війни архівна спільнота України продемонструвала єдність у збереженні національної спадщини. На чолі з Головою Укрдержархіву, працівники архівів вдаються до рішучих дій, що відповідають національним інтересам і вимогам воєнного часу [2, с. 29].

Сьогодні архівні установи стикаються з безліччю викликів, зокрема загрозами національній безпеці, руйнуванням культурних пам'яток і ризиком потрапляння чутливих документів до рук ворога. Обстріли і бомбардування міст України становлять значну небезпеку для будівель, в котрих розміщені архівні сховища, що потенційно може призвести до знищення цінних документів. Наприклад, невдовзі після початку широкомасштабної агресії (24.02) постраждав архівний відділ Управління СБУ у Чернігівській області, що під загрозу поставило більш, ніж 12 тис. справ колишнього КДБ, які детально описують репресивну політику радянського режиму щодо українців. Аналогічно, зазнав шкоди від бомбардувань Держархів Харківської області [5]. Втрата міського архіву в окупованій Голій Пристані через російське бомбардування Каховської ГЕС у 2023 р. є прикладом непоправної шкоди, завданої архівним фондам [1]. Не менше занепокоєння викликає ризик захоплення архівів окупаційними силами, які можуть використати інформацію у пропагандистських чи розвідувальних цілях, включно із спотворенням історичної правди. Вирішення цих проблем потребуватиме правових механізмів, таких як повоєнні реституційні процеси, щоб забезпечити повернення незаконно вилучених архівних матеріалів.

Незважаючи на повномасштабну агресію, державними архівними установами, архівними відділами міських рад проводиться поповнення архівних фондів електронними інформаційними ресурсами, до того ж й документами, створеними за допомогою ініціативного документування подій воєнного часу [4, с. 7]. У таких умовах солідарність міжнародної архівної спільноти має величезне значення для українських архівів і нації загалом. У перші дні повномасштабної війни Голова Укрдержархіву звернувся до Міжнародної ради архівів (МРА) із закликом виключити росархів і всі архівні установи, пов'язані з державою-агресором, зі свого членства. Історичним рішенням від 10.03.2022 р. Виконавчий комітет МРА проголосував за розрив зв'язків з усіма архівними установами росії та республіки білорусь [7]. Протягом усього конфлікту українські архівісти активно долучалися до міжнародної співпраці, звертаючись за допомогою до іноземних партнерів [2, с. 31].

Українські архіви демонструють прозорість своєї діяльності за допомогою активної комунікації через різні канали, зокрема ЗМІ, соціальні

мережі та наукові і культурні форуми [5; 6]. Продовжується процес активного оцифрування документів НАФ. Центральні та обласні архіви продовжують поповнювати інформаційно-пошукові бази даних оцифрованими описами архівних фондів та повнотекстовими документами, систематично оприлюднюють на власних сайтах та сторінках в соцмережах документальні виставкові проєкти. Пріоритети діяльності Державної архівної служби України на 2024 р. спрямовані на забезпечення розвитку архівної галузі, захист культурної спадщини від втрат і знищення, розширення доступу до архівної інформації, формування історичної пам'яті. В умовах військової агресії пріоритетним є розвиток і підтримка потенціалу страхового фонду документації, формування, забезпечення надійного зберігання і задоволення потреб користувачів страхового фонду документації, котрі працюють в сферах національної безпеки, економіки й оборони [4].

Отже, вплив війни поширюється на уся культурну спадщину України. Архіви набувають особливого значення під час конфлікту через їхню багатогранну цінність, що охоплює інформацію, історію, культуру та науку. Українські архіви, які документують історію країни, безперечно, слугують ключовими захисниками національних інтересів та цінностей. Тому з лютого 2022 р. Укрдержархівом України проводиться системна робота, спрямована на збереження Національного архівного фонду, його активне оцифрування, документування подій війни, задоволення потреб користувачів.

ДЖЕРЕЛА

1. Виклики війни: робота українських архівістів в умовах воєнного стану / Міністерство юстиції України. 2023. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vikliki-viyni-robita-ukrainskih-arhivistiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 22.04.2024).
2. Палієнко М. Українські архіви, війна та збереження національної ідентичності. *Архіви України*. 2022. № 1 (330). С. 12–38.
3. Про затвердження Положення про Державну архівну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 870. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
4. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2023 році та пріоритети на 2024 рік / Державна архівна служба України. Київ, 2024. 76 с.
5. Хромов А. На Чернігівщині знищено архів СБУ з документами, які стосувалися репресій радянського режиму проти українців / Міністерство юстиції України. 2022. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/anatoliy-hromov-nachernigivschi-i-znischeno-arhiv-sbu-z-dokumentami-yaki-stosovalisya-represiyradyanskogo-rejimu-proti-ukraintsiv> (дата звернення: 23.04.2024).
6. Хромов А. Робота архівів під час війни. Інтерв'ю Голови Державної архівної служби України телеканалу «Рада» / *Державна архівна служба України*. URL: <https://cutt.ly/FJxw0BF> (дата звернення: 22.04.2024).
7. Resolution in Support of Ukraine (International Council on Archives, 10.03.2022). ICA. URL: https://www.ica.org/sites/default/files/eng_resolution_in_support_of_ukraine_0.pdf (дата звернення: 23.04.2024).

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ОНЛАЙН-СЕРВІСИ ЯК ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ РЕФЕРЕНТА

Лукащук Марія, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., ст. викл. Карпюк А. В.

У сучасному світі онлайн-сервіси та соціальні мережі відіграють важливу роль у формуванні іміджу референта. Потреби сучасних споживачів в ефективній комунікації та зборі інформації зростають, і саме тут важливо мати високий рівень обізнаності та активності в цифровому просторі. У цьому плані референт повинен бути свідомим й активним у власному цифровому образі, оскільки це може впливати на його репутацію, експертність та можливості співпраці.

Соціальні мережі сьогодні впливають на спосіб спілкування, відкривають широкі можливості для бізнесу у сферах зв'язків з громадськістю, зовнішніх комунікаціях, а також у інших формах співпраці. Всі процеси управління підприємством переходять у цифровий простір. Соціальні мережі використовують для зв'язку із співробітниками, клієнтами, партнерами, які можуть перебувати у різних місцях. Персонал підприємства використовує інформаційно-комунікаційні технології для швидкого реагування на зміни у бізнес-середовищі і, відповідно, для приймання ефективних рішень. Також соціальні мережі можуть стати у нагоді у стратегічному управлінні підприємством, зокрема, у створенні нових продуктів і послуг, їх просуванні.

Онлайн-присутність дозволяє референтам залучати увагу аудиторії та показувати свою експертність через публікації, вебінари, аудіо- та відеоматеріали. Соціальні мережі, такі як «LinkedIn», «Twitter», «Facebook», стають платформами для взаємодії зі співробітниками, клієнтами та іншими професіоналами.

Невід'ємною складовою сучасного інтернет-простору став блог. Підвищення іміджу референта через блог може бути ефективним інструментом для встановлення авторитету, збільшення видимості та залучення аудиторії. Насамперед, блог дає можливість референту демонструвати свою компетентність та знання у певній галузі. Також він є важливим засобом для взаємодії з аудиторією. Референт може вести діалог зі своїми читачами, відповідати на їх запитання, враховувати їхні побажання та враження, може поділитися своїм досвідом, порадами та новинами, що сприяє підвищенню довіри та авторитету серед читачів. Це сприяє формуванню близьких відносин та підтримує активну спільноту.

Блогер – це людина або організація, яка веде блог. Сукупність усіх блогів у мережі носить назву блогосфери. Аудиторія блогерів є досить молодою, більше того – має тенденцію до суттєвого омолодження. Як зазначають аналітики, при збереженні подібної ситуації через 6–7 років

користувачами і відвідувачами блогів стане 70–80 відсотків користувачів комп'ютерів. [2]

До того ж, блог дозволяє референту створювати унікальний індивідуальний образ та персональний бренд. Він може відобразити свою унікальність, стиль та цінності через контент, який він створює. Це допомагає бути конкурентноспроможним та створює позитивне сприйняття серед аудиторії.

Вплив інформатизації на імідж референта проявляється в можливостях для професійної самореалізації. Завдяки онлайн-сервісам для підвищення кваліфікації, фахівець має змогу постійно вдосконалюватись та оптимізувати свої знання та вміння. Під пошуком самореалізації розуміється складний комплекс дій, які відбуваються у внутрішньому світі індивіда і спрямовані на створення, формування, конструювання та побудову власного життєвого шляху [1].

Одним з характерних аспектів фахової самореалізації є бажання підвищення компетентності та просування у професійному розвитку, що виражається у постійному удосконаленні умінь та навичок. Участь у онлайн-курсах, тренінгах, вебінарах, семінарах дозволяє індивідам отримати актуальні знання, оволодіти новими навичками та адаптуватися до змін у кваліфікованому оточенні.

Цей процес включає в себе не лише активне використання онлайн-курсів, вебінарів та електронних ресурсів для отримання нових знань та умінь, але й формує основу для спілкування з іншими фахівцями у віртуальних спільнотах та форумах задля обміну досвідом та ідеями. При цьому референт може не лише поглиблювати свої знання в обраній галузі, але й ефективніше впроваджувати їх у практичну діяльність, що сприяє підвищенню його професійного розвитку та статусу у вибраній сфері.

Онлайн-сервіси, такі як «LinkedIn», «ResearchGate», «Google Scholar», стали не тільки платформами для публікації досліджень та академічних досягнень, але й інструментами для побудови професійного іміджу. Референт може використовувати ці сервіси для розміщення своїх публікацій, отримання рецензій від колег та встановлення контактів з іншими фахівцями у своїй галузі. Будучи активним на таких платформах, референт може підвищити свою професійну репутацію та привернути увагу потенційних співробітників або партнерів.

Ще одним ключовим елементом у створенні іміджу референта є контроль за його репутацією через аналіз відгуків, коментарів та згадок. Референт повинен бути завжди свідомим про те, як відображається його імідж у мережі «Інтернет», оскільки це безпосередньо впливає на його репутацію та впізнаваність у професійній сфері. Відповідь на негативні коментарі та врегулювання конфліктних ситуацій є ключовими елементами у процесі керування репутацією. Тому активний моніторинг цих каналів є важливим кроком для виявлення потенційних проблем та

вчасної реакції на них. Відповідь на позитивні відгуки також може підвищити впевненість клієнтів у референта і підтримати позитивний імідж.

Крім реагування на відгуки, важливо створювати активний контент, що відповідає на запити та інтереси аудиторії. Регулярні публікації на тематичних форумах, у блогах чи соціальних мережах допомагають підтримувати інтерес до референта та підвищують його авторитет в обраній галузі.

Отже, онлайн-сервіси та соціальні мережі виступають ключовими елементами у взаємодії референта з різними групами зацікавлених осіб. Вони не лише забезпечують зручний канал для спілкування та обміну інформацією, але і стають платформою для побудови професійної репутації. Активна участь у спільнотах та публікація важливих новин сприяє створенню позитивного іміджу референта як експерта у своїй галузі. Крім того, використання онлайн-сервісів дозволяє референтам підвищувати рівень свого професійного розвитку та стежити за трендами і новинами у своїй сфері, що є важливим для постійного професійного зростання.

ДЖЕРЕЛА

1. Максименко С., Осьодло В. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 8. С. 3–19. URL: <http://slovzbir.onu.edu.ua/index.php/2227-6246/article/download/162000/160983>.
2. Тушевська Т., Мартинюк В. Розвиток блогінгу в Україні. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України»*, м. Кропивницький, 14 квітня 2020 року. 2020. С. 342–344. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/3a807b0f-407c-43eb-a3d3-ebec12921525/content>

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Цуман Діана, студентка 2 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Качковська Л. Р.

Після початку повномасштабного вторгнення багатьом установам, організаціям та підприємствам потрібно було вимушено здійснити релокацію і відновлювати роботу в умовах воєнного стану. Електронний документообіг (далі – ЕДО) став одним з найнеобхідніших інструментів для оптимізації робочих процесів.

Актуальність щодо використання систем електронного документообігу (далі – СЕД) обумовлена тим, що працівники підприємств, які переїхали за кордон або отримали статус внутрішньо переміщеної особи, але продовжують працювати віддалено, не можуть особисто взаємодіяти з деякими службами підприємства для ознайомлення та підпису певних документів, тому важливим є питання використання працівниками кваліфікованого електронного підпису (далі – КЕП) [4].

Вітчизняні компанії наštовхуються на ряд труднощів, зокрема з обміном підписаними документами через різні системи ЕДО; складнощами у вивантаженні документів із різних програм та їхнім архівуванням; ускладненням умов договірної роботи з вітчизняними та прямих комунікацій з іноземними контрагентами. Одночасно, важливим завданням постає забезпечення стабільної роботи за допомогою ЕДО та підвищення рівня безпеки. Наразі вже зроблено певні кроки як з боку уряду, так і з боку підприємств та розробників відповідного програмного забезпечення для поліпшення СЕД [4].

З огляду на зазначені проблеми українські компанії активно переходять від паперового документообігу до використання електронних документів з метою забезпечення своєї стабільної діяльності. Це характерно як для великих, так і малих підприємств. Саме такий підхід дозволяє ефективно та оперативно укласти всі необхідні договори, подавати звітні документи та здійснювати внутрішні комунікації [4].

На офіційному сайті «Дія. Бізнес» компанія «Linkos Group», розробник СЕД «М.Е.Дос» та «СОТА» поділилась інформацією про тенденції використання ЕДО у своїх продуктах. Зокрема зазначено, що з початком повномасштабного вторгнення обсяги надсилання документів через програмні продукти «М.Е.Дос» та «СОТА» значно скоротилися. У порівнянні з березнем 2021 року, в березні 2022 року користувацька активність знизалась на 50 %. Уже в квітні 2022 року цей показник зріс до 65 % від рівня аналогічного періоду 2021 року. Травень 2022 року продемонстрував повне відновлення обсягів надсилання документів – до рівня травня 2021 року. Наразі щомісячно через програмні продукти

«Linkos Group» надсилається понад 4,5 мільйона документів. Це свідчить про стійкість та адаптивність українського бізнесу, який шукає альтернативні шляхи ведення справ навіть в умовах воєнного стану [1].

Окреслимо загальні виклики на шляху впровадження СЕД. Перш за все це є безпека даних, а саме забезпечення високого рівня кібербезпеки та захисту інформації. В умовах воєнного стану ризики несанкціонованого доступу до даних значно зростають, що вимагає додаткових зусиль та ресурсів для захисту. Другим не менш важливим викликом є інфраструктура, адже під час військових дій є велика ймовірність пошкодження або руйнування інфраструктури, що ускладнює доступ до мереж та комунікацій. Це, в свою чергу, може негативно вплинути на впровадження та функціонування СЕД. Також відповідно зміни в законодавстві теж є важливим аспектом у регулюванні цього питання. СЕД повинні бути адаптовані до нових норм та вимог [2].

Далі розглянемо переваги впровадження СЕД. Перш за все – захист. Війна несе значні ризики для фізичної безпеки документів та архівів підприємств, тому ЕДО стає ключовим інструментом для збереження документної інформації, завдяки використанню хмарного сховища. По-друге – швидкість. ЕДО прискорює процес обміну документами, адже вони надсилаються та отримуються в електронному вигляді, без необхідності друку, фізичного транспортування та затвердження. Також завдяки впровадженню СЕД є можливість обміну документами в режимі реального часу. Це робить можливим оперативне реагування на зміни ситуації та прийняття рішень без затримок, що є важливо в умовах воєнного стану. Так, навіть у разі втрати доступу до офісу або комп'ютера, працівники зможуть продовжувати роботу з документами та інформацією завдяки СЕД [2].

Важливим аспектом у запровадженні електронного документообігу під час воєнного стану є законодавча підтримка. Зокрема у жовтні 2022 року було оновлено «Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання», затверджений наказом Міністерства юстиції України від 11 листопада 2014 року № 1886/5. Ці зміни спрямовані на спрощення та вдосконалення роботи з електронними документами в Україні. Деякі з ключових змін: розширено можливості підписання електронних документів. Тепер документи, які знаходяться на тимчасовому зберіганні, можуть підписуватись не лише за використанням кваліфікованого електронного підпису (КЕП), але й за допомогою удосконаленого електронного підпису чи іншого виду електронного підпису, який може бути обговорений між сторонами. Це дає можливість використовувати для підписання документів такі програми, як «DocuSign», «Adobe Acrobat Sign» та ін. Скасовано погодження з архівом створення електронних документів кадрового діловодства. Раніше компанії повинні були отримувати згоду від архівної

установи для перетворення документів з кадрової сфери (особового складу) в електронний формат. Ця вимога скасована, оскільки в українському законодавстві не було чітко визначеного механізму такого погодження. Встановлено обов'язковість створення паперових копій документів тимчасового зберігання. Створення документів тимчасового зберігання (включно до 10 років) у паперовій формі в установах тепер не є обов'язковим. Ця зміна стосується таких видів документів, як заяви про надання відпусток та графіки відпусток, документи щодо обліку робочого часу (звіти, відомості, доповідні записки, баланс робочого часу, листи), а також копії довідок, виданих працівникам про їх стаж і місце роботи, заробітну плату і т. д. [3].

Для успішного впровадження СЕД в Україні під час воєнних дій варто окреслити ряд ключових завдань. По-перше, необхідно провести детальний аналіз потреб та вибрати СЕД, яка відповідає конкретним вимогам та можливостям компанії. Другим важливим аспектом є забезпечення високого рівня кібербезпеки та захисту інформації. Використання надійних методів шифрування та протоколів передачі даних є обов'язковим. Крім того, слідкування за змінами в законодавстві, яке регулює використання СЕД, є не менш важливим аспектом. Нарешті, при впровадженні СЕД слід надати пріоритет дистанційній роботі та надійності системи. Забезпечення доступу до системи з будь-якого місця та пристрою гарантує безперебійну роботу. Ці аспекти допоможуть успішно впровадити СЕД і забезпечити роботу вашого бізнесу під час воєнних дій [2].

Отже, впровадження СЕД в Україні під час воєнного стану має свої особливості, що визначаються потребами безпеки та оперативності. Застосування таких систем дозволяє ефективно забезпечувати обмін інформацією та зберігати документи у найбільш безпечному форматі.

ДЖЕРЕЛА

1. Тенденції ЕДО під час воєнного стану. Дія.Бізнес. Головна сторінка. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/sistematizacia-biznes-procesiv/tendencii-edo-pid-cas-voennogo-stanu> (дата звернення: 29.04.2024).
2. Шумаков Б. Л. Особливості впровадження систем електронного документообігу в Україні під час військового стану. *Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття* : Зб. тез доп. Всеукр. науково-практ. конф., м. Житомир, 7 груд. 2023 р. 2023. С. 309–314.
3. Електронний документообіг в умовах війни: як роботодавцю організувати процес підписання кадрових документів на підприємстві. *Кадровик.ua*. головний кадровий журнал України. *Кадровик.ua*. Головний кадровий журнал України. URL: <http://surl.li/hsidt> (дата звернення: 29.04.2024).
4. Фещенко Є., Ганбарова Д. Особливості ведення електронного документообігу суб'єктами господарювання в сучасних умовах. *Молодий вчений*. 2023. № 2 (114). С. 127–133. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-2-114-24> (дата звернення: 29.04.2024).

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТУ НА ГЛОБАЛІЗОВАНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Шинкаренко Юрій, студент 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Петрович В. В.

У сучасному світі інформаційний простір став невід'ємною складовою повсякденного життя. Завдяки швидкому розвитку технологій та глобалізації Інтернет перетворився на потужний інструмент, що змінює спосіб, яким ми спілкуємося, отримуємо і передаємо інформацію, а також впливає на різні сфери нашого життя, включаючи економіку, політику, культуру і соціальні відносини. Відтак, вивчення ролі та впливу Інтернету в глобалізованому інформаційному просторі стає актуальним завданням.

Метою дослідження є визначення ролі Інтернету в глобалізованому інформаційному просторі.

Виклад основного матеріалу. В епоху глобалізації суспільства масова інформація стає обов'язковим елементом соціалізації кожного індивідуума і необхідною умовою функціонування всього соціуму. За всю історію людства Інтернет став найшвидшим засобом комунікації, який широко проникає практично в усі сфери життєдіяльності суспільства і докорінно змінює звичний спосіб життя і професійної діяльності мільйонів людей в різних країнах світу. Він створює для них принципово нові, безпрецедентні в історії людства можливості, а також нові, раніше невідомі проблеми, змінюючи традиційні стереотипи поведінки і спосіб життя.

Масштаби використання глобальної мережі неухильно зростають. Будь-який вид інформації зараз передається з мінімальними фізичними та емоційними витратами. В основі глобалізації лежить інформаційна революція. Сучасні тенденції суспільного розвитку характеризуються, з одного боку, бурхливим зростанням інформаційно-комунікаційного потенціалу, нестабільним становищем на світових фінансових ринках, посиленням ролі комп'ютерних технологій, зміною соціальної стратифікації соціуму, можливістю впливу деяких країн через громадські організації на внутрішньополітичні процеси в окремих країнах. З іншого боку, соціокультурні зміни в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. пов'язані з інтеграційними процесами в суспільстві, оцінюваними як процеси глобалізації.

Сутність інформаційного простору полягає в його ролі як глобального середовища, що об'єднує людей, знання та технології. Це простір, де інформація стає валютою, а доступ до неї визначає можливості людини. Його зміст включає технологічні, соціальні, культурні та економічні аспекти, що взаємодіють між собою і впливають на розвиток суспільства. Слід звернути увагу на його вплив на суспільство та індивіда. Інформаційний простір створює нові можливості для доступу до знань, навчання та саморозвитку. Він розширює горизонти людей, даючи їм змогу отримувати інформацію з усього світу, спілкуватися з представниками інших культур та розширювати свій кругозір.

Однак, разом з цим інформаційний простір породжує і ряд викликів і проблем. Завдяки своєму величезному обсягові та швидкості розповсюдження інформації, він може сприяти появі фейкових новин, маніпуляцій та дезінформації. Люди стикаються з необхідністю вміння критично оцінювати отриману інформацію, перевіряти її достовірність та розрізняти факти від домислів.

Важливим чинником формування інформаційної безпеки держави є ЗМІ, умови їх функціонування, законодавче забезпечення та стан захищеності журналістів. ЗМІ

відіграють вирішальну роль для всього суспільства, бо вони відповідають за висвітлення подій, інформування суспільства, продукують відповідні символи, стереотипи, настанови, формують загальний настрій аудиторії, є агентом соціалізації [4]

Збільшення обсягу особистої інформації, яку ми розміщуємо в мережі, викликає ризик її зловживання та неправомірного використання. Захист особистих даних та кібербезпека стають актуальними завданнями для індивідів, урядів та організацій.

Інформаційний простір стимулює зростання цифрового бізнесу, електронної комерції та інноваційних технологій. Однак, він також породжує питання щодо несанкціонованого доступу до інформації та нерівності між цифровими гігантами та меншими гравцями.

Масова комунікація, в тому числі й Інтернет є одним із найважливіших факторів соціокультурного розвитку суспільства. Сучасні тенденції суспільного розвитку характеризуються, з одного боку, бурхливим зростанням інформаційно-комунікаційного потенціалу, нестабільним становищем на світових фінансових ринках, посилення ролі комп'ютерних технологій, зміною соціальної стратифікації соціуму, можливістю впливу деяких країн через громадські організації на внутрішньополітичні процеси в окремих країнах.

Явища, які в останні роки розвиваються в міжнародному суспільстві, доводять, що в XXI ст. у процесі розвитку цивілізації почав відбуватися глобальний прогрес, який за своїми розмірами і значимістю є безпрецедентними в історії розквіту людської спільноти. В епоху глобалізації суспільства масова інформація стає обов'язковим елементом соціалізації кожного індивідуума і необхідною умовою функціонування всього соціуму.

Доцільно поглянути на перспективи, що виступають рушійною силою ефективного розвитку інформаційного суспільства:

- бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій;
- можливості для значної кількості людей приєднатися до високошвидкісних мереж і користуватися додатковими послугами;
- зниження цін на послуги, пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями;
- посилення конкуренції на ринку інформаційно-комунікаційних послуг;
- удосконалення та приведення у відповідність із міжнародними стандартами нормативно-правової бази багатьох країн [2].

Загалом інформаційний простір відіграє роль глобального середовища, що об'єднує людей, знання та технології. Це простір, де інформація стає валютою, а доступ до неї визначає можливості людини. Його зміст включає технологічні, соціальні, культурні та економічні аспекти, що взаємодіють між собою і впливають на розвиток суспільства.

Одним з найважливіших аспектів Інтернету є його здатність об'єднати людей з різних куточків світу в єдину глобальну спільноту. Це створює унікальні можливості для обміну інформацією, ідеями та культурними цінностями. Інтернет розширює наші горизонти і дає нам змогу спілкуватися зі світом навколо нас швидше і ефективніше, ніж будь-коли раніше.

Однак, разом з усіма своїми перевагами, Інтернет також стикається з викликами та проблемами. Передусім, це питання приватності і безпеки. Зростання кількості цифрових даних, якими ми ділимося в Інтернеті, створює потенційні ризики для нашої приватності. Кіберзлочинці активно використовують Інтернет для шахрайства, крадіжок особистої інформації та інших злочинів.

В Україні працюють над системою безпечного доступу до Інтернету, яка забезпечує шифрування трафіку та захист від небезпечних сайтів та хакерських атак. Хоча влада не здійснює централізованого контролю інтернет-інфраструктури, вона блокує низку популярних російських соцмереж і комунікаційних платформ, обмежуючи таким чином можливість підключення до інтернету. Крім того, прийняті закони надали владі можливість обмежувати доступ до інтернету за певних умов [1].

Основними негативними тенденціями внутрішньої та зовнішньої політики України на сьогодні є: відсутність вираженої інформаційної політики та слабкість позицій держави як суб'єкта інформаційного ринку; недостатня розвиненість інформаційної інфраструктури та низький рівень сучасних інформаційних технологій; часткова залученість України до процесів глобалізації та низький рівень інформаційної присутності в світі; інформаційна експансія інших держав на території України та її неконкурентоздатність у сфері інформаційних технологій на світовому ринку [3].

Також існує проблема впливу інформаційного перенасичення. Завдяки Інтернету ми маємо необмежений доступ до інформації, але це може призвести до перевантаження інформацією та поширення недостовірних даних. Важливо розвивати критичне мислення та навички перевірки джерел інформації, щоб ефективно використовувати Інтернет як надійне джерело знань.

Задля безпечного доступу до Інтернету важливо забезпечити рівний доступ до нього для всіх людей незалежно від їхнього соціального стану, місця проживання чи економічного статусу. Інтернет має бути інклюзивним і сприяти розвитку суспільства в цілому.

Отже, інтернет в глобалізованому інформаційному просторі є потужним інструментом, який змінює спосіб життя людей і взаємодію між ними. Він відкриває безліч можливостей для спілкування, навчання, розвитку бізнесу та культурного збагачення. Проте, разом з усіма своїми перевагами, Інтернет також має свої недоліки, такі як приватність, безпека та інформаційне перенасичення.

Аналіз останніх років показує, що Інтернет є необхідним і невід'ємним елементом нашого повсякденного життя. Його вплив на суспільство, культуру та економіку надзвичайно великий, тому розуміння та вивчення ролі Інтернету в глобалізованому інформаційному просторі є важливим завданням, що допоможе нам краще розуміти сучасний світ та використовувати Інтернет як потужний інструмент для досягнення цілей.

ДЖЕРЕЛА

1. Барабаш Ю. Г., Анакіна Т. М., Аббакумова Д. В. Право і безпека у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції : зб. ст. та тез наук. повід. за матеріалами дискус. Харків. міжнар. юрид. Форуму. м. Харків, 28 верес. 2018 р. Харків : Право, 2018. 190 с.
2. Куницький В. Захист неповнолітніх в інформаційному просторі як об'єкт гуманітарної експертизи : український та зарубіжний досвід. Сайт Національної академії державного управління при Президентові України. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Kunitskiy.pdf> (дата звернення 05.03.2024).
3. Матвієнків С. М. Інформаційний простір сучасної України як складова національної безпеки і суверенітету держави. Політична наука: теорія, методологія, практика: монографія / за ред. Климончука В. Й. ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника; Факультет іст., політол. і міжнар. відносин. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2021. С. 207–225.
4. Руднева А. Фактори і методи забезпечення інформаційної безпеки України в умовах збройного конфлікту. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 113. С. 399–400.

РОЗДІЛ 7.
ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ДОСВІД РЕСТИТУЦІЇ
КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ: СВІТОВІ ТРАДИЦІЇ ТА ВІТЧИЗНЯНІ
РЕАЛІЇ

ДО ІСТОРІЇ ЖИДИЧИНСЬКИХ ПІДЗЕМЕЛЬ

Богачов Юрій студент 1 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник : к. і. н., доц. Понедельник Л. А.

Свято-Миколаївський монастир у Жидичині вважається одним із найдавніших монастирів України. Писемні джерела доводять, що він був заснований ще до хрещення Русі у IX–X століттях. У літописах знаходимо згадку про те, що саме до Жидичинського монастиря приїздив молитися князь Данило Романович. Очевидно, уже тоді тут був потужний духовний осередок.

Загалом, історія святині є досить цікавою. Упродовж багатьох років Жидичинський монастир прирівнювали до статусу лаври. У роки татаро-монгольських набігів братія зазнала переслідувань і винищення. У XVII столітті монастир підпорядковувався одному з основних монаших чинів Української Греко-Католицької Церкви – Чину святого Василя Великого. Після того, як Катерина II обмежила діяльність ордену василіан, монастир припинив існування.

Під час Першої Світової війни 1914 року в будівлі розташовувався штаб 11-го Ізюмського полку. Згодом тут був відкритий сиротинець. Ще пізніше – резиденція єпископа Луцького, вікарія Волинської єпархії Полікарпа Сікорського. А вже у період Другої Світової війни приміщення використовувалось під притулок для дітей, а в роки радянської влади – школа. Тоді ж влада познущалася над монастирською усипальницею, яка була понівечена і розграбована. Прихожани російського православ'я у Жидичині забетонували і забули крипту з похованнями.

На теперішній час монастир являє собою цілий комплекс споруд і пам'яток: палац митрополита, дзвіниця храму, Свято-Духівський скит; древній Свято-Миколаївський храм, який фактично був розташований у дворі монастиря і належав Московському патріархату. З волі громади у лютому 2019 року він перейшов до ПЦУ. Ченці монастиря разом із його благодійниками активно працюють над відновленням обителі. Жидичин став осередком розвитку місцевого туризму, культурного життя, краєзнавчих досліджень, благодійництва.

Чимало сторінок з історії древнього Жидичина залишаються малодослідженими. Одна з них стосується монастирських підземель. У лютому 2020 року у монастирі виявили давню крипту із останками похованого тут духовенства. Костянтин Марченко – архімандрит

Жидичинського монастиря, брав безпосередню участь у пошуках крипт. Спочатку ченці шукали підземелля біля фундаменту храму, але безуспішно. Проте під час ремонту підлоги у храмі було виявлено порожнечу, після чого і було віднайдено поховання і відкрито крипту [1]. Таким чином підтвердилися спогади, які жидичинці передавали один одному з покоління в покоління: під монастирем та храмом існує мережа підземних ходів та підземелля в три поверхи донизу. На сьогодні відомо, що підземелля під Жидичинським монастирем має три поверхи [2].

У криптах знайшли спочинок єпископи, митрополити, ігумени та родини архімандритів та фундаторів церкви. У підземеллі головного храму, також поховані настоятелі монастиря і будівничі, які очолювали і відновлювали обитель та упокоїлися в XVI – XIX століттях. У монастирі складено перелік імен священнослужителів, які, як свідчать їхні біографії, померли у Жидичині. Серед них – архімандрити Іона II, Феліціан-Пилип, Григорій (Коханович), Єпископ Холмський Августин (Лодзята), Луцький Ян, ігумен Пречистенського монастиря Матвій та інші. Проте жодної достовірної інформації про поховання у крипті Свято-Миколаївського храму, немає. Тому все це тільки припущення [4].

Знахідки Жидичинського монастиря зробили поштовх до пошуків нових сторінок в історії обителі. Завдяки дослідженням було знайдено герб Жидичинської архімандрії. Також є згадки про пом'яник (книга, де записували імена будівничих монастиря, тих, за кого монастир постійно молився. Наводиться цікавий указ Катерини II про ліквідацію монастирів третього типу в період царської Росії з формулюванням «таких як Жидичинський». Знайшли і договори з колишньою броварнею Земана, де вони були зобов'язані поставляти бочку пива [3].

На сьогодні усипальниця відреставрована, готова для відвідувань паломників і туристів, ченців, жителів громади і гостей. Велику допомогу у цьому надають волонтери інформаційно-туристичного центру «Zhydychyn Center-Жидичин Центр». Жоден із відвідувачів храму не втрачає можливості побувати у підземеллях святині, відчуті дух минулих століть і просто помолитися... [1].

ДЖЕРЕЛА

1. Воротна І. Підземелля Жидичинського монастиря: як знайшли та що згадують місцеві. *Новини Ківерців та району* 2020. 24 лютого. URL: а. <https://kivertsi.rayon.in.ua/topics/385559-pidzemellia-zhidichinskogo-monastiria-iaak-znaishli-ta-shcho-zgadiut-mistsevi> (дата звернення : 8.05.2024).
2. Літвицька Л. На Волині монахи віднайшли крипту із похованнями. *Суспільне. Луцьк*. 2020. 18 лютого. URL: <https://suspilne.media/lutsk/15029-na-volini-monahi-vidnajsli-kriptu-iz-pohovannami/> (дата звернення : 8.05.2024).
3. У чоловічому монастирі в Жидичині знайшли давню усипальницю. *«Конкурент»*. 2020. 15 лютого. URL: <https://konkurent.ua/publication/52896/u-cholovichomu-monastiri-v-zhidichini-znayshli-davnu-usipalnitsu-foto/> (дата звернення : 8.05.2024).
4. В обителі Жидичина віднайдено древні поховання. *Волинська єпархія Православної Церкви України*. 2020. 15 березня 2024. URL: <https://www.pravoslavivolyani.org.ua/novyna/2238-v-obyтели-zhydychyna-vidnaideno-drevni-pokhovannia/> (дата звернення : 8.05.2024).

СОПЛА З ЖИДИЧИНА

Борщ Олеся, студентка 1 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник : к. і. н., доц. Понедельник Л. А.

На даний час на території України досить обмеженим є коло джерел з історії давньоруської металургії. Унікальною у цьому випадку є колекція керамічних сопел, виявлена поблизу Луцька [1].

Вживаючи термін сопло, маємо на увазі кінцеву частину труби або трубчасту конічну насадку, яка призначена для регулювання струменю газу, пари, рідини, що з неї виходять. Сопла були чи не найважливішим елементом металургійного виробництва, оскільки забезпечували передачу холодного повітря від міха (пристрій для контрольованого нагнітання повітря, що використовується в ковальстві, виробництві скляних виробів, а також у конструкції деяких музичних інструментів) до розпеченого горна. Головними інструментами для виготовлення металу завжди виступають тиглі та сопла для дугтя [5, с. 57].

У 2008 році дочірнім підприємством державного підприємства «Науково-дослідний центр "Охоронна археологічна служба України"» Інституту археології НАН України, провідною науковою археологічною установою Волинської області у складі Національної академії наук «Волинські старожитності» було здійснено розкопки у с. Жидичин тодішнього Ківерцівського району Волинської області [3].

Завдяки цим розкопкам було знайдено колекцію сопел та їх фрагментів у межах поселенського комплексу давньоруського міста Жидичин поблизу Луцька, згаданого в літописі 1227 року. Насадки були виявлені в ході археологічних досліджень в районі Миколаївського монастиря, розташованого в посадському районі міста. Вони знаходилися в споруді, що мала овальні обриси розміром 3, 2 × 2, 4 м і глибиною 0, 7 м. Виявлений в ньому керамічний матеріал датує споруду XIV століттям.

Загалом було виявлено та відреставровано чотири цілі сопла та 27 фрагментів різного розміру (12 тильних частин з розтрубом, дев'ять оплавлених закінчень та шість фрагментів середніх частин сопел). Оскільки сопла в споруді не були компактними, є підстави вважати, що колекція не є скарбом, а була залишена в об'єкті на момент припинення його існування [2, с.75–76].

По довжині виділяються дві групи: довгі сопла (23, 0 – 24, 5 см) і короткі (20, 5 см). Зовнішній діаметр сопел є більш уніфікованим, переважно бачимо сопла товщиною 4, 2—4, 5 см. Найбільша уніфікація характерна для діаметра внутрішнього каналу, що тяжіє до 2, 2 см. Цікавим є той факт, що ця величина не тільки виводиться як середня для всієї колекції, але й у більш ніж третині виміряних сопел.

Всі сопла мають розтруб (розширення) на задній стороні, діаметр якого коливається в межах 4, 7 – 7, 0 см, але виділяється серія сопел з діаметром розтруба 5, 0 – 5, 2 см.

Зовнішні ознаки знахідок дозволили відновити процес моделювання сопел у загальному вигляді. Було зрозуміло, що високі вимоги до них передбачали застосування відповідних технологій для їхнього ж виготовлення. Обстеження вченими-археологами внутрішньої поверхні каналів та розтрубів дає підстави говорити, що сопла виготовляли таким чином: на матрицю наліплювали заготовку з глиняного тіста, розтягували її на ділянці розтруба та з'єднували її кінці. Після цього сопло обтискали руками, загладжували зовні та обрізали лишки на краю розтруба.

Матрицею слугував шаблон, який було виготовлено, швидше всього, з дерева на токарному верстаті і він був схожий на стрижень з конусоподібним потовщенням на кінці. Для формування сопел використовували шаблони. Цей спосіб був досить поширеним явищем. Так, для виготовлення таких виробів трикутної та чотирикутної у перетині форми застосовували спеціальні форми.

На думку археологів, всі сопла використовувалися за призначенням, про що свідчать їх оплавлені кінці. Разом з тим, наявність у сопел добре вираженого розтрубу, у порівнянні з звичайними плоскими, говорить про підвищену інтенсивність дуття, а отже, і про можливість отримання більш високої температури в горні. Можливо, це відображає перехід від сирого випромінювання заліза до більш досконалого [2, с. 86]

Колекція сопел Жидичина, швидше всього, була залишена майстром-металургом або організатором виробництва заліза на прилеглих сезонних пунктах у заплаві річки Стир.

Такі рідкісні знахідки, зокрема кількість сопел, відображає певний період підвищеної економічної активності в мікрорегіоні у XIV столітті. Найвірогідніше, це стосувалося зведення мурованого цегляного замку у Луцьку князем Любартом [4, с. 41–42].

ДЖЕРЕЛА

1. Златогорський О. Є. Звіт про результати археологічних досліджень у с. Жидичин поблизу Луцька 2008 року. Луцьк, 2008.
2. Златогорський О. Є., Панишко С. Д. Сопла з Жидичина. Археологія. 2010. № 2.
3. На Волині виявили цінну археологічну знахідку. URL: <https://podrobnosti.ua/981578-na-volin-vijavili-tsnnu-arheologchnu-znahdku-vdeo.html> (дата звернення 14.05. 2024).
- 4.Троневиц П. О. Луцький замок. Луцьк. 2003. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tronevych_Petro/Lutskiy_zamok/ (дата звернення 15.05. 2024).
5. Пустовалов С. Ж. Особливості представлення макетів гарячих виробництв у музеях. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв Музезнавство і пам'яткознавство. 2018. Випуск 1.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКСКУРСІЙНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ УЧНІВ

Вознюк Вікторія, здобувачка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., ст. викл. Карпюк А. В.

У сучасному світі, завдяки стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, освітній процес відчутно трансформується. Актуальним стає використання новітніх технологій в екскурсійному обслуговуванні учнів. Це явище не тільки розширює можливості навчання, але й відкриває нові шляхи для детального розуміння нових процесів, місць та явищ, які можна побачити під час екскурсії. Екскурсія із використанням сучасних технологій набуває інтерактивного характеру.

Інновації у проведенні екскурсій можуть проявлятися у використанні нових форм і методів (проведення індивідуальних екскурсій, інтерактивних, у т. ч. квест-екскурсій, костюмованих екскурсій, новітніх музейних екскурсій тощо), а також інформаційно-комунікаційних технологій (мультимедійні технології, каталогізація об'єктів туристичної атракції, віртуальні музеї, віртуальні екскурсії, у т. ч. 3-D екскурсії, використання роботів-екскурсоводів, QR-кодів тощо) [6, с. 133].

Останнім часом популярності набувають інтерактивні екскурсії (в тому числі костюмовані, з елементами гри, квесту і театралізації тощо). Під час таких екскурсій використовуються інтерактивні табло, стенди, екрани, мультимедійні засоби, які надають учням додаткову інформацію про пам'ятки або місця, які відвідуються. У музеях часто встановлюються інтерактивні екрани, де відвідувачі не тільки під час екскурсій, але й самостійно можуть переглядати інтерактивні виставки, 3D-макети музейних предметів чи пам'яток, відео та фотоматеріали. Під час інтерактивних екскурсій учасники безпосередньо залучаються до процесу пізнання нової інформації та рефлексують з екскурсоводом, вчителем чи однокласниками.

Позитивним явищем в екскурсійному обслуговуванні учнів є використання QR-кодів, які виступають своєрідним навігаційним сервісом. Учні, просканувавши зображення, отримують доступ до різноманітного контенту.

Серед інформаційних мультимедійних нововведень окремо варто згадати використання роботів-екскурсоводів в музейних екскурсіях, які позитивно впливають на емоційний стан учнів, а також веб-квестів, прикладом яких може стати веб-квест «Українське козацьке бароко», що буде доцільним при екскурсіях для вивчення українського козацтва [3].

Важливу роль у покращенні екскурсійного обслуговування учнів відіграють мобільні додатки. Вони можуть містити інтерактивні карти, аудіогіди, інформацію про пам'ятки та багато іншого. Прикладом

мобільного музейного додатку є Track Holodomor History, який розповідає про голодомор, містить оцифровані спогади свідків, фото, відео та коментарі істориків [5]. Іншим прикладом сучасного додатку з функціями аудіо- та мультимедійного гіда є Pocket Guide Audio Travel Guide, адже у ньому зібрана інформація про пам'ятки і аудіоекскурсії із 150 найпопулярніших міст світу. У цьому додатку всі аудіоекскурсії працюють в режимі офлайн [2].

Завдяки сучасним технологіям, традиційний підхід до екскурсійного обслуговування учнів зазнає значних змін. Замість класичних екскурсій, де група учнів відвідує певні місця, тепер існують віртуальні тури, які дозволяють дітям подорожувати по всьому світу прямо з класної кімнати. Наприклад, платформи віртуальної реальності, такі як Google Expeditions, дають можливість учням відвідувати різні історичні пам'ятки, музеї та природні об'єкти безпосередньо у школі [1]. Використання технологій віртуальної реальності, дозволяє зробити екскурсії більш інтерактивними та захоплюючими. Учні можуть взаємодіяти з віртуальним середовищем, розглядаючи об'єкти з різних кутів та отримуючи додаткову інформацію від вчителя.

Сучасні технології дозволяють створити таке дидактичне середовище, яке дозволяє учням глибоко поглиблювати свої знання у вивченні певних тем. Наприклад, віртуальні тури до історичних місць можуть допомогти учням краще зрозуміти історичні події та контекст, порівнюючи їх з власними спостереженнями та знаннями.

Перевагами використання сучасних технологій в екскурсійному обслуговуванні є те, що вони роблять екскурсії доступними для всіх учнів, незалежно від їхнього фінансового стану чи місця їхнього перебування. Віртуальні тури можуть бути безкоштовними або мають невелику вартість, що зменшує бар'єри для отримання якісної освіти.

Технології розширеної та доповненої реальності мають значний потенціал у сфері екскурсійного обслуговування учнів. Вони можуть допомогти зробити навчальний процес та екскурсії більш цікавими, включаючи інтерактивність та візуалізацію матеріалу. Так, віртуальна реальність (VR) переносить людину в штучний світ, де навколишнє середовище повністю змінене. Технології доповненої реальності (AR) дозволяють краще орієнтуватися, наприклад, у будівлі музею та знайомитися з експонатами в інтерактивній формі.

Коли мова йде про екскурсії з виїздом на певні локації, то інновації в екскурсійній діяльності можуть бути як нові за тематикою і формою екскурсії, анімаційні програми, інтегровані в екскурсійні маршрути, нові підходи до розробки і вдосконалення екскурсій, нові методичні прийоми і технології, що використовуються екскурсоводами.

По дорозі у певному турі можна використовувати доповнену реальність, яка може зробити екскурсії більш захоплюючими. Вона

дозволяє додати віртуальні об'єкти до реального світу, що відкриває безліч можливостей для вивчення. Наприклад, учні можуть використовувати смартфони або планшети з AR-додатками для вивчення архітектурних пам'яток, які вони бачать навколо себе [4].

Отже, сучасні технології є вимогою часу і відкривають безліч можливостей для покращення екскурсійного обслуговування учнів. Вони дають можливість зробити екскурсії більш цікавими, інтерактивними та пізнавальними, сприяють підвищенню конкурентоспроможності музейних установ. Також використання сучасних технологій дозволяє проводити екскурсії не виходячи зі школи, значно розширюючи об'єм інформації, отриманої під час віртуальної подорожі. Залучення інформаційно-комунікаційних технологій, доповненої реальності, мобільних додатків та геолокаційних технологій роблять процес навчання захоплюючим та заохочують учнів до активної участі у ньому. Такі навчальні екскурсії є результативними, тому їх доцільно використовувати в освітньому середовищі.

ДЖЕРЕЛА

1. Google Expeditions. URL: https://www.classvr.com/google-expeditions/?ppc_keyword=google%20expedition&gad_source=1&gclid=Cj0KCCQjwwMqvBhCtARIsAIXsZpYgkgIIO97R63ZE71Qt5looLObPbXreG5QDFN7mNRiVe3MRI5o80aAqcDEALw_wcB (дата звернення: 20.03.2024).

2. PocketGuide Audio Travel Guide. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?hl=ru&id=hu.pocketguide&pli=1> (дата звернення: 20.03.2024).

3. Грабар Н. Г. Віртуальні екскурсії, вебквести, ком'юніті: навчаємось, навчаємо, співтворимо. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/15709/1/virtualni_ekskursii_vebkvesty_kom_iuniti.pdf (дата звернення: 20.03.2024).

4. Доповнена реальність AR. URL: https://www.adv.ua/augmented-reality/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=ADV_Search_Ukraine&utm_term=%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C&gad_source=1&gclid=Cj0KCCQjwwMqvBhCtARIsAIXsZpbnasKaQ3av4Ksu9V1rZ2wn9SAeHCc3fKS5hv8WhAzvFCFJOIw4msaAjH4EALw_wcB (дата звернення: 20.03.2024).

5. Музеї на карантині: мобільний додаток від Музею Голодомору. URL: <https://mezha.net/ua/bukvy/muzei-na-karantini-mobilnij-dodatok-vid-muzeju-golodomoru/> (дата звернення: 20.03.2024).

6. Торяник В. М., Хрідочкін А. В., Джинджоян В. В. Екскурсіологія : підручник. За заг. ред. доктора юридичних наук, професора В. О. Негодченка. Дніпро : ДГУ, 2022. 370 с.

РОЛЬ ВІТЧИЗНЯНИХ МУЗЕЇВ У РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Козакова Ірина, студентка 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Ковальчук Є. І.

У контексті повномасштабного вторгнення актуальним є питання щодо захисту національних інтересів, зокрема у сфері культури. Важливо методами інформаційного впливу протидіяти пропаганді та нарративам, які сформовані довкола України. Реалізацію зовнішньої політики у сфері культури часто згадують в контексті культурної дипломатії. Ще нещодавно її не вважали інструментом дипломатії, на відміну від військового чи економічного впливу. За узагальненим визначенням Л. Вовчук культурна дипломатія – це використання музики, театру, кіно, надбань культури задля просунення національних інтересів, досягнення зовнішньополітичних цілей, налагодження співробітництва, вирішення та попередження суперечок і конфліктів за допомогою м'якої сили. Засобами є пропаганда, міжкультурний діалог та використання у різноманітних формах надбань культури, проведення мистецьких заходів [1, с. 331].

Виставкова діяльність стала інструментом дипломатії ще під час холодної війни з метою демонстрації як культурного, так і технологічного прогресу. У 1959 році була проведена Національна американська виставка в Москві, що відображала американські споживчі товари, човни, автомобілі, кольорові телевізори, комп'ютери, одяг, тощо з метою показу сили та потенціалу. Важливими з погляду культурної дипломатії є програми обмінів, основна мета яких – створення мережі впливових осіб закордоном для сприяння розумінню та співпраці між країнами [1, с. 333].

Музеї відіграють важливу роль в культурній дипломатії. Відомі такі інституції є важливим репутаційним активом держави на міжнародній арені і відіграють помітну роль у справі культурної дипломатії і бренд-туризму міст та регіонів. Українське музейництво було започатковане ще в ХІХ ст., музеї є невід'ємною частиною світової музейної спільноти. За європейським досвідом державна політика пов'язана із збереженням та охороною пам'яток, надання статусу національного музеям та історико-культурним заповідникам, створенням органів, зокрема Державної служби охорони культурної спадщини та Державної інспекції культурної спадщини, що сприяє діалогу в контексті культурної дипломатії [5, с. 79].

Першим кроком до покращення відносин України з міжнародною спільнотою є визнання нею суб'єктності українського народу, зокрема, щоб не було сумнівів існування української ідентичності, які породжені недостатньою ефективністю використання «м'якої сили», як ще називають культурну дипломатію. Поняття «культурна дипломатія» виникло завдяки американському ученому Ф. Баргхоорну у 60-х роках минулого століття.

Початково він описав його як міжурядову пропаганду на основі культурного надбання. Однак з часом акценти змінилися, і тепер культурну дипломатію визначають як «національну політику, яка має за мету забезпечити експорт репрезентативних зразків культури цієї нації для досягнення цілей зовнішньої політики» [3, с. 36–37].

М. Кушнарєва висвітлює основні форми реалізації української культурної дипломатії після початку повномасштабного російського вторгнення. Ці форми включають участь у культурних подіях, організацію спеціальних заходів, гастролі мистецьких колективів, онлайн-проекти та інституціональну діяльність, зокрема що пов'язані з роботою музеїв та організації виставок. Автор зазначає, що хоча ці форми вже усталені, є надія на їх різноманітність та креативність [3, с. 42].

О. Супрунчук розглядає необхідність створення якісного культурного продукту для представлення України на міжнародній арені. Іноземні колеги наголошують, що Україні потрібно популяризувати сучасну, а не традиційну українську культуру, яку нарешті з початком повномасштабного вторгнення світова спільнота відокремила від російської. У 2015 році було створено при Міністерстві закордонних справ департамент з питань культурної дипломатії, але робота над змістом «культурного образу» держави давно вже ведеться осередками культури. Саме музеї виступають як центри формування культурного іміджу країни та здатні гідно представляти Україну на міжнародній арені шляхом реалізації освітніх та культурних проєктів. Автор наводить приклади успішних міжнародних проєктів, що демонструють потенціал музеїв у розвитку діалогу та толерантності. Потужне натхнення для поживлення діалогу з відвідувачами особливих потреб отримали музейники Львівщини, взявши участь у міжнародному соціокультурному проєкті «Через кордон без бар'єрів» (Польща, Білорусь, Україна, 2007–2013 рр.) Музеї, співпрацюючи з іншими центрами культурного розвитку, можуть сприяти подоланню упереджень та відобразити відкритість суспільства до міжкультурного спілкування. У рамках резонансної виставки «Втрата. Спомин про Бабин Яр», що була відкрита у Пінчук арт-центрі до 75-ї річниці вшанування жертв Бабиного Яру (травень 2016–січень 2017 рр.), відбулась зустріч-дискусія «Бабин Яр: пам'ять і забуття». Музей може позиціонувати Україну як державу, що має великий науковий, інтелектуальний та культурний потенціал. Доречним прикладом території розвитку цього потенціалу є вже щорічний масштабний мультидисциплінарний міжнародний фестиваль «Гогольфест». Музеї, зі своїми соціокультурними освітніми програмами, активно долучаються до нього (Національний музей Т.Шевченка, Музей театрального, музичного та кіномистецтва України). У контексті політичних конфліктів та кризових ситуацій у світі музеї виступають інструментами формування міжнародних відносин та культурнополітичного розмаїття. Пам'ятні заходи, присвячені

історичним подіям, таким як депортація кримських татар та вимушене переселення людей з Криму і Донбасу, сприяють встановленню міжкультурного зв'язку та відображають болючі теми для українського суспільства [4, с. 128–130].

Луганський обласний краєзнавчий музей базується зараз у Львові через окупацію та збирає нову «Колекцію перемоги». Музей співпрацює з місцевими та міжнародними організаціями, щоб всебічно презентувати свою діяльність та експонати в контексті культурної дипломатії. Взаємодопомога музею іншими установами, зокрема університетами у Фрібурзі та Женеві, дозволила створити виставки та експозиції про досвід втечі від війни та відродження на новому місці. Музейний кризовий центр, створений на базі музею «Територія Терору» також надає допомогу музеям по всій Україні. Наслідки війни трансформували культурну дипломатію України на новий рівень, і стали запорукою попиту на промоцію української спадщини як у світі, так і всередині країни [2].

Отже, сучасні музеї в Україні є важливим елементом державної політики з формування позитивного іміджу країни в міжнародному просторі, яка в цьому сенсі визначається специфікою комунікативних методик, різновекторністю експозиційних планів та емоційною глибиною концепції події, та нейтралізації негативних стереотипів особливо в умовах збройної агресії росії проти України.

ДЖЕРЕЛА

1. Вовчук Л. А. Культурна дипломатія у реаліях XXI століття. *Молодий вчений*. 2019. № 4(2). С. 330–334. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_4\(2\)_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_4(2)_33) (дата звернення: 12.04.2024).
2. Культурна дипломатія: як музеї допомагають один одному зберігати українську спадщину. *PRAGMATIKA.MEDIA*. URL: <https://pragmatika.media/kulturna-dyplomatiia-iak-muzei-dopomahaiut-odyn-odnomu-zberihaty-ukrainsku-spadshchynu/> (дата звернення: 12.04.2024).
3. Кушнарьова М. Українська культурна дипломатія під час війни: досвід, проблеми, перспективи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 35–53. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/e_biblioteka/naukovi_resursi/Socialni%20komunikacii/Kusnarov%20M.%20Ukrainska%20kulturna%20diplomatiia.pdf (дата звернення: 12.04.2024).
4. Супрунчук О. П. Культурний імідж країни в контексті роботи сучасного музею. *Культурологічний альманах: Випуск 5. Культурна дипломатія: стратегія, моделі, напрями*. Вінниця, 2017. С. 127–130.
5. Філіна А. Тенденції розвитку закладів сфери культури у контексті становлення нових умов культурної політики. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Вип. 3. С. 76–83. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=533797> (дата звернення: 12.04.2024).

ХОТЕШІВСЬКА СВЯТИНЯ

Куява Тетяна студентка 1 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник : к. і. н., доц. Понедельник Л. А.

Православний храм в селі Хотешів має давню історію. Про його існування згадується в XVI ст. під час обміну земель між королевою Боною і Сангушком Ковельським. У період Речі Посполитої було намагання перевести православних вірян на унію, про що свідчить наявність уніатської церкви, хоча населення в абсолютній більшості залишалося православним. У 1790 р. на кошти місцевих прихожан на місці уніатського храму був збудований сучасний православний храм Архистратига Михаїла. Завдяки старанням парафіян і священників він зберігся і нині знаходиться у відмінному стані [1].

Упродовж 1901–1907 рр. церкву перебудували; добудували дзвіницю, для якої були відлиті дзвони у місті Гданську (Польща); змінили інтер'єр самої будівлі [4]. Прикрасою храму стали старовинні ікони, які приблизно датуються 1900-ми роками: Казанська ікона Божої Матері, ікона Св. Миколая. У цьому ж році було встановлено й іконостас, на якому зображений Феодосій Чернігівський, який був канонізований у 1896 р.

На території храму знаходиться два поховання. Одне з них групове, яке супроводжується табличками з написами: «Сушко – загинув у бою з партизанами; медсестра Марія з Локач – вбита партизанами; лікар Євген Каранович»; четверо невідомих; «Сотений УПА Відьмук Петро Семенович (Маркевич)» – окрема табличка; «Протоієрей Олександр Омелянович Білецький» – табличка на хресті. Інше поховання є індивідуальним: «1943. Буйницький (священник храму святого архистратига Михаїла).

Окремою сторінкою в історії храму є діяльність місцевих священників. Згідно списку священників храму у селі Хотешів, які подає М. Теодорович, тут значаться Андронік Львович Багриновський (1867 – 1880), Володимир Дмитрович Сакович (1880 – січень 1890), Володимир Іванович Кульчицький (25 січня 1891 – 1900), Олександр Михайлович Миляшкевич (з 1900 р.), Борщевський (1920 р.) [1].

Інший список священників охоплює період діяльності радянської влади до сьогодні: Буйницький К. Є. (1943), Жукович Г. (1944), Вікторовський (1945), Киско старший (батько, 1946), Киско молодший (син, 1947), Кортовський А. Ф. (1948), Миткалик Роман (1951), Зуйко А. М. (1966), Мильничук С. М. (1968), Хильчук Іван Данилович (1968), Северенюк Степан Михайлович (1990), Романович Василь Степанович (клірик храму з 2011).

Можемо зробити висновки, що священники у храмі досить часто змінювалися. Усе це робилось з відома радянської влади, яка навмисно

втручалась у призначення священників, аби ті не встигали освоюватись на новому місці та не викликати довіри у населення.

Село Хотешів, як вважають місцеві краєзнавці, було осередком українського повстанського руху, у якому брали участь і священники, які не лише виконували обов'язки духовних пастирів, але й проявляли себе як національно налаштовані миряни. Прикладом був Олександр Білецький, який під час визвольної боротьби українського народу воював у складі Армії УНР у рангу старшини. У 1924 р., після остаточного розформування Армії УНР, висвятився на священника і згодом уже отець Олександр оселився на Волині. Пізніше, через свої націоналістичні погляди, він отримав підозру у співпраці з ОУН і був відправлений у село Хотешів, де й став настоятелем Свято-Михайлівського храму.

Поряд із обов'язками парафіяльного священника, Олександр Білецький проводив плідну просвітницьку діяльність серед населення, а передусім – серед молоді. Він проголошував проповіді і викладав Закон Божий у місцевій школі українською мовою, розповсюджував українську історичну та художню літературу, пробуджував серед населення національну свідомість і в такий спосіб готував поповнення для збройних формувань УПА [3]. 1942 р. за його сприяння у селі на перехресті доріг була насипана символічна «Тарасова Могила», яка була зруйнована радянською владою і відновлена лише у 1992 р. [2].

Радянські партизани отримали повідомлення про зв'язки священника з повстанцями, які угруповувались і проходили вишкіл у хотешівських лісах. Вони переслідували його і мали за мету знищити. Логічним є припущення, що Білецький міг бути залучений до відправ серед вояків і їх релігійних потреб.

На другий день Великодня, 26 квітня, коли в церкві звершувалася святкова Літургія, партизани розстріляли отця Олександра. Один із них, уродженець сусіднього села Василь Наумік (на прізвисько Чухрій) зухвало в'їхав на коні в церкву і вистрілив у священника. Олександр Білецький спочатку був похований біля церкви, згодом прах було перенесено на місцеве кладовище [3].

Інший священник Григорій Жукович служив у Михайлівському храмі після смерті Олександра Білецького. Він був його другом та однодумцем, за що так само переслідувався радянською владою.

Хильчук Іван Данилович – перший священник, який у радянські часи зміг правити упродовж тривалого часу. Він відбудував храм (замінив пошкодженні дошки). За його сприяння було огорожено святиню, а її розпис здійснила донька о. Івана – Рафаїла, у миру Любов Хильчук, яка потім стала ігуменею Свято-Троїцького Корецького монастиря. За сприяння Івана Хильчука було збудовано чимало храмів. За словами жителів села, священник був прозорливим і великим молотвинником. До

нього часто приїжджали люди і приносили різні дари, проте він нічого ніколи не брав для себе, лише віддавав нужденним [5].

Після утвердження на Волині радянської влади (1939), православна церква зазнала утисків, з неї виносилися ікони, за кожне необережне слово священники розплачувалися штрафами і виконанням робіт. Не була винятком і Свято-Михайлівська церква. Людям не дозволяли відвідувати храм перед великими святами. Партійні працівники контролювали цей процес, силою заштовхували школярів до місцевого клубу замість храму, а за співання колядок, інших піснеспівів на шкільних лінійках обмазували губи салом, «щоб уже більше, не співали і не просили» [5]. Але, незважаючи на утиски і переслідування, Хотешівська православна церква завжди залишалася діючою.

Друга світова війна залишила свій слід у селі. Була підпалена вулиця Гніван, на якій розташований храм. Під час пожежі згоріло все, окрім святині. Боячись, що німці заберуть дзвони на переплавку, місцеві жителі зняли їх і заховали на кладовищі. Учасники цієї акції потрапили на фронт, і там передавали один одному відомості про місце заховання дзвонів. Після війни їх знову повернули на дзвіницю [1].

Свято-Михайлівський храм має надзвичайно важливе значення для історії нашого краю. Тут завжди звучало Боже слово. У важкі часи молитви зігрівали людські душі, берегли від небезпеки. Самі ж священники боролись за національну свідомість односельців, були справжніми патріотами і прагнули виховувати почуття патріотизму в душах православних вірян.

ДЖЕРЕЛА

1. Шуйчик В.Ф Короткий нарис історії села Хотешів, 2006. 75 с.
2. Ковельська «Просвіта» для усього світу. *Україна на Хресті*. 2013.
3. Пась Н. Олександр Білецький і Григорій Жукович – борці за вільну Україну: Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський район в історії України та Волині. Наук. зб. : Вип. 64. Матеріали наук.-практ. конф. 6 грудня 2017 р., м. Камінь-Каширський. Луцьк, 2017. 328 с.
4. Шеломанова-Булавка Ю. М. Об'ємно-просторова характеристика дерев'яних храмів Волині XVIII-XIX ст. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/prtiau_2012_12_34%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/prtiau_2012_12_34%20(3).pdf) (дата звернення : 8.05.2024).
5. Куява Іван Михайлович, житель села Хотешів. Записано зі слів очевидця. 9.05.2024 р.

РІЗНОВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЦТВА РУСЬКИХ ПЕРСНІВ

Новарчук Анна, студентка 2 курсу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Малеончук Г. О.

Матеріальна культура є важливим аспектом, що здатний впливати на підвищення національної свідомості. На сьогодні існує необхідність у дослідженнях, які розкривають культурне надбання народу й формують національну й культурну ідентичність.

Мета нашої наукової розвідки – характеристика давньоруських перснів, їх класифікування та опис основних способів їхнього виготовлення у IX – XIV ст.

Персні – це одна з найпоширеніших категорій прикрас рук на території Русі. Археологічні дослідження давньоруських ювелірних майстерень та виявлене під час розкопок ремісниче начиння свідчать про те, що у цей час виробництво перснів та більшості інших прикрас мало місцеве походження [8, с.141].

Найпоширенішими матеріалами, з яких виготовляли персні доби Русі, стали бронза, сплави на основі міді, серед яких найчастіше зустрічається олов'яниста бронза, та свинцево-олов'яні сплави [4, с.45]. Менш розповсюдженими були персні зі срібла, золота або ж з позолотою. Проте, також трапляються екземпляри, які виготовлені не з металів чи їхніх сплавів, а зі скла [1, с.91]. Скляні прикраси не дуже поширені, адже найчастіше вони виготовлялися у майстернях на території великих міст, наприклад, Києва [4, с.45].

За результатами аналізу історіографії досліджуваної проблематики, було з'ясовано, що більшість відомих нам типологій перснів мають в основі такі критерії як форма прикрас та спосіб їх виготовлення. Металеві персні давньоруського часу найчастіше поділяють на такі основні види, які подають М. Кучинко, О. Курманський та В. Савицький, а саме «круглодротяні, спіралеподібні, пластинчасті орнаментовані (колами з точкою в центрі, лініями та ін.), виті, плетені, широкосерединні, ажурні, персні-печатки, персні з вставками зі скла, щитковосерединні (щиток у вигляді круглої, овальної чи ромбічної форми) тощо» [4, с.45–46]. Класифікації інших дослідників мають деякі відмінності, проте в основному вони незначні. Наприклад, Н. Будзинська у статті «Давньоруські металеві персні в колекції музею історії міста Києва» замість круглодротяного згадує дротовий тип [2, с.40].

Найпоширенішою технологією виготовлення давньоруських прикрас, у тому числі й перснів, було лиття [8, с.141]. Для розплавлення металічної сировини використовували спеціальні глиняні посудини

овально-конічної форми з огруглим дном – тиглі [3, с.194]. Тиглі ставили на ювелірний горн, подібний до металургійної печі. Його закладали вугіллям й запальовали, а для підвищення температури у горні використовували міхи [8, с.141].

Поруч з литтям застосовували також інші способи виробництва, наприклад, тиснення на матрицях. Основною технікою, яку при цьому застосовували, було кування [8, с.141]. Спершу метал розковували, формуючи тонку пластину. Потім цю заготовку розташовували на матриці з випуклою поверхнею, і з допомогою спеціального молоточка переносили орнаменти на майбутню прикрасу, постукуючи зверху. Такі молотки найчастіше виготовляли з дерева, кістки, тобто з матеріалів, якими було важко пошкодити тонку металеву пластинку [8, с.141].

Для оздоблення перснів також використовували зернь – художній прийом, запозичений з Візантії. При його застосуванні прикраси оформляли з допомогою припаювання до поверхні виробу невеликих металевих кульок. [5, с.115].

Досить поширеними також були емалі – склоподібні речовини різноманітних кольорів, якими прикрашалися щитки давньоруських перснів [7, с.165].

Описані вище способи характерні для металевих перснів. Щодо скляних екземплярів, то їхнє виробництво полягало у нагріванні скляної заготовки й наданні їй потрібної форми.

Одним з найпоширеніших підвидів типу дротових металевих давньоруських перснів є круглодротові. Залежно від оформлення їхніх кінців виділяють екземпляри з замкнутими і роз'єднаними кінцями [3, с.202]. Круглодротові персні з замкнутими кінцями мають найпростішу форму серед дротового типу й досить широко розповсюджені. Центральна частина їхньої дужки дещо потовщена, а кінці – звужуються й змикаються. Виготовлялися вони шляхом відливання у формі [3, с.202]. Круглодротові персні з роз'єднаними кінцями також мають потовщену середину, їхні кінці вужчають, проте уже не змикаються, а накладаються один на одний [3, с.202].

Виті персні виробляли способом перевивання між собою двох, трьох чи чотирьох проволоку, вилитих з металу [8, с.141]. Спосіб виготовлення зумовлює назву виду, а кількість проволоку – поділ на підвиди.

Плетені персні виготовляли шляхом переплетення між собою кількох проволоку, вилитих з металу [2, с.40].

Псевдокручені відливні та псевдоплетені персні, виготовлялися за допомогою лиття у формі з використанням воскової моделі [3, с.202]. Такі типи перснів робили з метою імітації виття або плетіння [3, с.203].

У групі пластинчастих перснів, серед яких М. Кучинко виділяє такі два підтипи – широкосерединні та щитковосерединні [3, с.204], в

залежності від дужки перснів, що могла бути або замкненою або розімкненою. Їх виготовляли шляхом куванням, або виливання пластини персня у твердих чи глиняних формах.

Важливо також згадати про персні-печатки, які використовувалися для відтискання рельєфного зображення, що міститься на їхніх щитках, на воску чи мастиці [5, с.91]. Такі прикраси відливали, застосовуючи при цьому воскову модель, або могли окремо вилити щиток-печатку й потім спаювати його з дужкою [5, с.91].

Окремим типом можна вважати персні зі вставками. Найпоширенішими були різнокольорові вставки зі скла [4, с.47]. Але доцільно також згадати про давньоруські персні з бурштиновими вставками, описувані В. Нестеровським та О. Журухіною [6, с.312].

Отже, основними способами виробництва давньоруських перснів було лиття, тиснення на матрицях, виття, плетіння. Матеріали з яких найчастіше виготовлялися ці прикраси – бронза, сплави на основі міді та бронзи, рідше – срібло, золото чи скло.

ДЖЕРЕЛА

1. Боровський Я. Є. Археологічні дослідження в городі Ярослава. *Археологічні дослідження стародавнього Києва*. Київ, 1979. С. 86–107.
2. Будзинська Н. М. Давньоруські металеві персні в колекції музею історії міста Києва. *Археологія*, 2008, № 2. С. 40–47.
3. Кучинко М. М. Історія населення Західної Волині, Холмщини та Підляшшя в X–XIV століттях. Луцьк: Вол. обл. друк., 2009. С. 528.
4. Кучинко М., Курманський О., Савицький В. Давньоруські персні з Волинської землі (за матеріалами з фондів Волинського краєзнавчого музею). *Волинський музей: історія і сучасність*: Науковий збірник: Вип. 4. Луцьк, 2009. С. 45–47.
5. Михайлова Р. Д. Художня культура Галицько-Волинської Русі. Київ: Видавничий дім «Слово», 2007. С. 496.
6. Нестеровський В. А., Жирухіна О. Ю. Технологія обробки бурштину у давньоруський час. *Археологія і давня історія України*, 2017, вип. 1 (22). С. 310–316.
7. Савицький В., Охріменко Г., Гулько Г., Локайчук С., Потрапелюк В. Персні княжої доби. Пам'ятки княжої доби (волинський контекст). Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 160–174.
8. Садовник Т. Музейна виставка «Романтика ремесла княжої доби Волині: металургійно-ковальська та ювелірна справа» як джерело вивчення матеріальної культури краю XI–XIV століть. *Волинський музейний вісник*: Наук. зб.: Вип. 3. / упр-ня культури і туризму Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; Упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. Луцьк, 2012. С. 138–143.

НЕКРОПОЛІ ЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА РЕСУРС КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

Павлусь Андрій, студент 4 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Дмитренко А. А.

Кладовища здавна були частиною людських поселень. Скрізь, де селились люди, утворювались цвинтарі. Це природний процес, який змінити неможливо. Наші предки притримувались різних вірувань щодо загробного життя. Часто людей хоронили з багатим інвентарем, який може показати ким людина була за життя.

З поширенням християнства традиції поховання померлих в певній мірі змінились, точніше сказати, унормувались. Менш поширеною стала традиція поховання покійника з інвентарем, розташування кладовища чітко виділилось в окрему територію суто для могил. Але людська віра в загробне життя мусила проявитись в чомусь іншому, але відповідно до християнських традицій. Однією із таких традицій є встановлення над похованням хрестів із епітафіями (написами). В часи християнства в каменярстві виникає спеціалізація майстрів-каменярів, які виготовляли кам'яні хрести із матеріалів, характерних для певних регіонів. В Україні найбільш поширені давні хрести із пісковика. Проте піщанику не так багато, тому хрести робили із дерева. Кам'яними в більшості є католицькі хрести та плити.

У статті проаналізуємо старі польські, чеські, лютеранські кладовища Луцького району. Аргументуємо причини за яких ці кладовища варто віднести до пам'яток історії і включити до маршрутів культурного туризму.

Як згадувалось вище, некрополі – це частина закономірного розвитку людства на одному рівні із архітектурною та нематеріальною культурною спадщиною. А це означає, що її також треба берегти на рівні з існуючими пам'ятками. Багато кладовищ є значно зруйнованими: поросли чагарями, були заораними під поля, забудовувались. Місцеві люди по селах не здійснювали догляд за ними. Така тенденція прослідковувалась із часу, коли нащадки похованих на цвинтарях людей виїхали зі своїх місць проживання. У радянський час намагались стерти пам'ять про життя до приходу радянської влади, у т. ч. і методом фізичного знищення некрополів – прямих свідків життя на землі різних народів пліч-о-пліч.

Проаналізувавши карти територій теперішнього Луцького району кінця ХІХ – 20–30-х років ХХ століття можна простежити місця старих діючих кладовищ різних конфесій і порівняти їх із сучасними супутниковими знімками сервісу GoogleEarth. Таким

методом було знайдено збережені до сьогодні цвинтарі та визначено приблизний стан їх збереження.

Кладовище села Несвіч Городищенської громади належало до католицької (польської) громади цього населеного пункту та околиць. До 1950-их років ще був збережений костел святого Матвія – центр парафії, до якої належали сусідні села. Цвинтар знаходиться на колишній околиці села при сучасній дорозі на село Воютин. Коли, некрополь діяв, він був огорожений парканом із цегли, були висаджені дерева та споруджена капличка (можливо усипальниця). Станом на 2020 рік половина цвинтаря була розчищена від заростей руками поляків – нащадків похованих тут людей. Збереженими є близько десяти пам'ятників із хрестами, така ж кількість плит. Можливо останніх є більше, так як більшість із них поховані під шаром дерну. У 2023 році автором було розчищено одну плиту в східній частині кладовища. Також частково збережено кілька склепів, всі вони обвалені і з сміттям всередині. Отож, для порятунку некрополя від повного занепаду важливо надати йому статус пам'ятки історії. Це аргументується станом збереження багатьох пам'ятників і плит. Новий статус забезпечить цвинтарю охорону від посягань з боку недобросовісних мешканців, які впродовж років не звертали увагу на давнє польське кладовище.

Польський некрополь у селі Скірче Торчинської громади належить до тих потенційних пам'яток, які вже готові до отримання статусу. Це обумовлено станом збереження. Як і в селі Несвіч, у селі Скірче була велика польська громада. На відміну від попереднього, місцевий костел розташований саме на кладовищі. Тут збережено його фундамент. До сьогодні збереглось близько двадцяти пам'ятників різного стану збереження та менша кількість плит, видимих склепів не зафіксовано. У 2022 році місцева громада організувала толоку із прибирання цвинтаря. Провели це в знак вдячності польському народу за допомогу в перші місяці повномасштабного вторгнення.

У відомому волинському містечку Олика, недалеко від центру, розташований великий католицький цвинтар. Він не є пам'яткою історії чи архітектури. Це негативно контрастує на фоні всіх туристичних об'єктів селища, які внесені до туристичних маршрутів, реставруються та презентуються як справжні символи Олики, якими вони по праву є. Але, цей цвинтар зберігає в собі десятки прикладів народного каменярства на прикладі надмогильних пам'ятників та плит. Збережені також склепи, навпроти центрального входу стоїть руїна каплиці-усипальниці. Вона належала Нововейським, зараз доведена до стану руїни. Збережена без даху та підлоги, видніються підземні ходи, де були поховання. Із спорудою пов'язані історії про

короля Польщі Станіслава Августа Понятовського та графиню Нововейську. Майже все кладовище оточене невисокою стіною із червоної цегли, що теж підкреслює загальний збережений вигляд польського цвинтаря. Тому цей об'єкт може стати пам'яткою історії та бути частиною культурного простору Олики.

Варто також згадати про лютеранські кладовища, які залишили після себе німецькі поселенці кінця XIX – початку XX століття. Вони найбільш сконцентровані на території Торчинської, Копачівської, Доросинівської та Рожищенської громад. В інших громадах вони теж є, але це більш поодинокі випадки. Як згадувалось вище, старі кладовища в радянський час часто заорювались або забудовувались. Це більше стосується саме лютеранських цвинтарів, що відбувалось насамперед через фізичне знищення багатьох німецьких колоній після Другої світової війни. Виїхали німці, їхні села переносились, будівлі руйнувались. У другу чергу, це стосувалось загального ставлення до німців у поствоєнному СРСР.

До прикладу, автором було зафіксовано німецькі кладовища в околицях ряду сіл Луцького району; Садів, на північній околиці в колишній колонії Олюка, зараз у заростях; Торчин, на південь від селища в колоніях Нова Раківщина і Стара Раківщина (в кожній по одному кладовищу) зарослі чагарями; на північ від села Промінь в колонії Площа Ломанівська, має вигляд випасу; Антонівка, на захід від колишнього колгоспу, в заростях; Софіївка (Горохівська громада), у полі між вулицями, огорожений та прибраний; Яблунівка, в полі два кладовища двох різних колоній у заростях; Доросині, на південь від села в полі встановлено приблизно за тим же принципом – в полях за селом і мають таку ж ситуацію щодо стану збереження.

Як висновки, можна ще раз зазначити, що давні недіючі кладовища мають бути на одному рівні із пам'ятками архітектури та історії, так як вони також є свідками історії нашого краю. Фіксація та догляд за старими некрополями, за пам'ятниками, плитами, склепами є важливою складовою національної свідомості. Ми, як господарі на своїй землі, маємо піклуватися про кожного, хто живе або жив у нас. Окрім того, усі некрополі можуть стати частиною культурно-туристичного простору, бути включеними до наявних туристичних маршрутів, або ж новостворених.

ДЖЕРЕЛА

1. У селі на Волині прибрали старе польське кладовище. 31.05.2022. URL: <https://12kanal.com/u-seli-skirche-na-volyni-prybraly-stare-polske-kladovyshhe-video/> (дата звернення: 8.04.2024).
2. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Некрополі краю : науковий збірник : матеріали LVI Волинської обласної наук. іст.-краєзнав. конференції, 25 листопада 2015 р., м. Луцьк. Вип. 56. / упоряд. Г. Бондаренко, А. Силук. Луцьк, 2015. 250 с.

РЕСТИТУЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

*Пилипчук Ангеліна, студентка 4 курсу
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: к. і. н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.*

Реституція культурних цінностей в умовах повномасштабної війни в Україні є складною та актуальною проблемою, що тісно пов'язана зі сферою міжнародного права, культурної політики та гуманітарних відносин. Під цим поняттям розуміють «особливу форму повернення майна історичного, наукового, художнього й іншого культурного значення, неправомірно вилученого та вивезеного воюючою державою з території свого супротивника під час збройного конфлікту або іншого міжнародно протиправного діяння» [1, с. 289].

Реституція відіграє значущу роль у збереженні культурної спадщини, відновленні історичної справедливості, а також зміцненні міжнародних відносин. Цей процес може включати юридичні переговори, міжнародні угоди, судові рішення, дипломатичні зусилля, що спрямовані на відновлення прав власників чи забезпечення повернення викрадених або тих, що незаконно перебувають у чужому володінні, об'єктів культурної цінності. Часто питання реституції культурних цінностей регулюються на міжнародному рівні через укладення двосторонніх чи багатосторонніх угод між країнами, а також через міжнародні судові органи [2, с. 295]. Слід відзначити, що як вид міжнародно-правової відповідальності держави-агресора й окупанта, реституція застосовується лише після завершення війни [4].

Вивезення культурних цінностей і знищення української культурної спадщини розпочалося ще 2014 року, що зумовлено анексією Криму і Донбасу. Нині означена проблема набула особливої актуальності та поширилась на всю територію України у зв'язку з повномасштабним уторгненням росії 24 лютого 2022 року.

Як відзначає А. Гаврашенко, в контексті російського вторгнення, збереження та відновлення української культурної спадщини є вкрай важливим, «оскільки являє собою символ національного відродження та опори» [2, с. 296].

На практиці реалізація реституції є досить складним завданням, що вимагає постійної координації на міжнародному рівні, визначення відповідальності за порушення права і забезпечення повернення культурних цінностей законним власникам чи країнам, з яких вони походять.

Однією з основних міжнародних угод, що регулюють цю сферу в Україні, є Гаазька конвенція (1954 р.) «Про захист культурних

цінностей у випадках збройного конфлікту» [8], яка забезпечує основні принципи та повернення культурних цінностей у випадку військових конфліктів.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики, від початку повномасштабної війни росія зруйнувала або пошкодила 1046 пам'яток культурної спадщини. Найбільше зруйнованих культурних пам'яток зафіксовано у Харківській, Херсонській, Донецькій, Одеській, Чернігівській, Київській областях [7]. Під ворожими обстрілами окупантів опинилися: церкви, пам'ятники, заповідники, архіви, бібліотеки, музеї, історичні будівлі тощо. Зокрема, у Чернігові постраждали музей і садиба М. Коцюбинського, Обласний художній музей ім. Г. Галагана; на Київщині знищено Іванківський історико-краєзнавчий музей, де зберігалася колекція художниці М. Примаченко; із музеїв Маріуполя окупанти вивезли усі цінні об'єкти культурної спадщини, зокрема роботи художників І. Айвазовського, А. Куїнджі, М. Дубровського та ін.; у Новій Каховці пограбовано галерею А. Гавдзинського, яке було здійснено перед знищенням Каховської ГЕС 2023 року [5].

Як констатує С. Гаврилюк, у такій ситуації особливо цінним є міжнародний досвід. У країнах світу напрацьовані різні моделі проведення роботи з охорони культурних пам'яток, зокрема на випадок воєнних конфліктів [3, с. 5].

На сьогодні міжнародний досвід реституції культурних цінностей свідчить про розвиток нових форм угод і співпраці у цій сфері. Країни світу та міжнародні організації постійно шукають шляхи співпраці та впровадження правових механізмів для забезпечення повернення культурних цінностей їх законним власникам або країнам, де вони були створені.

На думку А. Гаврашенко, реституція культурних цінностей в умовах війни в Україні потребує специфічного підходу, що включає:

- активне включення нашої країни до міжнародних угод для повернення викрадених культурних цінностей;
- використання новітніх технологій для полегшення процесу ідентифікації та відновлення культурних цінностей;
- співпраця з міжнародними партнерами для отримання необхідної підтримки і ресурсів;
- підвищення обізнаності громадськості щодо важливості реституції культурних цінностей;
- міжнародні судові рішення для повернення культурних цінностей;
- використання цифрових технологій, зокрема блокчейн і 3D-сканування для полегшення процесу ідентифікації та відслідковування культурних цінностей, а також сприяння їх поверненню;
- активна участь громадськості та освітніх кампаній у підвищенні обізнаності громадян та мобілізації підтримки зусиль з реституції;
- формування спеціалізованих програм для юристів і суддів із питань культурної спадщини та міжнародного права;
- зміцнення партнерства з музеями, університетами та іншими культурними установами для обміну досвідом;

- продовження розробок і впровадження нових технологій для ідентифікації, відслідковування та повернення культурних цінностей [2, с. 300].

Висновки. Від початку повномасштабного вторгнення росії на територію України у 2022 році особливо гостро постає питання реституції українських культурних цінностей. Під час збройних конфліктів це є вкрай складним завданням. Однак важливим кроком у цьому напрямку є вивчення і впровадження міжнародного досвіду, що, на наш погляд, сприятиме поверненню викрадених культурних цінностей.

ДЖЕРЕЛА

1. Акуленко В. І. Терміни як межі міжнародно-правових понять «реституція» і «реституція культурних цінностей». *Праці Центру пам'яткознавства*. 2013. Вип. 24. С. 284-295.
2. Гаврашенко А. Реституція культурних цінностей в умовах російської збройної агресії в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11(17). С 291-303.
3. Гаврилюк С. Міжнародний досвід захисту культурних цінностей в умовах воєнного конфлікту. *Волинський музейний вісник*. 2022. Вип. 12. С. 3-9.
4. Знищене та вивезене Росією. Як після війни Україна повертатиме свою культурну спадщину? LB.ua. URL: [https:// cutt.ly/FwmPN98N](https://cutt.ly/FwmPN98N) (дата звернення: 29.04.2024).
5. Лодигіна А. Викрадена пам'ять. Як Альбін Гавдзинський живописав спорудження Каховської ГЕС. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/07/4/255211/> (дата звернення: 29.04.2024).
6. Пам'ятки під обстрілами: як захистити культуру від війни? URL: denzadnem.com.ua (дата звернення: 29.04.2024).
7. Через російську агресію в Україні постраждали понад тисячу пам'яток культурної спадщини. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/news/cherez-rosijsku-agresiyu-v-ukrayini-postrazhdaly-ponad-tysyachu-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny/> (дата звернення: 29.04.2024).
8. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague Convention. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention> (дата звернення: 29.04.2024).

РОЗДІЛ 8. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Василенко Діана, студентка 5 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Рудянин І.П.

Вступ: актуальність даного питання як ніколи є нагальною, адже до даного переліку дисциплін належать історія України, Всесвітня історія, соціологія, філософія, психологія та багато інших, що пов'язані з розвитком суспільства. У військовий час, коли освіта, наука та культура, зокрема, дисципліни даного циклу, дозволяють зберігати нашу ідентичність, культуру та державний суверенітет загалом ця тема набуває особливо гострої актуальності. Нами обрана саме дана тема дослідження, тому що від тенденцій навчання суспільних дисциплін залежить якість матеріалу та рівень його засвоєння учнями та студентами.

Виклад основного матеріалу:

В наш час з розвитком цифрових технологій збільшилась кількість інструментів, котрі дозволяють педагогам зробити подачу матеріалу більш якісною та збільшити відсоток інформації, котру швидше засвоюють здобувачі. Сучасні цифрові технології дозволяють здійснювати передачу інформації і кілька разів швидше ніж це було в минулому.

При цьому вимоги до знань у сфері ІТ-технологій як майбутніх вчителів так і тих, хто нині веде свою практичну діяльність збільшилися. Вчителі суспільних дисциплін нині потребують розвитку наступних компетентностей: пошук, аналіз інформації за допомогою комп'ютерних технологій та створення нового освітнього продукту, до прикладу, розробки презентації, тестів тощо за допомогою тих же ж цифрових технологій.

Сучасний вчитель суспільних дисциплін це фахівець, котрий:

- має високий рівень компетентностей у сфері ІТ-технологій;
- розуміється в цифровому освітньому просторі;
- здійснює ефективний пошук, аналіз та зберігання інформації;
- видозмінює інформацію під власні потреби;
- здатній працювати з різними носіями інформації;

Отже, зважаючи на все вищезазначене доцільно буде формувати медіа компетентності ще на етапі становлення педагога.

Вчена Т. Бакка зазначає, що для фахівців, що навчають суспільних дисциплін важливо розвивати такі компетентності як:

- знання людини та про людину;
- комунікативні навички та вміння;
- розуміння явищ суспільного життя та того, що характерно для індивідів; фахівець повинен мати стосовно цього власну думку; - вміти виховувати підрастаюче покоління, зокрема духовність та громадські якості представників майбутнього покоління.

Цифрова грамотність, на думку, все тих же вчених – це здатність критично мислити, мати свою думку стосовно певного явища ситуації чи тематики, а також уміння приймати вірні, адекватні рішення у відповідь на інформацію, отриману через різні цифрові канали.

Оскільки цифрова медіаграмотність є чи не основною тенденцією нині в освіті, то ми також звернули увагу на основні елементи медіаграмотності, які виділили автори:

- доступно доносити інформацію за допомогою різних медіа, орієнтуючись де достовірна інформація, а де ні;
- прагнення до пізнання нового, вирішення як нових так і відомих задач за допомогою відомих способів та нових;
- відкритість до діалогу, при цьому готовність дискутувати та відстоювати власну точку зору, різнобічно розглядаючи ситуацію та перегляду власної точки зору, якщо вона є помилковою;
- здатність адекватно оцінювати власні знання, вміння, навички та порівнювати їх з ідеальним зразком, самостійно намагатися покращити їх при потребі;

- бути прибічником тієї чи іншої філософсько-світоглядної позиції та дотримуватися її протягом свого професійного життя[1]. Крім вищезазначеного, скоріш за все, у після військовий період Нова Українська школа робитиме акцент на суспільних дисциплінах, адже саме вони дозволяють виховати гуманність в учнях та повагу до людей, їх різноманіття, поглядів, життєвих позицій тощо. На освіту покладатиметься завдання у формуванні високодуховної та високоінтелектуальної людини, котра відповідає вимогам демократичного суспільства. Перш за все у період після військового відновлення вимогою до здобувачів освіти буде предметів відповідно до Державного Стандарту та при цьому ще й високі знання історичних дисциплін, зокрема:

- «Вступ до історії та громадянської освіти»;
- «Громадянська освіта»;
- «Досліджуючи гуманітарне право»;
- «Етика»;
- «Права людини».

Всі вищезазначені предмети, з точки зору їх важливості, є тими, що дозволяють нашій країні зберегти власну цілісність та суверенітет. Максимальне засвоєння знань, котрі будуть надані з даних предметів є вимогою часу.

За часи нашої Незалежності багато предметів були протестовані та показали власну ефективність та необхідність у шкільній програмі. Якщо ж говорити саме про суспільну царину, то це предмети із прав людини, її соціалізації, людини у різних сферах життя від політики до економіки.

Проте саме в той період необхідно буде покращити знання здобувачів стосовно всього, що стосується людини, покращити виховний потенціал молоді та надати їм знання, уміння й навички, котрі стануть у нагоді кожному, тобто допомогти з розвитком універсальних компетентностей. Саме з цією задачею здатні впоратися як найкраще суспільні дисципліни.

В загальному, зважаючи на вище зазначене, то педагог, що у майбутньому буде викладати суспільні дисципліни повинен мати ґрунтовну теоретичну базу, творчі здібності, що створювати щось унікальне та підвищувати рівень засвоєння знань, прагнути до самостійного професійного розвитку та має розвинуте вміння інтегруватися в середовище та швидко до нього адаптуватися та орієнтується в потоці інформації, котрої стає все більше [2].

Висновок. Отже, відповідно до проведеного нами дослідження, ми зауважили кілька моментів. Перший - суспільні науки у після військовий час будуть надзвичайно важливими, як, на нашу думку, і нині, адже вони допоможуть формувати сучасну особистість, що шанує демократичний суспільний лад й інших, знає власну історію, є активним громадянином, тому вимоги до педагогів цих дисциплін будуть дуже високі та ставатимуть лише вищими. Другий - викладач даної царини повинен гарно розумітися на сучасних технологіях, адже саме їх використання дозволяє опрацювати ефективніше більше інформації за короткий час та краще її засвоїти здобувачами. Цифрові технології сприяють покращенню уроків загалом, при цьому стрімко розвиваючись та мотивуючи педагогів постійно поновлювати знання у цифровій царині.

ДЖЕРЕЛА

1. Богомаз О. Ю. Формування медіакомпетентності та критичної медіаграмотності у майбутніх учителів суспільних предметів: психолого педагогічний аспект. 2021. с. 42-46. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34482/Bohomaz.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 19.03.2024-го року).
2. Бакка Т. В. Формування загальнолюдських цінностей під час професійної підготовки майбутніх вчителів суспільних дисциплін у післявоєнному світі. 2022. с. 104-106. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38278/Bakka.pdf?sequence=1> (дата звернення: 19.03.2024-го року).

КАНООТ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ЗЗСО

Денисюк Наталія, студентка 5 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Рудянин І.П.

Постановка проблеми. Використання Kahoot на уроках історії в ЗЗСО має досить значні позитивні наслідки. Ця інтерактивна платформа створює захопливу та цікаву атмосферу навчання, що сприяє підвищенню мотивації учнів. Крім того, Kahoot надає можливість вивчати матеріал у формі ігор, що сприяє кращому засвоєнню і розумінню навчального матеріалу. Ця платформа також дозволяє вчителям швидко відстежувати прогрес кожного учня та ідентифікувати слабкі місця в їхньому розумінні матеріалу. Крім того, Kahoot стимулює здорове змагальне середовище, що сприяє розвитку креативного мислення та вміння швидко реагувати на запитання.

Мета дослідження – проаналізувати специфіку використання онлайн-платформи Kahoot з навчальною метою на уроках історії у ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу. Сучасні інформаційні технології в освіті відкривають безліч можливостей для покращення навчального процесу. Вони дозволяють створювати інтерактивні та захопливі уроки, які сприяють активному залученню учнів. Технології також допомагають зробити навчання більш індивідуалізованим та адаптивним до потреб кожного учня. Використання онлайн-ресурсів та платформ для навчання, зокрема, онлайн-платформи Kahoot, дозволяє учням отримувати доступ до великого обсягу інформації та ресурсів для самостійного вивчення.

Сервіс Kahoot є цінним інструментом для науково-педагогічних працівників, оскільки він дозволяє створювати та проводити інтерактивні навчальні ігри в онлайн режимі. Базовий доступ, який надається безкоштовно, має ряд корисних можливостей. Наприклад, вчителі можуть одночасно залучати до 50 учасників для участі в інтерактивному опитуванні або вікторині. Крім того, вони мають можливість створювати власні запитання або користуватися готовими з банку питань, візуалізувати запитання за допомогою зображень та налаштовувати різні параметри, як-от автоматичне перемішування варіантів відповідей та обмеження у часі.

Завдяки яскравому кольоровому оформленню та звуковому супроводу, Kahoot створює захоплюючу атмосферу навчання. Впровадження ефекту змагання серед учасників під час проведення навчальних ігор допомагає активізувати їх і стимулює до більш активної участі в навчальному процесі [1, с. 79].

Для успішного використання сервісу Kahoot у навчальному процесі важливо мати доступ до Інтернету та гаджетів учнів. Гра доступна через веб-браузер або мобільний додаток, що спрощує процес участі. Крім того,

Kahoot можна використовувати як на очних заняттях, так і дистанційно, як у синхронному, так і у асинхронному режимі.

Під час гри офлайн питання відображаються на мультимедійній дошці у класі, а дистанційно – на екрані відеоконференції. Учні можуть приєднатися до гри, використовуючи посилання або код, надісланий вчителем. Крім того, Kahoot надає можливість не лише розробляти власні гри, але й користуватися численними розробками інших авторів, доступними у бібліотеці [2, с. 10].

Г. Чернова підкреслює, що освітній сервіс Kahoot є особливо зручним у використанні під час проведення онлайн занять для перевірки рівня засвоєння учнями навчального матеріалу. Даною платформою передбачено проведення конкурсів, квізів, тестів за різними темами та рівнями складності з можливістю аналізу навчальних досягнень кожного учня та групи в цілому. Так, учитель має змогу проаналізувати рівень розуміння учнями навчального матеріалу, виявити слабкі місця кожного здобувача освіти та покращити навчальні досягнення учнів. Зокрема, за допомогою платформи Kahoot учні можуть проводити дискусії: обговорювати уроки, консультуватися з навчального матеріалу, задавати питання тощо [4, с. 143].

Дослідницями Н. Ічанською та Д. Єромченко було проведено експеримент, учасниками якого були дві групи школярів: контрольна та експериментальна. Обидві групи вивчали одну і ту ж тему, проте експериментальна група використовувала платформу Kahoot для дистанційного навчання та перевірки знань, тоді як контрольна група навчалась традиційними методами.

У результаті експерименту було встановлено, що використання платформи Kahoot! позитивно впливає на результати навчання. Середній бал учнів експериментальної групи підвищився на 20% порівняно з контрольною групою, тому використання платформи Kahoot може бути ефективним методом для підвищення результативності навчання та збільшення інтересу учнів до предмету [3, с. 63].

Ми вважаємо, що платформу Kahoot можна успішно використовувати на уроках історії для створення захоплюючих та ефективних уроків. Насамперед, вона може слугувати як засіб для проведення віртуальних історичних вікторин. Вчителі можуть створювати питання з конкретних тем, які дозволять учням перевірити свої знання історичних фактів та подій. Це сприятиме активному запам'ятовуванню матеріалу та стимулюватиме інтерес до вивчення історії.

До того ж, Kahoot може бути використаний для організації групової роботи та обговорення важливих історичних подій. Вчителі можуть створити історичні сценарії або симуляції, де учні, поділені на групи, використовують Kahoot для відповіді на питання та обговорення варіантів розвитку подій, що, в свою чергу, сприятиме розвитку критичного

мислення та аналітичних навичок, а також зміцнюватиме співпрацю та комунікацію серед учнів.

Kahoot також може бути використаний для створення інтерактивних презентацій, де кожне питання може супроводжуватися зображенням, відеороликом або аудіозаписом, що ілюструє конкретну історичну подію або тему. Це дозволяє вчителям розширити можливості навчання та зробити процес більш цікавим та доступним для учнів, особливо для дітей з перевагою візуального сприйняття інформації.

Висновки. Використання платформи Kahoot на уроках історії у закладах загальної середньої освіти має значний потенціал для покращення навчального процесу. Цей інтерактивний ігровий інструмент сприяє активному залученню учнів до навчання, стимулює їхні інтереси та мотивацію. Крім того, Kahoot дозволяє вчителям ефективно перевіряти знання учнів та оцінювати їх прогрес у вивченні історичного матеріалу. Завдяки можливості створення вікторин та інтерактивних презентацій вчителі можуть розвивати критичне мислення учнів та стимулювати їх до самостійного дослідження історичних подій. Крім того, Kahoot може слугувати ефективним інструментом для роботи в групах та колективного обговорення складних тем, що сприяє розвитку співпраці та комунікаційних навичок учнів.

ДЖЕРЕЛА

1. Білик В. Сервіс Kahoot для проведення інтерактивних опитувань здобувачів освіти. *International Science Journal of Education & Linguistic*. 2023. Вип. 2. С. 77–85. URL: <https://isg-journal.com/isjel/article/view/261/137>.

2. Гринь О. Можливості платформи Kahoot при вивченні історії. *Інновації в освіті*: Тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Чернігів, 27 червня 2023 р. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 9–12. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/9398>.

3. Ічанська Н., Єромченко Д. Застосування інформаційних технологій на уроках історії. *Математика. Інформаційні технології. Освіта*. 2023. № 10. С. 60–66. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/12708/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%b9_2023_merged.pdf.

4. Черно́ва Г. Навчальні можливості освітньої платформи «Kahoot!» в дистанційному навчанні учнів. *The 6th International scientific and practical conference «European scientific congress»* (July 10-12, 2023). Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2023. С. 142–145. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/EUROPEAN-SCIENTIFIC-CONGRESS-10-12.07.23.pdf#page=142>.

МАЙНДМЕППІНГ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

Кратюк Юлія, студентка 3 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к. і. н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

За умов освітньої реформи інтерактивність стає нинішнім освітнім трендом в українських школах. Крок за кроком, на зміну традиційним методам приходять інноваційні методи скеровані на розвиток інтелекту учнів. Нинішніх учнів неможливо вмотивувати та зацікавити читанням величезних сухих теоретичних уривків. Вчитель повинен застосовувати метод, який допоможе учням швидко засвоїти значний обсяг матеріалу. Одним із методів, що сприяє узагальненню набутих знань, закріпленню умінь і навичок є майндмеппінг.

Ментальна карта – це діаграма, яка показує слова, завдання, ідеї, чи інші елементи, розташовані радіально довкола головної ідеї чи слова. Ця техніка заснована на принципі «радіантного мислення», яке є різновидом асоціативного мислення. Центральний об'єкт є відправною точкою створення асоціацій. Завдяки цьому ментальна карта може безмежно розширюватися та поповнюватися [1].

Основна несхожість інтелект-карт з іншими методами візуалізації полягає в тому, що вони активують пам'ять. У ментальних картах використовують усі можливі засоби для активізації сприйняття за допомогою різноманітності: лінії різної товщини та кольору, ретельно підібрані ключові слова з особистим значенням, використання зображень та значків. Техніка ментальних карт дозволяє не тільки краще структурувати та впорядковувати інформацію, але й сприймати, розуміти, створювати асоціації та краще запам'ятовувати.

Доволі ефективним є застосування ментальних карт під час навчального процесу. Технологія ментальних карт дозволяє під час навчання дотримуватися чіткої структури знань, починаючи від простої та загальної інформації, поступово переходячи до більш детальної та складної інформації. У дітей розвинене образне мислення, з огляду на це, педагог повинен застосовувати інтелектуальні карти, що активізують повністю психіку, мозок загалом: зовнішні чуття, пошук емоцій, логічне та образне мислення, всі види пам'яті, потаємний резерв підсвідомості та свідомості [2, с. 75]. Людина, яка формує в собі вміння образотворення, водночас розвиває мислення, свою пам'ять, творчий потенціал, сприймає світ, зміцнює віру у власні сили [3].

Перший етап використання майндмеппінгу складний. Спершу необхідно витратити час для опанування вихованцями цього методу, позаяк даний чинник є основною завадою для жвавого застосування досліджуваної технології педагогами. Для створення інтелектуальних карт застосовуються різноманітні електронні сервіси. У світі існує понад 200

програм для створення розумних карт. Вони різняться дизайном, параметрами завантажень та рівнем керування. Окреслю найбільш популярні та зручні онлайн програми для побудови ментальних карт, які сприятимуть ефективнішому вивченню історії школярами: Canva, Coggle, Freemind, Popplet, Bubbl.us, WiseMapping, iMindMap, Mindomo, Free Mind Map, Caco.

Інтелектуальні карти доречно застосовувати у викладанні історії на різних етапах уроку. При вивченні нового матеріалу – вони допоможуть пояснити складні поняття та представити їх в упорядкованому вигляді, донести до учнів виразне загальне уявлення про вивчений матеріал, знизити ризик неправильного розуміння історичних понять. На етапі закріплення матеріалів – використання ментальних карт сприятиме закріпленню формування нових історичних понять, подій, явищ. При повторенні теми – за допомогою ментальної карти можна з'ясувати, яку інформацію з вивченої теми учень не засвоїв [4, с. 205].

На уроці історії буде доцільним застосування ментальної мапи історичної особистості, історичної епохи, розробки проекту на практичному занятті з історії. Наприклад, вказавши посередині ініціали історичної постаті, можна створити три розгалуження: біографія, політична діяльність та історичні події. Карта історичної особи включатиме дослідження місць, пов'язаних з життям і діями постаті. Перша гілка описує найважливіші факти з біографії історичного діяча, а друга – головні аспекти його політичної діяльності. Останнє розгалуження ментальної карти призначене для подій в його фізичному та духовному житті. Карту також можна доповнити різними відео з YouTube. В майбутньому така карта допоможе пригадати вивчений матеріал і сприятиме підготовці до ЗНО (НМТ) з історії.

Крім того, вчителю-історику варто запропонувати учням створити асоціативну мапу певної історичної епохи. Наприклад, для асоціативної мапи «Відродження» можна створити чотири гілки: періодизація, особливості, титани Відродження, країни. Перше розгалуження визначатиме назви періодів на які поділяється епоха та їх хронологічні межі. Наступне розгалуження – характерні особливості епохи. В іншому – вказати визначних діячів Відродження. Далі – країни, які проживали дану епоху.

Дуже корисними стануть вправи по складанню розумових карт у парах або групах. Згаданий вид роботи вдовольнить особливості школярів, коли їхня зацікавленість до вивчення історії спрямована не на зміст, а на процес. Освітні труднощі учнів значною мірою залежать від захоплення та схвали вчителя, від емоційних аспектів навчання та зацікавленості. Якщо вчитель-історик не спонукає в школярів ініціативу та самостійність а лише спрямовує та перевіряє підсумки їхньої освітньої діяльності, вони гублять

зацікавленість до вивчення історії. Тому вчителю-новатору слід відводити час інтерактивному методу роботи.

Ментальна карта надає змогу створити будову тексту для написання науково-дослідної роботи, реферату, підготовки презентації, генерації нових ідей та групового вирішення складних завдань [4, с. 198].

На уроці історії слід використовувати інтелектуальні карти для побудови проектів різної складності на практичних заняттях, «мозкового штурму». Окрім того, ментальна карта буде в нагоді при підготовці до олімпіад. Інтелект-карти можна використовувати у навчальному процесі в самоосвітній діяльності вчителів-предметників, підготовці навчальних матеріалів з певних тем, розв'язуванні творчих завдань, розвитку творчого мислення, креативності, творчої уяви [5, с. 9].

Ця карта може бути використана вчителями як інструмент для планування навчальної програми, структурного відмежування початку та кінця семестрів, відзначення типів занять, що проводитимуться.

Отож варто зазначити, що інтелектуальна карта є сучасним інструментом, необхідним для: швидкої обробки великих обсягів навчальної інформації, легкого запам'ятовування, розвитку асоціативного творчого мислення, візуалізації та презентації матеріалу. Завдяки майндмепінгу вчитель-історик зможе розвивати в учнів інтерес до самостійних висловлювань і суджень, що заохочуватиме живе спілкування та надихатиме до вивчення історії. Створення інтелект карти буде для учнів цікавим завданням. Вони збагнуть, що ординарні сторінки підручника можна перетворити на цілком новий інформаційний витвір. Він надасть можливість якісніше опрацювати матеріал і трансформувати його в образно-наочний результат роботи.

ДЖЕРЕЛА

1. Дронь В. Технологія майндмепінгу з додатком Coggle. URL: <https://osnova.com.ua/tehnologiya-mayndmepingu-z-dodatkom-coggle/> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Машкіна В. Використання ментальних карт як інноваційних засобів викладання географії. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії : Збірник наукових праць*. Харків, 2012. Вип. 16. С. 72–76.
3. Найдьонова А. Інтелект-карти як інструмент ефективної роботи з інформацією. URL: <http://metodportal.com/sites/default/files/mp/2017/03/55711/intelekt-karty.pdf> (дата звернення: 20.04.2024).
4. Оксентюк Н. Можливості застосування ментальних карт у навчальному процесі. *Технології навчання : науково-методичний збірник*. Рівне, 2015. Вип. 15. С. 194–208.
5. Позднякова Т. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології. Рівне, 2018. 50 с.

ПОНЯТТЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

Кульба Володимир, студент 5 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: д.і.н., проф. Шульга С. А.

Орієнтація світової спільноти, а також України, на підвищення якості освіти передбачає збільшення кількості та актуальності наукових досліджень усіх її аспектів. Напрямки досліджень, спрямовані на модернізацію змісту освіти, методів та форм організації навчального процесу, переорієнтацію на результат освітньої діяльності, сприяють піднесенню системи на вищий рівень. Одним з найбільш досліджуваних напрямків у цій сфері є педагогічна діяльність вчителя/викладача. Якісна та сучасна її реалізація є ключовим фактором динамічного розвитку суспільства, науки, культури та змін в економічному житті країни.

Виділення проблем сучасної педагогічної діяльності вчителя викликане зміною пріоритетів у системі освіти та її поступовим переходом на компетентнісно-орієнтовану. Ця модель освіти понад 20 років успішно реалізується у США, Канаді, країнах ЄС. Компетентнісний підхід до підготовки учнів/студентів передбачає зміну акценту з усвідомлення ними знань, умінь та навичок на розвиток компетентностей та формування відповідних навичок.

Аналіз наукових джерел свідчить, що питання компетентності в європейському науковому просторі намітилося давно, йому приділяли увагу такі вчені як Ф. Вейнерт, Ж. Делор, Дж. Карсон, Р. Кеган, Ж. Перре, Дж. Равен, Д. Райхен та інші. З українських науковців та вчених найближчого зарубіжжя до проблеми компетентності зверталися О. Антонова, Л. Маслак, Н. Бібік, С. Бондар, С. Вітвицька, М. Головань, І. Зимня, О. Пометун та інші.

Компетентності, за висновками згаданих вчених, є показниками, які дозволяють визначити готовність учнів до конкретної діяльності, особистісного розвитку та продуктивної участі в житті суспільства. Їх набуття надає людині можливість орієнтуватися в умовах сучасного суспільства, інформаційного простору, подальшого здобуття освіти

Водночас позиції дослідників щодо визначення поняття "компетентність" неоднозначні: одні вважають його тотожним із компетенціями, сукупністю знань, умінь та навичок особистості, готовністю до діяльності, інші підтримують думку, що ця категорія є окремим аспектом особистісного розвитку. Для глибшого розуміння цього поняття в педагогічній діяльності варто проаналізувати його визначення.

Компетентність (від лат. *competens* (*competentis*) – належний, відповідний) означає поінформованість, обізнаність, авторитетність. Глосарій освітнього європейського проекту «Тьюнінг» компетентності описує як динамічне поєднання когнітивних та метакогнітивних умінь та

навичок, знань і розуміння, міжособистісних, розумових та практичних умінь і навичок, а також етичних цінностей. Їх розвиток передбачений у процесі вивчення кожної з навчальних дисциплін та оцінюється на різних етапах навчання, де окремі компетентності можуть бути предметними (специфічними для навчальної галузі), а інші є загальними (спільними для всіх курсів програми).

О. Антонов та Л. Маслак пропонують розглядати компетентність як гармонійне, інтегроване та системне поєднання знань, умінь та навичок, а також норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії. Вони вважають, що сформована компетентність – мінімальна готовність особистості до вирішення практичних завдань.

М. Головань комплексно розглядає поняття компетентності, визначаючи його як володіння компетенцією, що проявляється в ефективній діяльності, так і включає особисте ставлення до предмету і результату діяльності. Він розглядає компетентність як інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід та особистісні властивості, які визначають прагнення, здатність і готовність розв'язувати завдання в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи значущість предмету та результату діяльності.

С. Вітвицька визначає компетентність як специфічну здатність особистості до продуктивної діяльності у конкретній галузі, яка включає в себе вузькоспеціалізовані знання, уміння і навички, а також досвід їх використання у реальних ситуаціях і відповідальне ставлення до виконання професійних обов'язків.

Н. Бібік розкриває інший аспект компетентності, вважаючи, що це освітні результати, які досягаються через соціальну взаємодію, а не лише через навчальний матеріал.

Поданий огляд різноманітних тлумачень поняття "компетентність" не є вичерпним, а виокремлює основні напрями у розумінні цього терміну. Таким чином, вчені розглядають компетентність як поєднання наступних якостей: інформованість, обізнаність, авторитетність; інтегровану (загальну) здатність особистості успішно (кваліфіковано) здійснювати діяльність; готовність до діяльності; особистісну якість (сукупність якостей); володіння відповідною компетенцією; інтегральну властивість особистості; поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії; результативно-діяльнісну характеристику освіти; освітні результати тощо. Необхідними компонентами компетентності є знання, уміння, навички, досвід, особистісні цінності та ставлення до діяльності у певній галузі.

На основі проведеного аналізу ми можемо сформулювати таке визначення поняття: компетентність – це інтегрована якість особистості, яка дозволяє продуктивно здійснювати діяльність у суспільно значущих

сферах життя, базуючись на здобутих знаннях, уміннях, навичках, досвіді, власному ставленні та цінностях.

Аналіз терміну «компетентність» підтверджує, що ця характеристика відноситься до особи і визначає її здатність якісно виконувати роботу. Вона також має елемент готовності до вирішення нестандартних ситуацій, що обумовлено особистісними якостями людини та впливом внутрішніх чинників, таких як досвід і цінності. Компетентність означає перехід від якісних знань до якісної діяльності. Це цілісна якість особистості, що відображає прагнення, готовність і здатність вирішувати проблеми та завдання практичної діяльності на основі знань, умінь, навичок, досвіду й особистісних якостей. Особистість відповідає за ефективність своєї роботи, керуючись власною системою цінностей. Успішна реалізація компетентності виявляється в певній значимій для особистості діяльності.

ДЖЕРЕЛА

1. Антонова О. Є., Маслак Л. П. Європейський аспект компетентнісного підходу та його концептуальні засади. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія* / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 81–109.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. Під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. С. 45–50.
3. Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 57. Педагогічні науки*. Житомир, 2011. С. 52–58.
4. Вступне слово до проєкту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітньої структури в Європі. Внесок університетів у Болонський процес. URL: [Tuning Educational \(uu.edu.ua\)](http://Tuning.Educational(uu.edu.ua))
5. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 224–234.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ДОШКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ: «ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР. В УКРАЇНІ»

*Леончук Вероніка, студентка 6 курсу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник: к.і.н., доц. Рудянин І.П.*

Сучасні інформаційні технології - це одна з важливих та прогресуючих тенденцій сучасного освітнього процесу на уроках історії.

Інформаційні технології в освітньому процесі - це передача інформації учням за допомогою програмного забезпечення та комп'ютерної техніки. Мультимедійні технології дають змогу подати інформацію у простішому вигляді, наприклад у формі тесту, схеми, таблиць, діаграм, карт, а також дають можливість порівнювати різні об'єкти за окремими параметрами. [2, с. 84].

Проблемам застосування інформаційних технологій в освіті виділено велику кількість наукових публікацій, як вітчизняних та і зарубіжних учених, зокрема, К. Вірютіної, А. Грицай, О. Кисельової, Л. Кондратової, С. Куценка, В. Лапінського, Ю. Мінгальової, О. Пінтійської та ін. [3].

У сьогоднішній традиційна дошка з крейдою поступово втрачає свої позиції, адже в навчальних закладах все частіше можна почути терміни «мультимедійна дошка», «інтерактивна дошка», «smart-дошка». [2, с. 85].

Інтерактивна дошка – це сенсорна панель, яка працює в комплексі з комп'ютером та проектором. Перші такі дошки були випущені компанією SMART Technologies в 1991 році. Перші, хто усвідомив великий потенціал інтерактивних дошок для навчання- це вчителі.[1].

Коли вчитель працює з інтерактивною дошкою, він завжди знаходиться в центрі уваги і підтримує постійний контакт з учнями. Використовуючи сучасну дошку, можна поєднувати перевірені методи і прийоми роботи зі звичайною дошкою з набором інтерактивних і мультимедійних можливостей.

Інтерактивні дошки дозволяють :

- 1.Більш гнучко готувати матеріал;
- 2.Демонстраційний матеріал супроводжувати помітками та зауваженнями,
- 3.«Електронним маркером» різних кольорів робити записи на дошці та на поверхні малюнків, які проектуються з комп'ютера;
4. Зберігати зображення на дошці;
5. Зберігати увесь хід роботи на дошці;

6.Робити швидкі та прості виправлення в поданому матеріалі під час уроку, підлаштовуючи його під аудиторію, конкретні завдання, що були поставлені на уроці.

7. Подавати матеріал динамічними та захоплюючими способами;

8. Не торкаючись до комп'ютера моделювати абстрактні ідеї та поняття;

9. Перенести об'єкт в інше місце екрана або встановити нові зв'язки між ними;

10.Працювати в реальному часі. [2, с. 85-86].

Маючи справу з інтерактивною дошкою, вчитель може поєднувати перевірені прийоми та методи роботи зі звичайною дошкою з набором інтерактивних і мультимедійних можливостей Smart-дошки. Об'єднуючи текстову, графічну, аудіо- та відеоінформацію за допомогою інтерактивної дошки, а також використання анімації підвищує якість уроку. Учні починають концентрувати свою увагу на конкретному матеріалі, тим самим підвищувати мотивацію та пізнавальну активність до навчання, а це є запорукою успішного процесу. [4].

Психологи дослідили, що вербально людина засвоює тільки 15 % інформації, зорово – 25 %, а якщо використовувати обидва способи сприйняття, то ефект засвоєння зростає до 65 %. Можна зробити висновок, що саме яскравий, виразний, викликаючий наочний інтерес матеріал допомагає включити учнів в динамічну роботу і забезпечити найбільш повне сприйняття цілісного образу інформації досліджуваної дитиною. Тому саме використання інтерактивної дошки і надає такі можливості. [2, с.86].

Інтерактивна дошка використовується на різних етапах уроку: при поясненні нового матеріалу, контролі, закріпленні, повторенні, узагальненні, систематизації навчального матеріалу - успішно виконуючи всі дидактичні функції навчання, а також проводити весь урок за допомогою дошки.

Інтерактивну дошку можна вдало використовувати під час проведення уроку у 10 класі на тему: « Дослідження Голодомору 1932-1933 рр. в Україні » Використання інтерактивної дошки полягає у взаємодії учня з дошкою. Дослідження роботи з інтерактивною дошкою дають можливість зробити висновок про те, що вона викликає високий рівень зацікавленості, як учнів так і педагогів, а також дає можливість ефективно розв'язувати завдання у старшій школі на уроках історії.

Одна з найбільших трагедій українського народу - Голодомор 1932-1933 рр. Остаточні його причини досі не з'ясовані, але очевидним є те, що голод в Україні виник не внаслідок стихійного лиха, а був організований штучно і став наслідком політики радянської влади на селі. Величезні людські втрати, розселення України, знищення традиційного українського

села, придушення опору колективізації, знищення класу заможних селян – це все наслідки Голодомору.

Інтерактивність самої дошки можна використати як можливість виконання творчих завдань, тестових вправ та інших форм аналізу засвоєння знань учнями.

Вчитель може закріпити тему Голодомору у тестовому вигляді (Рис.1)

Учні в цей час зможуть самостійно взаємодіяти з дошкою вибираючи серед поданих варіантів відповідей правильну. Ця форма роботи допоможе учням не тільки краще засвоїти матеріал, а й закріпити свій багаж знань з поданої теми.

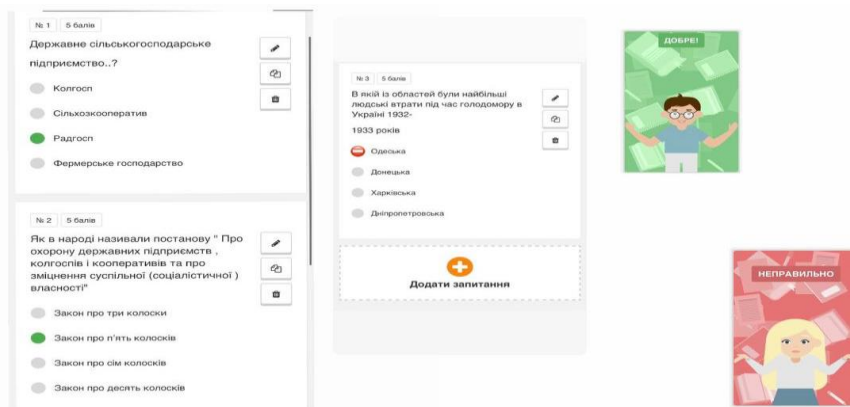

Рис. 1. Приклад тестів на тему «Дослідження Голодомору 1932-1933 рр. в Україні»

Отже, використання інтерактивної дошки має величезне значення в освітньому процесі і водночас є могутнім засобом збагачення і формування громадянської компетентності. Впровадження досвіду роботи з інтерактивною дошкою полягає у підвищенні мотивації, емоційно-ціннісному ставленні учнів до вивчення історії; розвитку логічного мислення, хронологічних та аналітичних навичок; підвищується цікавість учнів до предмета та навчального матеріалу активізується творча діяльність дітей як на уроці, так і в позаурочний час.

ДЖЕРЕЛА

1.Драмарецька М. Мультимедійна дошка: Перетягни та відпусти. URL: <https://sites.google.com/site/dramareckamaria/ikt-u-navcanni/multimedijna-doska> (дата звернення: 23.04.2023).

2. Куценко С. Інтерактивна дошка на уроках історії. *Науковий збірник. Випуск XLIX. Уманський державний педагогічний університет*. Умань. 2014. С. 84-90.

3.Мінгальова Ю.І. Огляд віртуальних інтерактивних дошок для підтримки організації науково-дослідної роботи студентів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/29885/> (дата звернення: 22.04.2024).

4. Товкач В. Використання інтерактивної дошки як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії. URL: <https://pedvistavka.at.ua> (дата звернення: 23.04.2024).

ВИХОВНІ ІДЕАЛИ МАРКА ФАБІЯ КВІНТИЛІАНА

Семенюк Лілія, студентка 5 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник доктор історичних наук, професор кафедри
всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки Шульга С. А.

Марк Фабій Квінтіліан (35-95 н.е.) – одна із найвизначніших постатей у світовій та давньоримській педагогіці. Він був не тільки педагогом, а також оратором, мислителем, який вперше в староримському освітньому просторі впорядковану систему освіти та виховання. Не схвалюючи «насильницьку» педагогіку, Квінтіліан у своїх працях спирався на принципи гуманізму. Більшість його педагогічних ідей знайшли відображення у творі «Повчання оратору». Дана праця стала класикою педагогічної літератури та відкрила нові перспективи у розвитку освіти.

Квінтіліан у педагогічній діяльності вбачав можливість виховати всебічно розвинуту особистість на основі гуманістичних принципів. Його висновки спиралися на природні задатки людей, він вважав, що кожна людина має здатність до навчання, але для цього потрібно додати зусилля. Вважав, що не тільки природні задатки дитини є важливими, необхідним є і виховання дитини. Особливого значення Квінтіліан надавав саме сімейному вихованню, яке у римському суспільстві доби Імперії зазнавало певних змін як і загалом родинні стосунки. Тому він розробив цілу низку вимог до батьків, годувальниць та домашніх педагогів, адже саме вони подавали приклад поведінки дітям. Ці вимоги стосувалися освіти, моральних принципів та інтелектуального розвитку дитини у сім'ї загалом. На думку Квінтіліана, також не варто забувати і про спілкування з однолітками, яких потрібно вибирати так, щоб вони не впливали на дитину негативно [5].

Квінтіліан був прихильником т.зв. радісного навчання. Він вважав, що навчати дитину потрібно вже з раннього віку за допомогою гри та елементів змагальності. В такому випадку дитина не буде лінуватися, а бажатиме навчатися. У своїй системі виховання та навчання майбутнього оратора, Квінтіліан надавав перевагу наочним методам, він вважав, що потрібно «не тільки чути, але й бачити». За словами Квінтіліана, чим більше буде демонстраційного матеріалу тим краще дитина запам'ятає необхідну інформацію. Також оратор приділяв увагу початковим школам, в яких навчалися читати, писати, рахувати та вивчали основи латинської мови. Діти початкових шкіл вивчали також біографії відомих політиків та полководців. Важливим предметом навчання, за думкою педагога, є читання. Він зауважував: щоб навчитися читати спершу необхідно вивчити всі літери та чітко розрізняти їх; перед тим, як почати читати, потрібно

навчитися об'єднувати ці літери у склади, тільки тоді можна навчитися чітко та швидко читати [2].

Переходячи до школи граматиків (середня ланка навчання), діти повинні були вміти читати, писати та рахувати, мати загальне уявлення про видатних діячів та моральні норми поведінки. У граматичній школі діти навчалися за розгорнутою програмою, до якої входило вивчення історії, права, філософії, красномовства, астрономії, арифметики [1]. Квінтиліан вважав, що учням необхідно не тільки отримати знання, а також навчитися їх демонструвати, тому основним завданням граматичної школи було навчитися висловлювати власні думки. Для того, щоб навчитися правильно висловлювати свої думки, учні мали читати відомих авторів того часу. Зазвичай, при прочитанні двох авторів учні порівнювали їх думки та стиль висловлювання, що сприяло формуванню вмінь аналізувати прочитане, мислити, висловлювати власні думки щодо прочитаного та спілкуватися із іншими, сприймати їхні думки [4].

Після закінчення граматичної школи учні починали навчання у школі риторики. Навчання на цій ланці було зорієнтовано на практику учнів, які вже отримали теоретичні знання у школі граматики. Першим кроком перед початком навчання була перевірка знань, яка в подальшому допомогла б при підготовці навчальної програми учня. Навчання майбутніх ораторів починалося з читання художніх творів, уривків з історичних праць, оповідань. Також в школі давали багато практичних завдань для роздумів, що стосувалися політики, суспільного життя та державної діяльності. Згодом популярності набули і публічні читання, в яких брав участь не тільки ритор, але й учні. При такому читанні учні могли відкрито висловлювати власні думки щодо прочитаного. Квінтиліан радив читати ті твори, які викликали б в учнів почуття мужності, патріотизму та відповідали моральним принципам римської держави [3].

Дидактична праця «Повчання Оратору» стала основою для подальшого розвитку світової педагогіки. У творі Квінтиліан викладає свої погляди на навчання мистецтву красномовства та розвиток ефективних навичок спілкування та навчання. Він пропонує комплексний підхід до навчання, який включає в себе вправи з логіки, етики, психології, мови та мистецтва риторики. Основним ідеями навчання та виховання за Квінтиліаном є: всебічний розвиток оратора, тобто оратор має бути мудрим та мати знання з різних галузей; гуманістичний підхід, який ґрунтується на всебічному розвитку особистості із врахуванням її індивідуальних особливостей та здібностей [1]; наявність системи освіти, яка дозволяє на кожному етапі навчати майбутнього оратора; використання позитивних методів навчання (заохочення та нагорода) з акцентом на риторику та красномовство.

Отже, підсумовуючи, можемо сказати, що ідеї Квінтиліана щодо розвитку освіти залишалися актуальними протягом століть. Нині вони

знайшли своє відображення у сучасній системі освіти не тільки Європи, зокрема і в Україні. Якщо провести паралель між тодішньою системою освіти та сьогоднішньою, то можна пізнати подібні риси. Наприклад, гуманістичний підхід до навчання, ланки освіти, методи навчання, увага до сімейного виховання, які і сьогодні залишається актуальним у освітньому просторі.

ДЖЕРЕЛА

1. Віннікова Л. Ф. Історичні аспекти гуманізації освіти в античні часи *Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"*. Київ, 2016. Вип. 36, Т. 4 : Тематичний випуск "Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання С. 78–84 URL: <https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/issue/view/7/PDF20> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Кочубей Т. Д. Історичний розвиток ідеї дитинства у філософських та педагогічних системах із часів Стародавньої Греції та Риму до XVI ст. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 173–178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_1_36 (дата звернення: 20.04.2024).
3. Красницька О. Спадщина риторів та ораторів доби античності в ораторській діяльності сучасного викладача. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр.* Київ, 2022. Т. 1, № 2. С. 52–63. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/548/530 (дата звернення: 20.04.2024).
4. Левченко Ю. М. Ідеал вищої освіти у Стародавньому Римі: досвід вивчення гуманітарних дисциплін у школі М. Ф. Квінтіліана. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. Глухів, 2012. Вип. 20. С. 240–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2012_20_60 (дата звернення: 20.04.2024).
5. Левченко Ю. М. Ідеал освіти у педагогічній системі М. Ф. Квінтіліан. *Постметодика*. 2011. № 2. С. 58–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2011_2_14 (дата звернення: 20.04.2024).
6. Сай І. В. "Institutio oratoria" ("Повчання оратору") як відображення педагогічних поглядів Марка Фабія Квінтіліана та одна з найважливіших пам'яток для вивчення педагогіки Давнього Риму. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. Вип. 81(2). С. 31-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_81%282%29_8 (дата звернення: 20.04.2024).

ОСНОВНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ «ЛОКАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ»

Пушка Денис, студент 5 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Кінд-Войтюк Н. В.

Дослідження локальної історії часто є приємною, але складною справою. Кожна область, місто, населений пункт має свою особливу сторінку, сформовану його мешканцями, історією та культурною спадщиною. Але у сфері краєзнавчих досліджень методологія, що використовується, іноді може створювати значні труднощі, особливо при дослідженні менш відомих населених пунктів.

Поняття " локальна історія" часто вживається в науково-популярній та науковій літературі з кінця XIX століття. Піонерами вітчизняного наукового краєзнавства були Іван. Франко та Степан Рудницький. Наприкінці 19 - на початку 20 століття плідно працювали Михайло Драгоманов, Михайло Грушевський, Дмитро Багалій, Дмитро Яворницький та інші, які сприяли утвердженню краєзнавства як навчальної дисципліни та усвідомленню його нерозривного зв'язку з освітою [4, с.172].

В українській історичній та дидактичній науці існують різні підходи до визначення сутності поняття "історичне краєзнавство". Існує точка зору, що розглядає історичне краєзнавство як допоміжну історичну дисципліну. Однак така точка зору видається невиправданою, оскільки історія регіону потребує ґрунтового дослідження, тоді як остання зосереджується на вузькому колі конкретних питань, які досліджуються із застосуванням конкретних методик [4, с. 171].

Застосувавши такі методи, можна зробити висновок, що джерелознавство, історіографія та історичне краєзнавство є одними з первинних історичних галузей. Замість словосполучення "історичне краєзнавство" використовуються слова "регіональна історія", "місцева історія", "краєзнавство", "регіональна історія", "локальна історія", "мале краєзнавство". Вивчення локальної історії є громадською діяльністю, а також академічною діяльністю [4, с. 171]. Через її вроджену складність і різноманітність, до неї складно підійти з наукової точки зору. Тим не менше, перевага локальної історії полягає в її здатності застосовувати як систему соціальних зв'язків, так і наукові принципи [3, с. 7].

Однією з головних проблем є відсутність історичних записів, які були б задокументовані. На відміну від більших міст з багатими архівними ресурсами, Брак першоджерел ускладнює точну реконструкцію минулого міст, сіл. Дослідникам та історикам часто доводиться збирати докупи уривки даних з різних джерел, заповнюючи прогалини вторинними матеріалами, особистими розповідями та усними історіями [2, с. 184].

Теоретико-методологічне підґрунтя історико-краєзнавчих досліджень забезпечується історичною наукою впродовж усієї історії, що, своєю чергою, впливає на розвиток методології історичних досліджень та вибір прийнятної методики, особливо при взаємодії з іншими дисциплінами поза межами історії, адже краєзнавство, окрім історії, охоплює характеристики географії, економіки, природи, мистецтва, літератури та інших галузей. [1, с. 185]

Крім того, методика краєзнавчого дослідження вимагає міждисциплінарної співпраці. Історія міста формувалася під впливом широкого спектру змінних, тому дослідники з багатьох галузей - історії, археології, соціології - повинні співпрацювати, щоб повністю зрозуміти її хитросплетіння. Міждисциплінарні методи дають змогу зрозуміти ширші історичні закономірності та події, а також поглиблюють наше розуміння минулого.

Навіть попри вищезазначені методологічні труднощі, дослідження історії «Малої Батьківщини» є досить цінним. Висвітлюючи минуле міста, дослідники можуть налагодити міцніші зв'язки з громадою, сприяти більшій обізнаності про культурну спадщину міста, а також сприяти ширшій науковій дискусії про регіональну історію.

Підсумовуючи, можна сказати, що дослідження місцевої історії Рожища є складним завданням через брак матеріалу, складні геополітичні питання та міркування збереження пам'яток. Але дослідники можуть подолати ці виклики і розкрити багате полотно минулого, використовуючи міждисциплінарні зв'язки, максимально використовуючи наявні ресурси та взаємодіючи з місцевим населенням. Роблячи це, науковці сприяють як вивченню місцевої історії, так і поглибленню наших знань про розвиток локальної історії загалом.

ДЖЕРЕЛА

1. Бондаренко Г. Актуальні теоретичні та методологічні проблеми історичного краєзнавства. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: місто Рожище в історії України та Волині: матеріали LXXII Всеукр. наук. іст.-краєзнавч. конф., присвяч. 700-річчю першої писемної згадки про місто* (м. Рожище, 8–9 груд. 2022 р.) : наук. зб. / упоряд.: Г. Бондаренко, В. Малиновський, С. Чибирак. Луцьк: ФОП Іванюк В. П., 2022. Вип. 72. С. 182-189
2. Верменич Я. Локальна історія як науковий напрям: традиції й інновації. Наук. ред. Валерій Смолій. НАН України. Інститут історії України, Сектор теоретико-методологічних проблем історичної регіоналістики. Київ: Інститут історії України, 2012. 284 с.
3. Голубко В., Качараба С., Середяк А. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник. Ч. І. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 116 с.
4. Коляда І. Я., Камбалова Я. М. Історичне краєзнавство як дослідницька галузь, науковий та громадський рух: сучасний стан вивчення проблеми. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. С. 170-176.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Шадура Олександра, студентка 5 курсу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: к.і.н., доц. Хлібовська Г.М.

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та зміни потреб суспільства система освіти стикається з викликом оптимізації методів подання знань. З одного боку, ми маємо у відкритому доступі величезну кількість інформації, яка генерується постійно, з іншого – сучасного користувача з низькою концентрацією уваги. Дослідження свідчать про необхідність розробки нових підходів та методик до ефективного та зрозумілого донесення інформації до учнів. Сучасна освіта передбачає оволодіння вчителями новими методами та засобами педагогічної та освітньої діяльності, одними з яких на етапі освітньої реформи є технології інформаційної візуалізації.

Технологія візуалізації навчальної інформації – це система візуалізації навчальної інформації, яка ґрунтується на комплексних знаннях, інноваційних візуальних форматах та психологічно обґрунтованих прийомах розвитку візуального мислення [3].

Найважливіше те, що наочність стимулює розуміння учнями, узагальнення, уточнення сприйнятих ними образів, забезпечуючи повноту пізнання. Така думка важлива, оскільки вивчення шкільних предметів на усному рівні не формує в учнів достатньо адекватного уявлення про предмет чи явище, що розглядається. Використання візуалізації в навчальному процесі може допомогти учням правильно сприйняти навчальний об'єкт і набути реалістичних уявлень, що може позитивно вплинути на процес формування понять [1]. У результаті в учнів формується фізичний образ світу, загальне уявлення про фундаментальні закономірності природних процесів і явищ, виділяють сутність фізичних процесів, характер зв'язків між ними, можна аналізувати об'єкти, творити різні моделі, і не тільки дивитися на зовнішні ознаки об'єктів, а й спостерігати об'єкти в їх природному середовищі.

Існує величезна кількість різноманітних способів візуалізації інформації, які можна застосувати на уроках. З-поміж них — відеоскрайбінг, тобто процес створення відеороликів, які візуально відображають і пояснюють концепції, ідеї або інформацію. Це комбінація мультимедійних елементів, таких як анімація, рисунки, текст та аудіо, для ефективного передавання інформації. Відеоскрайбінг може використовуватися для навчання, реклами, презентацій, створення відеоінструкцій та інших цілей. Він дозволяє відтворити складну інформацію у зрозумілій та привабливій формі, що сприяє кращому засвоєнню та запам'ятовуванню. Перевагою відеоскрайбінгу є те, що

відеоролик можна використовувати не один раз; також цей вид діяльності викликає в учнів особливу зацікавленість. Скрайбінг це асолютно новий революційний підхід до невербального передавання знань, що використовує творчу візуалізацію інформації для спрощення та прискорення засвоєння нового матеріалу, розвитку комунікативних навичок, креативного та системного мислення школярів.

Сьогодні існує багато інструментів, які дозволяють створювати цікаві, незвичайні, унікальні лінії часу, які можна використовувати та видозмінювати під власні потреби. Означений спосіб візуалізації є хорошим варіантом для узагальнення та засвоєння учнями різних подій чи явищ у хронологічній послідовності.

Ментальні карти — це інструмент для візуалізації та організації інформації. Вони починаються з центральної ідеї або теми, від якої виходять гілки, що представляють пов'язані поняття або ідеї. Це дозволяє структурувати думки, встановлювати відносини між концепціями та легше запам'ятовувати інформацію. У процесі створення та використання ментальних карт акцентується на загальній концепції та зв'язках між елементами, що допомагає в розумінні, запам'ятовуванні та прийнятті рішень. Використання ментальних карт на заняттях сприяє унаочненню навчальних матеріалів, Швидкому опрацюванню інформації, ефективному запам'ятовуванню, розвитку мислення, плануванню проектів, прийняттю рішень [2].

Отже, проаналізувавши наведені вище методи візуалізації як способу навчання учнів у закладах загальної середньої освіти можна зазначити, що ці методи є досить актуальними на даний час та дозволяють спрощувати підготовку вчителя до уроків, підтримувати інтенсивність роботи та підвищувати цікавість учнів до навчального процесу. Означені методи можуть покращувати результативність навчання учнів, дозволяють їм краще засвоювати матеріал та займатися самоосвітою, що є актуальним у час нестабільності навчального процесу.

ДЖЕРЕЛА

1. Власова І. Візуалізація навчального матеріалу в процесі навчання математики (майстер-клас "Живі презентації PREZI"). *Математика в рідній школі*. 2017. № 1. С. 34-40.
2. Дубовик В. В. Сучасні технології візуалізації навчального матеріалу на лекційних заняттях із лінійної алгебри. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2019. № 1. С. 15–22.
3. Терещенко С. П., Гафіатуліна І. В. Візуалізація навчального процесу як шлях активації пізнавальної діяльності слухачів. *Вісник Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту*. 2017. № 27. С. 51–53.

Україна у світовому просторі: минуле і сучасність

Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів та аспірантів

Упорядник Н. В. Кінд-Войтюк

**Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності
несуть автори та їхні наукові керівники**